Amasya'ya Vâli
Osmanlı'ya Pâdişâh Bir Şâir

ADLÎ

Sultân İkinci Bâyezîd Hân-ı Velî



Hayatı • Şahsiyeti • Şâirliği
Dîvânının Tenkidli Metni

Yrd. Doç. Dr. Yavuz BAYRAM

Amasya 2008

[GÖZDEN GEÇİRİLMİŞ METİN]

T.C.
AMASYA VALİLİĞİ
Yayın No: 26

Yrd. Doç. Dr. Yavuz BAYRAM

ISBN: 978-975-585-877-7

Birinci Basım
Amasya 2008

Mizanpaj
Seher ŞENGÜL

Yavuz BAYRAM, **Amasya'ya Vâli Osmanlı'ya Padişah Bir Şair: Adlî** [Hayatı, Şahsiyeti, Şairliği, Dîvânının Tenkidli Metni], Amasya Valiliği Yay., Amasya 2008.

İthaf ve Teşekkür

Bütün şiir sultanlarımıza;

bilime, bilim insanına, sanata ve sanatçıya verdiği değerle biz araştırmacı ve akademisyenleri teşvik eden Amasya Valisi **Sn. M.Celâlettin Lekesiz**'e,

yoğun gündeme rağmen, bize zaman ayırma nezâketini gösteren **Sn. Dr.Avni Erdemir**'e,

Amasya Valiliği Basın ve Halkla İlişkiler Müdürü **Sn. Hamdi Yanık**'a,

öneri ve uyarılarıyla eserde önemli katkısı bulunan Hocam **Sn.Prof.Dr.Ahmet Mermer**'e ve gerek tavsiyeleri gerekse eserleri yoluyla üzerimde emeği bulunan **bütün hocalarım**a,

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Sağlık AŞ Genel Müdürü **Sn.Muhammet Mısır**'a,

Yrd.Doç.Dr.Ali Rıza Ayar'a, **Yrd.Doç.Dr.Feda ÖNER**'e, **Sn.Sarah Williams**'a, **Sn.Christine Holmes**'a, **Sn.Mohamed Lotfy Awadibrahim**'e, **Sn.Hüseyin Türkmen**'e, **Sn.Metin Turan'**a, **Sn.Caner Can Koç**'a, **Sn.Uğur BAŞGÜL'**e, **Sn.İlknur Neslihan Koç Keskin**'e, **Sn.Mustafa Erdoğan**'a,

Sn.Mehmet Ali Şenol'a ve ekibine;

ayrıca adını sayamadığım bütün **dostlarıma**…

Amasya'ya Vâli
Osmanlı'ya Pâdişâh Bir Şâir

A D L Î

Sultân İkinci Bâyezîd Hân-ı Velî



Sultan İkinci Bâyezîd, H.851 M.1447'de, bugün Yunanistan sınırları içinde kalan Dimetoka'da doğmuş; H.918 M.1512'de tahtı oğluna bırakıp doğduğu kasabaya dönerken çıktığı yolculuk esnasında, Çorlu yakınlarında vefât etmiştir. Annesi, Gülbahar Hatun'dur. Avnî mahlaslı Fatih Sultan Mehmed'in oğlu, Selîmî mahlaslı Yavuz Sultan Selim'in babasıdır.

İstanbul'un fethinden bir yıl sonra geldiği Amasya'da iyi bir eğitim almış ve 27 yıl süren "Amasya Valiliği"nin ardından, 1481'den itibaren 31 yıl Osmanlı Devleti'ne padişahlık yapmıştır.

Osmanlı ülkesinin imârına ve her türlü kültürel faaliyete büyük önem vermiş; gerek Amasya'da gerekse İstanbul'da başta şâirler, ilim erbâbı, din ve devlet adamları olmak üzere her alandan yetenekli pek çok kimseye destek vermiştir.

Özellikle hayatının ilerleyen dönemlerinde zamanını ilim ve sanatla, hayır işleriyle, dinî ve tasavvufî sohbetlerle geçirmiş; bu sebeple "Bâyezîd-i Velî" ve "Bâyezîd-i Sânî" unvânlarıyla anılır olmuştur. Kaynaklarda şâirlik, hattâtlık, okçuluk, bestekârlık gibi değişik meşgûliyetleri olduğu; Uygur yazısı ve İtalyanca'yla ilgilendiğine dair bilgiler yer almaktadır.

Adlî mahlasını kullanan Sultân İkinci Bâyezîd, şiirlerini dîvân şiirinin geleneği çerçevesinde yazmıştır. Şiirleri, hem "nazım şekli, nazım birimi, vezin, redif, kafiye" gibi dış yapı (şekil) özellikleri; hem de "konu, bakış açısı, mazmûnlar, edebî sanatlar" gibi iç yapı (muhteva) özellikleri bakımından dîvân şiiri estetik ölçütleriyle uyumludur.

Zaman zaman tasavvufî, zaman zaman klâsik bakış açısıyla, samimi ve mütevazı bir üslûpla yazdığı şiirlerinden oluşan dîvânı, ilk defa 1891'de eski harflerle, matbu ve bazı şiirleri eksik olarak basılmıştır. Dîvânın yurt içinde ve yurt dışındaki kütüphanelerden temin ettiğimiz yazma nüshalardan yararlanarak yayıma hazırladığımız tenkitli metni, yeni harflerle ilk defa yayımlanmaktadır.

İÇİNDEKİLER

6

ÖNSÖZ 9

KISALTMALAR 16

GİRİŞ 18

15.Yüzyılda Amasya 18

15.Yüzyılın Genel Görünüşü ve İstanbul 23

Birinci Bölüm
HAYATI, ŞAHSİYETİ, SANATI

Şair Padişahlar 32

Adlî Mahlaslı Şairler 36

Bâyezîd'in Mahlası 39

Tezkirelerde Adlî'ye Atfedilen Beyitler 44

Sultân ve Şehzâde Bâyezîdler 48

Adlî'nin Hayatı 50

Şahsiyeti 62

Dîvânı ve Dîvânının Nüshaları 74

Şairliği, Şiirleri ve Şiir Anlayışı 84

İkinci Bölüm
DÎVÂNIN TAHLİLİ

A. A. ŞEKİL AÇISINDAN 'ADLÎ DÎVÂNI

Nazım Şekilleri 10
6

Nazım Birimi 109
Vezin
Kafiye ve Redif 109
B. B. DİL ve ANLATIM-EDEBÎ SANATLAR 111
C. Dil ve Anlatım
D. Başka Metinlerle İlişki
Edebî Sanatlar 114
E. C MUHTEVÂ AÇISINDAN ‘ADLÎ DÎVÂNI
Dinî-Tasavvufî Kavramlar-Olaylar 121
Şahıslar 136
Sevgili-Güzel
Âşık
Rakîb-Gayr-Adû 145
Tarihî Şahıslar 147
Diğer Şahıslar-Toplumsal Tipler
Yer Adları 147
İnsan Uzuvları
Eşyâ 148
Kozmik Ögeler 149
Bitkisel ve Doğal Ögeler
Bitkisel Mekânlar 150
Çiçekler 151
Ağaçlar
Diğer Bitkiler 152
Doğal Olaylar

Hayvanlar 152

155

156

157

157

158

160

161

161

163

Üçüncü Bölüm

TENKİTLİ METİN

Metnin Hazırlanmasında Dikkat Edilen Hususlar 169

Tenkitli Metin 170

Farsça Şiirler 474

EKLER

Mukaddime 507

Türk Tarihinde Şair Padişahlar ve Şehzâdeler 516

Amasyalı Dîvân Şairleri 517

Amasyalı Devlet Adamları, Âlimler, Hattatlar 519

Sultan İkinci Bâyezîd Dönemi Kronolojisi 520

İkinci Bâyezîd Dönemine Ait Bir Kanun 525

Harita (Bâyezîd'in Cülûsunda Osmanlı Devleti) 527

Amasya Minyatürü 527

İkinci Bâyezîd'in Tuğrası 528

Adlî Dîvânı'nın Yazma Nüshalarından Örnekler 528

Diğer Minyatürler 530

Kaynakça 534

TAKDİM

Hititlerden Türkiye Cumhuriyeti’ne kadar pek çok medeniyete tanıklık etmiş bir şehir olan Amasya, tarih boyunca sadece Türk tarihi bakımından değil, Türk kültürü bakımından da önemli olayların cereyan ettiği ve önemli şahsiyetlerin yetiştiği bir kültür merkezi olmuştur.

Bu anlamda adı Amasya ile özdeşleşmiş isimlerden biri de, Amasya’da 27 yıl şehzâde vali olarak görev yaptıktan sonra, 8. padişah olarak İmparatorluğun başına geçen ve tam 31 yıl bu görevde kalan Osmanlı Sultanı İkinci Bâyezîd’dir.

Şehzâde valiliği döneminde Amasya’da önemli bir edebî muhît oluşturduğu bilinen ve Amasya’yı 15.yüzyılın en önemli kültür merkezlerinden biri hâline getiren İkinci Bâyezîd, padişahlığı döneminde İstanbul’un da tam bir Osmanlı payitahtı hâline gelmesini sağlamıştır.

Bugüne kadar birçok bilimsel çalışmada, tarihî kimliğiyle ilgili olarak önemli bilgilere yer verilen; hatta başta şairler olmak üzere, din ve devlet adamlarını, hattatları himaye ettiğine işaret edilen İkinci Bâyezîd’in edebî kimliği ve eserleri üzerinde pek durulmamıştır. Oysa Adlî mahlasıyla şiirler yazmış olan İkinci Bâyezîd, divan sahibi padişahlarımızdandır. Ne var ki bugüne kadar divanın yeni harflerle yayımlanmamış olması, şairlik yönüyle tanınmasının önünde önemli bir engel oluşturmuştur.

Bu sebeple Amasya’nın kültürel birkimini ortaya çıkarmaya ve sadece Amasyalı hemşehrilerimizi değil bütün vatandaşlarımızı bu birikimle tanıştırmaya

yönelik önemli projelere destek veren Valiliğimiz, İkinci Bâyezîd'in şiirlerinden oluşan divanının yeni harflerle yayımlanmasına da öncülük etmiştir. Böylece Amasya'yla ilgili birçok bilimsel projede yer almış olan Yrd.Doç.Dr.Yavuz BAYRAM tarafından hazırlanan elinizdeki çalışma, bilim dünyasının hizmetine sunulmuştur.

Şüphesiz diğer şehzâde şairlerimizin şiirleriyle birlikte, şimdi bilimsel bir çalışma olarak hazırlanan Adlî Dîvânı'ndaki şiirlerin de günümüz Türkçesiyle düzyazı hâline getirilmiş biçimleriyle de yayımlanmasında yarar vardır. Zira böylece üniversite öğrencileri, araştırmacı ve akademisyenler yanında kültür ve tarihimizle ilgilenen herkese İkinci Bâyezîd'i şair yönüyle tanıma imkanı sunulmuş olacaktır.

Adı Amasya ile özdeşleşmiş tarihî şahsiyetlerden olan İkinci Bâyezîd'in şair kimliğiyle de tanınmasına; böylece Amasya'nın kültürel birikiminin gün ışığına çıkarılması ve tanıtımı çalışmalarına katkıda bulunan Yrd.Doç.Dr.Yavuz BAYRAM'a Amasya Valiliği ve Amasyalı hemşehrilerimiz adına teşekkür ediyorum.

M. Celalettin LEKESİZ

Amasya Valisi

ÖNSÖZ

Amasya, isimleri ekte liste hâlinde verilmiş olan şairleri; sanat, din, devlet ve ilim adamları vasıtasıyla, Türk kültürüne ve Türk edebiyatına, önemli katkılar sağlamış şehirler arasındadır. Bunda 27 yıllık valilik döneminde; şairleri, din ve ilim adamlarını sadece koruyan ve teşvik eden bir devlet adamı olarak değil, aynı zamanda bir şair olarak da, tesirini asırlardır hissettirecek kadar kalıcı katkılar sağlamış bir Osmanlı Padişahı olan Sultan İkinci Bâyezîd'in payı büyüktür.

Bir yönüyle *şehirleşmek* anlamına gelen *medenîleşme*nin en somut göstergesi şehirlerdir. "Her medeniyetin kendine özgü şehir anlayışı vardır. Bir medeniyet dairesi içerisinde bazı şehirler; kültür, sanat ve bilimin gelişmesinde önemli faktörlerdir."[1] İşte Amasya, özellikle Osmanlı döneminde, kültür, sanat ve bilimin gelişmesine önemli katkıda bulunmuş bu tür şehirlerdendir.

Amasya'da en uzun süre vâlilik yapan şehzâde olan ve tarihte Sultân Bâyezîd-i Sânî ya da Sultân Bâyezîd-i Velî olarak bilinen İkinci Bâyezîd, Osmanlı Devleti'nin sekizinci padişahıdır. 15.yüzyılın ikinci yarısına doğru, İstanbul'un fethinden altı yıl önce doğan İkinci Bâyezîd, 1481'de, zannedildiğinin aksine kısa; ama tarihe mal olmuş bir taht mücadelesinden sonra, Osmanlı Devletinin başına geçmiş ve yine tarihe mal olmuş bir mücadeleyle birlikte, tahtı 1512'de oğlu Birinci Selim'e (Yavuz) bırakana kadar padişahlık yapmıştır.

Tarih kaynakları, İkinci Bâyezîd döneminden genellikle duraklama veya rehavet dönemi şeklinde

---

[1]Ahmet MERMER, **Kütahyalı Rahîmî ve Dîvânı**, Sahhaflar Kitap Sarayı, İstanbul 2004, s.7.

bahsederler. Tam anlamıyla bir duraklama olarak değerlendirilmeye uygun olmasa bile, en azından İkinci Bâyezîd zamanında, babası Fatih'in sağladığı yükseliş ve gelişmenin sürdürülemediği bir gerçektir.

Buna mukabil Osmanlı topraklarının imarı ve kültürel gelişim açısından, İkinci Bâyezîd dönemi tam bir yükseliş dönemidir. Hatta bazı kaynaklara göre, bu dönem, Osmanlı'nın askerî anlamdaki fetihlerinin kültürel ve mimari anlamdaki fetihlerle güçlendirildiği bir dönemi ifade etmektedir.

Zira İkinci Bâyezîd'in padişahlığı döneminde "Osmanlı İmparatorluğu askerî ve siyasî sahadaki durgunluğun aksine ilmî ve edebî sahalarda büyük bir gelişme gösterdi. II.Bayezid'in âlimleri İstanbul'a getirmek için gösterdiği gayretler, ulema ve sanatkârlara karşı koruyucu tutumu, bu gelişmenin sebepleri olarak gösterilmektedir."[2] Bâyezîd'in şairlere ve âlimlere gösterdiği ilgi ve onlara sağladığı desteğin en somut işaretlerine, bu şairlerin ve âlimlerin hayatlarıyla ilgili kaynaklarda sık sık rastlanmaktadır. Öyle ki döneminde yaşamış hangi şairin ya da hangi âlimin hayatına bakılsa, mutlaka bir yerde İkinci Bâyezîd adıyla karşılaşılır.

İkinci Bâyezîd'i, özellikle hayatının ileriki dönemlerinde, tasavvufî yönü ağırlık kazanmış, alp kimliğinden çok eren kimliğine yakın bir devlet adamı olarak tanımlamak mümkündür. Bu yönüyle Sultan

---

[2]İsmail ERÜNSAL, "Osmanlılarda Kütüphane ve Kütüphaneci Geleneği", **Osmanlı,** (Ed.Güler Eren), C.11, Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999, s.701.

İkinci Bâyezîd'i Âşık Paşa'nın çizdiği alp tiplerinden[3] *din alpları* arasına dahil etmek mümkündür.

Şehzâde Cem'le giriştiği saltanat mücadelesi, belki de hayatındaki en karmaşık dönemi ifade eder. Bu mücadeleden sonra ortaya koyduğu çizgi, Şehzâde Cem ile boş yere saltanat kavgasına giriştiği hissine kapıldığı izlenimi uyandırmaktadır. Nitekim ömrünün ilerleyen yıllarında devlet işlerinden olabildiğince uzak durması ve sonunda tahtı oğlu Birinci Selim'e bırakması da bu anlamda dikkat çekicidir.

Tarih kaynaklarında İkinci Bâyezîd hakkında pek çok ayrıntıya yer verilmiştir. Bu bakımdan Adlî'yi hayatları hakkında neredeyse hiçbir bilgiye sahip olamadığımız diğer şairlerden ayırmak gerekir. Bununla birlikte Adlî'nin tarihî kimliği hakkında geniş bilgiler barındıran kaynaklar, şairlik yönünü anlatmada aynı ölçüde zengin değildirler. Öyle ki şairliğinden ve şiirlerinden hiç bahsetmeyen kaynaklar bile vardır.

Halbuki haklı olarak tarih kaynaklarına çok ayrıntılı biçimde yansımış olan Şehzâde Cem'le arasındaki taht mücadelesinin bir başka boyutu daha vardır. En azından iki şehzâde arasında yapılan mukayeselerde mutlaka dikkate alınması gereken hususlardan biri de her iki şehzâdenin de şair olmasıdır. Adlî'nin dîvânının çeviriyazılı metnini hazırlarken yararlandığımız nüshaların birinin

---

[3]"Âşık Paşa'ya göre iki türlü alp vardır. Bunlardan biri kuvveti elinde bulunduran ve memleketi silahla koruyan sınıftır. O bununla ordu fikrini ortaya koyar. Diğeri ise ülkeleri her zaman diri tutan, insanları aydınlatan, hükümdarlara yol gösteren ilim sahibi kimselerdir. Memleketin güveni bunlarla sağlanmaktadır." (Kemal YAVUZ, "Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Yılları Şairlerinden Olan Âşık Paşa'da Ordu Fikri ve Alp Tipi", **Osmanlı,** C.9, s.554).

kenarında Cem Sultan'ın dîvânının bulunması bu anlamda dikkat çekici bir ayrıntıdır.

Gelibolulu Âlî'nin Künhü'l-ahbâr'da İkinci Bâyezîd dönemi şairleri arasında zikrettiği Cem Sultan hakkında bilgi verirken kullandığı *"Merhûm Sultân Bâyezîd bin Süleymân Hân'la eger ser-encâmda eger nazm-ı belâgat-nizâmda bunları hem-hâl bulmışuz."*[4] ifadesi, Bâyezîd ile Cem arasındaki münasebet ve mücadelenin tarihî ve siyasî cephesi kadar edebî cephesinin de olduğunu göstermektedir.

Diğer taraftan hem Adlî'nin Şehzâde Cem'le yürüttüğü taht mücadelesini hem de padişahlık dönemini değerlendirirken, şiirlerinin de dikkate alınmasında yarar vardır. Zira ayrıntılı bir değerlendirme yapıldığında, şiirlerinde Şehzâde Cem'le adeta boş yere bir taht mücadelesine girdiğinin işaretleri vardır. Bu şiirlerinde ortaya koyduğu duygu ve düşünceleri, Adlî'nin padişahlık döneminde niçin dış siyaset yerine iç gelişmelere ağırlık verdiğini, mimarî ve kültürel çalışmaları niçin yoğun biçimde desteklediğini ve niçin devlet yönetiminden uzak durmaya gayret ettiğini de açıklayıcı niteliktedirler.

Bu yönüyle değerlendirildğinde, İkinci Bâyezîd'in kendinden önce fethedilmiş toprakların îmârı, İslâmlaşması ve Türkleşmesi açısından son derece önemli ve aktif bir rol oynadığı görülmektedir.

Dolayısıyla Şehzâde Cem'in hem dîvânının hem de mesnevisinin yayımlandığı bir ortamda, Adlî'nin dîvânının yayımlanmamış ve şiirleriyle ilgili ayrıntılı bir tahlilin yapılmamış olması, önemli bir eksiklik olarak dikkat çekmektedir.

---

[4]Mustafa İSEN, **Künhü'l-ahbâr'ın Tezkire Kısmı,** AKDTYK AKM Yay., Ankara 1994, s.151.

Elinizdeki çalışma, gerek Amasya'da vali olarak bulunduğu dönemde gerekse Osmanlı Devleti'nin başında bulunduğu dönemde, özellikle mimari ve kültürel alanda önemli çalışmaların gerçekleştirilmesini sağlamış bir padişahın bu yönüyle de bilinmesine ve yeni nesillerce tanınmasına katkı sağlamak düşüncesiyle hazırlanmıştır.

Çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır. Bunlar "Hayatı, Şahsiyeti, Sanatı"; "Dîvânın Tahlili" ve "Tenkidli Metin" başlıklarını taşımaktadır. Birinci bölümde "Adlî mahlaslı şairler, Adlî'nin hayatı, şahsiyeti, dîvânı ve poetikası (şairliği, şiirleri ve şiir anlayışı)" incelenmiştir. İkinci bölümde "Şekil Açısından Adlî Dîvânı, Dil ve Anlatım, Edebî Sanatlar, Muhteva Açısından Adlî Dîvânı" başlıkları altında dîvânın tahliline yer verilmiştir.

Çalışmanın son ana başlığı ise yazma nüshalardan yararlanılarak oluşturulan *Tenkidli Metin* bölümüdür. Tenkidli metin, başta elimizdeki en eski iki nüsha olan *British Library OR 9475* ve *Dârü'l-Kütübü'l-Mısriyye Talat 72* olmak üzere, *Millet Kütüphanesindeki M 274* ve *M 277* nolu nüshalarla *İstanbul Büyükşehir Belediyesindeki İBB 416* numaralı nüshadan yararlanılarak hazırlanmıştır.

Orijinal metnin tıpkıbasımı, OR 9475 nüshası esas alınarak verilmiş; bu nüshada eksik olan şiirler, beyitler, mısralar ve kelimeler; öncelikle OR 9475 nüshası gibi harekeli olan M 274 nüshasından tamamlanmıştır. Bu nüshadan da tamamlanamayan metinler için Talat 72, M 277 ve İBB 416 nüshaları kullanılmıştır. Böylece tıpkıbasımda, sadece tek nüshadan değil, tenkidli metnin kurulmasında dikkate alınan bütün nüshalardan yararlanılmıştır.

Bu ana bölümler dışında başta; 15.yüzyıla, Amasya'ya ve İstanbul'a dair kısa değerlendirmelerden oluşan Giriş; sonda ise İkinci Bâyezîd ve dönemiyle ilgili dokümanların bulunduğu Ekler ve Kaynakça bölümlerine yer verilmiştir.

Tenkidli Metin bölümünde, İsmail ÜNVER'in "Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler" adlı makalesi esas alınmıştır. Tarafımızdan hazırlanan metinlerde Yazım Kılavuzu (TDK) esas alınmış; ancak alıntılarda kaynağın tercihi de dikkate alınmıştır. Söz gelimi tarafımıza ait bölümlerde Bâyezîd ismi önünde "II." rakamı yerine "İkinci" ifadesi tercih edilmiş; ancak alıntı metinde geçen "II." tercihleri doğal olarak korunmuştur. Ayrıca uzun seslilerin üzerine uzatma işaretinin konması, sonu bugünkü imlâmızda sert sessiz olan bazı kelimelerin yumuşak sessizle yazılması gibi, Eski Türk Edebiyatı alanının gerektirdiği birtakım hususlar, özel isimler ve terimler de, zaman zaman Yazım Kılavuzu'ndan ayrı hareket etmemizi gerekli kılmıştır.

Yararlanılan kaynaklar arasında aynı yazara ait birden çok eser varsa, karışıklığı önlemek için, eserlerden biri, metinde ikinci kez yer alışında yazar adından sonra eserin adına ya da yayım tarihine de yer verilmiştir. Ansiklopedi maddelerinde yazar adı belirtilmişse, kaynaklarda mutlaka bu isme de yer verilmiş; ancak ilgili ansiklopedide belirtilmeyen yazar adlarına yer verilememiştir.

Tenkidli Metin dışındaki bölümlerde geçen beyitler, anlamları itibarıyla değerlendirilmişlerse, günümüz Türkçesiyle düzyazıya çevrili biçimleri de verilmiştir. Örnek olarak kullanılan beyitlerin künyeleri, şiirlerin tenkidli metin bölümündeki sıra numaraları dikkate alınarak belirtilmiştir.

Çalışmalarım sırasında başta Amasya Valiliği olmak üzere, birçok kurum ve kuruluş yanında, değerli hocalarımızdan ve arkadaşlarımızdan önemli yardımlar ve katkılar gördüğümü ifade etmeliyim. Nitekim kitabın basımı, bilim insanına ve bilimsel çalışmaya her fırsatta elinden gelen desteği ve katkıyı sağladığına defalarca tanık olduğumuz Sayın Valimiz M.Celâlettin LEKESİZ'in teşvik ve takdirleriyle mümkün olmuştur. Dolayısıyla elinizdeki kitabın kendileri için, samimi bir teşekkür anlamı taşımasını diliyorum.

Bu vesileyle çalışmanın Türk kültür ve tarihi açısından, mütevazı da olsa, beklenen katkıyı sağlayacağı ümidi ve temennisiyle, emeği geçen herkese en samimi duygularımla teşekkürlerimi sunuyorum.

Yrd.Doç.Dr.Yavuz BAYRAM
Çorum 2008

Kısaltmalar

AEF	Amasya Eğitim Fakültesi
a.g.b.	Adı geçen bildiri
a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.m.	Adı geçen makale
AKDTYK	Atatürk Kültür Dil Tarih Yüksek Kurumu
AKM	Atatürk Kültür Merkezi
AKÜ	Afyon Kocatepe Üniversitesi
Ar.	Arşiv
ATÜ	Atatürk Üniversitesi
AÜ	Ankara Üniversitesi
Bkz.	Bakınız
Bsm.	Basımevi
böl.	Bölümü
BÜ	Boğaziçi Üniversitesi
C.	Cilt
ÇOMÜ	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
ÇÜ	Çukurova Üniversitesi
Ed.	Editör
Edb.	Edebiyat
EF	Edebiyat Fakültesi
Ens.	Enstitüsü
EÜ	Ege Üniversitesi
Fak.	Fakültesi
FEF	Fen Edebiyat Fakültesi
FÜ	Fırat Üniversitesi
G.	Gazel
GSBAGD	Gazi Sosyal Bilimler Araştırma ve Geliştirme Derneği
GÜ	Gazi Üniversitesi
H.	Hicrî
Haz.	Hazırlayan
HÜ	Hacettepe Üniversitesi
İBB	İstanbul Büyükşehir Belediyesi
İF	İlahiyat Fakültesi
İÜ	İstanbul Üniversitesi
K.	Kasîde
KB	Kültür Bakanlığı
KT	Kıt‘a
KTB	Kültür ve Turizm Bakanlığı
Ktb.	Kitabevi
Ktp.	Kütüphane/Kütüphanesi

MK	Millet Kütüphanesi
M.	Milâdî
Matb.	Matbaa/Matbaası
md.	Madde
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
MEGSB	Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı
MR	Murabba‘
MT	Matla‘
m.t.	Mezuniyet tezi
MÜ	Marmara Üniversitesi
Neşr.	Neşreden
Nr.	Numara
OMÜ	Ondokuz Mayıs Üniversitesi
öl.	Ölümü
s.	sayfa
S.	Sayı
Sar.	Sarayı
SBE	Sosyal Bilimler Enstitüsü
ŞAM	Şarkiyat Araştırmaları Merkezi
T.	Tarih
TDE	Türk Dili ve Edebiyatı
TDK	Türk Dil Kurumu
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
TİB	Türkiye İş Bankası
TKAE	Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü
Top.	Topkapı
TTK	Türk Tarih Kurumu
TÜSAV	Türk Sanatı ve Eğitim Vakfı
Ü.	Üniversite
vd.	ve diğerleri
VGM	Vakıflar Genel Müdürlüğü
vs.	Ve saire
Yay.	Yayını/Yayınları
y.d.t.	Yayımlanmamış doktora tezi
y.y.l.t.	Yayımlanmamış yüksek lisans tezi

GİRİŞ

15.Yüzyılda Amasya

Tarihi 7.500 yıl öncesine kadar uzanan Amasya; *Hititler, Frigler, Kimmerler, İskitler, Lidyalılar, Medler, Persler (Pontlar), Makedonlar, Mitridatelar, Romalılar, Bizanslılar, Selçuklular, Moğollar, İlhanlılar, Eretnalılar, Osmanlılar* ve nihayet *Türkiye Cumhuriyeti* gibi tarihte önemli roller oynamış birçok devlete ve medeniyete tanıklık etmiş bir şehirdir.

Kaynaklarda *Tarihin Tanığı, Şehzâdeler Şehri, Kasrü's-selâtîn, Evliyâlar Şehri, Dârü'l-izz, Dârü'l-feth, Dârü'n-nasr, Bağdâdü'r-Rûm, Rûmiyye-i Suğrâ, Hısnü'l-mir'ât, Talebeler Şehri, Anadolu Şehirlerinin İncisi, Medînetü'l-hükemâ, Türbetü'l-evliyâ, Medreseler Şehri, Kubbetü'l-Ulemâ, Anadolu'nun Oxford'u* gibi birçok şehri imrendirecek isimlerle anılagelmiş olması bu yönüyle ilgilidir.[5] Nitekim tarih boyunca, Türk tarihi ve kültürü bakımından da önemli tarihî olayların cereyan ettiği ve önemli şahsiyetlerin yetiştiği bir kültür merkezi olagelmiştir.[6]

Şehzâde Bâyezîd'in 1454 ile 1481 yılları arasındaki 27 yıllık süreçte Türk kültür ve edebiyatını derinden etkileyecek edebî bir ortam[7] oluşturduğu

---

[5]İlhan ŞAHİN ve Feridun EMECEN, "Amasya", **İslâm Ansiklopedisi,** C.3, TDV Yay., İstanbul 1991, s.1-4; Abdi-zâde Hüseyin Hüsâmeddîn YASAR, **Amasya Tarihi,** C.1, (Haz.Mesut AYDIN ve Güler AYDIN), Amasya Belediyesi Kültür Yay., Amasya 2007, s.11.

[6]I.Amasya Araştırmaları Sempozyumunda, Amasya'nın Türk tarihi ve kültürü açısından önemini ortaya koyan dikkate değer tebliğler için bkz. **I.Amasya Araştırmaları (1.Kitap), I.Amasya Araştırmaları (2.Kitap),** Amasya Valiliği Yay., Ankara 2007.

[7]"Bu muhiti oluşturan şairlerin çoğu, yanında resmî vazife ile bulunmuş kimselerdi." (Ahmet Atillâ ŞENTÜRK ve Ahmet KARTAL, **Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatı Tarihi,** Dergâh Yay.,

Amasya, 16.yüzyılın ilk yarısına kadar ayrıcalıklı bir şehzâde sancağı olarak dikkat çekmiştir.[8] Öyle ki bu dönemde "Burada sancak beyi olarak bulunan birçok şehzâde taht için kendisini en kuvvetli aday olarak gördü. Bunda doğu sınırına yakın bir sancağın merkezi olması sebebiyle, sınır boylarında yapılacak mücadelelerde kazanılacak başarıların, şan ve şerefin taht yolunda büyük avantaj sağlayacağı şeklindeki düşüncenin rolü büyüktü."[9]

Doğu sınırına başka bir ifadeyle İran'a yakın olması, Amasya için Osmanlı döneminde çok farklı anlamlar taşımaktaydı. Zira edebî anlamda Fars dili ve edebiyatının önemli bir tesir sahası hâline gelmiş olan Osmanlı ülkesinde yaşayan şair ve diğer sanatçılar açısından İran ülkesi, üstâd şairlerin yaşadığı memleket idi. Bu sebeple İran'dan gelen şair ve sanatçılara, yerli şair ve sanatçıları kıskandıracak derecede değer veriliyordu.[10] Amasya, 15.yüzyılda İran'dan gelecek şair ve diğer sanatçıların güzergâhı üzerinde bulunuyordu. Dahası bu tür misafirlerin ağırlanmasına müsait ilk merkez olma vasfını hâizdi.

İstanbul 2004, s.169).

[8]Nitekim "9.hicrî 15.miladî asrın başlarından, Kanunî Sultan Süleyman Han Hazretlerinin başa geçmesine kadar, Amasya'da yaptırılan ilim müesseselerinin sayısı, doruk noktasına erişmiştir. Bu zamana kadar yetişen âlimler, Amasya'nın başka devirlerinde nadir görülmektedir. (Abdizâde Hüseyin Hüsâmeddin YASAR, **Amasya Tarihi,** C.1, Amasya Belediyesi Yay., Ankara 1986, s.209).

[9]İlhan ŞAHİN ve Feridun EMECEN, "Amasya", s.1.

[10]Nitekim "Doğu ülkelerinden gelen şairlere gösterilen bu ilgi, bazı Osmanlı şairlerinin kendilerini 'doğulu' gösterme gibi tuhaflıklara bile yol açmıştır. Aslen Tokatlı olduğu halde İran'a gidip gelerek kendisini 'Acem' olarak tanıtan Leâlî büyük itibar görmüş, foyası ortaya çıkınca da gözden düşmüştür. (Cemal KURNAZ, **Anadolu'da Orta Asyalı Şairler,** KB Yay., Ankara 1997, s.14.)

Bu yönü, Herat, Horasan ve Semerkand gibi Orta Asya'nın önemli kültür merkezlerinden birçok kültür adamının Amasya'ya gelmesini sağlamıştır. Bunlar arasında Abdülmelik Berekendî, Ebû Nasru'l-Kâşânî, Mahmûd Yesevî, Takiyüddîn Mehmed Buhârî, Tâceddîn Yûsuf, Pîr İlyas Halvetî dikkat çeken isimlerdir.[11]

Amasya'nın önemli bir merkez olması, değişik sebeplere bağlanabilir.[12] Şüphesiz "Amasya'nın çok önemli bir güzergâhta bulunması ve stratejik konumu, özellikle sosyal hareketlilik bakımından önemli vak'alara sahne olmasını sağlamıştır. Anadolu'ya göç yolunun üzerindeki şehir, pek çok heteredoks hareketin de merkezi olmuştur. Selçuklular döneminde oluşan kültürel yapı, Osmanlılar döneminde zenginleşerek devam etmiş ve Amasya'yı devlet adamlarının yetiştiği bir irfan merkezi haline getirmiştir."[13]

Dolayısıyla "Amasya, gerek yetiştirdiği ilim, kültür ve sanat adamlarıyla gerekse dinî, siyasî, edebî ve kültürel alandaki ilkleriyle daima Osmanlı Devleti'nin

---

[11]"Türk İslâm medeniyetinin Anadolu'da kurulması ve gelişmesinde bu mana erlerinin büyük hizmet ve gayretleri olmuştur..... Güzel yazı öğrenme zevk ve geleneğinin Amasya'da yayılmasında ilk fetih yıllarında ve daha sonra Türkistan ve diğer kültür merkezlerinden Amasya'ya gelerek yerleşen hattatların önemli rolleri olmuştur." Muhittin SERİN, **Hattat Şeyh Hamdullah,** Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı Yay., İstanbul 1992, s.15-16.

[12]Bu sebeplerden biri coğrafî konumuyla ilgilidir: "Ortaçağlardan itibaren bölgenin önemli merkezlerinden biri olan Amasya, bu konumunu Tarsus-Kayseri-Samsun ticaret yolu üzerinde bulunmasına ve Yeşilırmak yoluyla küçük tonajlı gemilerin Karadeniz'e açılımını sağlayan ve adeta iç liman gibi çalışan özel konumuna borçludur." [**Osmanlı,** C.9, (Ed.Güler Eren), Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999, s.127].

[13]Ali Fuat BİLKAN, "Amasya'nın Osmanlı Dönemi Kültür Hayatındaki Yeri ve Önemi", **I.Amasya Araştırmaları (2.Kitap),** Amasya Valiliği Yay., Ankara 2007, s.618.

gözdesi olma vasfını korumuştur."[14] Amasya'nın Osmanlı Devleti'nin gözde bir şehzâde sancağı olarak kullanılması, sağladığı eşsiz fırsatlar ve imkanlar sayesinde, Amasya'nın Türk tarihi ve kültürü açısından çok önemli bir kültür merkezi hâline gelmesini sağlamıştır.[15]

Bu dönemde Amasya'da yetişen şair sayısı bile, tek başına Amasya'daki bu kültürel zenginliği ortaya koymaktadır. Öyle ki 15.yüzyılda Amasya'da yetişen şair sayısı, 14.yüzyıl ile karşılaştırılamayacak kadar fazladır.[16] Zira 1454 ile 1481 yılları arasında 27 yıl Amasya'da valilik yapan İkinci Bâyezîd döneminde

---

[14]Ali Fuat BİLKAN, **a.g.b.,** s.618.

[15]Zira "Şehzade sancakları, merkeze vergi ödemedikleri gibi, saraydan ilâve tahsisat da almaktaydı. Şehzade valiler, başka imtiyazlara da sahiptiler. Kendi bölgelerinde tayin yapabilmekte, dirlik verebilmekteydiler. Daha da önemlisi şehzade valiler, tıpkı İstanbul'daki saray gibi bir maiyet teşekkül ettirmekte ve taşrada minyatür bir başkent oluşturabilmekteydiler. Onların da padişah(lar) gibi divanları, lalaları, kapı halkı, solak, peyk gibi görevlileri vardı. Kendi adlarına tuğra çekebilir, hüküm yazdırabilirlerdi. Bu uygulama Osmanlı bilim, kültür, hatta iktisadî faaliyetlerinin merkezden taşraya doğru yaygınlık kazanmasını sağlamış ve merkezi model alan, saraya bakarak kendisine istikamet çizen toplumsal bir oluşum meydana getirmiştir. Bu oluşum, bir saray mensubunu içinde taşıması açısından şehzade sancaklarında daha belirgin bir hal almış, bunun sonucunda şehzade sancakları her bakımdan öne çıkan şehirler haline gelmişlerdir." (Mehmet Nuri YILDIRAR, **Amasyalı Divan Şairleri,** GÜ SBE, (y.y.l.t.), Ankara 2002, s.4).

[16]Zira "XIV.yüzyılda Amasya'da yetişen şair sayısı bir iken, XV ve XVI.yüzyıllarda bu sayı kırka yaklaşır. Şair sayısındaki artış ve kültürel canlanma, şehzade sancağı olmanın sonucudur. Nitekim XVI.yüzyıldan sonra bu durum tersine döner. Değişen idarî yapı, bozulan ekonomik durum hayatı derinden etkiler. Bunun sonucu şair sayısı azalmaya başlar. Bu da şehrin idarî ve ekonomik yapısı ile şair sayısı arasındaki ilişkiyi göstermesi bakımından dikkat çekicidir. (Mehmet Nuri YILDIRAR, **a.g.e.,** s.6)

Amasya, pek çok devlet adamının, ilim erbâbının, din ulemâsının, şair ve sanatkârın yetiştiği mini bir İstanbul hüviyetinde idi. Öyle ki Amasya, Osmanlı şehzâdelerinin ilk eğitimlerini aldıkları, idârî ve askerî tecrübe kazandıkları bir şehzâde sancağıydı. Yıldırım Bâyezîd'le birlikte tahtın en önemli adaylarının Amasya'da yetişmiş olması, bu şehzâdelerin kültür ve sanat faaliyetlerine hem bizzat katılmaları hem de bu faaliyetlere destek olmalarıyla, "dînî ilimlerde, felsefe, tıp ve tasavvufta, lisân, şiir, musikî ve hat sâhalarında Amasya, kaynak ve mektep"[17] hâline gelmiştir.

Hiç şüphe yok ki Amasya'nın bu zenginliğindeki en büyük katkı, İkinci Bâyezîd'e aittir. Bu bakımdan Amasya'nın kültürel zenginliğine işaret etmek için kullanılan, *"Amasya o şehirdir ki tenhâsında bir at eşelense, toynağı bir medeniyete dokunur."* cümlesini İkinci Bâyezîd'in şairleri, sanatçıları; din, devlet ve ilim adamlarını himayede gösterdiği hassasiyeti vurgulamak için de değerlendirmek mümkündür. Zira 15.yüzyılın ikinci yarısı ile 16.yüzyılın ilk yarısında yaşamış hangi şair, sanatçı; din, devlet ve ilim adamının hayatı incelenecek olsa, kaynakların bir yerinde mutlaka İkinci Bâyezîd ismiyle karşılaşılacaktır. Öyle ki araştırılan isim, ya Bâyezîd'in doğrudan himâyesini ve ihsânını görmüş ya onun yaptırdığı bir eğitim veya hayır kurumunda görev yapmış ya da onun vesilesiyle resmî bir görevde bulunmuştur. Bu hususu, tezkirelerden resmî kayıtlara kadar dönemle ilgili bütün kaynaklarda gözlemlemek mümkündür.

Amasya'nın Osmanlı dönemindeki önemini artıran dikkat çekici bir gelişme de Bâyezîd'le kardeşi Cem arasındaki iktidar mücadelesi olmuştur. Sultan

---

[17] Muhittin SERİN, "Amasya Mektebi", **Hattat Şeyh Hamdullah,** s.17.

Bâyezîd'in Şehzâde Cem'le girdiği bu iktidar mücadelesinden gâlip çıkarak Osmanlı tahtına geçmesi, uzun yıllar valiliğini yaptığı Amasya'nın prestijini daha da yükseltmiştir.

Amasya'nın 15.yüzyıl şairlerinin gözünde nasıl göründüğünü ortaya koyması bakımından, Kemal Paşa-zâde'nin aşağıdaki beyitleri dikkat çekicidir[18]:

Zihî şehr-i Amâsiyye ki mislin
Cihânda görmemişdür insile cin

[Amasya şehri, öyle güzel(dir) ki insan(lar) ve cin(ler), dünyada bir benzerini daha görmemiştir.]

Revân olmış içinde nehr-i Nîlî
Sanasın bâğ-ı cennet selsebîli

[Nil nehri içinden akıp gider. Öyle ki (onu) cennet bağının çeşmesi zannedersin.]

15.Yüzyılın Genel Görünüşü ve İstanbul

15.yüzyıl, "Türk dünyasının canlı, hareketli; fakat bir hayli karışık ve kararsız bir dönemden"[19] sonra, Osmanlı Devleti'nin Anadolu'da siyasî ve askerî anlamda varlığını ve üstünlüğünü kabul ettirdiği bir dönemi ifade eder. Zira bu yüzyılın başında "Anadolu'da daha önceki yüzyıllarda kurulmuş ve siyasi faaliyet göstermiş olan beyliklerden Karamanoğlulları ve Candaroğulları dışındaki bütün beylikler Osmanlı yönetimine girmişlerdir."[20] "Dahası

---

[18]Beyitler, Amasya Selçuklu ve Osmanlı Mimarisi ve Bezemeleri (Amasya Valiliği Yay., İstanbul 2007, s.8) adlı eserde yer alan bir Amasya minyatüründen okunmuştur. (Bkz.Ekler)

[19]Abdülkadir KARAHAN, **Türk Kültürü ve Edebiyatı,** MEGSB Yay., İstanbul 1988, s.183.

Osmanlı Devleti, Balkanlarda da kesin hâkimiyet kurmuş ve Avrupa içlerine kadar dayanmıştır.

Yüzyılın ortalarında gerçekleşen İstanbul'un fethi, sadece bu dönemin değil, bütün dünya tarihinin en önemli gelişmeleri arasındadır. Öyle ki bu fetihle Ortaçağ kapanmış, Yeniçağ başlamıştır. Bu fetih, ileriki dönemlerde dünya tarihinde önemli gelişmelerin yaşanmasına da vesile olmuştur. Avrupa'da Rönesans hareketinin güçlenmesindeki rolüyle belki bütün dünya tarihini etkilemiştir.

İstanbul'un fethi, Türk dünyası ve Osmanlı Devleti açısından da çok önemli bir zaferdir. Zira bu zaferle Türkler, yeni bir çağın kapılarını açmışlar ve İslâm dünyasının öncüsü konumuna gelmişlerdir. Gerçekten de bu fetihten sonra, Hristiyan dünyasının bütün dikkati ve düşmanlığı Osmanlı Devleti üzerine yoğunlaşmış; diğer taraftan İslâm memleketlerinde de Osmanlı saygın bir simge hâline gelmiştir.

Tarih kaynaklarında, İstanbul'un fethinin gerek Türk tarihi gerekse dünya tarihi açısından önemi ve sonucu üzerinde ayrıntılı değerlendirmeler yapılmıştır. Dolayısıyla burada bu bilgi ve değerlendirmeler tekrarlanmayacaktır. Bunun yerine İstanbul'un fetihten sonraki konumuyla ilgili kısa bir değerlendirmeye yer verilecektir.

Bütün dünyanın ve tabiatıyla İslâm dünyasının yüzyıllardır rüyalarını süsleyen İstanbul'un fethini 15.yüzyılın ikinci yarısının başında gerçekleştiren Osmanlı, bu fethin kültürel alandaki fetihlerle pekiştirilmedikçe kalıcı olmayacağının farkındaydı. Dolayısıyla askerî anlamda fetihten önce İstanbul'da

---

[20]Mine MENGİ, **Eski Türk Edebiyatı Tarihi,** Akçağ Yay., Ankara 1997, s.95.

birtakım siyasî ve dînî faaliyetler gerçekleştiren Osmanlı yöneticileri, fetihten sonra da bu tür faaliyetlere büyük önem vermişlerdir.

Anadolu'daki Türk ve İslâm birliğini tesis eden "Osmanlı Devleti'nin kültür ve medeniyet alanında ilerleme devri olan bu asırda, özellikle İstanbul'un fethi, daha önce başlayan edebî kıpırdanmaları daha da güçlendirmiştir. İstanbul'u her yönden bayındır bir şehir hâline getirmeye kararlı olan Fâtih, bu şehrin her bakımdan İslâm dünyasının merkezi olmasına büyük önem vermiştir. Bu genç padişah, ülkesine gelen hüner sahiplerini büyük bağış ve iltifatlarla karşılayarak, kurulduğundan beri, hep birinci derecedeki kültür merkezlerinden biri olagelen İstanbul'a belki kültürel açıdan tarihinin en hareketli dönemini yaşatmıştır."[21]

İstanbul'un fethine kadar, Osmanlı ilim erbâbı genellikle Şam, Mısır, İran ve Mâverâü'nnehir gibi kültürel merkezlerde yetişmekteydi. Osmanlı-Türk dünyası, her alanda olduğu gibi, eğitim ve kültür alanında da yakın bir iletişim içerisindeydi. Fatih'in eğitime ve ilme verdiği değer ve sağladığı imkanlar sayesinde, Osmanlı ilim erbâbının yetişmesi için uzak merkezlere ve yurt dışı medreselerine gerek kalmamıştır.[22] Zira artık beyliklerdeki ve diğer İslâm ülkelerindeki ilim erbâbını Osmanlı kültür merkezlerine getirmek için her türlü gayreti gösteren padişahlar vesilesiyle, Osmanlı topraklarında pek çok şehir, ilim ve irfân merkezi hâline gelmiştir.

Bu arada bir taraftan da köprü, han, hamam, su kanalı, câmi, mescid, medrese gibi İstanbul'a Türk-

---

[21]Atillâ ŞENTÜRK ve Ahmet KARTAL, **a.g.e.,** s.168-169.
[22]Yahya AKYÜZ, **Türk Eğitim Tarihi,** PegemA Yay., Ankara 2006, s.61, 62.

İslâm mührünü vuracak yeni mimarî eserlerin inşasına büyük önem verilmiştir.[23] Diğer taraftan fethedilen her yerde olduğu gibi İstanbul'da da halkın irşâdına katkı sağlayacak kültürel faaliyetlere girişilmiş; bu amaçla Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslâmlaşmasında son derece etkili oldukları görülen tarikatlar ve bu tarikatların önderleri desteklenmiştir.

Nitekim medreselerin padişahların dönemlerine göre dağılımını gösteren aşağıdaki tablo, İkinci Bâyezîd döneminin en çok medrese açılan dördüncü dönem olduğunu göstermektedir.

Tablo 1: Medreselerin Padişah Dönemlerine Göre Dağılımı[24]

Orhan Gazi	1326-1359	10
I.Murad	1359-1389	7
I.Bâyezîd	1389-1402	23
Çelebi Mehmed	1402-1421	7
II.Murad	1421-1451	38
II.Mehmed	1451-1481	30
II.Bâyezîd	1481-1512	33
I.Selim	1512-1520	8
I.Süleyman	1520-1566	106
II.Selim	1566-1574	17
II.Murad	1574-1595	42
III.Mehmed	1595-1603	5
Dönemi belirsiz olan medreseler		24

[23]Bu noktada "13-15.yüzyıllar arasındaki Anadolu'nun genel içtimâî ve iktisadî durumu üzerinde çalışırken, Küçük Asya denen bu münbit toprakların özellikle Kuzeybatı ve Batı yöreleri başta olmak üzere, eski Bizans Hristiyan yönetiminden harplar sonucu elden çıkıp Türk hâkimiyeti altına girişiyle, bu siyasî dönemeçte her tarafın harap hâle gelişini ve yeni baştan imar edilme durumunda bulunduğunu gözden uzak tutmamak gerekir." Ethem CEBECİOĞLU, **Hacı Bayram Velî,** KB Yay., Ankara 1991, s.5.

[24]**Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi,** C.2, (Ed.Ekmeleddin İHSANOĞLU), İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırmaları Merkezi Yay., (IRCICA), İstanbul 1998, s.244.

Toplam		350

İkinci Bâyezîd, 1481'de tahta geçtiğinde, İstanbul'un fethinin üzerinden sadece 28 yıl geçmişti. Babası Sultan İkinci Mehmed, İstanbul'un fethiyle yetinmemiş ve yeni fetihler peşinde koşmuştu. İlme büyük önem verdiği ve ilim adamlarına derin bir saygı duyduğu, hemen her kaynakta özellikle vurgulanan Fatih Sultan Mehmed, bir yandan yeni memleketler fethetmiş; bir yandan da askerî anlamdaki bu fetihlerin kültürel fetihlerle pekiştirilmesine gayret göstermiştir.

İkinci Bâyezîd ise belki mizacının da etkisiyle, yeni memleketlerin fethinden çok mevcutlara her alanda Osmanlı mührünün vurulmasına önem vermiştir. Nitekim ileriki bölümlerde de görüleceği üzere, 15.yüzyılın sonlarında başlayan İkinci Bâyezîd'in saltanatı, Osmanlı Devleti'nin askerî ilerleyişinin yavaşladığı; ancak kültürel anlamda çok büyük gelişmelerin sağlandığı bir dönem olarak tarihe geçmiştir. Ne var ki kendinden önceki ve sonraki dönemlerde sağlanan büyük fetihler, İkinci Bâyezîd dönemindeki bu kültürel fetihlerin dikkatlerden uzak kalmasına sebep olmuştur.[25]

---

[25]İkinci Bâyezîd döneminin kültürel faaliyetler açısından zenginliğinin dikkatlerden uzak kalmasının başka bir sebebi de bu anlamda Fatih döneminde de çok önemli faaliyetlerin yürütülmüş olmasıdır. Öyle ki Fatih, "tahta geçtikten sonra etrafında sadece ilim ve sanat adamları, şairleri toplamamış; Mahmud Paşa, Ahmed Paşa, Sinan Paşa, Nişancı Mehmed Paşa, Kasım Paşa gibi aynı zamanda şair olan devlet adamlarını tercih etmiştir." (Âmil ÇELEBİOĞLU, **Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları,** MEB Yay., İstanbul 1998, s.181). Bu sayede Fatih devrinde, "Osmanlı sarayının şa'şaası, memleketin her tarafındaki şairleri, âlimleri cezb ediyordu. Fatih ve Sadrazamı Mahmud Paşa, âlimlere, şairlere mühim maaşlar tahsis etmek, onları dâima meclislerinde bulundurmak, eserler yazdırmak ve tercüme ettirmek suretiyle edebî ve ilmî faaliyeti ehemmiyetle teşvik etmekte idiler." Fuad

Oysa kültürel alandaki gelişmeler sonrasında 15. yüzyılda Türkçe, sadece konuşma dili olmaktan çıkmış, aynı zamanda edebî bir dil hâline gelmiştir.[26] Bu dönemde divan edebiyatı "tam manasıyla kurulup yerleşmiş, gelişmiş ve klâsik bir hâle gelmiştir."[27] Nitekim bu yüzyılda "İslâmî Türk edebiyatının Anadolu, Âzerî ve Çağatay lehçelerinin yaygın bulunduğu sahalar dahilinde vücûda gelmiş olan eserlerinin kısm-ı azamı Türk dili ve edebiyatı, yahut her ikisi bakımından da ehemmiyetli sayılır."[28]

Bu dönemde Osmanlı pâdişâhlarının ve şehzâdelerinin şiirle bizzat uğraşmaları 15.yüzyılda edebî gelişmeleri hem nicelik hem de nitelik açısından olumlu yönde etkilemiştir.[29] Diğer taraftan Sultan İkinci Bâyezîd'in teşvik ve desteğiyle, yürütülen kültürel çalışmalar sonucunda İstanbul, Osmanlı ülkesinin kültür merkezi konumunu kazanmıştır.[30]

KÖPRÜLÜ, **Türk Edebiyatı Tarihi,** Ötüken Yay., İstanbul 1986, s.366.

[26]Muvaffak EFLATUN, "Yüzyıllara Göre Eski Türk Edebiyatı Tarihi", **Eski Türk Edebiyatına Giriş** (Ed. Ahmet Mermer), Akçağ Yay., Ankara 2007, s.464.

[27]Faruk Kadri TİMURTAŞ, "Türkiye Edebiyatı", **Türk Dünyası El Kitabı,** TKAE Yay., Ankara 1992, s.116.

[28]Neclâ PEKOLCAY, **İslâmî Türk Edebiyatı 1,** Dergâh Yay., İstanbul 1981, s.189.

[29]Nihad Sâmi BANARLI'nın ifadesiyle "XV.asırda Osmanlı Türkçesi edebiyatının büyük gelişme gösterişindeki teşvik edici sebep de bizzat Osmanlı hükümdar ailesinin şâir pâdişâhlar ve şehzâdeler yetiştirmiş olmasıdır." (Nihad Sâmi BANARLI, **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi,** C.1, MEB Yay., İstanbul 1971, s.439).

[30]Bu husus Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar'da şöyle dile getirilmektedir: "İstanbul'un gerçek anlamda Osmanlı başkenti ve bir kültür merkezi oluşu süreci, II.Bayezid'in hükümdarlığı döneminde başlamıştır." (**a.g.e.,** s.301).

Kısacası İkinci Murad, İkinci Mehmed ve İkinci Bâyezîd dönemlerinde başta İstanbul olmak üzere, Osmanlı ülkesi tam bir câzibe merkezi hâline gelmiştir.[31] Kaldı ki bazı kaynaklara göre İstanbul'un tam anlamıyla Osmanlı'nın kültür merkezi hâline gelmesi süreci, Bâyezîd döneminde başlamıştır.[32]

"Çocukluğundan itibaren bir ilim, şiir ve sanat havası ve çevresi içinde yetişmiş ve bu alakasını hayatının sonuna kadar devam ettirmiş olan"[33] babası, *Fâtih*; oğlu ise bütün "saltanatı seferler ve zaferlerle geçmiş"[34] olan *Yavuz* sıfatıyla bilinen Sultân İkinci Bâyezîd Hân'ın "Velî" olarak bilinmesinde bu sebeplerin de önemli bir etkisi olmuştur. Bu etkiyi, onun Adlî mahlasıyla yazdığı şiirlerinde gözlemlemek mümkündür.

15.yüzyıl, İstanbul'da birçok sanat dalının doğduğu veya gelişme sürecine girdiği bir dönemdir. "Hat sanatı, yüzyılın en gözde sanatlarından biridir."[35]

---

[31]"İkinci Murad, Fâtih ve yine bir şair olan İkinci Bâyezîd devirleri, XV.asırda Anadolu ve Balkanlar Türkiyesi'ndeki Türk lisân ve edebiyatı için büyük bir gelişme devri oldu. Fâtih devrinde tam bir imparatorluk çehresi alan ve göz kamaştırıcı bir saltanat kuran Osmanlı Devleti, yalnız Anadolu ve Rumeli Türkiyesi'nde değil, diğer Türk, Müslüman ve Hıristiyan ülkelerinde yetişen âlim, şâir, târihçi, ressam ve diğer sanatkârları da kendi çevresine çekmeye başladı." (Nihad Sâmi BANARLI, **a.g.e.,** s.418).

[32]"İstanbul'un gerçek anlamda Osmanlı başkenti ve kültür merkezi oluşu süreci, II.Bayezid'in hükümdarlığı döneminde başlamıştır." (Necdet SAKAOĞLU, **Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi,** YK Yay., İstanbul 1999, s.301).

[33]Âmil ÇELEBİOĞLU, **a.g.e.,** s.181.

[34]Halûk İPEKTEN, **Divan Edebiyatında Edebî Muhitler,** MEB Yay., İstanbul 1996, s.59.

[35]Avni ERDEMİR, **Muslihu'd-dîn Mustafa İbn Vefâ Hayatı, Eserleri, Tesirleri ve Manzum Eserlerinin Tenkidli Metni,** GÜ SBE, (y.d.t.), Ankara 1999, s.13.

Bu dönemde "II.Bayezid, şehzâdeliğinde yazı hocası olan Şeyh Hamdullah'ı talebeleriyle Amasya'dan İstanbul'a davet etmiş, kendisine sarayın harem dairesinde oda ayırmış, tımar vermiş, Mushaf ve kıt'alar yazdırmak suretiyle hat sanatında Osmanlı üslûbunun doğması"na[36] zemin hazırlamıştır.

Bu özet değerlendirmeler ışığında 15.yüzyılın hem büyük askerî zaferlerin kazanıldığı hem de bu yolla sağlanan fetihlerin, kültürel alandaki çalışmalarla kalıcı hâle getirildiği bir dönem olduğu söylenebilir.

Nitekim Sultan İkinci Bâyezîd'in tahtı oğlu Yavuz Sultan Selim'e devrettiği 1512 yılına gelindiğinde, Osmanlı Devleti, bir yandan askerî anlamda üç kıtaya hükmedecek fetihler; bir yandan da başta İstanbul olmak üzere Osmanlı memleketlerini ebediyen Türk yurdu hâline getirecek kültürel faaliyetler için hazır hâlde bulunuyordu.

---

[36]Muhittin SERİN, "Osmanlı Hat Sanatı", **Osmanlı,** (Ed.Güler Eren), C.11, Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999, s.28.

Birinci Bölüm

HAYATI, ŞAHSİYETİ, SANATI

Şair Padişahlar

Türk tarihinde, diğer bütün milletlerin tarihinde olduğundan daha fazla şair padişaha rastlanmaktadır.[37] Şehzâde, sadrazam, vezir, şeyhülislâm, kazasker gibi devlet erkânı da eklendiğinde, Türklerin özellikle İslâm'ı kabullerinden; dolayısıyla da yerleşik medeniyete iyice aşina olduktan sonra kurdukları devletlerin yönetimlerinin büyük oranda şairlerin veya en azından şiirle ilgilenen devlet adamlarının elinde olduğu görülmektedir.[38]

---

[37]Şair padişahlar konusunda önemli yayının sahibi olan Rüştü Şardağ, bu konuda Batı dünyasının krallarıyla ilgili tespitlerini özetledikten sonra, Türk şair padişahlarla ilgili tespitlerini şöyle dile getirmiştir: "Kastilya Kralı 2.Ferdinant'ın teneke ve mukavva işleriyle uğraştığını bazı tarihçiler aktarıyor. Bunun gibi Kral 16. Louis'in ünlü güzel Marie Antoinette için ipekten el işleri işlediğini, Napoleon'un kamış keserek düdük yaptığını bilmekteyiz. Şiire, sanatçıya değer veren Batılı kralların varlığı da bilinir. Ne var ki Horasan hükümdarları, özellikle Osmanlı sultanları ve şehzâdeleri musiki ile hemen hepsi de şiirle uğraşmış ve bu alanda eserler ortaya koymuşlardır. Büyük bölümü ise eski Türk alfabesinin her birinden, cihândeğer güzellik cümbüşleri yaratan yazı ustalığında da becerilerin sahibi oldular." (Rüştü ŞARDAĞ, **Şair Sultanlar,** TİB Yay., Ankara 1982, s.2). Başka bir kaynakta ise benzer bir değerlendirme musikîyle de ilgili olarak yapılmaktadır: "Müzik tarihi incelendiğinde; Rönseans dönemi (1400-1600), Barok çağı (1600-1750), Klasizm (1750-1791), Romantizm (1791-1911), Milli Akımlar (1836-1922) gibi bazısı tamamen saraylarda icra edilen bu klasik müzik türleri, krallar tarafından himaye görmelerine ve saygı duyulmalarına karşılık hiçbir şâir ve bestekâr krala rastlayamamaktayız." (Osman Nuri ÖZPEKEL, "Şâir ve Bestekâr Osmanlı Padişahları", **Osmanlı,** C.10, (Ed.Güler Eren), Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999, s.607-608).

[38]Şair Türk padişahları, çalışmanın 'Ekler' bölümünde bir liste hâlinde verilmiştir. Şair padişahlarımızın şiirleriyle ilgili dikkat çeken bazı yayınlar ise konuyla ilgili çalışmaların seyrini, genel hatlarıyla da olsa, ortaya koyacak biçimde şöyle özetlenebilir: Feridun Bey, **Mecmû'-ı Münşe'ât-ı Selâtîn,** C.I-II, Takvimhane Matb., İstanbul 1274; Ali Nihad TARLAN, **Yavuz Sultan Selîm'in Farsça Dîvân**

Osmanlı padişah, şehzâde ve diğer devlet erkânının şiir, musiki, ebrû ve hat gibi sanatlarla yakından ilgilenmelerinin şüphesiz ayrıntılı ve müstakil bir çalışma gerektiren birçok sebebi vardır. Bununla birlikte İslâm'da resimle ve heykel sanatıyla ilgili sınırlamaların ve yasakların bulunmasının bu anlamda önemli bir etken olduğu da gözden kaçırılmamalıdır.

Tercümesi, İstanbul 1946; Kemal Edip ÜNSEL, **Fatih'in Şiirleri,** 1946; Cavit BAYSUN, **Cem Sultan Hayatı ve Şiirleri,** Burhanettin Erler Matb., İstanbul 1946; Şemseddin Sâmî, "Sultan Şairler ve Saltanatlı Şiirler", **Salon Mecmu'ası,** 1-4, S:11, İstanbul 1948, s.163; AYMUTLU Ahmed, **Fatih ve Şiirleri,** 1959; Hilmi YÜCEBAŞ, **Şair Padişahlar,** Yeni Matbaa, İstanbul 1960; Coşkun AK, **Muhibbî Divanı: İzahlı Metin,** (y.d.t.), ATÜ, Erzurum 1977; Halil ERSOYLU, **Cem Sultan'ın Türkçe Divanı ve Üzerine Dil Araştırmaları,** (y.d.t.), İÜ, İstanbul 1978; Adnan İNCE, **Cem Sultan, Cemşid u Hurşid: İnceleme-Metin**, (y.d.t.), FÜ, Elazığ 1981; Rüştü ŞARDAĞ, **a.g.e.**, 1982; Ahmet KIRKKILIÇ, **Sultan Üçüncü Murad (Murâdî) Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanının Tenkidli Metni**, (y.d.t.), ATÜ SBE, Erzurum 1985; Saadet ŞANLI, **Şehnameci Taliki-zâde'ye Göre Osmanlı Padişahlarının Şairlikleri -Taliki-zade Şehnamesi (V. Hassa)'nın Edisyon Kritiği,** (y.d.t.), İÜ SBE, İstanbul 1989; Münevver OKUR MERİÇ, "Cem Sultan'ın Yeni Bulunan Fal-ı Reyhan-ı Cem Sultan Adlı Eseri" **Tarih ve Toplum,** C.16, S.96, İstanbul 1991, s.24-27; Münevver OKUR, **Cem Sultan, Hayatı ve Şiir Dünyası,** KB Yay., Ankara 1992; Kamil Yaşar UYAR, **Sultan 3. Murad'ın Fütühat-ı Ramazan'ı ve Farsça Divanı**, (y.d.t.), İÜ SBE, İstanbul 1995; Filiz KILIÇ, "Osmanlı Hanedanından Bir Şair: Şehzâde Korkut", **Bilig,** S.2, Ankara 1996, s.203-220; Hikmet ÖZDEMİR, **Âdile Sultan Divânı,** KB Yay., Ankara 1996; Aynur KOÇAK, **Âdile Sultan Divanı** (İnceleme-Transkripsiyonlu Metin), (y.y.l.t.), AKÜ SBE, Afyon 1996; Mustafa İSEN ve Ali Fuat BİLKAN, **Sultan Şairler,** Akçağ Yay., Ankara 1997, Münevver OKUR, **Cemşîd ü Hurşîd Mesnevîsi, Metin, İnceleme,** AKM Yay., Ankara 1997; Kasım GELEN, **Kanunî Sultan Süleyman'ın Farsça Divanı,** (y.y.l.t.), İÜ SBE, İstanbul 1998; Mustafa ÇİÇEKLER, "Şehzade Bayezid ve Farsça Divançesi", **Şarkiyat Mecmuası**, VIII., İÜ EF ŞAM, Çantay Kitabevi, İstanbul 1998, s.211-18; Tayyar GÜL, **Divan-ı Şâhî,** (y.y.l.t.), ÇOMÜ SBE, Çanakkale 2000; Coşkun AK, **Şair Padişahlar,** KB Yay., Ankara 2001; Ahmet Refik ALTINAY,

Tanzimat’tan sonra neredeyse iki yüzyıla yaklaşan bir süreden beri, her fırsatta Müslüman ülkelerde ve Osmanlılarda resim ve heykel sanatına ilgi gösterilmemesi gündeme getirilerek hayıflanılır. Ne yazık ki bu arada bu ilgisizliğin Osmanlı döneminde, eşsiz ve devrin şartları açısından evrensel bir edebî ortamın oluşmasına imkan sağladığı gerçeği hep göz ardı edilir. Oysa romantizm açısından bütün dünyadaki rakipleri karşısında bir zirve olan Fuzûlî’yi de, hicvin en başarılı örneklerini veren Nef‘î’yi de, bugün şiirle az çok ilgilenen herkesin dilinde birkaç beyti dolaşan Nedîm’i de; sadece devrinin şairlerini değil, modern Türk şairlerini de etkilemiş son üstâd şair Şeyh Gâlip’i de bu ortam yetiştirmiştir. Çünkü bu edebî ortamda şairler, şiirlerinin başarısı ölçüsünde takdir ve taltif edilmişler; başta câize olmak üzere değişik vesilelerle desteklenmişlerdir.

Kanaatimizce Batıda resim ve heykele gösterilen ilgi ile Doğuda özellikle de Osmanlı’da şiir ve müziğe gösterilen ilgi, ortaya çıkan eserler ve yetişmiş olan isimler de dikkate alınarak karşılaştırıldığında, daha sağlıklı değerlendirmelerin yapılması mümkün olabilir. Bunun dışındaki değerlendirmelerin birtakım öngörü veya önyargılardan öteye geçmesi mümkün

---

Sultan Cem, TİB Kültür Yurt Yay., İstanbul 2001; Şadi AYDIN, “Farsça Divan Sahibi Osmanlı Sultanları ve Dîvânlarının Nüshaları”, **Nüsha,** S.6, Ankara 2002; Talip YILDIRIM, **Hüseyin Baykara Divanı** (Metin-İnceleme-Dizin), AÜ SBE, Ankara 2002; Ali Fuat BİLKAN, “Sultanların Şiiri Şiirlerin Sultanı”, **Yağmur,** S:19, Ankara 2003; Şahmeran BALTACIOĞLU, **Fatih (Avni) Divanı ve Tahlili** (2 cilt), İÜ SBE, İstanbul 2003; Enfel DOĞAN ve Fatih TIĞLI, “Sultan V.Mehmed Reşad’ın Çanakkale Gazeli ve Bu Gazele Yazılan Tahmisler”, **İÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi**, C.33, s.41-96; Sedat ENGİN, **Cem Sultan'ın Türkçe Divanı'nın Tahlili,** (y.y.l.t.), ÇÜ SBE, Adana 2006.

olmayacaktır.[39] Tabiatıyla asırlarca dünyaya hükmetmiş padişahlarımıza ait şiirlerin bile günümüz nesli ile buluşturulması tam anlamıyla sağlanamamışken,[40] bu konuda sağlıklı değerlendirmelerin yapılmasını ümit etmek, fazlasıyla iyimserlik olacaktır.

---

[39] Bu konuda Rüştü Şardağ'ın dikkat çekici tespitleri vardır: "Kuşku yok ki Batılı sarayların bazılarında, zaman zaman kapıların güzel sanatlara açılması, hele Rönesans'tan sonra resim ve yontu sanatçılarının sevgi ile el üstünde tutulması, oralarda resim ve yontuyu büyük ölçüde geliştirmiştir. Fakat Osmanlı hükümdarlarının şair ve müzisyen olmakla elde ettikleri üstünlükleri su götürmez. Ulusal kültürümüz için bugün de onur verici, öğünülecek bir niteliğimizdir bu." (Rüştü ŞARDAĞ, **a.g.e.,** s.2.)

[40] Şair padişahlarımızın dîvânlarının, yeni harfli metinlerinin yayımlanması yoluyla, yeni nesillerle buluşturulmasına katkı sağlayacak çalışmalarla ilgili kronolojik bir kaynakça: Saffet Sıtkı BİLMEN, **Fatih Divanı**, Ahmet Halit Ktb., İstanbul 1944; M.Cavid BAYSUN, **Cem Sultan-Hayatı ve Şiirleri**, Ahmet Halit Ktb., İstanbul 1946; Berin TÜRSAN, **Şehzade Korkud ve Divanının Tetkiki**, İÜ EF Türkoloji Bölümü, (m.t.), İstanbul, 1951; Sabit HASHALICI, **Ahmed I. (Bahti), Hayatı, Divanının Transkripsiyonu ve Tedkiki**, İÜ TDE Bölümü, (m.t.), İstanbul 1952; Mertol TULUM, **Bahtî Divanı'nın Transkripsiyonu ve Şairin Edebî Şahsiyeti**, İÜ TDE Bölümü, (m.t.), İstanbul, 1963; Bayram MERDAN, **Harimî (Şehzade Korkud) Divançe**, İÜ EF TDE Bölümü, (m.t.), İstanbul, 1972; İsa KAYAALP, **Sultan Ahmed ve Divanı**, İstanbul, 1976; Ali ALPASLAN, **Kadı Burhaneddin Dîvânı'ndan Seçmeler**, KB Yay., Ankara, 1977; Muharrem ERGİN, **Kadı Burhanettin Divanı**, İÜ EF Yay., İstanbul 1980; Halil ERSOYLU, **Cem Sultan'ın Türkçe Divan'ı**, Tercüman 1001 Temel Eser, 3 C., İstanbul 1981; Coşkun AK, **Muhibbî Dîvânı**, KTB Yay., Ankara 1987; İ.Halil ERSOYLU, **Cem Sultan'ın Türkçe Divan'ı**, AKDTYK TDK Yay., Ankara 1989; Ahmet KIRKKILIÇ, **Sultan Üçüncü Murad, Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Divanından Seçmeler**, KTB Yay., İstanbul 1998; İsa KAYAALP, **Sultan Ahmed Divanının Tahlili**, Kitabevi Yay., İstanbul 1999; İskender PALA, **Şair Fatih: Avnî**, Metropol Yay., İstanbul 2003; Filiz KILIÇ,

Adlî Mahlaslı Şairler

Sultan İkinci Bâyezîd; Fatih Sultan Mehmed, Kanunî Sultan Süleyman ve Üçüncü Selim gibi, Osmanlı Devletinde örneğine sık rastlanabilen şair padişahlardan biridir. Şiirlerinde Adlî mahlasını kullanan İkinci Bâyezîd'in hayatı, devlet adamı kimliği, şairliği ve şiirleri üzerinde değerlendirmelere geçmeden önce, herhangi bir karışıklığa meydan vermemek adına, Adlî mahlasını kullanan şairlerle ilgili kısa bir hatırlatmaya ihtiyaç vardır. Zira kimi kaynaklarda bu konuda bir karışıklığın bulunduğu görülmektedir.

Kaynaklarda Adlî mahlaslı birkaç şaire yer verilmektedir. Söz gelimi Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğünde[41] İkinci Bâyezîd'den başka iki Adlî'den daha bahsedilmektedir. Bunlardan biri, Kul Kethüdası Süleyman Beyin oğlu olup 18.yüzyıl şairlerindendir ve asıl adı Mehmed'dir. Aynı kaynakta asıl adı İbrahim olan ve babasının Mustafa Paşa olduğu belirtilen diğer bir şairden Adlî Beg şeklinde bahsedilmekte ve şiir, inşâ, mu'ammâ, lügaz ve tarih düşürmede usta olduğuna değinilmektedir. Aynı kaynakta Üçüncü Mehmed'in mahlasının da Adlî olduğuna işaret edilmektedir.

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisinde, bunlardan başka mutasavvıf olduğu belirtilen ve ölüm tarihi 1617 olarak verilen bir Adlî'den daha bahsedilmektedir. [42] Avni Erdemir'in Musikişinas Divan Şairleri adlı

Şehzade Bayezid 'Şâhî' Hayatı ve Divanı, KB Yay., Ankara 2000; Muhammed Nur DOĞAN, **Fatih Divanı ve Şerhi**, Yelkenli Yay., İstanbul 2006; Münevver OKUR MERİÇ, **Cem Sultan**, VGM Yay., Ankara 2006.

[41] Halûk İPEKTEN vd., **Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü**, KTB Yay., Ankara 1988, s.10, 11.

çalışmasında[43] ise 15 ve 16.yüzyıllarda yaşamış iki Adlî'den sonra, üçüncü Adlî olarak 1839'da ölen Sultan İkinci Mahmud yer almaktadır.[44] Karşılaştırma yapmaya imkan vermek amacıyla, Türk edebiyatında Adlî mahlasını kullanan şairleri, özet bilgiler eşliğinde şöyle sıralamak mümkündür:

Adlî: 1447'de Dimetoka'da doğmuş, 1512'de Çorlu yakınlarında ölmüştür. Sultan İkinci Bâyezîd. Fatih Sultan Mehmed'in oğlu, Yavuz Sultan Selim'in babasıdır. Annesi Gülbahar Hatun'dur. 27 yıl süren Amasya valiliğinin ardından 31 yıl Osmanlı tahtında padişahlık yapmıştır. Sanat ve imar faaliyetlerine önem vermiş; her alandan sanatçılara büyük destek vermiştir. Şiirlerinde Adlî mahlasını kullanmıştır. Daha ziyade gazellerden oluşan Türkçe divanı ve Farsça şiirleri vardır.

Adlî: Sultan Üçüncü Mehmed.[45]-[46] Sicill-i Osmânî'de 1567'de doğduğu, 1595'te tahta geçtiği ve 1603'te vefat ettiği belirtilmektedir.[47] Bu tarihler, Tuhfe-i Nâ'ilî'de sırasıyla 1566, 1594 ve 1602 şeklinde

---

[42]**Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi,** Dergâh Yay., İstanbul 1977.

[43]Avni ERDEMİR, **Musikişinas Divan Şairleri,** TÜSAV Yay., Ankara 1999, s.24, 29, 31.

[44]Başka bir kaynakta II.Mahmud, birden çok mahlas kullanan şairler arasında zikredilmiştir. Buna göre II.Mahmud şiirlerinde hem Âdil hem de Adlî mahlasını kullanmıştır. (Orhan KURTOĞLU, "Divan Şiirinde Mahlas Değiştiren ve Birden Fazla Mahlas Kullanan Şairler", **Bilig,** S.38, s.76, 79).

[45]Halûk İPEKTEN vd., **a.g.e**, s.11.

[46]Saadettin Nüzhet ERGUN, "Adlî", **Türk Şairleri,** C.1, s.250.

[47]Mehmed Süreyyâ, **Sicill-i Osmânî Yahud Tezkire-i Meşâhir-i Osmâniye** (Haz.Ali Aktan, Abdülkadir Yuvalı, Mustafa Keskin), Sebil Yayınevi, İstanbul 1995, s.67.)

yer almaktadır.[48] Şiirlerinde hem Adlî hem de Adnî mahlasını kullanmıştır.[49]

Adlî: Öl.1617. Şeyh Hasan Adlullah Efendi.[50] Sünbülî olarak da bilinir. Mutasavvıftır. Önce Halvetî şeyhi Hasan Efendi'ye intisap etmiş, sonra da bu tarikatın şeyhlerinden olmuştur.[51] Şiirlerine birçok Halvetî şairinin şiirlerinde olduğu gibi tasavvufî bir üslûp hâkimdir.[52]

Adlî: Öl.1743. Asıl adı Mehmed'dir. Mehmed Adlî Efendi olarak da bilinir. Yeniçeri Kul Kethüdası Süleyman Begin oğludur.[53]-[54] "İsm-i emced ü nâm-ı ser-âmedleri Mehmed'dir."[55]. Divan hocalığı ve defterdarlık yapmıştır. Mutasavvıf bir şairdir.[56]-[57]

Adlî (Âdil): 1784-1839. Sultan Mahmûd-ı Sânî.[58] I. Abdülhamid'in oğlu olup 1808'de padişah olmuştur. Devrinde birçok yenilik gerçekleşmiştir. İlk resmî gazete olan Takvîm-i Vekâyî onun zamanında çıktı.[59] Şiirlerinde hem Adlî hem de Âdil mahlaslarını kullanmıştır. Şiirleri genellikle şarkı, tahmis, semaî ve gazel şeklindedir.[60]

---

[48]İnehân-zâde Mehmed Nâ'il, **Tuhfe-i Nâ'ilî,** C.2, s.601, md.2775.
[49]Mustafa İSEN ve Ali Fuat BİLKAN, **a.g.e.,** s.171, 278.
[50]İnehân-zâde Mehmed Nâ'il, **a.g.e.,** C.2, s.602, md.2776.
[51]**Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi,** s.38.
[52]Saadettin Nüzhet ERGUN, "Adlî", s.250.
[53]İnehân-zâde Mehmed Nâ'il, **a.g.e.,** C.2, s.602, md.2778.
[54]**Türk Ansiklopedisi,** C.1, MEB Yayınları, Ankara 1946, s.141.
[55]Sadık ERDEM, **Râmiz ve Tezkire-i Şu'arâsı,** AKDTYK AKM Yayını, Ankara 1994, s.219.
[56]Halûk İPEKTEN vd., **a.g.e.**, s.10-11.
[57]**Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi,** s.38.
[58]İnehân-zâde Mehmed Nâ'il, **a.g.e.,** C.2, s.602, md.2779.
[59]Mustafa İSEN ve Ali Fuat BİLKAN, **a.g.e.,** s.239, 289.
[60]Coşkun AK, **Şair Padişahlar**, s.93.

Adlî Bey: Açık adı, Gâzî Mustafa Paşazâde İbrahim Bey.[61] Şiir, inşa, muamma, lügaz ve tarih düşürme ustası olarak bilinir.[62]

Adlî: Açık adı, Mustafa Adlî Efendi'dir. Bağdâd Vâlisi Silahdâr Hüseyin Paşa'nın divan kâtibidir. H.1083 M.1672'de vefat etmiştir.[63]

Bâyezîd'in Mahlası

Bu bilgilerden sonra, Bâyezîd'in mahlası konusunda bazı kaynaklarda yaşanan karışıklık üzerinde kısaca durmakta yarar olacaktır. Sehî Bey, Latîfî, Âşık Çelebi, Kınalızâde Hasan Çelebi, Beyânî ve Kafzâde Fâizi gibi hakkında bilgi veren bütün tezkireciler şiirlerinde Adlî mahlasını kullandığı konusunda hemfikirdirler.[64]

---

[61] İnehân-zâde Mehmed Nâ'il, **a.g.e.,** C.2, s.602, md.2781.

[62] Halûk İPEKTEN vd., **a.g.e.**, s.11.

[63] İnehân-zâde Mehmed Nâ'il, **a.g.e.,** C.2, s.602, md.2777.

[64] Şiirlerinde "tahallus-ı Adlî itmişdür." (Edirneli Sehî, **Tezkire-i Sehî,** Neşr.Mehmed Şükrî, Matbaa-i Âmedî, İstanbul 1325, s.13); "Ve kendüler dahi bâb-ı ‘adl ü ‘adâletde Kisrâ-ma‘delet oldukları münâsebetle ‘Adlî tahallus iderlerdi." (Latîfî, **Tezkiretü'ş-şuarâ ve Tabsıratü'n-nuzamâ,** Haz. Rıdvan CANIM, AKDTYK AKM Yay., Ankara 2000, s.143); "Adlî tahallus idinmişlerdi. Mezkûr mahlas üzre şi‘r söyleyüp tegazzül iderlerdi." [Âşık Çelebi, **Meşâirü'ş-Şuarâ,** Haz.Filiz KILIÇ, GÜ SBE, (y.d.t.), Ankara 1994, s.54]; "(Hazret-i Sultân Bâyezîd Hân‘ın) mahlas-ı şerîfleri ‘Adlîdür.", "Ol şâh-ı râ‘iyyet-perver ve şehenşâh-ı ‘adâlet-güsterüñ mahlası ‘Adlîdür." (Kınalı-zâde Hasan Çelebi, **Tezkiretü'ş-şuarâ**, C.I, Haz.İbrahim KUTLUK, AKDTYK TTK Yay., Ankara 1989, s.78-79, 81); "Amasya'da sancak beyi idi. Adlî mahlasını kullanmışlardır." (Saadet ŞANLI, **a.g.e.,** s.41); "...mahâret-i mâ-lâ-kelâmı var idi. Mahlası Adlî'dür. [**Beyânî Tezkiresi** İnceleme-Tenkitli Metin, Haz.Aysun SUNGURHAN, GÜ SBE, (y.y.l.t.), Ankara 1994, s.4]; "‘Adlî: Sultân Bâyezîd-i Velî" [Bekir KAYABAŞI, **Kafzâde Fâizî'nin Zübdetü'l-eş‘âr'ı,** İnönü Ü. SBE, (y.d.t.), Malatya 1997, s.397].

Bununla birlikte Fatih Sultan Mehmed’in vezîr-i a‘zamı Mahmûd Paşa’nın Adnî olan mahlasının, başta Âşık Çelebi’nin Meşâirü’ş-şuarâ’sı olmak üzere, bazı tezkirelerde Adlî olarak geçmesi[65] birtakım karışıklıklara sebep olmuştur. Bu anlamda en büyük yanılgıya düşen ise A History of Ottoman Poetry adlı ünlü eserin müellifi E.J.Wilkinson GIBB olmuştur. Diğer kaynakların aksine Gibb, bu konuda kaynakların farklılık gösterdiğini belirterek kendisinin Sehî ve Latîfî yerine Âşık Çelebi’ye itimat ederek, Sultan İkinci Bâyezîd’in mahlasının ‘Adnî olduğu görüşüne katıldığını söyler.[66]

Adlî ile Adnî’nin şiirleri konusunda belirsizlik bulunduğunu belirten E.J.Wilkinson Gibb’e göre Mehmed Fu‘âd’ın İstanbul’da bastırdığı divandaki şiirler Bâyezîd’in değil aynı mahlası kullanan Mahmud Paşa’nın olmalıdır.[67]

---

[65]Yaptığımız araştırmada birçok kaynağın hiç değinmediğini gözlemlediğimiz bu önemli ayrıntıya, **Eski Türk Edebiyatı Tarihi**’nde “Fâtih dönemi şairlerinden olan Adnî, Fâtih’in veziri Mahmûd Paşa’dır. Mahlası birçok tezkirede sehven Adlî şeklinde geçmektedir.” cümleleriyle işaret edilmiştir. (Ahmet Atillâ ŞENTÜRK ve Ahmet KARTAL, **a.g.e.,** Degâh Yay., İstanbul 2004).

[66]“Sehî ve Latîfî Adlî der; fakat ilk tezkirecilerin en iyilerinden ve en dikkatlilerinden olarak bilinen Aşık ise Adnî olarak ifade eder. Otoriteler arasında bu mahlaslardan hangisinin Bayezid ve Mahmud Paşa tarafından kullanıldığı konusunda bir anlaşmazlık vardır. Ben şahsen, Aşık Çelebi’ye inanmanın daha akıllıca olduğu kanısındayım.” (Bkz.E.J.Wilkinson GIBB, **Osmanlı Şiir Tarihi I-II,** Akçağ Yay., Ankara 1991, s.318.).

[67]“Mahmud Paşa ve Sultan Bayezid’in eserleri hususunda ise belirsizlik vardır. 1891’de İstanbul’da, Bayezid’in Divan’ı olduğu belirtilen küçük bir kitap yayınlanır. İlk dönem eserlerinden olduğu açıkça belli olan kitapta 124 gazel yer almaktadır ve şiirlerin sahibi Adlî mahlasını kullanan kişidir. Daha önce ifade ettiğimiz gibi bazı otoritelerce bu mahlas II.Bayezid’e aittir. Şiirlerdeki dilin eskiliği göz önüne alınacak olursa bu şiirlerin, Mehmed Fuad Bey’e göre, Bayezid’in olduğu kesindir. Bununla beraber ben, böyle bir hükmün yanlış olacağı görüşündeyim. Bu kitaptaki şiirlerin, Bayezid’in değil,

Şu halde birtakım tereddütler taşımakla birlikte Gibb, tezkirecilerin ve araştırmacıların neredeyse tamamının aksine Bâyezîd'in Adnî; Mahmud Paşa'nın ise Adlî mahlasını kullandığı kanaatindedir.[68] Bu kanaatle bağlantılı olarak, Bâyezîd'e ait şiirlerin aslında Mahmud Paşa'ya ait olabileceği görüşündedir.

Öncelikle bilinmelidir ki Sultan İkinci Bâyezîd'in mahlasının Adlî olduğu hususunda, Âşık Çelebi de dahil, bütün kaynaklar hemfikirdir. Diğer taraftan OR, T, M1 ve M2 numaralı nüshalarda *Sultân Bâyezîd* ibaresi yer almaktadır ve İBB nüshası da dahil olmak üzere, metni oluşturmada yararlandığımız ve birbirleriyle tutarlı olan

---

aynı mahlası kullandığı söylenen Mahmud Paşa'ya ait olduğunu düşünüyorum." (E.J.Wilkinson GIBB, **a.g.e.,** s.320).

[68]Ne var ki diğer tezkirecilere; hatta Gibb'in daha çok itimat ettiği Âşık Çelebi'ye göre bile Mahmud Paşa'nın mahlası Adlî değil Adnî'dir. Nitekim Meşâirü'ş-Şuarâ'da ve dönemin diğer tezkirelerinde ilgili bölüm aynen şöyledir: "'Adnî: Merhûm Sultân Mehemmede vezîr-i a'zam olan Mahmûd Paşadur ki merhûmuñ vezâretde kadr ü rıf'atı ve pâdişâha karîb-i menzileti mütevâtirdür." (Âşık Çelebi, **a.g.e.,** s.575); Mahmud Paşa, "Adnî mahlasını kullanmıştır." (Mustafa İSEN, **Sehî Bey Tezkiresi,** Akçağ Yay., Ankara 1998, s.62); "Adnî, merhum Mahmud Paşa'nın mahlasıdır." (Mustafa İSEN, **Latîfî Tezkiresi,** Akçağ Yay., Ankara 1999, s.87); "Adnî: Sâhib-i re'y-i sâ'ib nizâm-ı mülkde Nizâmü'l-mülk'e gâlip olan Vezîr-i Sultân Mehemmed Hân Mahmûd Paşa'dur." (Beyânî, **a.g.e.,** s.96); "Vezîr Mahmûd Paşa'dır ki.......'Adnî tahallus itmişler, cennet-i 'adne iştiyâk tarîkına gitmişler." (Mustafa İSEN, **Künhü'l-ahbâr'ın Tezkire Kısmı,** s.140); "(Mahmud Paşa), Fatih'in aldığı Avnî mahlasını örnek tutarak Adnî mahlasını almıştır." (Saadet ŞANLI, **a.g.e.,** s.62). Diğer taraftan Kınalı-zâde Hasan Çelebi'nin **Tezkiretü'ş-şuarâ**'sında yer alan "Sultân Mehemmed Han gibi bir sultân-ı 'adâlet-'unvâna vezîr-i a'zam u müşîr-i efham olan Mahmûd Paşa'dur." ifadesi, İbrahim KUTLUK'un hazırladığı metinde (**a.g.e.,** s.612) Adlî, Aysun SUNGURHAN EYDURAN'ın hazırladığı metinde Adnî başlığı altında yer almaktadır. [Kınalı-zâde Hasan Çelebi, **Tezkiretü'ş-şuarâ** İnceleme-Tenkitli Metin, C.II, Haz. Aysun SUNGURHAN EYDURAN, GÜ SBE, (y.d.t.), Ankara 1999].

bütün nüshalarda şairin mahlası açıkça *Adlî* olarak geçmektedir. Ayrıca Bâyezîd'in koruduğu ve teşvik ettiği şairlerden olan Tâcizâde Ca'fer Çelebi, bir beytinde Bâyezîd'in mahlasına yer vermiştir:

'Adlî-lakab ol şâh-ı cihân-bahâ k'olupdur
Ehl-i nazara dergehi mismârı benefşe (K.17-34)[69]

[Adlî mahlası, o dünya kadar kıymetli padişahın eşiğinin çivileri, nazar sahiplerine menekşe gibi görünmektedir.][70]

Mevcut nüshaların hiç birinde klâsik anlamda bir tek kasîdenin bile bulunmaması ve şiirlerin muhteva açısından incelenmesiyle elde edilen ipuçları da Sultan İkinci Bâyezîd'i işaret etmektedir. Divanda klâsik anlamda kasideye rastlanmaması, şairin padişah kimliğiyle ilişkili olmalıdır. Diğer yandan Adlî'nin şiirlerinde, onun padişah kimliğine işaret eden 40'tan fazla beytin bulunması da, hem Adlî mahlasının hem de mevcut nüshalardaki şiirlerin Sultan İkinci Bâyezîd'e ait oldukları yönünde önemli birer delil olarak kabul edilebilir.[71]

Diğer taraftan Mahmud Paşa'nın Fatih Sultan Mehmed'e sunduğu uzun bir kasidesinin de bulunduğu dîvânının 4 farklı nüshasına dayanılarak hazırlanan bir çalışmadaki bütün şiirlerde, mahlası açık biçimde, Adnî olarak geçmektedir.[72] Üstelik bu nüshalarda, Meşâirü'ş-şuarâ ve Künhü'l-ahbâr gibi bazı kaynakların Mahmud Paşa'ya atfettikleri; ancak Adlî Dîvânı'nın bizim

---

[69]Fatma Meliha ŞEN, **Tâcîzâde Ca'fer Çelebi Divanı'nda XV. ve XVI.Yüzyıl Osmanlı Toplum Hayatı,** İÜ SBE, (y.d.t.), İstanbul 2002, s.91.

[70]Fatma Meliha ŞEN, **a.g.e.,** s.91.

[71]Bu anlamda dikkat çekici örnek beyitler için bkz. Şairliği, Şiirleri ve Şiir Anlayışı.

[72]Bilâl YÜCEL, **Mahmud Paşa Adnî Divanı,** Akçağ Yay., Ankara 2002.

elimizdeki bütün nüshalarında bir gazelin hüsn-i matla beyti olarak yer alan

Bir dem eglen ey felek gönlüm sarâyın yıkma kim
Ol perî peyker hayâli dilde mihmândur henüz (G.31-2)

beyti de bulunmamaktadır. Bu beyitle ilgili bir değerlendirmeye ileride tekrar değinilecektir.

Bu hususta farklı bir bilgiye de Münevver Okur Meriç tarafından yer verilmiştir. Özellikle Cem Sultan'ın hayatıyla ilgili oldukça önemli ve ayrıntılı bilgilere yer verdiği eserinde, Cem Sultan'ın Türkçe Divanının yazma nüshalarını tanıtırken 9.maddede, bizim İBB şeklinde numaralandırdığımız ve kenarlarında Cem Sultan'ın Türkçe Divanı bulunduğuna şahit olduğumuz nüshanın ortasındaki divanın Adnî mahlaslı Mahmud Paşa'ya ait olduğunu söylemektedir.[73] Ne var ki bu nüshanın ortasındaki divanın sahibi olan şairin mahlası, adı geçen nüshanın muhtelif varaklarından alınan aşağıdaki örneklerden de anlaşılacağı gibi, çok açık biçimde Adlî olarak geçmektedir.

Bu durumda Vezîr-i A'zam Mahmûd Paşa'nın Adnî[74], Sultan İkinci Bâyezîd'in ise Adlî mahlasını

---

[73]Meriç'e göre Sultan Cem'in Türkçe Divanının bir nüshası da "İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığında Muallim Cevdet koleksiyonu içinde bulunan Mahmud Paşa-yı Velî 'Adnî Divanı ile beraberdir. Divanın ortasında 'Adnî Divanı, kenarlarında Sultan Cem'in Türkçe Divanı vardır. K.416 numarada kayıtlı bu divan ra harfiyle başlayıp eksiktir." (Münevver OKUR MERİÇ, **Cem Sultan**, s.417).

[74]"Adnî mahlaslı Mahmud Paşa'nın yazma divanının elimizde üç nüshası bulunmaktadır. Bunlardan ikisi Millet Kütüphanesi'nde (Ali Emiri, Manzum, No: 278, 279) diğeri de İstanbul Üniversitesi'nde (Türkçe Yazmalar No:1962) bulunmaktadır. Bu nüshada birçok Türkçe şiire rastlanmaktadır. (Mehri ALTUNTAŞ, **Devşirmelikten Evliyalığa: Osmanlı Vezir-i Azamı Mahmud Paşa,** HÜ SBE, (y.y.l.t.), Ankara 2002, s.21). Bilâl YÜCEL'in anılan çalışmasında bu

kullandığı hususunda haklı hiçbir bir tereddüte mahal yoktur. Nitekim Bâyezîd'in mahlası konusunda, Türk araştırmacıların hiçbirinde herhangi bir tereddüt tespit edilmemiştir.

---

nüshalara ilave bir nüsha daha (Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi Demirbaş No:38852) yer almıştır. (**a.g.e.,** s.28).

Tezkirelerde Adlî’ye Atfedilen Beyitler

Yukarıda bahsedilen karışıklıkların kaynağı, tezkirelerde Adlî ve Adnî için örnek gösterilen beyitler olmalıdır. Bu sebeple özellikle dönemin şairleriyle ilgili önemli bilgiler içeren tezkirelerde Adlî’ye ait oldukları belirtilen beyitler aşağıda verilmiştir.

Heşt Behişt’te (Sehî Bey) Adlî’ye atfedilen iki beyit yer almaktadır.[75] Bunlardan biri kendisiyle saltanat mücadelesine girmiş olan Cem Sultan’a hitaben söylenmiştir. Diğeri ise bir gazelinin matla beytidir. Her iki beyit de elimizdeki yazmalardan M2 nüshasında mevcuttur:

Haccü'l-haremeynem diyü sen da‘vî kılursın
Bu saltanat-ı dünye içün bunca taleb ne (KT.146-2)

Subha dek nâlânam iy hûrşîd-rû sen mâhdan
Nice bir feryâd idem korkmaz mısuñ Allah'dan (G.119-1)

Tezkiretü’ş-şuarâ’da (Latîfî) Adlî’ye atfedilen beyit sayısı 7’dir.[76] Aşağıda verilen ilk 5 beyit, Latîfî’nin Sultan İkinci Bâyezîd’den bahsettiği bölümde yer almaktadır. Bu beyitlerin ilki, M2 nüshasında bulunmaktadır; ancak sonraki 4 dört beyit mevcut nüshalarda yoktur. Aşağıda 6. ve 7. sırada verilen son iki beyti ise Latîfî, Cem Sultan’dan bahsederken nakletmiştir. 6.beyit, hem T, hem M1 hem de M2; 7.beyit ise sadece M2 numaralı nüshada mevcuttur.

Ey süvâr-ı esb-i nâz olan rikâb-ı câna bas
Hüsn meydânı senündür ayağuñ merdâne bas (MT 149)

---

[75] Edirneli Sehî, **a.g.e.,** s.14.

[76] Latîfî, **a.g.e.,** Haz.Rıdvan CANIM, s.144.

Cigerüm pâreledi hançer-i cevr ü sitemüñ
Sabrumuñ câmesini toğradı mikrâz-ı gamuñ[77]

Secde-gâh eyler idi Ka‘bede mihrâb gibi
Kûyuñ içinde melek görse nişân-ı kademüñ

Çıkdı cân hasret ile ölmedigüm budur lîk
Hükmi der cân yerine tende durup derd ü gamuñ

Ey gözüm gün yüzine karşı nice yaş dökesin
Ruhları tâbı ile kurıdı kalmadı nemüñ

Çün rûz-ı ezel kısmet olınmış bize devlet
Takdîre rızâ virmeyesin böyle sebeb ne (KT.146-1)

Haccü'l-haremeynüm diyüben da‘vî kılursın
Bu saltanat-ı dünyevîye bunca taleb ne (KT.146-2)

Meşâ’irü’ş-şuarâ’da (Âşık Çelebi) Adlî’ye atfedilen biri Türkçe biri Farsça 2 beyit vardır.[78] Her iki beyit de M2 numaralı nüshada mevcuttur:

Ey süvâr-ı esb-i nâz olan rikâb-ı câna bas
Hüsn meydânı senündür ayağuñ merdâne bas (MT.149)

Her nâle ki peydâ şeved ez-sîne-çâkem
Ebrî şeved u girye koned ber-ser-i hâkem (MT.170)

Tezkiretü’ş-şuarâ’da da (Kınalızâde Hasan Çelebi) ve Beyânî Tezkiresi’nde, Adlî’ye atfedilen biri Türkçe biri Farsça 2 beyit vardır ve her iki beyit de M2 numaralı nüshada mevcuttur: [79]

Ey süvâr-ı esb-i nâz olan rikâb-ı câna bas
Hüsn meydânı senündür ayağuñ merdâne bas (MT.149)

---

[77]Bu beyit, Meşâirü’ş-şuarâ’da Adnî mahlaslı Mahmud Paşa’ya ait gösterilmiştir. (**a.g.e.,** s.53).
[78]Âşık Çelebi, **a.g.e.,** s.54, 55.
[79]Kınalı-zâde Hasan Çelebi, **a.g.e.,** C.1, (Haz.İbrahim KUTLUK), s.83; Beyânî, **a.g.e.,** s.4.

Her derd ki peydâ şeved ez-sîne-i çâkem
Ebrî şeved u girye koned ber-ser-i hâkem (MT.170)

Zübdetü’l-eş‘âr’da (Kafzâde Fâ’izî) Adlî’ye ait olduğu belirtilen iki beyit bulunmaktadır.[80] Bu beyitlerin ilki tezkirelerin çoğunda vardır; ancak ikinci beyit diğer tezkirelerde mevcut değilken, dîvânın M2 nüshasında vardır:

Ey süvâr-ı esb-i nâz olan rikâb-ı câna bas
Hüsn meydânı senündür ayağuñ merdâne bas (MT.149)

Pây-mâl itme çünki yakduñ oda
Gizlidür göñlüm içre nâr sakın (MT.152)

Bunlar dışında elimizdeki yazma nüshaların tamamında yer alan Adlî’ye ait

Bir dem eglen ey felek gönlüm sarâyın yıkma kim
Ol perî peyker hayâli dilde mihmândur henüz (G.31-2)

beytinin Meşâirü’ş-şuarâ’da ‘Adnî mahlasıyla şiirler yazdığı bilinen Mahmud Paşa’ya atfedildiği görülmektedir. Âşık Çelebi, bu beyti Cem Sultan’ın

Ağlayup didüm ki zülfüñ keşf idüp göster ruhuñ
Didi ki müşg açmak olmaz şehr-i bârândur henüz[81]

beytine söylenen nazireler arasında da zikretmiştir.[82]

---

[80] Bekir KAYABAŞI, **a.g.e.,** s.397.
[81] Âşık Çelebi, **a.g.e.,** s.241.
[82] Âşık Çelebi, aynı tezkiredeki şu iki beyti de yine Adnî mahlaslı Mahmûd Paşa’ya ait göstermiştir:

Çün ecel sulh itdürüp âhir nizâ‘ı kaldurur
Pes nedür dünyâ içün bu kurı kavgadan murâd

Beyti bozarsın rakîbi añma şi‘rüñde sakın
‘Adlî dil-ber vasfıdur çün şi‘r ü inşâdan murâd

(Âşık Çelebi, **a.g.e.,** s.242, s.577). Halbuki bu iki beyit, hem **Şâir Padişâhlar** hem de **Fâtih Dîvânı ve Şerhi**’nde Avnî’ye ait bir gazelin hüsn-i makta‘ ve makta‘ beytidir. Yalnız şairin mahlası bu

Adlî’nin dîvânının bütün nüshalarında tespit ettiğimiz bu beyit, aslında şairin 7 beyitlik bir gazelinin hüsn-i matla beytidir.[83] Mahmud Paşa’nın öldürüldüğünde,[84] 1459 doğumlu Cem Sultan’ın henüz 14-15 yaşında olduğu da dikkate alındığında beytin Adlî’ye ait olma ihtimali daha da güçlenmektedir.

Ayrıca Âşık Çelebi’nin bu beyit için kaynak beyit olarak gösterdiği Cem Sultan’ın beyti de, Cem Sultan’ın Türkçe dîvânında yer alan bir gazelin 4.beytidir. Dahası her iki beyit, gazelin diğer beyitleriyle birlikte, ortasında İkinci Bâyezîd’in kenarlarında ise Cem Sultan’ın Türkçe dîvânı bulunan İBB 416 arşiv numaralı yazma nüshada bulunmaktadır. Her iki beyti de barındıran bu iki gazel arasındaki başka benzerlikler de dikkat çekicidir. Bu gazeller, ileride *Başka Metinlerle İlişki* bölümünde karşılaştırmaya imkan sağlamak gayesiyle bir arada verilmişlerdir.

---

kez Adlî olarak değil Avnî olarak geçmektedir. İkincisinde Adlî mahlasının yer aldığı beyitlerin gerek Adlî Dîvânı’nın gerek Adnî Dîvânı’nın (Bilâl YÜCEL, **a.g.e.**) mevcut nüshalarında yer almaması da bu anlamda beyitlerin Avnî’ye ait olma ihtimâlini güçlendirmektedir. (Beyitler için bkz.Coşkun AK, **Şair Padişahlar,** s.111; Muhammed Nur DOĞAN, **a.g.e.,** s.36).

[83] Bu gazel, Millî Kütüphanede müstensihi H.976 M.1570 tarihinde vefat eden Fevrî Ahmed bin Abdullah adında bir zât olan 06 Mil Yz A 730 numaralı yazmada 5 beyit olarak yer almaktadır.

[84] Mahmud Paşa, “türbesindeki kitâbeye göre 1473’te, kaynaklara göre 1474’te” öldürülmüştür. (Ahmet Atillâ ŞENTÜRK ve Ahmet KARTAL, **a.g.e.,** s.188).

Sultân ve Şehzâde Bâyezîdler

Sayıları fazla olduğundan, yine bir karışıklığa meydan vermemek adına, Türk tarihinde Bâyezîd adıyla bilinen şehzâde ve sultanlardan da kısaca bahsetmekte yarar olacaktır. Zira Osmanlı tarihinde Bâyezîd adıyla bilinen iki padişah ve birçok şehzâde vardır.[85]

Sicill-i Osmânî'de, Osmanlı hânedânında 2'si padişah 7'si şehzâde 9 *Bâyezîd* olduğu kayıtlıdır. Bunlar kronolojik olarak şöyledir:

1. Murâd Hân-ı Evvel'in oğlu Sultan Bâyezîd Hân-ı Evvel (Yıldırım Bâyezîd).
   D.748/761(1348/1359)-Öl.805 (1403)

2. Ebü'l-Feth Sultan Mehmed Hân-ı Sânî'nin oğlu Sultan Bâyezîd Hân-ı Sânî (Bâyezîd-i Velî-Adlî).
   D.851 (1447)-Öl.918 (1512)

3. Sultan Süleyman Hân-ı Evvel'in oğlu Şehzâde Bâyezîd.[86] (Şâhî)

---

[85]Mehmed Süreyyâ, **a.g.e.**, s.5-9.

[86]Aralarında mukayese yapma imkanı elde etmek adına, birçok açıdan Adlî ile benzerliği görülen Şehzâde Bâyezîd hakkında kısa bir bilginin yararı olacaktır. 1526'da İstanbul'da Kanunî Sultan Süleyman ve Hürrem Sultan'ın oğlu olarak doğan Şehzâde Bâyezîd; Karaman, Kütahya ve Amasya'da sancakbeyliği yaptığı sırada kardeşi Selim'le taht mücadelesine girmiş; ancak annesinin ölümü, babasının da kardeşini destelemesiyle, bu mücadeleyi kaybetmiş ve 1562'de kaçtığı İran'da boğdurulmuştur. Şehzâde Bâyezîd de Sultan Bâyezîd gibi "Çok iyi yetişmiş, maârif ve kemâl sahibi, kıymetli bir şehzâdeydi. Âlim ve şairlerle görüşmekten hoşlanır, onları himâye eder, mükâfatlandırırdı." (Filiz KILIÇ, **Şehzade Bayezid 'Şâhî' Hayatı ve Divanı,** s.30). Adlî gibi hat sanatıyla da ilgilenen Şehzâde Bâyezîd, "melankolik tabiatlı, fakat okumayı ve iyiliği seven, faziletli, şair yaratılışlı, zeki, mütevazı, mert ve cesur bir kişi olarak da nitelendirilmektedir. Şâhî mahlasıyla şiirler yazan Bâyezîd'in Kütahya'da iken âlimlerden ve şairlerden oluşan bir 'irfan âlemi' kurduğu bilinmektedir. 1443 beyitten oluşan divanında

D.932 (1525)-Öl.967 (1559)

4. Sultan Murâd Hân-ı Sâlis oğlu Şehzâde Bâyezîd.
D.994 (1585)-Öl.1003 (1594)

5. Sultan Ahmed Hân-ı Evvel'in oğlu Şehzâde Bâyezîd.
D.1020 (1611)-Öl.1045 (1635)

6. Sultan İbrahim Hân'ın oğlu Şehzâde Bâyezîd.
D.1056 (1646)-Öl.1057 (1647)

7. Sultan Mehmed Hân-ı Râbi'nin oğlu Şehzâde Bâyezîd.
D.1089 (1678)-Öl.1089 (1678)

8. Sultan Ahmed Hân-ı Sâlis'in oğlu Şehzâde Bâyezîd
D.1130 (1718)-Öl.1184 (1770)

9. Sultan Mahmud Hân-ı Sânî'nin oğlu Şehzâde Bâyezîd.[87]
D.1227 (1812)-Öl.1227 (1812)

(Millet Ktp., nr.225) Farsça şiirler de vardır." (Şerafettin TURAN, "Bayezid II", **İslâm Ansiklopedisi,** C.5, TDV Yay., İstanbul 1992, s.231). Şehzâde Bâyezîd, Kütahya'dayken tıpkı II.Bâyezîd'in Amasya'da yaptığı gibi etrafına şairlerden oluşan bir grup toplamış ve orada edebî bir muhitin oluşmasını sağlamıştır. Şehzâde Bâyezîd'in Kütahya'dayken "yanında bulunan şairlerden başlıcaları, Gubârî Abdurrahman Çelebi, İşretî, Câferzâde Muhlis, Firâkî, Rahîmî Bey ve Emre'dir. Ayrıca yanında olmadığı halde Celâlzâde Sâlih Çelebi ile de münâsebeti vardı." (Filiz KILIÇ, **Şehzade Bayezid 'Şâhî' Hayatı ve Divanı,** s.31).

[87] Mehmed Süreyyâ, **a.g.e.**, s.21-23.

Adlî'nin Hayatı

Sultan İkinci Bâyezîd'in hayatıyla ilgili olarak tarih kaynaklarında oldukça ayrıntılı bilgiler bulunmaktadır. Ne var ki bu kaynakların pek çoğunda şair kimliğine yeterince yer verilmemiştir. Öyle ki bazı kaynaklarda *eserleri* adıyla müstakil bir başlığa yer verilmiş olmasına karşın, şiirlerinden ve dîvânından hiç bahsedilmemiştir. Dolayısıyla burada malum birtakım bilgileri ayrıntılarıyla tekrarlamamak adına, Bâyezîd'in hayatıyla ilgili önemli görülen bilgiler üzerinde bazı değerlendirmelerle yetinilmiştir.

Adlî mahlasıyla şiirler yazan ve Türkçe bir divan sahibi olan Sultan İkinci Bâyezîd'in dönemin tezkirecilerinin pek değinmediği doğum tarihi, diğer kaynaklarda ihtilaflı biçimde yer almaktadır. Bununla birlikte şairin doğum tarihi, kaynakların çoğunda[88] 851/1447-1448; Sicill-i Osmânî'de ise 857/1453 olarak yer almaktadır. İsmail Hakkı Uzunçarşılı'ya göre ise, Bâyezîd'in doğum tarihi kaynaklarda 851(1447), 856 (1452) ve 857 (1453) olmak üzere 3 türlü gösterilse de, daha çok kabul gören tarih, 851 (1447)dir.[89]

Doğum yeri ise başta İslâm Ansiklopedisi olmak üzere pek çok kaynakta Dimetoka[90], Türk Dili ve

---

[88] İnehân-zâde Mehmed Nâ'il, **a.g.e.** C.1, s.89, md.335; Saadettin Nüzhet ERGUN, "Bâyezîd II", **Türk Şairleri,** C.2, s.746; Fahir İZ ve Günay KUT, "Adlî", **Büyük Türk Klâsikleri,** C.2, Ötüken Yay., İstanbul 2004, s.218; Şerafettin TURAN, "Bayezid II", s.234; **Meydan Larousse,** s.218; İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI, "Bâyezîd II", **İslâm Ansiklopedisi,** C.2, MEB Yay., İstanbul 1949, s.392; **Türk Ansiklopedisi,** C.V, MEB Yayınları, Ankara 1952, s.449; Nihad Sami Banarlı, **a.g.e.,** s.447; **Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi**, s.302; Ahmet Atillâ ŞENTÜRK ve Ahmet KARTAL, **a.g.e.,** s.184.

[89] İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI, "Bâyezîd II", s.392.

Edebiyatı Ansiklopedisi[91] ve Sultan Şairler'de[92] ise Amasya olarak verilmektedir. Osmanlı padişahlarının sekizincisi olan Sultan İkinci Bâyezîd, Fatih Sultan Mehmed Hân gibi bir çağı kapatıp yeni bir çağı açmış bir padişahın oğlu ve Yavuz Sultan Selim Hân gibi Osmanlı topraklarını devraldığının iki katından daha fazla genişletme becerisini gösterebilmiş bir başka cihan padişahının da babasıdır.[93] 7 yaşında Amasya'ya sancak beyi olmuştur. Burada ünlü hattat Şeyh Hamdullah'tan hat dersleri almıştır.

1481'de Fatih Sultan Mehmed'in ölümüyle Osmanlı tahtı için büyük bir mücadele başlamıştır. Bir tarafta Karaman Valisi Şehzâde Cem, bir tarafta Amasya Valisi Şehzâde İkinci Bâyezîd vardır. Bu sırada vezir-i azam olan Karamanî Mehmed Paşa, aslında Cem'in padişah olması taraftarıydı; ancak yeniçerilerin Bâyezîd tarafında yer alması sebebiyle niyetini açığa vuramıyordu. Bu sebeple Fatih'in ölüm haberini bir yandan Amasya'ya bildirirken, bir yandan da gizlice Karaman'a (Konya) haberci göndermişti. Niyeti Şehzâde Cem'in İstanbul'a Bâyezîd'den önce gelmesini sağlamaktı. Zira böylece Cem, tahta geçecek, Bâyezîd ise tahta geçmek için geç kalmış olacaktı.

---

[90]Dimetoka, Yunanistan'ın Batı Trakya bölgesinde Evros (Meriç) ilinin sınırları içinde bir ilçedir. Türkiye sınırına 12 km mesafede, Sofulu'nun 20, Dedeağaç'ın 90 km kuzeyindedir. 2001 verilerine göre ilçe merkezinin nüfusu 8.000, ilçe bütününün nüfusu 19.300'dür. (Kaynak: http://tr.wikipedia. org/wiki/Dimetoka)

[91]**Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi,** s.38.

[92]Mustafa İSEN ve Ali Fuat BİLKAN, **a.g.e.,** s.159.

[93]Mehmed Fu'âd onun bu yönünü şu ifadelerle dile getirmektedir: "Selâtîn-i a'zam-ı Osmâniye'nin sekizincisi olan Sultân Bâyezîd-i Sânî Fâtih Sultân Mehmed Hân gibi bir pâdişâh-ı 'âlî-câhun ferzend-i ercmendi vü Yavuz Sultân Selîm gibi bir kahramân-ı zî-şânun peder-i 'âlî-kadri"dir. (**Dîvân-ı Sultân Bâyezîd-i Sânî,** Matbaa-i Osmâniye, Dersaadet 1308, s.6).

Ne var ki Karamanî Mehmed Paşa'nın Cem'e gönderdiği haberci, o dönemde Anadolu Beylerbeyi olan Sinan Paşa'nın adamlarınca yakalanmış; böylece Paşa'nın plânları da bozulmuştur. Durumu öğrenen yeniçeriler de önce Karamanî Mehmed Paşa'yı öldürmüşler, ardından da Bâyezîd Amasya'dan gelene kadar, büyük oğlu Şehzâde Korkut'u yerine vekil saymışlardır.

Bu gelişmelerden sonra Şehzâde Cem, Bâyezîd'e bağlı kuvvetleri yenerek, Bursa'yı kontrolü altına almış; adına hutbe okutmuş ve para bastırmıştır. Böylece Bâyezîd karşısında önemli bir tehdit hâline gelmiştir.[94] Bu konumdayken Bâyezîd'e Osmanlı topraklarını Rumeli ve Anadolu şeklinde ikiye bölmeyi teklif etmiştir.[95] Teklifine göre Rumeli Bâyezîd'in, Anadolu ise Cem'in hâkimiyetinde olacaktı. Bâyezîd, bu teklifi kesin bir dille reddetmiştir.[96]

İki kardeşin kuvvetleri arasında yapılan savaştan, Cem'in lalası olan Aştınoğlu Yâkub'u kendi saflarına çekmeyi başaran Bâyezîd galip çıkınca, Şehzâde Cem

---

[94] Şehzâde Cem'in, oğlu Oğuz Hân'ın boğdurulduğu haberini aldıktan sonra yazdığı bir beytinde ortaya koyduğu yaklaşım, onun bütün bu taht mücadelesinden zaman zaman pişmanlık duyduğuna işaret niteliğindedir:
Bir kılına virseler virmezdüm Oğuz Hân'umun
Genc-i Kârûnıla biñ biñ mülket-i 'Osmân felek   Cem Sultan (K.8-11)

[95] Şehzâde Cem'in bu teklifinin izleri bir beytinde açıkça görülmektedir:
Husrev-i 'âlem şehen-şehzâde-i hakan-ı Rûm
Sâhib-i cûd u kerem şeh-zâde Cem Sultân'dur Cem Sultan (K.9-46)

[96] Bâyezîd, kardeşine yazdığı mektupta Osmanlı ülkesini ikiye bölmeyi öneren kardeşinin teklifine karşı tavrını şöyle belirtir: "Aydınlık gönlünüze gizli değildir ki Rum diyarı baştan ayağa örtülü nazlı bir geline benzer. Öyle iki güveyin nişanını kaldıramaz ve ortaklık kahrın götüremez." (Ahmet ŞİMŞİRGİL, "Bir Nazlı Geline İki Güvey Olmaz", **Tarih ve Medeniyet,** S: 47, s.19).

önce valilik yaptığı Karaman'a, daha sonra da annesi Çiçek Hatun'la birlikte Suriye'ye gitmek zorunda kalmıştır. Burada Memlüklülere sığınan Cem, bu arada Hac vazifesini yerine getirme fırsatı bulmuştur.

1482'de tekrar Anadolu'ya gelerek Karamanoğulları ile işbirliği yapmaya çalışmış; ancak bir sonuç alamamış ve Rodos Şövalyelerine sığınmak zorunda kalmıştır. Talihsiz Şehzâde Cem'in bundan sonraki yaşamı, Napoli'de vefatına kadar, kendisinden siyasî ve askerî anlamda çıkar sağlama hevesine kapılmış Rodos Şövalyelerinin, Papa'nın ve diğer Avrupalı kralların elinde oradan oraya sürüklenerek geçmiştir.

Bu arada memleket hasretiyle yanıp tutuşan[97] Şehzâde Cem, Avrupalıların bu hevesini sezmiş olduğundan, böyle bir gelişmeye meydan verecek her türlü davranıştan hassasiyetle kaçınmıştır.[98]

1481'de İkinci Bâyezîd, Amasya'dan İstanbul'a giderek Şehzâde Cem'le girdiği zorlu mücadeleden sonra, aynı yıl 8.Osmanlı padişahı olarak tahta geçmeyi başarmıştı.[99] İkinci Bâyezîd'e yazdığı açıkça anlaşılan

---

[97]Şehzâde Cem'in bu süreçteki memleket hasreti, aşağıdaki beyitte olduğu gibi zaman zaman şiirlerine de aksetmiştir:
Didi Cem bu şi'ri Sultân Bâyezîd'üñ yâdına
Añıcak ol meclisi akan gözinden kandur Cem Sultan (K.9-45)

[98]Bu konu hakkında daha geniş bilgi için başta Münnevver Okur Meriç'in **Cem Sultan** adlı çalışması olmak üzere, Kaynaklar bölümünde künyeleri verilen diğer çalışmalara bakılabilir.

[99]Âşık Çelebi, **Meşâirü'ş-şuarâ**'da Bâyezîd'in tahta geçişini şu ifadelerle özetlemektedir: "Sultân Mehemmed-i merhûm intikâl idüp Sultân Bâyezîd ile (Sultân Cem) nat'-ı devletde satranc-ı tâli' oynadılar. Bir zemân ki tenevvür-i kârzârda kaynadılar. Kur'a-i devletde naks-ı murâd Sultân Bâyezîd nâmına âşikâr oldı. Cem Sultân şeşder-i hayretde zâr oldı." [Âşık Çelebi, **a.g.e.,** s.239].

on kasidesi bulunan Ahmed Paşa,[100] *Târîh-i Cülûs-ı Sultân Bâyezîd* başlığı altındaki aşağıdaki beyitleriyle Bâyezîd'in cülûsuna tarih düşürmüştür:

Çıkdı devlet tahtına Şeh Bâyezîd
Ol cülûs itdi cihân bahtın sa'îd
Yazdı levh üzre kalem târîhini
Kayser oldı Rûm'a Sultân Bâyezîd (T.2) (H.886/M.1481)

[Devlet tahtına Şâh Bâyezîd çıktı. O cülûs, dünyanın bahtını mutlu etti. Kalem, (kaderin) levhasına tarihini (şöyle) yazdı: Sultân Bâyezîd, Rûm ülkesine padişah oldu.]

Kardeşi Cem'in Osmanlı ülkesini bölüşme önerisini kesin bir üslûpla reddeden Bâyezîd, padişahlığının ilk yıllarında, Şehzâde Cem'in gölgesini daima hissetmiştir. Hatta bu yüzden Bâyezîd'in saltanatını 1495 yılından başlatan tarihçiler bile vardır.[101] Bazı tarihçiler, Fatih'in ölümü ile (1481) Şehzâde Cem'in ölümü (1495) arasındaki dönemi, Fetret devrinden sonra Osmanlı Devleti'nin en sıkıntılı dönemlerinden saymaktadırlar.[102]

---

[100] Harun TOLASA, **Ahmed Paşa'nın Şiir Dünyası,** Akçağ Yay., Ankara 2001, s.79.

[101] "Fatih'in vefâtıyla Hristiyan âlemi isteğine kavuşmuş ve Roma bir İslâm merkezi olmaktan kıl payı kurtulmuştu. İşte Şehzade Cem olayı da bunun tuzu biberi oldu. Sultan Bâyezîd, İtalya'daki Gedik Ahmed Paşa komutasındaki orduyu hemen geri çağırdı ve maalesef 1495 yılına kadar, birinci derecede Cem Sultan ve Memlüklülerle meşgul oldu. Sultan Bâyezîd'in asıl saltanatı 1495 yılında başlatılabilir." (Ahmed AKGÜNDÜZ ve Sait ÖZTÜRK, **Bilinmeyen Osmanlı,** Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1999, s.120).

[102] "Gâzi, âlim, şâir, hattât, velî ve müzehhib gibi çok sıfatları bulunan II.Bâyezîd, babası Fâtih'in fetihlerini çok iyi hazmetmesine rağmen, kendi zamanında sadece 160.000 km'lik genişleme temin edebilmiştir. Fetret devrinden sonra Osmanlı Devleti'nin en sıkıntılı dönemlerinden olması, bunun başlıca sebeplerindendir." (Ahmed AKGÜNDÜZ ve Sait ÖZTÜRK, **a.g.e.,** s.122).

Bâyezîd, Mehmed Fu'âd'ın[103] da vurguladığı gibi ilim ve marifete büyük önem veren babası Fatih Sultan Mehmed sayesinde Mollâ Selâhaddîn, Mîrim Çelebi, Hâmîdî ve Mollâ Abdü'l-kâdir gibi zamanın dehâlarından maddî ve manevî faziletler tahsil ederek yetişmiştir.[104]

Atalarına ve babasına göre daha az cevvâl olarak nitelendirilen[105] Sultan İkinci Bâyezîd, kardeşi Cem'i önemli bir tehdit olarak algılamanın da verdiği tedirginlikle, saltanatının özellikle ilk yıllarında, genelde huzuru ve sükûnu korumaya yönelik politikalar izlemiştir.[106] Nitekim hükümdarlığı dönemi, huzur, güven ve istikrarın hâkim olduğu, özellikle de ataları döneminde gerçekleştirilen fetihlerle kazanılan

---

[103]Bu Mehmed Fu'âd'ı, Köprülü ile karıştırmamak gerekir. Zira Fuat Köprülü, hakkında önemli bir bilgiye henüz ulaşamadığımız bu Mehmed Fu'âd'ın Adlî'nin divanını "Dîvân-ı Sultân Bâyezîd-i Sânî" adıyla, H.1308-M.1891 yılında bastırdığı yıl henüz 1 yarışında idi.

[104]Peder-i 'âlîleri ebû'l-feth ve'l-gâzî Sultân Mehmed Hân-ı Sânî hazretlerinün 'ulûm u ma'ârife olan rağbet-i fevke'l-'âdeleri cihetiyle avân-ı sabâvetlerinde bi't-tab' her şeyden evvel tahsîl-i 'ulûma sevk olınmışlar vü hâkân-ı müşâr-ı 'ileyh hazretlerinün mekteb-i edeb ü 'irfânında vü Mollâ Selâhaddîn ü Mîrim Çelebi vü Hâmîdî vü Mollâ Abdü'l-kâdir gibi dehât-ı 'asrun rahle-i tedrîsinde mâddî ve ma'nevî iktisâb-ı fezâ'il iderek şeref-i zâtîlerini hilye-i ma'rifet ü edeble tezyîn buyurmuşlardır." (Mehmed Fu'âd, **a.g.e.,** s.6).

[105]Mehmed ARSLAN, **Mihrî Hatun Dîvânı,** Amasya Valiliği Yay., Ankara 2007, s.99.

[106]Ecdâdı gibi aktif olmamakla birlikte, Âşık Çelebi'nin işaret ettiği gibi, düşmanlarına karşı en etkili önlemleri almasını bilmiştir: "Ecdâdı ki seyyârât-ı burûc-ı ekâlim olmağla eşrâf-ı kevâkib idi sultân-ı mezkûr seyyâr olmayup sâbit olduğu hâlde dahı şeyâtîn-i melâ'în-küffârı recmvâr gamda her nâme-i teshîri ve tîr-i tedbîri pür-şihâb-ı sâkıb idi." (Âşık Çelebi, **a.g.e.,** s.53-54).

toprakların Türk-İslâm kültürüyle yoğrulduğu bir dönem olmuştur.[107]

Dönemin en güçlü şairleri Ahmed Paşa ve Necâtî ile himâye ettiği şairlerden olan Mihrî Hatun ve Cafer Çelebi'nin aşağıdaki mısraları, bu güven ve huzur ortamının verdiği ilhâmla söylenmiş gibidir:

Şükür ki virdi yine rûzgâra hüsn ü cemâl
Bahâr-ı devlet-i Şeh Bâyezîd-i ferruh-fâl

(Ahmed Paşa, K.22-1)

[Şükür(ler olsun) ki tâlihli padişah Bâyezîd'in devletinin (mutluluk) baharı, zamana güzellik verdi.]

Şeh Bâyezîd Husrev-i âfâk kim anuñ
'Adli nesîmi ile olur hôş-hevâ seher

(Necâtî, K.9-19)

[Seherde hava, ufukların padişahı Sultan Bâyezîd'in adalet rüzgârı ile (pek) hoş olur.]

Tañ mı toldursa cihân rûyını nâm u şöhretüñ
Dergeh-i âlüñde bulmışdur her insân saltanat

(Mihrî, K.2-3)

[(Bütün) dünyayı şânın ve şöhretin doldursa şaşılır mı? (Zira) her bir insan, (senin) yüce dergâhında saltanat bulmuştur.]

Cihân ferhunde 'âlem hurrem idi
Tarab vâfir belâ vü gam kem idi

(Cafer Çelebi, M.97)[108]

---

[107] "II.Bâyezîd'in hükümdarlık yılları, istikrar ve güvenlik içinde büyük bir ekonomik gelişme ve şehirleşme dönemi olmuştur. Edirne, İstanbul ve Bursa gibi şehirler, camilerin yanı sıra medrese, han, hamam ve külliyelerle büyük yapılar kazanarak gelişmelere eşlik ettiler. Dönemin tarihçisi Kemal Paşa-zâde, Bâyezîd'in babası gibi büyük bir fâtih olmadığını, ancak babasının dönemindeki fetihleri pekiştirdiğini söyler." (Ahmet Atillâ ŞENTÜRK ve Ahmet KARTAL, **a.g.e.,** s.156).

[108] Tâcî-zâde Cafer Çelebi, **Heves-nâme,** (Haz.Necati SUNGUR), TDK Yay., Ankara 2006, s.165.

[(Zamanında bütün) dünya mesut, âlem mutluydu. Sevinç çok, belâ ve keder azdı.]

Âfitâb-ı burc-ı devlet ya'ni Sultân Bâyezîd
K'ebr-i cûdı zer-feşân olmışdur ashâb üstine

(Cafer Çelebi, K.6-9)[109]

[Devlet burcunun güneşi, yani Sultan Bâyezîd'in cömertlik bulutu, ashabı üzerine altın saçar.]

Bâyezîd'in saltanatı döneminde, Osmanlı ordusu yeniden düzenlenmiş; bütün Osmanlı topraklarında nüfus ve arazi sayımı yapılmış, Rusya ve Endülüs'le ilk kez ilişki kurulmuş ve İspanya'dan kovulan Yahudiler himaye edilmiştir.[110] Bazı kaynaklara göre, Şehzâde Cem'le girdiği mücadelenin bir sonucu olarak Otranto'nun kaybı ise İkinci Bâyezîd'in zaman zaman eleştirilmesine sebep olmuştur.

Özellikle kendisini çekingen kalmakla suçlayanların eleştirileri ve olayların aleyhinde gelişmesi sebebiyle, 1512'de tahtı oğlu Selim'e bırakmıştır. Saltanatı oğluna terk ettikten sonra, kendi arzusu üzerine yirmi yük, yani iki milyon akçe yıllık maaş ile Dimetoka'ya gönderilmiştir.[111]

Kınalı-zâde Hasan Çelebi, Tezkiretü'ş-şuarâ'da bu süreçte Sultân Bâyezîd'in tahtı Şehzâde Selîm'e bırakmak zorunda kaldığını, Dimetoka'ya gitmek üzere yola çıktığını; ancak oraya varamadan vefât ettiğini kaydetmiştir.[112]

---

[109]Fatma Meliha ŞEN, **a.g.e.,** s.15.

[110]**Osmanlı,** C.12, (Ed.Güler Eren), Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999, s.75.

[111]İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI, **Büyük Osmanlı Tarihi,** C.II, AKDTYK TTK Yay., Ankara, s.245.

[112]"El-kıssa h^{v}âh u nâ-h^{v}âh ikrâh u icbâr ile Hazret-i Hudâvendigâr Şehzâde-i gerdûn-vakâr sultân Selîm-i nâmdâr tâc-ı pür-ibtihâc-ı

Şu halde Dimetoka'ya gitmek, tahtı oğlu Selim'e bırakmak zorunda[113] kalmış olan Sultan Bâyezîd'in kendi tercihi olarak görünmektedir. Ancak Uzunçarşılı'nın bu aşamada farklı tespitleri ve değerlendirmeleri de dikkat çekmektedir. Ona göre birçok Osmanlı padişahı gibi Sultan İkinci Bâyezîd'in ölümü de şüphelidir.[114]

---

saltanatı ber-ser ü taht-ı pür-baht-ı hilâfeti menzil ü makarr olup pederleri livâ-i zafer-pîrâ-yı eyâleti zât-ı halîm ü selîmine tefvîz ü teslîm idüp kendüleri Dimetoka nâm kasabaya 'azîmete tasmîm itmişler idi. Hemânâ rûh-ı revânı ve bâ'is-i hayât-ı zindegânîleri olan saltanatdan cüdâ oldukda henüz ol kasabaya vâsıl olmadın kat'-ı menâzil ü tayy-ı merâhil iderek rûh-ı pür-fütûhları bu 'âlem-i âb u gilden mühmel bağlayup riyâz-ı Rıdvân u hadâ'ik-ı cinânı menzil eyledi." (Kınalı-zâde Hasan Çelebi, **a.g.e.,** Haz.Aysun SUNGURHAN, s.80).

113Bu konuda Yavuz Sultan Selim'in kendisine destek va'd eden Kırım Hânına verdiği cevap dikkat çekici görünmektedir: "Biz saltanat sevdâsı içün İstanbul'a varmadık. Belki babamız yaşlı ve hasta olduğundan, işleri vezirlere havale etti; düşmanlarımız bunu fırsat bilerek halkı isyana teşvik ettiler ve ihtilâller çıkardılar. Kardeşlerim de hevâ ve heveslerinde olup düşmanı def' etmeye muktedir değillerdir. Gayemiz, devleti ve dini korumaktır. Ancak bazı devlet adamları babamla aramıza fitne soktular. Ne yapalım kader böyleymiş. Yoksa askerlerimizi alıp babamız üzerine yürümek bize yakışmaz." (Ahmed AKGÜNDÜZ ve Sait ÖZTÜRK, **a.g.e.,** s.122-123).

114"Sultan Bayezid, daha Dimetoka'ya varmadan Çorlu civarında ansızın vefat etti. Tarihler yolda hastalandığından veya ihtiyarlığa keder de munzam olarak öldüğünden bahsederlerse de Tenkitü't-tevârih, zehirlenmek suretiyle öldüğünden bahsetmekte ve gösteriş de o rivâyeti teyid eylemektedir. Şamdanizâde de Müriü't-tevârih'te Karıştıran'da şehîden vefatını yazar. Şehzâde Ahmed, Memlûk sultanına gönderdiği arîzada ise İstanbul'dan çıkarılan babasının Karlıdere'de hastalanarak vefat ettiğini beyandan sonra halk arasında vefatının kardeşi tarafından olduğunun şâyi olduğunu yazmıştır." (İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI, **a.g.e.,** s.245) Bu konuda Uzunçarşılı'nın Tenkitü't-tevârih ve Müriü't-tevârih'ten aktardığı bilgiler ise aynen şöyledir: "... Badehu Sultan Selim saraya gelüp

Doğduğu şehir olan Dimetoka'ya yaptığı son yolculuğunu tamamlayamadan, 1512 yılında[115] vefat eden Bâyezîd'in naşı, İstanbul'a getirilerek padişahlığı döneminde yaptırdığı caminin haziresine konmuştur. Tuhfe-i Nâ'ilî ve Osmanlı Müellifleri'nde ölümüne;

Geçdi Sultân Bâyezîd Hân-ı Velî (H.918/M.1512)

mısraı ile tarih düşürüldüğü bilgisi bulunmaktadır.[116]

1530'da öldüğü tahmin edilen İdrîs-i Bitlîsî'nin Yavuz Sultan Selim'in 1490 ile 1520 tarihleri arasındaki mücadelelerini anlattığı Selimnâme'de İkinci Bâyezîd'in cenazesini tasvir eden bir minyatür vardır. Bu minyatürde[117] yer alan aşağıdaki beyitler, Bâyezîd'in ölümünün uyandırdığı matem havası hakkında önemli ipuçları barındırmaktadır:

Avrat u er nâlesinden dehr-i dûn
Rikkat itti vü gözinden dökdi hûn

Başlar üzre çıkdı tâbûtı revân

---

tahta cülûs eyledi ve Sultan Bayezid Dimetoka'ya varmadan esnâ-yı râhda şehâdetle âhıreti teşrîf buyurup" (Tenkitü't-tevârih). Bâyezîd Hân, Dimetoka'yı ihtiyar edip koçile saraydan çıkıp… Karışdıran'a vardıkta Sultan Selim'den ecel şerbeti gelüp bile bile yedirdi, vefat etti." (Müriü't-tevârih Topkapı Sarayı Hazine Kitapları: 1338) *Aktaran:* İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI, **a.g.e.,** s.245.

[115]"Celâlzâde Mustafa Bey, Selimnâme'de Edirne civarında Söğütlüdere konağında 918 Rebiülevvel on birde ve Yunus Paşa'nın arîzasında Rebiülevvelin yirmi beşinci Perşembe günü İsalar mevkiinde vefat ettiğini yazmışlardır (Top. Sa. Ar. Nr. 6335)" İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI, **a.g.e.,** s.245-246. Başka bir kaynakta, "Dimetoka'ya giderken 26 Mayıs günü Havsa yakınında (Söğütlüdere'de) rahatsızlanarak öldü." bilgisi vardır. (**Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi,** Anadolu Yay., İstanbul 1983, s.725).

[116]**Tuhfe-i Nâ'ilî,** C.1, md.335; Bursalı Mehmed Tâhir, **Osmanlı Müellifleri,** C.II, Bizim Büro Basımevi, Ankara 2000, s.96.

[117]Minyatür, Banu MAHİR'in **Osmanlı Minyatür Sanatı** (Kabalcı Yay., İstanbul 2005, Resim 56) adlı eserinden alınmıştır. (Bkz. Ekler)

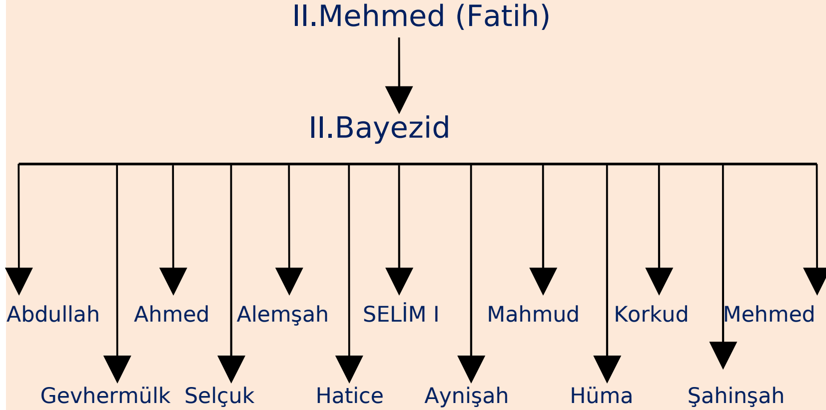
Yüridi önince hep begler yayan

Tuttı endûhile âlem ser-be-ser
Gitti eşyâdan sürûr u zîb u fer

Kaynaklarda İkinci Bâyezîd'in 8 hanımı olduğu bildirilmektedir. Bu hanımları şunlardır: Nigâr Hatun, Şîrîn Hatun, Gülruh Hatun, Bülbül Hatun, Gülbahar Hatun, Ferahşâh Hatun, Ayşe Hatun.[118]

İkinci Bâyezîd'in bu hanımlardan 21 çocuğu dünyaya gelmiştir. Çocuklarının 9'u erkek 12'si de kızdır.[119] Çocukları arasından isimleri bilinenler, aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.[120]

Tablo 2: Sultan İkinci Bâyezîd'in Çocukları



---

[118] Ahmed AKGÜNDÜZ ve Sait ÖZTÜRK, **a.g.e.,** s.122.

[119] **Osmanlı,** C.12, s.73. Aynı kaynakta Bilinmeyen Osmanlı adlı eserden naklen İbni Kemal'in çocuklarının ve torunlarının sayısının 300'ün üzerinde olduğunu belirttiği bilgisi yer almaktadır.

[120] Tablo, **Osmanlı,** C.12, s.263'ten yararlanılarak hazırlanmıştır.

İkinci Bâyezîd’in şehzâdeliği ve padişahlığı dönemindeki olayları Mehmed Fu‘âd; Amasya Sancağına vali olması, babası Fâtih Sultan Mehmed’in vefatı, İstanbul’a gidip tahta geçmesi, Şehzâde Cem’in taht iddiası, Boğdan seferiyle Kili ve Akkirman’ın fethi[121], Mısır savaşı, Bosna ve Hırvatistan’ın fethi, Macaristan prensleriyle barış yapılması, Ege’deki bazı adaların fethi ve Mora’nın hâkimiyet altına alınması, Rusya ile ilk ticaret andlaşması, Şehzâde Selim ile Şehzâde Ahmed’in taht mücadelesi, Yavuz Sultan Selim’in padişah olması şeklinde sıralamıştır.[122] Bu dönemin gelişmeleri, daha ayrıntılı biçimde, çalışmanın ekler bölümünde, bir liste hâlinde verilmiştir.

---

[121] Kara Boğdan, Kili ve Akkirman’ın fethi, dönemin güçlü şairi Necâtî’nin şiirlerine şu mısralarla yansımıştır:
Hôş aldı Hazret i Hân Bâyezîd-i 'Osmânî
Kili ile Kara Buğdan'dan Akkerman'ı (K.25-1)
[122] Mehmed Fu‘âd, **a.g.e.,** s.2-17.

Şahsiyeti

Kınalı-zâde Hasan Çelebi'nin "hân-kah-ı zühd ü salâhda Bâyezîd-i Sânî" dediği[123] Adlî'nin fiziksel özellikleri ve kişiliği açısından kaynaklarda zaman zaman birbiriyle örtüşen, zaman zaman da birbirinden ayrılan birtakım değerlendirmeler vardır. İslâm Ansiklopedisi'nde Sultan İkinci Bâyezîd, "ortadan uzun boylu, yağız çehreli, elâ gözlü, geniş göğüslü" olarak tavsif edilmekte ve "yumuşak, hatta melankolik bir tabiata sahip" olduğuna işaret edilmektedir.[124]

Sultanlığında içe kapanık, yumuşak ve duygusal bir yaratılışa sahip olan İkinci Bâyezîd, ihtiyarlık döneminde devlet işlerinden elini biraz daha çekmiş, ibadetle daha çok meşgûl olmuş ve olabildiğince yalnız kalmaya gayret etmiştir.[125] Nitekim onun bu özellikleri, muhtemelen Yavuz Sultan Selim'in tahta geçişini kolaylaştıran etkenlerden olmuştur.[126]

Yine İslâm Ansiklopedisinde Venedikli bir elçinin bakış açısıyla İkinci Bâyezîd, esmere yakın bir sîmâya sahip olup sessizliği ve rahatı seven, savaştan pek hoşlanmayan bir padişah olarak tasvir edilmiştir.[127]

---

[123]Kınalı-zâde Hasan Çelebi, **a.g.e.,** Haz.Aysun SUNGURHAN,s.77.

[124]"Venedik'ten 1496 senesinde Osmanlı hükümeti nezdinde elçi olarak gönderilip avdet eden Sagadino, Senato'ya verdiği raporda, Bâyezîd'in 56 yaşında ve simasının esmere çalan sarı renkte olup uykuyu, sükût ve rahatı seven, iyi yiyip içen, zevkine düşkün ve harpten müctenip bir hükümdar olduğunu yazmaktadır." (Şerafettin Turan, "Bayezid II", s.237).

[125]"İhtiyarlığında yalnızlığı, ibadetle uğraşmayı her şeye tercih eder bir hâle gelmiş, devlet idaresini vezirlerine bırakmıştır." (**Türk Ansiklopedisi,** s.450).

[126]"Yavuz'un tahta geçmesinin Osmanlı Devleti'nin içte ve dışta çok sıkıntılı günler yaşandığı" bir döneme denk gelmesi bu bakımdan anlamlıdır. (Ahmed AKGÜNDÜZ ve Sait ÖZTÜRK, **a.g.e.,**s.122).

[127]İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Bâyezîd II", s.396.

Aynı kaynakta Andrea Gritti'nin 1503 tarihli tasviri, Sagadino'nun yukarıdaki tasvirinden biraz daha farklıdır. Zira Andrea Gritti'ye göre İkinci Bâyezîd, ortadan uzun boylu ve karayağız çehrelidir. Mahzun bir görünüşü vardır. Yemeğe düşkün olmayıp hiç şarap kullanmaz. Önceleri ata binmeyi sevdiği hâlde, nikris hastalığından[128] dolayı artık bu zevkten mahrumdur. Zamanını ibadetle ve sadaka dağıtmakla geçirir, felsefe ve ilm-i heyette bilgi sahibidir.[129]

Ahmed Râsim ise Sultan Bâyezîd'in "uzun boylu, ablak yüzlü, elâ gözlü, geniş göğüslü olup, yüzünde benler vardı....... Sâlim ve harpten hoşlanmaz olmasına rağmen cesur, askerlik sanatında mâhir bir kimseydi. Hatta ok atmakta zamanın feridi (benzeri) bulunmayanlardandı." ifadeleriyle tanıtmaktadır.[130]

Amasya'da bulunduğu dönemde Hacc'a niyet ettiği söylenen Adlî'nin[131] tasavvufa da derin bir ilgisi olduğu bilinmektedir. Şehnameci Taliki-zâde'ye göre

---

[128]Nikris (Gut) Hastalığı: "Kralların hastalığı ve hastalıkların kralı" olarak bilinen gut hastalığının, en azından Hipokrat zamanından beri bir çok araştırmaya konu olduğu ve sayısız kişiyi etkilediği bilinmektedir. Gut bazı eklemlerde ağrı, duyarlılık, kızarıklık, şişlik ve ısı artışı ile ani olarak gelişen, şiddetli ataklarla seyreden bir hastalıktır. Genellikle her seferinde bir eklemi etkiler ve bu eklem çoğunlukla ayak başparmak eklemi olmaktadır. Diz, dirsek ve el bileği gibi diğer eklemler de etkilenebilir. Ataklar çok hızlı olarak gelişir ve ilk atak genellikle gece olur. Tüm romatizma türleri içinde en ağrılı olanıdır." (Kaynak: http://tr.**wikipedia**.org)

[129]"Boyu ortadan uzun, zihnen meşgûl olduğunu belirten karayağız çehreli ve fıtraten mağmûm ve mahzûndur. Az yemek yer, hiç şarap kullanmaz, ata binmekten hoşlanır; fakat buna şimdi nikris hastalığı mânidir. Dâimâ ibadet ile meşgûl olur, câmiye gider, sadaka dağıtır, felsefede behre ve malûmatı olmakla öğünür ise de, en çok vâkıf olduğu ilim, hey'ettir." İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Bâyezîd II", s.396.

[130]Ahmed Râsim, **Osmanlı Tarihi,** C.1, Emre Yay., İstanbul 2002, s.146-147.

tasavvufa ilgi duymakla kalmamış, tasavvuf erbabı gibi davranmış ve ibadet etmiştir.[132] Aynı kaynakta Bâyezîd'in Şeyh Vefâ'nın tasavvuftaki derinliğinden istifade ettiğinden de bahsedilmektedir.[133]

Bâyezîd, saltanatı döneminde, mahlasının da işaret ettiği gibi adalete büyük önem vermiş Osmanlı padişahlarındandır. Nitekim devrinin şairlerince yazılmış bir çok beyit, Bâyezîd'in adalete verdiği öneme işaret eden ifadeler barındırmaktadır. Bu anlamda dikkat çekici örneklerin ikisi aşağıda verilmiştir. Tamamı Sultan Bâyezîd'e yazılmış kasidelerden alınan örneklerin ilki Necâtî'ye, ikincisi Mihrî Hatun'a, diğeri ise Ca'fer Çelebi'ye aittir:

Vâli ki 'ahd-i saltanatında olubdurur
'Adlüñ esâsı muhkem ü zulmüñ evi harâb (K.3-17)

[(Sultan Bâyezîd] öyle bir validir ki, onun saltanatı zamanında adaletin esası güçlenmiş, zulmün evi ise harap olmuştur.]

Saltanat tahtında her dem saña ey kân-ı kerem
'Adl hil'at tâc devlet 'âdet olmışdur savâb (K.3-24)

---

[131] "Söylendiğine göre II.Bayezid, Hacc yapmak maksadıyla Mekke'ye gitmek için Amasya'dan ayrılmak üzereyken kendisine babasının ölüm haberi ulaşır." (Anthony Dolphin ALDERSON, **Bütün Yönleriyle Osmanlı,** (Haz.Mustafa ARMAĞAN, Çev.Şefaettin SEVERCAN), Yeni Şafak Yay., İstanbul 1999, s.197).

[132] "II.Bayezid, Ebussuud Efendinin babası Şeyh Yavsi'ye biat eylemiş, Sultan Selim Câmii (Yavuz Selim) yakınında bulunan tekyede erbaîn çıkarmışlardır. Kendileri tasavvufa meyilli olup, zamanın çoğunu oruç ile geçirirlerdi." (Saadet ŞANLI, **a.g.e.,** s.44).

[133] "II.Bayezid, tasavvufa tam olarak meyletmiş bir padişah idi. Şeyh Vefâ'nın bu vadide derin tecrübe ve kudret sahibi olduğunu bildiği için, ona ittiba ederek, saltanatın kendisine tevcihini iltimas etmiştir. Vefk ilmine göre, saltanatın Cem'in üzerinde olduğunu gören Şeyh Vefâ, saltanatı Sultan II.Bayezid'in üzerine tahvil eylemişdir." (Saadet ŞANLI, **a.g.e.,** s.43).

[Ey cömertlik ocağı! İktidar tahtında her zaman adalet sana elbise, devlet tac, sevap (da) âdet olmuştur.]

Zulm ile yakdı cânumı cevr ü cefâ-yı rûzgâr
'Adl itmegiçün ol şeh-i hûbâna sıhhat yaraşur (G.41-6)[134]

[Feleğin eziyetleri zulm ile canımı yaktı. Adaleti sağlaması için, o güzeller padişahına sağlık yaraşır.]

Padişahlığı döneminde ibadete ve hayır işlerine gösterdiği ilgiden dolayı Bâyezîd-i Velî olarak anılagelmiştir. Ayrıca İkinci Bâyezîd, başta İstanbul, Amasya ve Edirne olmak üzere Osmancık, Geyve ve Saruhan gibi birçok yerde hayrat yaptırmıştır.[135] Bu hayratların en önemlilerinden biri, 1481-1486 yılları arasında yaptırdığı ve câmi, medrese, imaret ve şadırvandan oluşan Amasya'daki külliyesidir. Aynı şekilde Osmanlı Devleti'nin iki pâyitahtı olan Edirne ve İstanbul'da da mimarî alanında önemli eserlerin yapımını sağlamış; iki büyük deprem yaşayarak harâbeye dönmüş olan İstanbul'u yeni baştan imar etmiştir.[136]

Sultan Bâyezîd'in eğitim, kültür, sanat ve edebiyat alanındaki katkıları bunlarla da sınırlı değildir. Söz gelimi bunlardan başka, Galatasaray'ın bir eğitim kurumu olarak inşası da onun sayesinde mümkün olmuştur. Aslında tutumlu bir kişi olmasına karşın,

---

[134]Fatma Meliha ŞEN, **a.g.e.,** s.14.

[135]Şerafettin Turan, "Bayezid II", s.237.

[136]"Osmanlı ülkesinin iki taht (İstanbul ve Edirne) ve bir sancak (Amasya) kentine yaptırdığı üç büyük külliyeyle Anadolu Türk-İslâm mimarlığının gelişmesine hizmet eden II.Bayezid, İstanbul'un su gereksinimi için Cebeciköy Su İsâle yolunu yaptırmış, iki büyük deprem felâketinin izlerini silmek için, saltanatının son iki yılında büyük çaba ve para harcamıştır." (Necdet SAKAOĞLU, "Bayezid II", s.302).

çevresindeki şairlere, yazarlara, din ve ilim erbâbına karşı oldukça cömert davranmıştır.[137]

Bu anlamda İkinci Bâyezîd'in şairlere, yerli ve yabancı devlet adamlarına, din ve ilim erbâbına yaptığı yardımların kayıtlı olduğu bir in'âmât defteri[138]ndeki bilgiler, Bâyezîd'in din, ilim, devlet ve sanat erbâbına karşı ne kadar cömert davrandığının somut kanıtlarıdır. Zira edebiyat tarihimiz açısından son derece önemli ve dikkat çekici bilgiler de içeren[139] bu defterde Muharrem 909 ile Zilhicce 917 tarihleri arasındaki 18 yıllık süreçte Sultan İkinci Bâyezîd'in çoğunluğunu şairlerin oluşturduğu 70 isme tam 426 kez yardım ettiği kaydedilmiştir.

---

[137]"Saraya alınacak iç oğlanlarına mahrec olmak üzere, Galatasarayı'nı binâ ile, orada ilk defa bir mektep açtırmıştır. Kendisi tutumlu olmakla beraber, mahalline masrûf olmak üzere, ihsânı ve sadakası boldu. Hoca Sadeddin'in kaydına göre, 1503 (909) senesinde bu hususa 86.000 akçe sarf edilmiştir." (İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Bâyezîd II", s.397).

[138]"Defter-i Müsveddât-ı İn'âmât ve Tasaddukât ve Teşrîfât ve Gayrihi adını taşıyan bu defterde, II.Bâyezîd tarafından Muharrem 909-Zilhicce 917 tarihleri arasında, devlet adamlarına, yabancı devletlerin elçilerine,saray mensuplarına, ulemâya ve meşâyihe, san'atkârlara ve şâ'irlere, devlet teşkilâtının çeşitli kademelerinde bulunan vazîfelilere muhtelif vesîlelerle verilen in'âm ve ihsanlar tesbit edilmiştir. (İsmail ERÜNSAL, "Türk Edebiyatının Arşiv Kaynakları I: II.Bâyezîd Devrine Ait Bir İn'âmât Defteri", **Tarih Enstitüsü Dergisi,** S:X-XI, İstanbul 1981, s.303).

[139]Zira "Şâirlerle ilgili olarak tezkirelerde verilen bilgilerin çoğu kere bir tarih ihtiva etmedikleri, hattâ bazı şâirlerin hangi pâdişâhın devrinde yaşadığını tesbit etmenin bile mümkün olmadığı görülmektedir. İn'âmât defterlerindeki tarihlerden yararlanarak tezkirenin bu konudaki eksikliklerini bir ölçüde giderebiliriz. (İsmail ERÜNSAL, "Türk Edebiyatı Tarihinin Arşiv Kaynakları II: Kanunî Sultan Süleyman Devrine Ait Bir İn'âmât Defteri", **Osmanlı Araştırmaları,** S.IV, s.1).

Diğer taraftan İkinci Bâyezîd zamanında, belediyecilik alanında bütün dünyaya örnek teşkil eden birtakım kanunlar da hazırlanmış ve uygulanmıştır.[140]

Devrinde âlimlerin, sanatkârların ve şairlerin yetişmesine her türlü desteği vermiş olan ve bu konuda zaman zaman eleştirilere de maruz kalan Sultan İkinci Bâyezîd, gerek Amasya'daki şehzâdelik yıllarında[141] gerekse İstanbul'daki padişahlık yıllarında pek çok şairi çevresinde toplamıştır. Hatta pek çok kaynakta Molla Câmî'ye 1.000 altın maaş bağladığı anlatılır. Molla Lütfî, Müeyyedzâde Abdurrahman Çelebi, İbni Kemal, İdrîs-i Bitlisî, Tâcizâde Ca'fer Çelebi, Tâcizâde Sa'dî Çelebi, Zenbilli Ali Efendi, Necâtî, Zâtî, Visâlî ve Firdevsî Sultan İkinci Bâyezîd'in himâye ettiği şair ve âlimlerin bir bölümünü oluşturmaktadır.[142]

---

[140]"II. Bâyezid devrine ait en mühim kanunlardan birisi şüphesiz ki, Bursa, İstanbul ve Edirne İhtisâb Kanunnâmeleridir. Bu kanunnâme, dünyanın en mükemmel ve en geniş belediye kanunu olmakla kalmamakta, aynı zamanda dünyada ilk tüketici haklarını koruyan kanun, ilk gıda maddeleri nizâmnâmesi, ilk standartlar kanunu, ilk çevre nizâmnâmesi ve kısaca asrına göre çok hârika bir hukuk kodudur. Bu kanun, hem Osmanlı örf âdetlerini ve hem de İslâm hukukunu çok iyi bilen Mevlânâ Yaraluca Muhyiddin tarafından hazırlanmıştır. Hazırlanış tarihi 1502 ila 1507 tarihleri arasındadır." (Ahmed AKGÜNDÜZ ve Sait ÖZTÜRK, **a.g.e.,**s.125-126).

[141]Sultan Bâyezîd'in Amasya'daki şehzâdeliği sırasındaki muhitini oluşturanlar, İslâm Ansiklopedisinde şöyle sıralanmaktadır: "Sonradan Osmanlı Devletinde itibar ve mühim mevkîler kazanmış olan Nâcîzâdeler, Çandarlızâde İbrahim Çelebi, Müeyyedzâde Abdurrahman, Hamza Beyzâde Mustafa Paşa ve meşhûr hattat Şeyh Hamdullah vs." (İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Bâyezîd II", s.292).

[142]"Sultan Bâyezîd dönemi, Osmanlı edebiyatının başlangıcında yetişen büyük şairlerin şöhretlerinin devam ettiği devir olmuştur. Fâtih zamanında yetişen Ahmed Paşa ve Necâtî Bey, en güzel şiirlerini bu dönemde yazmışlardır. Kanuni Sultan Süleyman devrine kadar bütün şairlerin üstâdı olan Zâtî, ilk şöhretini bu devirde kazanmıştır." (Ahmet Atillâ ŞENTÜRK ve Ahmet KARTAL, **a.g.e.,** s.172).

Hüseyin Hüsameddin, Amasya Tarihi'nde, İkinci Bâyezîd ile şehzâdesi Ahmed zamanında Amasya'da Osmanlı edebiyatına hizmet edenlerin çoğaldıklarına işaret etmektedir.[143]

Şiirle ilgilenenlere gösterdiği yakın ilgi ve teşvik, zamanında şairlerin sayısının artmasında etkili olmuştur. Öyle ki Âşık Çelebi'nin işaret ettiği gibi, Sultan Bâyezîd devrinde, ilim erbâbının ve halkın ileri gelenlerinin pek çoğu, gerek nazım gerek nesir sahasında edebiyatla ilgilenmeye başlamışlardır.[144]

Sehî Bey, Heşt Behişt'te kendisinden dönemin ilimlerini öğrenmiş, olgun, yetenekli; ok atma, şiir söyleme gibi farklı konularda maharetli; dindar, âdil, cömertliği ve hayır yapmayı seven bir padişah olarak bahsetmektedir.[145] Tâcü't-tevârîh'te onun cömertliği ve ilim erbâbına verdiği önemi gösteren birçok olay nakledilmektedir. Bu örneklerden birinde, Bâyezîd'in Kırım'dan gelmiş bir din adamının ölümünden sonra

---

[143]"Sultan II.Bâyezîd Hazretlerinin Amasya'da kaldığı 26 sene ve şehzâdesi Sultan Ahmed'in vali olarak kaldığı 32 sene zarfında, Osmanlı edebiyatına hizmet edenler çoğalmış; bu meyanda Tâcî, âftâbî, Figâhî, Kutbî, Münîrî, Caferî ve Sa'dî Çelebi gibi şairler yetişmiştir. Bunlardan Tâcî Beyzâde Caferî ve Sa'dî Çelebi, İstanbul'da emsalsiz şairler olarak tanınmışlar idi. Kadınlardan ise Amasyalı Mihrî Hatun, bu devrin sayılı sanatkârlarındandır." (Abdi-zâde Hüseyin Hüsâmeddin YASAR, **a.g.e.,** 1986, s.176).

[144]".....Anlarun zemânında dahı 'ulemânun ekseri ve a'yân u erkânun zübdeleri şi'r söylerler ve nazm u nesre sarf-ı evkât eylerlerdi." (Âşık Çelebi, **a.g.e.,** s.54).

[145]"İlimleri sırasıyla görmüş faziletli, kâmil, şiirleri çok, yetenek sahibi ve her konuda mahir bir kimseydi. Ok ilminde önde gelen olup ok atanların seçkiniydi..... Salih, dindar, doğruların ve âlimlerin dostu, şiire ve inşâya âşina, marifet ehline karşı alâkadar, adalet ve cömertlikte eşi bulunmaz, hayır sahibi bir pâdişahtı." (Mustafa İSEN, **Sehî Bey Tezkiresi,** s.52).

bütün borçlarını, hem de tanık aramaksızın ödediği belirtilir.[146]

Harun Tolasa'nın Âşık Çelebi'den naklettiğine göre bir rivâyette, "Zâtî'nin 'Fâiyye' gazelini gören Sultan İkinci Bâyezîd'in, çevresindekilere, "*Billâh görün, ma'nâ dükendi dirler. Hâşâ ki dükene. Dünya dolu ma'nâdur; hüner bulmakdadur."* dediği anlatılır.[147] Künhü'l-ahbâr'da[148] da yer alan bu rivâyet, doğruluğundan çok, İkinci Bâyezîd'in şiirle ilgili bir görüşünün, zamanında önemsendiğini göstermesi yönüyle değerlidir.

Mehmed Fu'âd, İkinci Bâyezîd'in devr-i saltanatı hakkında, Dîvân-ı Sultân Bâyezîd-i Sânî'nin giriş bölümünde, günümüzde de geçerliliğini koruyan önemli değerlendirmelere ve bilgilere yer vermektedir. Bu sebeple bu mukaddimenin tarafımızdan hazırlanan yeni harfli metni, çalışmanın ekler bölümünde verilmiştir.

İkinci Bâyezîd'in sanata düşkünlüğünü gösteren başka bir yönü de hattatlığıdır ki bu özelliği, aşağıda açıklanacağı üzere, sadece kendisi açısından değil bütünüyle Türk kültür ve sanatı açısından çok önemli gelişmelerin yaşanmasını sağlamıştır.

Tuhfe-i Hattâtîn'deki bilgiler, hat sanatına Amasya'daki görevi sırasında Şeyh Hamdullah

---

[146]"(Sultan Bâyezîd,) Molla'nın vasiyetlerini yerine getirip, namazında da bulundu. Bütün borçlarını tanık aramadan ödedi. Ödenen paranın tutarı, yüz seksen bin akçeyi buldu." (Hoca Saadeddin Efendi, **Tâcü't-tevârîh,** C.V, KB Yay., Ankara 1999, s.79).

[147]Harun TOLASA, **16.Yüzyılda Edebiyat Araştırma ve Eleştirisi,** Akçağ Yay., Ankara 2002, s.364.

[148]Mustafa İSEN, **Künhü'l-ahbâr'ın Tezkire Kısmı,** s.216.

vesilesiyle ilgi duymaya başladığını göstermektedir.[149] Nitekim kaynaklarda, sırf yazı yazmadaki ustalığından dolayı Edirneli şair Şevkî'ye maaş bağladığı,[150] hocası Şeyh Hamdullah'a tımar tahsis ettiği[151] belirtilmektedir.

Amasya Meşâhiri'nde Bâyezîd'in Hattat Şeyh Hamdullah'ı İstanbul'da tekrar saraya alışı, şöyle bir notla anlatılmaktadır: "Yazı meraklıları arasında saray hizmetlilerinden de bir zat vardır. Bir gün üstat, bu zata bir yazı yazıyor ve bunu Bâyezid'e gönderiyor. Bâyezid, üstadın yazısından Şeyh Hamdullah'ın İstanbul'a geldiğini hemen anlıyor ve saray hizmetlisine bu yazıyı yazan şahsın derhal saraya gelmesini emrediyor. Bu suretle üstat Hamdullah saraya gidip Bâyezid'le görüşüyor."[152]

Kaynaklardan anlaşıldığına göre İkinci Bâyezîd, hocası Şeyh Hamdullah'a karşı büyük bir sevgi ve saygı beslemiş; ömrü boyunca da ona elinden gelen her türlü desteği sağlamıştır. Öyle ki "şeyhe ekseriya 'Birâderim' diye hitap eden Bâyezid-i Veli, yazı yazarken hokkasını tutar, arkasını yastıkla besleyip onun rahatını temin ederdi. Annesine dahi selam gönderip duasını ister,

---

[149] "Amasya'da mîr-i livâ bulunduğu eyyâmda şeyh-i müşârü'n-ileyh mevlânâ Hamdullah Âgâh'tan telemmüz ve temeşşuk ile filhakîka üstâdı vâdîsine tekarrüb eylemiştir." (Sadettin Nüzhet ERGUN, "Bâyezîd II", s.746).

[150] Rıdvan CANIM, **Edirne Şairleri,** Akçağ Yay., Ankara 1995, s.71.

[151] "Hattatların kıblesi olarak tanınan Amasyalı Şeyh Hamdullah'ın divitinin bizzat II.Bayezid tarafından tutulması, hocasına verdiği yevmiyenin dışında, Üsküdar Sarıgazi'de iki köyü kendisine tımar olarak tahsis etmesi, padişahların hat sanatına verdiği önemin en güzel örneklerindendir." Zübeyde Cihan ÖZSAYINER, "Türk Vakıf Hat Sanatları Müzesindeki Osmanlı Sultanlarının Hatları", **Osmanlı,** C.11, s.61.

[152] Turan BÖCEKÇİ, **Amasya Ünlüleri** (Osman Fevzi Olcay'ın Amasya Meşâhiri adlı esererininden çeviri), Amasya Belediyesi Yay., Ankara 2002, s.40-41.

hürmet ve muhabbet gösterirdi. Hatta sık sık beraber sürek avına da çıkarlardı. Bu münasebetle aralarında bir manevi rabıta ve dostluk meydana gelmişti."[153]

Başka bir kaynağa göre "Osmanlı hânedanında, hat sanatıyla fiilen alâkaları bilinen ilk isimler Sultan İkinci Bâyezîd ve şehzâdesi Korkut'tur; her ikisi de hüsn-i hattı Şeyh Hamdullah'dan Amasya'da öğrenmişlerdir.[154]

Bilindiği gibi Şeyh Hamdullah, hat sanatına getirdiği yeni solukla, bu alanda Türk ekolünün kurulmasına öncülük eden bir sanatçı olarak Türk kültür tarihi açısından son derece önemli isimler arasında yer almaktadır.[155]

Dolayısıyla böyle bir sanatkârı Türk kültür dünyasına hizmete teşvik etmek ve ona bu konuda her türlü desteği vermekle Sultân Bâyezîd de büyük bir hizmete vesile olmuştur. Onun hat sanatıyla ilgisi, bir eğlenceden ve meraktan öteye geçmiştir.[156]

---

[153]Turan BÖCEKÇİ, **Amasya Evliyaları,** Lazer Ofset, Ankara 2002, s.104-105.

[154]M.Uğur DERMAN, "Osmanlı Türklerinde Hat Sanatı", **Osmanlı,** C.11, s.21.

[155]"Padişah II.Bayezid'in de desteği ile iki yüz elli seneden beri devam etmekte olan Yâkût'un estetik anlayışını ortadan kaldırarak yazıya yeni geometrik ölçüler getirmek suretiyle onun yazısındaki sert görünümü sevimli bir hâle getirdi; harflerin fizyolojik durumunu güzelliğe kavuşturdu. Şeyh Hamdullah, Osmanlı-Türk hattatlarının babası olup, aklâm-ı sitte'de hem bir Türk ekolünün yaratıcısı hem de klâsik Türk ekolünün kurulmasında ve gelişmesinde öncülük yapan bir sanatkârdır." (Ali ALPARSLAN, "Osmanlılarda Hat Sanatının Gelişmesi ve Bunun Nedenleri", **Osmanlı,** C.11, s.37).

[156]Nitekim "bilinen güzellik ölçüleri içinde kalarak eser üretmeyi reddeden, gerek harf biçimlerinde gerekse istif kurallarında yepyeni kıstaslar peşindeki Sultanın hocasına adeta yeni bir tavır sipariş edişini, onun hat estetiğinin felsefî arka plânına ne derecede vukûf ve nüfûz edebildiğinin delîli olarak görmek gerekir." (Hüsrev

Sultan Bâyezîd, özellikle sanat yönü çok kuvvetli bir şahsiyet olarak dikkat çekmektedir. Öyle ki dönemin sanatlarıyla yakından ilgili olduğunda kaynaklar hemfikirdir. Bu anlamda Türk Ansiklopedisinde bir rivâyete dayanılarak Uygur yazısını okumayı da bildiğinin belirtilmiş olması dikkat çekicidir.[157] İkinci Bâyezîd'in az da olsa İtalyanca bildiği, Osmanlı padişahları içinde müzikle ciddî biçimde uğraşan ilk padişah olarak[158] bestekârlık yaptığı, 6 peşrevle 3 saz semâîsinin kendisine izafe edildiği belirtilen kaynaklar da vardır. [159]

Sehî Bey, Şehzâde Cem'le mücadelesi esnasında, Bâyezîd'in Hacc'a gitmiş olan kardeşinin taht iddiasını eleştirdiği bir beytini ve Cem'in bu beyte verdiği cevabı nakletmektedir:[160] M2 nolu nüshada Adlî ile Cem Sultan arasındaki tarihî mücadeleyi özetleyen bu atışmayla ilgili birer beyit daha yer almaktadır.[161] Her iki kaynaktaki beyitlere göre Cem ile Bâyezîd arasında gerçekleşen atışma şöyledir:

Adlî

Çün rûz-ı ezelî kısmet olmış bize devlet
Takdîre rızâ virmeyesüñ buña sebeb ne (KT.146-1)

[Devlet, ezel gününde bize kısmet olmuşsa; takdir edilene razı olmayışın nedendir?]

SUBAŞI, "Hattat Osmanlı Padişahları", **Osmanlı,** C.11, s.54).

[157] **Türk Ansiklopedisi,** s.451.

[158] Osman Nuri ÖZPEKEL, **a.g.y.,** s.609-610.

[159] **Osmanlı,** C.11, s.73; **Meydan Larousse Büyük Lügat ve Ansiklopedi,** C.2, Meydan Yayınevi, İstanbul 1980, s.219.

[160] Edirneli Sehî, **a.g.e.,** s.13-14.

[161] Söz konusu beyitler hakkında bilgi için bkz. Metin-Kıt'a bölümü.

Cem

Sen bister-i gülde yatasın gül gibi her dem
Ben taş gibi toprak döşenem bâri sebeb ne

[Sen, gül gibi her zaman, gül yatağında yatarken; ben niye taş gibi toprak döşeneyim?]

Adlî

Haccü'l-Harameynem diyüben da‘vi kılursın
Bu saltanat-ı dünyeye pes bunca taleb ne (KT.146-2)[162]

[Mekke’yi ve Medine’yi ziyaret etmekle övünüyorsun. O halde bu dünya saltanatı için bunca talep nedir?]

Cem

Bu meşgale-i dünye ola ‘adle mukârin
Haccü'l-harameyn anı taleb kılsa ‘aceb ne

[Bu dünya uğraşısı adaletli olmalıdır. Haccını yapmış olan (da) onu talep etse ne olur?]

Adlî hakkında bilgi içeren tezkireler şunlardır: Heşt Behişt (Sehî Bey), Tezkîretü’ş-şuarâ (Latîfî), Meşâirü’ş-şuarâ (Âşık Çelebi), Tezkîretü’ş-şuarâ (Kınalızâde Hasan Çelebi), Künhü’l-ahbâr (Gelibolulu Âlî), Riyâzü’ş-şuarâ (Riyâzî), Zübdetü’l-eş’âr (Kafzâde Fâ’izî), Tezkire-i Şuarâ (Rızâ).

---

[162] Sehî Bey, bu beyti şu ifadelerden sonra vermiştir: “Andan gelüp Karaman vilâyetinde oturup tekrâr saltanat da‘vâsın itdükde nesne başaramayup Sultân Bâyezîd bu beyti diyüp vü yazup Sultân Cem’e gönderdi.” (Edirneli Sehî, **a.g.e.,** s.13-14).

Dîvânı ve Dîvânının Nüshaları

İsmail Hakkı Uzunçarşılı'ya göre Osmanlı padişahlarına ait ilk müretteb dîvân,[163] Şehzâdeliği döneminde Amasya'da önemli bir edebî muhitin oluşmasına imkan sağlayan İkinci Bâyezîd'inkidir.[164]

Millet Kütüphanesi Ali Emîrî Manzum Eserler 274 ve 277 numarada dîvânının iki nüshası vardır. Bu nüshalara göre 125 Türkçe, 2 Farsça gazeli bulunmaktadır.[165]

Bir başka kaynağa göre "dîvânının Yavuz Sultan Selim'in emriyle yazıldığı rivâyet edilen dört değerli nüshası Millet Kütüphanesindedir (Ali Emirî, Nu.274-277)."[166] Bu notta yer alan dört nüsha ifadesi, düzeltmeye muhtaçtır. Zira bu eserlerden sadece 274 ve 277 numaralı olanlar, Adlî Dîvânı'nın yazma nüshalarını içermektedirler. Diğerlerinde ise Adlî Dîvânı'nın matbu nüshası ve Ali Emîrî Efendi'nin "Tahmisât u Tesdîsât-ı Adlî" adlı eseri bulunmaktadır.

Adlî mahlasıyla yazdığı şiirlerinin bir bölümü, 1308 (M.1891) yılında Mehmed Fu'âd tarafından *Dîvân-ı Sultân Bâyezîd-i Sânî* adıyla İstanbul'da basılmıştır.[167]

---

[163] İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI, "Bâyezîd II", s.396.

[164] Coşkun AK'a göre ise divan sahibi ilk Osmanlı padişahı, Avnî mahlasıyla şiir yazan Fatih Sultan Mehmed'dir. (Coşkun AK, **Şair Padişahlar,** s.104). Muhammed Nur DOĞAN tarafından hazırlanan **Fatih Divanı ve Şerhi** adlı eserde Avnî'nin 72'si gazel toplam 84 şiiri vardır.

[165] Fahir İz ve Günay KUT, "Adlî", s.219.

[166] **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi,** s.39. Yaptığımız araştırmaya göre belirtilen 4 yazma nüshanın sadece 274 ve 277 numaralarda kayıtlı olan ikisinde Adlî Dîvânı yer almakta; diğer yazmalarda ise Alî Emîrî Efendi tarafından yazılan *"Tahmisât ve Tesdisât-ı Eş'âr-ı Adlî"* ve dîvânın matbu baskısı bulunmaktadır.

[167] "Ayrıca Dîvân'ı üzerinde iki mezuniyet tezi yapılmıştır. Güzin ŞENTÜRK, *Bayezid II (Adlî'nin Siyasî Hayatı, Edebî Şahsiyeti ve*

Toplam 108 sayfadan oluşan bu matbu dîvânda, bazıları eksik toplam 123 gazel, 1 murabba ve 1 mısra bulunmaktadır. Eserin başında İkinci Bâyezîd döneminin siyasî, tarihî ve kültürel olayları, İkinci Bâyezîd'in kişiliği ve şiirleriyle ilgili uzunca bir mukaddimeye yer verilmiştir.[168] Ancak unutulmamalıdır ki bu baskıda Adlî'nin bazı şiirlerinde eksiklikler vardır.[169] Dahası birçok gazeli, bu baskıda hiç yer almamıştır.

Bu baskıyı yayımlayan Mehmed Fu'âd'a göre Adlî Dîvânı, Sultan Bâyezîd'in yaşadığı dönemin imlâ özelliklerine uygun olarak, H.1121 (M.1708) yılında istinsah edilmiştir.[170] Mehmed Fu'âd'ın bahsettiği bu nüsha, aşağıda M1 şeklinde kodladığımız nüsha olmalıdır. Zira bu nüshanın istinsah tarihi H.1122'dir ve birtakım tutarsızlıklara rağmen, 15.yüzyılın imlâ özelliklerini yansıtmaktadır.

Divanı'nın Transkripsiyonu), EF, 1944-1945, Türkiyat Enstitüsü T 200; Saniye ÖNAL, *Bayezid-i Veli Divanının Edisyon Kritik ve Tetkiki,* EF (m.t.), 1951, Türkiyat Enstitüsü, T 390 (Halûk İPEKTEN, **a.g.e.,** s.46). Bu konudaki başka bir mezuniyet tezi de şudur: Resul KURTULUŞ ve Hüseyin ATEŞ, *Divan-ı Sultan Bayezid-i Sâni Transkripsiyonu,* ATÜ İF, Erzurum 1989. Adlî'nin Mehmed Fu'âd tarafından yayımlanan divanı üzerinde başka bir mezuniyet tezi de danışmanlığımızda yapılmıştır: Serda YILMAZ, *Sultân İkinci Bâyezîd-i Sânî Dîvânı,* OMÜ AEF TDE Bölümü (m.t.), Amasya 1999.

[168]Bu mukaddime, ekler bölümünde yeni harfli metne aktarılmış olarak verilmiştir.

[169]Mehmed Fu'âd, bu eksiklerin sebebini, kitabın mukaddimesinde şöyle açıklamaktadır: "Mecmû'anın ba'zı yerleri mürûr-ı zamânile okunmaz bir derecede silinmiş olmağile öyle olan mahaller, 0 ile gösterilmiştir." (Mehmed Fu'âd, **a.g.e.,** s.3-4).

[170]"Dîvânın aslı 1121 senesinde yani yüz seksen bu kadar sene evvel istinsâh idilmiş vü 'asr-ı Bâyezîd Hân'un şîve-i kitâbet ü imlâsı vü bi'l-hâssa o zamânki şîve-i lisân-ı 'Osmânî muhafaza olınmış olduğundan bu def'a tab'ında dahi imlâ vü ibârâtı aslâ tağyîr idilmeyerek hâl-i aslîsi ibkâ kılınmışdur." (Mehmed Fu'âd, **a.g.e.**, s.4).

Diğer taraftan bizim araştırmalarımız sonucunda, Alî Emîrî Efendi’nin iki nüshası bulunan “Tahmisât ve Tesdisât-ı Eş‘âr-ı Adlî” adlı eseri dışında, Adlî Dîvânının Türkiye’deki kütüphanelerde 3, Türkiye dışındaki kütüphanelerde ise 2 yazma nüshasının tespiti mümkün olmuştur. Aşağıdaki bilgilerden de anlaşılacağı gibi, Sultan Bâyezîd’in dîvânının en sağlam metni, British Library’de OR 9475 arşiv numarasıyla kayıtlı olan nüshada bulunmaktadır. Nüshalara göre şiirlerin dökümü aşağıdaki tablolarda (Tablo 3-4-5) gösterilmiştir. Tabloda şiirlerin sıra numaralarını ifade eden rakamlar, şiirlerin yeni harfli metindeki sıra numaralarını göstermektedir.

Tablo 3: Adlî Dîvânının Nüshalarındaki Beyitlerin Dökümü
(yeni harfli metindeki sıra numaralarına göre)

OR nüshasında bulunmayan beyit sayısı	İBB nüshasında bulunmayan beyit sayısı	T nüshasında bulunmayan beyit sayısı	M1 nüshasında bulunmayan beyit sayısı	M2 nüshasında bulunmayan beyit sayısı
122	306	70	205	160
Sadece OR nüshasında bulunan beyit sayısı	Sadece İBB nüshasında bulunan beyit sayısı	Sadece T nüshasında bulunan beyit sayısı	Sadece M1 nüshasında bulunan beyit sayısı	Sadece M2 nüshasında bulunan beyit sayısı
2	-	68	-	19
Bütün nüshalarda mevcut olan beyit/bend sayısı				
531 beyit + 7 bend				

Tablo 4: Adlî Dîvânının Bütün Nüshalarında Ortak Olan Şiirler
(yeni harfli metindeki sıra numaralarına göre)

30, 31, 32, 33, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50,

51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 82, 83, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 114, 115, 116, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 128, 133, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 145.
Bütün nüshalarda mevcut olan şiir sayısı 94’tür.

Tablo 5: Adlî Dîvânının Nüshalarında Ortak Olmayan Şiirlerin Dökümü
(yeni harfli metindeki sıra numaralarına göre)

OR nüshasında olmayan şiirler	İBB nüshasında olmayan şiirler	T nüshasında olmayan şiirler	M1 nüshasında olmayan şiirler	M2 nüshasında olmayan şiirler
34, 42, 80, 98, 99, 118, 119, 120, 127, 140, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 155, 156, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 166, 167, 168, 169, 170.	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 34, 42, 80, 98, 99, 118, 119, 120, 127, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 166, 167, 168, 169, 170.	80, 84, 113, 117, 118, 119, 127, 134, 148, 149, 150, 152, 168, 169, 170.	5, 8, 25, 26, 34, 42, 98, 99, 118, 119, 120, 129, 130, 131, 132, 141, 142, 143, 144, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170.	8, 25, 26, 34, 42, 98, 99, 120, 129, 130, 131, 132, 143, 144, 147, 151, 154, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165.

31	61	15	42	27

1.İngiltere Millî Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Bölümü, British Library No:Or 9475 (=OR)

Baş: Hudâyâ Hudâlık saña yaraşur
Nitekim gedâlık baña yaraşur

Son: Hüsn ilinüñ şâhısın ay ile gün leyl ü nehâr
İzüñe yüzin sürer sen şehriyâre kul gibi

Yk.34, st:14, yz:harekeli nesih[171]. İngiltere Millî Kütüphanesi Türkçe Yazmaları bölümünde, Or.9475 arşiv numarasıyla kayıtlıdır. İlk sayfasında *British Museum* mührü yanında, biri Farsça iki adet mu'ammâ ve *Dîvân-ı Merhûm u Mağfûr Sultân Bâyezîd Hân Nevverallahu Merkadehü* ifadesi vardır. 1a varağındaki tezyinli ser-levhada *Dîvân-ı 'Adlî* ifadesi; sonda ise *Bought fr M. Nahman 14 Haziran 1924*[172] notu bulunmaktadır. Ser-levhası ve cedvelleri tezhipli ve tezyinlidir. Bu nüshada 134'ü Türkçe, 3'ü Farsça olmak üzere, toplam 137 gazel ve 1 murabba vardır.

Bu nüshanın imlâsında, bazı önemsiz tutarsızlıklar yanında, Eski Anadolu Türkçesinin temel özellikleri dikkat çekmektedir. Söz gelimi iyelik eklerinin imlâsında vav harfi kullanılmış (لَبوُكَه); kelime ve hece ortasındaki e'ler zaman zaman elif veya güzel he ile gösterilmiştir (كَچاَمَزْ, اِيرْمَاسهَ). Ayrıca yapım eki görevindeki –lık ekinin imlâsında ى harfine yer verilmiş (كَافِرليـك); Farsça tamlamaları belirtmek amacıyla esre kullanılmış (حُسنْ ِ كُلْسِتاَن); en önemlisi ümîd ve hizmet kelimeleri dal yerine zel harfiyle yazılmıştır (خِذْمَتْ, اُمِيذْ). Bu ve benzeri

---

[171] T nüshasıyla birlikte bu nüshayı, yurt dışından CD ortamında getirttiğimizden ve Millî Kütüphane kayıtlarında yeterli ayrıntı bulunmadığından, nüshayla ilgili tavsiflerde ölçü ve kâğıt türü gibi bilgilere yer verilememiştir.

[172] M.Nahman'dan satın alınmıştır. 14 Haziran 1924.

özellikleri dikkate alındığında, 1500'lü yılların başlarında yazılmış olduğu düşünülebilir.

2.İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı No: M.Cevdet Tb 416/1 (=İBB)

Baş: 'Adliyâ hükmüñ anuñçün nâfiz oldı 'âleme
Yazılan 'unvânda yârüñ kaşı tuğrâsıdur

Son: Hüsn ilinüñ şâhısın ayile gün leyl ü nehâr
İzüñe yüzin sürer sen şehriyâruñ kul gibi

Yk:20, öç:250x140(150x70), st:21, yz:ta'lik, kt:âharlı. Bu nüshanın baştan yaklaşık 5 varağı eksiktir. Nüsha ze (ز) harfinden başlamaktadır. Adlî Dîvânı, nüshanın 24a numaralı varağında bitmektedir. Dîvânın bittiği bu varakta Hayretî'nin *"eşhedü enlâ ilâhe ille'l-lâh"* nakaratlı bir musammatı; 24b-25a numaralı varakta 21 beyitlik bir na'tı, 25a numaralı son varakta ise yine Hayretî'nin *"yâ 'Alî"* redifli bir kasidesi bulunmaktadır. Nüshanın kenarında ise *Cem Sultan Dîvânı* yer almaktadır.[173]

Bu nüshada 2'si Farsça 106 gazel ve 1 murabba bulunmaktadır. Hem şiirlerin sıralanışı hem imlâ özellikleri hem de nüsha farklılıkları açısından OR nüshasıyla büyük benzerlik göstermektedir.

3.Mısır Millî Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Bölümü, No:Talat 72 (=T)

Baş: Hudâyâ Hudâlık saña yaraşur
Nitekim gedâlık baña yaraşur

[173] Bu nüshadan, Mehmed Çavuşoğlu ve M.Ali Tanyeri tarafından yayımlanan Hayretî Dîvânı ile Halil Ersoylu tarafından hazırlanan Cem Sultan'ın Türkçe Divanı adlı çalışmalarda bahsedilmemektedir.

Son: Sultân-ı cihân kerd u eger ki be-nevâzî
‘Adlî dil-i âzürde-i hôd-râ be-nigâhî

Yk:50, öç:222x142, st:11, yz:ta‘lik. İlk sayfasında Mısır Milli Kütüphanesi mührü yanında *Edeb-i Türkî Tal‘at 72* notu vardır. Kütüphane kaydındaki *‘unvânü’l-muhtevâ* satırında *Dîvân-ı Sultân Bâyezîd; el-mü’ellif* satırında *Bâyezîd Hân-ı Sânî Bin Ebü’l-feth* notu yer almaktadır. Ser-levhasında *Mi'n-Netâyic-i Efkâr-ı Sultâni’l-‘Âdili’s-Sa‘îd Ve’l-Hâkâni’l-Kâmil El-Hamîd Ebû’n-Nasr Sultân Bâyezîd Hân Bin Sultân Muhammed Hâkâni’l-Gâzî* ifadesi vardır.

Bu nüshada da, küçük birtakım tutarsızlıklarla birlikte, Eski Anadolu Türkçesinin özellikleri dikkat çekmektedir (irmese: ايرماسه, eyleye: ايليا, leblerüñe: لبلروكه). Birkaç yerde Azerbaycan Türkçesinin izleri de vardır (menüm: منم). Genel imlâ hususiyetleri dikkate alınarak, bu nüshanın Kanûnî Sultan Süleyman döneminde istinsah edildiği söylenebilir.

Bu nüshada eksik varak yoktur. Ser-levhası ve cedvelleri tezhipli ve tezyinlidir. Nüshada 141’i Türkçe, 14’ü Farsça olmak üzere, Adlî’nin toplam 155 şiiri bulunmaktadır. Bu şiirlerin 151’i gazel, 1’i murabba‘, 2’si müfred, 1’i matla‘dır. Adlî’nin şiirlerinin sonunda *Temmeti’l-eş‘ârü’ş-şerîf be-eltâfi’l-melikesi’l-latîf* ifâdesi bulunmaktadır. Bu nüshada ayrıca Cem Sultan’a ait bir beyitle 1 gazel ve kime ait olduğu tespit edilemeyen bir muamma da yer almaktadır.

4.Millet Kütüphanesi Ali Emirî Efendi Manzûm Eserler Bölümü No:274 (=M1)

Baş: Hudâyâ Hudâlık saña yaraşur
Nitekim gedâlık baña yaraşur

Son: Hôş bilür mihr ü vefâ kâʻidesin yâr velî
ʻİtibâr olmaya ol ʻilme ki gelmez ʻamele

Yk:41, öç:185x112 (124x75), st:11, yz:harekeli nesîh, kt:âbâdî, cl:yaldız, ct:siyah meşin ıstampa şemseli ve köşebentli. 3a-3b, 8a-8b ve 41a-41b numaralı varaklar eksiktir. Başta ve sonda Ali Emirî'nin ve kitaplığın mührü bulunmaktadır. Ser-levhasında *Dîvân-ı Sultân Bâyezîd* ifadesi; kütüphane kaydında ise *"Eski ve nâdir nüshalardan olması ve padişahlara ait bulunması itibariyle kıymetlidir."* bilgisi vardır. İstinsah kaydında *"Hazâ kitâb-ı Abdullah Çelebi İbn Merhûm Ağa Mimârbaşı Sâbık Müşterî ʻan yed-i Yahyâ Çelebî fî yigirmi beş Şevvâl sene 1120*[174]*"* notu yer almaktadır.

Ali Emîrî Efendi'nin istinsah ettiği M2 nüshasının kaynağı olarak dikkat çekmektedir. OR nüshasına göre çok daha az olmakla birlikte, bu nüshada da, Eski Anadolu Türkçesinin imlâ özellikleri dikkat çekmektedir. Bu nüshada 123 gazel, 1 murabba, 2 beyit, 1 mısra vardır. Adlî'nin Farsça hiçbir gazeli bu nüshada yer almamıştır.

[174] 25 Şevvâl 1120 tarihinin Milâdî karşılığı 19 Ocak 1708'e denk gelmektedir.

5.Millet Kütüphanesi Ali Emirî Efendi Manzûm Eserler Bölümü No:277/1 (=M2)

Baş: Hudâyâ Hudâlık saña yaraşur
Nitekim gedâlık baña yaraşur

Son: Hôş bilür mihr ü vefâ kâʻidesin yâr velî
ʻİtibâr olmaya ol ʻilme ki gelmez ʻamele

Yk:141, öç:208x169, st:muhtelif, yz:rikʻa, kt:beyaz, ct:ebri kaplı. Adlî'nin divanının bulunduğu bölüm 39 varaktan oluşmaktadır. Ser-levhasında *Dîvân-ı Sultân Bâyezîd Hân-ı Velî* ifadesi yer alan nüshanın 1b ile 2a varakları harekeli, diğerleri harekesizdir. Alî Emîrî Efendi'nin istinsah ettiği nüshada, şiirler nazım türlerine göre adlandırılmışlardır.

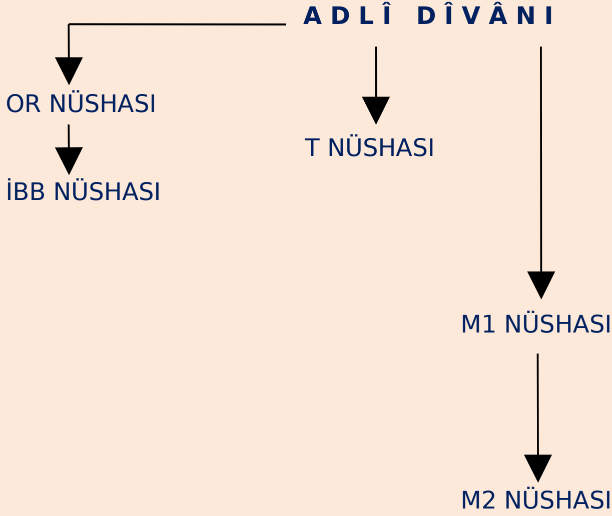
Nüshanın 37b, 38a ve 38b varaklarında Alî Emîrî Efendi'nin *"Sultân Bâyezîd Hân-ı Velî Rahmetullahü'l-Melikü'l-ʻAlâ Hazretlerinin Baʻzı Fârisî Eşʻâr-ı Belâgat-Nisâr-ı Şâhâneleri"* başlığı ile verdiği 3 Farsça gazel, 1 kıtʻa, 2 de matla bulunmaktadır. Bu kıtʻa ve matlalar, diğer nüshalarda yoktur.

38b ile 39a'da Adlî'nin bir matlaʻına Necâtî Bey, Müeyyedzâde Abdurrahman Çelebi, Tâcizâde Cafer Çelebi gibi dönemin şairleri ve devlet adamlarınca yazılmış nazireler vardır. Nüshanın 40b'den sonraki varaklarında ise Ali Emîrî'nin *"Sultan Bâyezîd Hân-ı Velî Hazretlerinin Dîvân-ı Selâset-Beyân-ı Şâhânelerinün Tahmîsât u Tesdîsâtı"* yer almaktadır.

Bu nüshada 131 gazel, 1 murabba, 2 kıtʻa, 3 matlaʻ, 1 müfred, 2 ferd bulunmaktadır. Hem şiirlerin sıralanışı hem imlâ özellikleri hem de nüsha farklılıkları açısından M1 nüshasıyla büyük benzerlik göstermektedir.

Şu hâlde Adlî Dîvânı'nın mevcut yazma nüshalarıyla ilgili şöyle bir şecere oluşturmak mümkündür[175]:

ŞECERE



[175] Nüshalarla ilgili örnek görüntüler için Tenkidli Metin ve Ekler bölümlerine bakılabilir.

Şairliği, Şiirleri ve Şiir Anlayışı

Latîfî Tezkiresinde Adlî, şairlerin geçimine yaptığı katkı yanında gazel sahasındaki başarısıyla da zikredilmiştir. Latîfî'ye göre 'Adlî, gazel söyleme konusunda atalarından üstündür.[176] Ayrıca Anadolu vilayetlerindeki şairlerin çoğu, Bâyezîd zamanında ve onun teşvik, takdir, câ'ize ve ihsânlarıyla yetişmiştir.[177]

Kınalı-zâde Hasan Çelebi, tezkiresinde âlimlere, hüner sahibi şairlere karşı oldukça ilgisi ve rağbeti olduğunu söylediği Sultân Bâyezîd'in zamanının fazilet ve belâgat sahiplerine câ'ize verdiğine ve onlara karşı ihsanlarda bulunduğuna işaret etmektedir.[178]

Âşık Çelebi'ye göre ise Sultan İkinci Bâyezîd, saltanatla meşgul olmaktan sıkıldıkça ve memleketin dertleriyle bunaldıkça, şiiri bir tür sığınak gibi düşünmüştür.[179]

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi'nde, zamanının ve kendisinden sonraki dönemlerin önde

---

[176]"Tarz-ı gazelde âbâ-i kirâmına gâlib ve şi'r-i şu'arâ-i efâzıl ve ehâlî misâlinde bî-me'âyib ü bî-mesâlib idi." (Latîfî, **a.g.e.**, s.143).

[177]"Şu'arâ-yı vilâyet-i rûmun ekser-i serâmedleri bunlarun devr-i bî-cevrinde gelmişler ve 'asr-ı hümâyûnlarında kadr ü rağbetleriyle şüyû' u şöhret bulmışlardur. Ve bunlardan dahi mütevâtir ü mütevâli' vezâyif ü cevâyizin ve mehâmid ü medâyihin dir otuz neferden mütecâviz şâ'ir-i mâhiri var idi." (Latîfî, **a.g.e.,** s.141-142).

[178]"Pâdşâh-ı mezkûrun -'aleyhi rahmetü'l-meliki'l-gayûr- 'ulemâ ve sulehâ ve hünerverân-ı şu'arâya gâyetde meyl ü rağbeti olup sâ'ir havâkîn-i cihânun kalem-rev-i fermânında olan fuzelâ-i zemân ve bülegâ-i fesâhat-'unvâna irsâl-i cevâ'iz ü ihsân iderler idi." (Kınalı-zâde Hasan Çelebi, **a.g.e.,** s.82).

[179]"Kendiler dahı iştigâl-i saltanatdan kelâl ve a'mâl-i memleketden melâl geldükçe kule-i rıf'at-ı saltanatda vâdî-i şi're tenezzül iderlerdi." (Âşık Çelebi, **a.g.e.,** s.54).

gelen şairlerince şiirlerine nazireler söylenmiş olan[180] Adlî'nin şiirlerinin ince duygularla yüklü olduğu, açık ve tabiî mısralar söylediği, şiirlerinde dinî-tasavvufî kültür unsurlarının ağır bastığına işaret edilmektedir.[181]

Türk edebiyatının bütün dönemlerinde olduğu gibi, klâsik dönemde de şairlerin şiir konusunda, önemli birtakım değerlendirmeleri olmuştur. Ne var ki Tanzimat sonrası döneme ait şairlerin bu konudaki düşünceleri üzerinde birçok çalışma yapılmış olmasına karşın, önceki dönemlerle ilgili çalışmaların yeterli olduğunu söylemek mümkün değildir. Oysa mevcut çalışmalar,[182] divan şairlerinin poetika konusunda,

---

[180]"Edirneli Nazmî'nin Mecma'ü'n-nezâ'ir'inde yer alan 34 gazelinden 4'ünün zemin şiir olması ve bunlara Necâtî, Muhibbî, Lâmi'î, Âhî, Mesîhî, Taşlıcalı Yahyâ, Ca'fer Çelebi gibi döneminin önemli şairleri tarafından nazireler söylenmesi Bâyezîd'in şiir yeteneğini göstermesi bakımından dikkat çekicidir. (Ahmet Atillâ ŞENTÜRK ve Ahmet KARTAL, **a.g.e.,** s.185).

[181]**Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi,** s.39.

[182]Dîvân şairlerinin poetikalarını ortaya koymaya yönelik yayınların bir bölümü, söz konusu çalışmaların seyrinin de gözlemlenebilmesine imkan sağlamak amacıyla aşağıda kronolojik olarak verilmiştir: Harun TOLASA, "Klâsik Edebiyatımızda Divan Önsöz (Dîbâce)leri; Lâmi'î Divanı Önsözü ve (Buna Göre) Divan Şiiri Sanat Görüşü", **Journal of Turkish Studies,** Harvard Ü., S.3, 1979, s.1-10; Harun TOLASA, "Divan Şairlerinin Kendi Şiirleri Üzerine Düşünce ve Değerlendirmeleri", **Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi,** EÜ SBF Yay., İzmir 1982; Ahmet MERMER, "Taşlıcalı Yahya Bey'in Kendi Şiiri Üzerine Düşünce ve Değerlendirmesi", **Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,** S:1, Konya 1987, s.227-234; Muhsin MACİT, "Divan Edebiyatında Poetika Denemeleri: Tezkire Önsözleri", **Yedi İklim,** İstanbul, Haziran 1992; Muhammed Nur DOĞAN, "Fuzûlî'nin Poetikası", **İlmî Araştırmalar,** İstanbul 1996; Filiz KILIÇ, **XVII.Yüzyıl Tezkirelerinde Şair ve Eser Üzerine Değerlendirmeler,** Akçağ Yay., Ankara 1998; Mehmed ÇAVUŞOĞLU, "16.Yüzyıl Divan Edebiyatı: Divan Edebiyatında Şiir Kavramı", **Osmanlı Divan Şiiri Üzerine Metinler,** (Haz.Mehmet KALPAKLI), YKY Yay., İstanbul 1999, s.208-217; Nâmık AÇIKGÖZ,

günümüz şairleri ya da eleştirmenleri açısından önemli ve farklı yaklaşımlara sahip olduklarını ortaya koymaktadır.

Dîvân şairlerinin poetikalarına ışık tutmaya yönelik çalışmalardan da anlaşılacağı gibi, dîvân şairleri eserlerinde şiir, söz, şair, anlam, eleştirmen gibi birtakım poetik kavramlarla ilgili değerlendirmelere yer

---

"Klâsik Türk Şiiri Tenkid Terminolojisi ve 'Âb-dâr' Örneği, **Türk Kültürü İncelemeleri,** İstanbul 2000, S.2, s.149-160; Yaşar AYDEMİR, "Bursalı İsmail Hakkı'nın Eserlerinden Hareketle Şiir Görüşü", **1.Uluslar arası İsmail Hakkı Bursavî Sempozyumu Bildirileri,** 26-27 Mayıs 2000; Mine MENGİ, **Divan Şiiri Yazıları,** Akçağ Yay., Ankara 2000, s.13-21, 22-29, 30-44; Semra TUNÇ, "Muhibbi Divanında Şiir ve Şairle İlgili Değerlendirmeler", SÜ TAE **Türkiyat Araştırmaları Dergisi,** S.7, s.265-283; Harun TOLASA, **Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası,** Akçağ Yay., Ankara 2001; Mahmut KAPLAN, "Sebk-i Hindî Şairlerinden Fehim, İsmetî, Nâilî ve Neşâtî'nin Divanlarına Göre Şair ve Şiir Hakkındaki Görüşleri", **Hece,** Türk Şiiri Özel Sayısı (53-54-55), İstanbul, Temmuz 2001; Ziya AVŞAR, "Divan Şiirinin Poetik Verilerine Yeni Bir Yaklaşım Denemesi," **Hece,** Türk Şiiri Özel Sayısı (53-54-55), İstanbul 2001; Ahmet MERMER, "Belagat Çevresinde Metin İncelemesi", **Edebiyat İlmi ve Problemleri Sempozyumu,** GSBAGD Yay., Ankara 2004, s.194-202; Mahmut Erol KILIÇ, "Sûfî Şiiri'nin Poetikası", **Cogita,** YKY, S.38, İstanbul 2004, s.84-97; Yavuz BAYRAM, "16.Yüzyıl Divan Şiirinde 'Şiir, Söz ve Şair'le İlgili Anlam Alanları (Kelimeler ve Terkipler)", **Türkiyat Araştırmaları Dergisi,** S.15, s.53-64; Yavuz BAYRAM, "16.Yüzyıldaki Bazı Divan Şairlerinin Şiiri Nitelemek Üzere Kullandıkları Sıfatlar", **Türkbilig Türkoloji Araştırmaları**, S.:2004/8, HÜ EF TDE Bölümü Yay., Ankara 2004, s.36-53; Yavuz BAYRAM, "16.Yüzyılda Bazı Divan Şairlerinin 'Şiire ve Okura Dair' Görüşleri", **Millî Eğitim Dergisi,** MEB Yay., S:168, Ankara Güz-2005, s.79-106; Yavuz BAYRAM, "16.Yüzyıldaki Bazı Divan Şairlerinin 'Şaire ve İlhâm'a Dair Görüşleri", **Türklük Bilimi Araştırmaları,** S:18, Niğde Güz-2005, s.31-68; Atabey KILIÇ, "Ahmed Hamdî'nin 'Belâgat-ı Lisân-ı Osmânî'si, **Klâsik Türk Edebiyatı Üzerine Makaleler,** Turkish Studies Publication, Ankara 2007, s.433-436; Menderes COŞKUN, **Klâsik Türk Şiirinde Edebî Tenkit,** Akçağ Yay., Ankara 2007; M.A.Yekta SARAÇ, **Klâsik Edebiyat Bilgisi Belâgat,** 3F Yay., İstanbul 2007. Önemli bir

vermişlerdir. Birçok dîvân şairi gibi, Adlî de zaman zaman şiirlerinde **poetik düşüncelere** yer vermiştir. Söz gelimi aşağıdaki beyitlerinden, şairin şiir yazmakla aslında hâlini sevgiliye arz eylemek ve başındaki derdi şerh etmek amacı taşıdığı anlaşılmaktadır:

‘Adliyâ ahvâlüñe vâkıf degül sanma nigâr
Her gazel kim yazdum oldı yâre benden ‘arz-ı hâl (G.79-5)

[Ey Adlî! Güzelin senin hâlinden habersiz olduğunu zannetme. (Çünkü) yazdığım her gazel, benden ona bir arzuhâl olmuştur.]

‘Adli şi‘r ü gazeli terk idüben defteri dür
Çünki şerh olmaz imiş haşra degin derd-i serüñ (G.58-7)

[Adlî! Madem ki başının derdi kıyamete kadar anlatılamaz; şiiri ve gazeli bırakıp defteri kapat.]

Yukarıda “Haşre değin başının derdini anlatamayacağınına göre şiir ve gazeli bırak, defteri kapat.” diyen şair, gazel ile gazâl kelimeleri arasındaki ses benzerliğinden yararlandığı aşağıdaki mısralarında, toplumsal açıdan son derece gerçekçi bir yaklaşım ortaya koymuş ve şiirden çok paraya önem verildiğine vurgu yapmıştır:

Sîm ü zerden dâm idüp ol vahşiyi eyle şikâr
‘Adliyâ sayd olduğı yokdur gazelle bir gazâl (G.76-5)

[Ey Adlî! Gazelle bir ceylânın avlandığı görülmemiştir. (Onun için) o vahşiyi, altın ve gümüşten tuzak kurarak avla.]

Şiirdeki başarılarıyla övünmek ve bu başarıyı sevgiliyle ilişkilendirmek, dîvân şairlerinin genel eğilimidir. Nitekim aşağıdaki beyitlerinde Adlî, bir yandan sevgilinin dudağına, dişine, hattına, kaşına,

---

bölümünü şairin kendi şiiriyle ilgili değerlendirmelere ayrılmış olan divan tahlillerini de bu çerçevede değerlendirmek gerekir.

beline ve zülfüne bir yandan da şiir söyleme gücüne vurgu yapmıştır:

Ruhlaruñ vasfın güneşden rûşen itdüm iy kamer
Dişlerüñ vasfında şi‘rüm dürr-i hûş-âb eyledüm (G.93-2)

[Ey ay (yüzlü)! Yanaklarının vasfını güneşten parlak ettim. Dişlerini anlatırken de şiirimi parlak bir inci ettim.]

Kaşlaruña nisbet itdümse hilâli iy kamer
Eyledüm bârik fikir ü bağladum nâzük hayâl (G.79-4)

[Ey ay (yüzlü)! Hilâli kaşlarına benzetmekle, yeni bir fikir ve ince bir hayal ortaya koymuş oldum.]

Bu muhakkakdur hat-ı dil-dâr vasfın ideli
Defter-i ‘âlem tolupdur ‘Adliyâ inşâlarum (G.88-6)

[Ey Adlî! Sevgilinin ayva tüylerini anlatalı, dünyanın defteri yazılarımla dolmuştur.]

Bili vasfında kıl yarar olsañ
‘Adliyâ incerek hayâl gerek (G.59-7)

[Ey Adlî! (Güzelin) belini anlatırken kılı (kırk) yarar gibi ince hayaller gerekir.]

Mu‘attar eyledi âfâkı nazmı ‘Adlî'nüñ
Meger ki zülfin ider dilberüñ kalem yirine (G.127-5)

[Adlî’nin şiiri ufukları güzel kokuya bürüdü. Meğer kalem yerine güzelin zülfünü kullanıyormuş.]

Adlî’ye göre sevgilinin la‘le benzeyen dudağının ilhâmından yoksun bir şair, yiyecek şekeri olmayan bir papağandan farksızdır. Ayrıca sevgilinin şeker gibi dudağını anlatmada kendisi gibi şirin sözlü bir papağan da yoktur:

Şâ‘irde ki nigârın leb-i la‘l-i teri yok
Şol tûtiye benzer ki gıdâya şekeri yok (G.49-1)

[Güzelin la‘le benzeyen taze dudağı(nın ilhâmı) olmayan şair, yemeye şekeri olmayan bir papağana benzer.]

Habs-i gamda dostum şekker-lebüñ vasf itmege
‘Adli gibi olmaya bir tûti-i şîrîn-suhan (G.115-7)

[Dostum! Gamın hapsinde şeker (gibi olan) dudağını anlatmada Adlî gibi şirin sözlü bir papağan yoktur.]

Adlî, gül yapraklarını birleştirip taze bir dîvân yapmakla övündüğü aşağıdaki beytin ilk mısraında, bu başarısını sevgilinin yanağını anlatmasına bağlamaktadır:

‘Adlinüñ nazmın gören vasf-ı ruhuñla didi kim
Cem‘ idüp evrâk-ı gül bir tâze dîvân bağlamış (G.38-7)

[Adlî’nin senin yanağını anlatan şiirini gören, gül yapraklarını toplayıp taze bir dîvân oluşturduğunu söyler.]

Nitekim şair, şiir söylemede öyle ilerlemiştir ki büyük şiir ustaları yetiştirmiş olan Acemler, Adlî’nin şiirlerini gül yaprakları üzerine yazıp Anadolu’dan Semerkand’a götürseler yeridir:

Gazelde nazm-ı güftâruñ yazup evrâk-ı gül üzre
‘Acemler Rûm'dan ‘Adlî iletsünler Semerkand'e (G.121-8)

[İranlılar, gazel (tarzındaki) şiirlerini gül yaprakları üzerine yazıp, Anadolu’dan Semerkant’a ulaştırsınlar.]

Padişahlığı, Cem Sultan ile uzun soluklu bir saltanat mücadelesiyle elde eden İkinci Bâyezîd, Adlî mahlasıyla yazdığı şiirlerinde, sık sık **padişah kimliğini** ele veren ifadeler kullanmıştır. Dîvânında bu anlamda örnek oluşturacak 40’a yakın beyit tespit edilmiş olup bunların bir bölümü aşağıda incelenmiştir.

Örneğin Allah’a “Padişahum!” diye seslendiği bir beytinde “Ayağının toprağını Adlî kulunun başına tac edip onu Rûm ülkesine sultân eyle!” diye duâ etmektedir:

Pâdişâhum lutf idüp ‘Adlî kuluñuñ başına

Hâk-i pâyuñ tâc idüben Rûm'a sultân eylegil (G.70-7)

[Padişahım! Lutfedip ayağının toprağını Adlî kulunun başına tac edip, (onu) Rûm (ülkesine) sultan eyle.]

Yukarıdaki beytinde padişah olmak için dua eden Adlî, birkaç beytinde padişahlığın aslında insana baş ağrısından başka bir şey getirmediğini ifade etmiştir.

Eşk-i çeşmüñden gül-âb itseñ yeridür ‘Adliyâ
Tâc-ı şâhîden baş ağrısı degül mi hâsıluñ (G.56-5)

[Ey Adlî! Gözyaşından gül suyu yapsan yeridir. (Zira) padişah tacından (tek) kazancın baş ağrısı değil mi?]

Mâl-i kalbidür hemân cem‘iyyetinden fâ’ideñ
Tâc-ı şâhîden ne oldı hâsıluñ gayrı sudâ‘ (G.45-7)

[Padişah tacından, baş ağrısından başka ne kazancın oldu? (Zira) birlikteliğinden faydan, yalancı varlıktır.]

Şair, başka bir beytinde, biraz daha ileri giderek adeta pişmanlık psikolojisi[183] içinde, saltanat mücadelesini ve iktidar gücünü kuru bir kavga olarak nitelendirmektedir:

‘Adli gibi şeh olan işigüñi terk idüben
Başına aldı ‘abes yire kurı kavgâyı (G.143-7)

[Eşiğini terk edip Adlî gibi sultan olan, boş yere başına kuru (bir) kavgayı almış(tır).]

Zamanında tarihe mal olmuş bir iktidar mücadelesi vermekle birlikte, saltanatla ilgili düşüncelerini böyle ifade eden şair, şiirinde gönlünden geçeni açıkça ortaya koymaktan çekinmemiştir. Ona göre mutluluk hırka-pûş olmakla, teb’a ve memleket kavgasını bırakmakla mümkün olabilir.

---

[183]Nitekim “Neşeli bir ömür sürmemiş. Padişahlığı fazla istekle yaptığı da tartışılır.” Nazım TEKTAŞ, **Çadırdan Saraya Saraydan Sürgüne Osmanlı,** Yeni Şafak Yay., İstanbul, s.162.

Saltanat kavgasıdur ‘Adlî seni dil-teng iden
Hırka-pûş olanda vardur var ise hurrem göñül (G.73-6)

[Adlî! Senin gönlünü bunaltan saltanat kavgasıdır. (Zira) mutlu bir gönül varsa, o ancak hırka giyen (alçak gönüllü derviş)lerdedir.]

Ko ra‘iyyet gussasını memleket kaygusını
‘Âkil iseñ hâlüñ añup eylegil mâtem göñül (G.73-7)

[Ey gönül! Tebaa derdini, memleket kaygısını bırak. Aklın varsa, hâlini düşünüp ağla.]

Siyasi hayatında ifade etmekten kaçındığı düşüncelerini şiirlerinde dile getiren Adlî’ye göre gerçek padişah, Allah’ın kulu olabilen ve ona secde edendir. Allah’a kul olmayanın düşkün olması, ona secde etmeyen başın da ayaklar altında ezilmesi haktır:

Şeh oldur ki kulluğuñ itdi senüñ
Kuluñ olmayan şeh gedâ yaraşur (G.1-3)

[(Gerçek) sultan, sana kulluk edendir. Kulun olmayan sultan (aslında) köledir.]

Şu baş kim saña secde eylemeye
Ser-i şâh ise zîr-i pâ yaraşur (G.1-4)

[Sana secde etmeyen şu baş, sultanın başı da olsa, ayaklar altına yakışır.]

Şair, bu düşüncelerini başka bir beytinde, “Değersiz bir kulun olmak, Adlî gibi sultan olmaktan iyidir.” ifadeleriyle yansıtmış; bir beytinde sultan olmanın gereğine işaret etmiş; başka bir beytinde de “Adlî, sana kul; âleme sultan oldu.” diyerek nasıl bir padişah olduğunu ortaya koymuştur:

Pâdişâhum işigüñde kullaruñdan kemterîn
Kuluñ olmak yeg durur ‘Adlî gibi sultândan (G.106-5)

[Allah'ım! (Senin) eşiğinde kullarından değersiz bir kul olmak, Adlî gibi sultan olmaktan iyidir.]

Bir gedâyidi cihân içre gezer bî-ser ü pâ
'Adli kul oldı saña 'âleme sultân oldı (G.142-6)

[Adlî, (Aslında bütün) dünyayı baştan aşağı gezen bir düşkündü; (ancak) sana kul olunca (bütün) dünyaya sultan oldu.]

Cihân milkine ser-tâ-ser şeh olmak isteseñ 'Adlî
Olıgör cân ile ol şâh-ı hüsnüñ bende-fermânı (G.133-5)

[Ey Adlî! (Bütün) dünya ülkelerine baştanbaşa sultan olmak istersen, o güzellik padişahının gönülden kölesi ol.]

Hayatının ilerleyen dönemlerinde devlet işlerinden olabildiğince uzak durmaya çalıştığı ve tasavvufla ilgilendiği bilinen; bu sebeple "Velî" lâkabıyla anılan şair, aşağıdaki beyitlerinde bu kimliğini de yansıtmıştır. Beyitlerdeki "Adlî, sen aceb sultan imişsin." ve "Adlî, aceb sultan imiş." ifadeleri, şairin içinde bulunduğu çelişkinin farkında olduğunu göstermektedir:

Kul olmak ister imişsin o şâha
Be 'Adlî sen 'aceb sultân imişsin (G.104-4)

[Adlî, o padişaha kul olmak istiyormuşsun. Sen ne biçim sultansın?]

Sen şeh-i milk-i cemâle kul olayın dir imiş
Gör bilür mi haddini 'Adlî 'aceb sultân imiş (G.39-4)

[Adlî, sen güzellik ülkesinin padişahına kul olmak istiyormuş. Görüyor musun, hiç haddini biliyor mu? Ne biçim sultanmış?]

Şairin aşağıdaki beyitlerde, Boğdan ve Tatar ülkesinin emir altına alınması, sevgili yolunda ölme isteği için Gazneli Mahmud'un Ayaz'a olan sevgisini örnek göstermesi ve âdil bir padişah olarak bilinmesine gönderme yapması da padişahlığıyla ilgili hususların

şiirlerine nasıl yansıdığını göstermesi bakımından önemlidir:

Kara Boğdân gözine ‘âlemi tâ târ itdüm
Emrüme tâbi‘ olan server-i Tâtâr oldı (G.141-4)

[Kara Boğdan gözüne dünyayı zindan ettim. Sonra da Tatar, emrime tâbi oldu.]

‘Adliyâ ‘âr eyleme cânân yolunda ölmege
Cân fedâ kılmadı mı Mahmûd'ı gör Ayaz içün (G.108-6)

[Ey Adlî! Sevgili uğrunda ölmekten utanma. Bak (Sultan) Mahmud, Ayaz için canını vermedi mi?]

Cânına zulm ü sitem eyleyüben sevdi seni
‘Adliyiçün dimesünler dahi şâh-ı ‘âdil (G.71-5)

[(Mâdem ki) canına zulmedip seni sevdi. Artık (kimse) Adlî için adaletli (bir) padişah(tır,) demesin.]

Adlî’ye göre, padişahlıktan murad, o saçı sümbül gibi olan sevgiliye dost olmaktır. Kaldı ki bir dilberin gönlünü almak, düşman kalesini zaptetmekten daha güçtür. Aşağıdaki ikinci beyit, Adlî’nin padişahlıktan gelen iktidar gücünün her şeyin üstesinden gelemeyeceğinin bilincinde olduğunu gösteren son derece dikkat çekici ifadeler barındırmaktadır:

‘Adliyâ gel sen de insâf eyle şehlikden murâd
Bu degül midür ki ola ol saçı sünbül enîs (G.35-6)

[Ey Adlî! Gel sen de insaf et. (Zira) padişahlıktan amaç, o saçı sünbül (gibi olana) dost olmak değil midir?]

Nice kâfir kal‘asın almak nasîb itdi Hudâ
‘Adli dilber göñlini almak kime makdûr olur (G.29-6)

[Ey Adlî! Allah, (sana) nice düşman kalesini fethetmeyi nasip etti (de) sevgilinin gönlünü fethetmek kime nasip olur?]

Divan şiirinde bütün şairlerin ilgi gösterdiği konuların başında **aşk** gelmektedir.[184] Bugünkünden çok farklı bir bakış açısıyla[185], aşkı hem hayatlarının ve hem de sanatlarının temel objesi olarak değerlendirdikleri görülen bütün dîvân şairleri gibi Adlî de **aşkı** her şeyin üzerinde tutar. Öyle ki bir beytinde, aşkı ayıplarken sonunda bunun başına geldiğini söyleyen şair, başka bir beytinde, dünyaya aşk davasıyla geldiğini söyler:

‘Aşka ta‘n eyler idüm başuma geldi âhir
Yansa ‘âlem ola mı bir kurı hâşâk halâs (G.43-2)

[Aşkı ayıplardım; sonunda başıma geldi. Bütün dünya yansa, kuru bir tek ot, (o yangından) kurtulabilir mi?]

Bugün ben da‘vi-i ‘aşk ile geldüm çün bu meydâna
N'ola tûb eyler isem başumı ol zülf-i çevgâna (G.129-1)

[Mâdem ki ben, bugün bu meydana aşk davasıyla geldim; başımı o çengel gibi zülf için top eylesem ne olur?]

---

[184]Öyle ki “aşk bu edebiyatta en güçlü ve en merkezî temalardan biri olarak yerini almış ve hayatın her alanı ile olan tayin edici alâkası sebebi ile, neredeyse bu edebiyatı bir aşk edebiyatı hâline gelmiştir. (Muhammet Nur DOĞAN, “Divan Şiirinde Aşk”, **Doğu Batı** Doğu Batı Yay., S.26, Ankara 2004, s.31).

[185]Bu aşamada divan şairlerinin aşk anlayışlarının günümüzde yaygın olan aşk anlayışından çok farklı olduğunu dikkate almak gerekir. Nitekim A.Atillâ Şentürk, divan şairlerinin aşka bakış açılarını kavrayabilmek için, aşkın kültüründeki seyrini izleme gereği üzerinde durmaktadır: “‘Osmanlı Şiiri’nde aşk’ın mahiyetini anlayabilmek için İslâm kültürünün aşk anlayışı üzerinde geçirdiği süreçleri iyi bilme ve değerlendirme gereği vardır. Aşk kavramının İslâm kültüründeki seyrini gözden geçirebilmek için de Hicrî II.yüzyılda Allah’a daha yakın olabilme düşüncesiyle bütün ömürlerini ibadetle geçirme amacıyla dünyadan el etek çekip ‘zühd’ hayatı yaşamayı tercih eden ilk sûfîlere kadar uzanmak icap eder.” (Ahmet Atillâ ŞENTÜRK, “Osmanlı Şiirinde ‘Aşk’a Dair”, **Doğu Batı,** S.26, Doğu Batı Yay., Ankara 2004, s.56) İşte özellikle ömrünün ilerleyen yıllarını ibadete hasrettiği için “Velî” olarak bilinen Adlî’nin aşk anlayışını da bu çerçevede değerlendirmek gerekir.

Adlî’ye göre aşkın kaynağı olan sevgilinin ağzının sırrına varmak ve zülfünün düğümlerini çözmek, aklın kârı değildir:

Serverâ sırr-ı dehânuñda senüñ hayrân hıred
‘Âciz olmış ‘ukde-i zülfüñde ‘akl-ı mû-şikâf (G.48-5)

[Ey sultan(ım)! Akıl, senin ağzının sırrıyla hayran olmuş. Kılı kırk yaran (o) akıl, zülfünün düğümlerinde âciz kalmış.]

Şairin sevgili için kullandığı dikkat çekici sıfatlardan biri melektir; ancak aşağıdaki beyitlerin ilkinde anlaşıldığına göre, şairin sevgiliyi melek olarak görmesi, aslında sevgiliyi övmeye değil ondan yakınmaya yönelik bir eğilimden kaynaklanmaktadır. Zira beytin ilk mısraındaki *sâye* kelimesi, kinâyeli kullanılmıştır. Gerçek anlamıyla sevgilinin gölgesini ifade eden bu kelime mecazî anlamıyla, sevgilinin âşığına karşı iyi niyetini, cömertliğini ve ihsanını ifade etmektedir.

Olmaduğını sâyeñ bilmezdüm evvel âhir
Bildüm ki sen meleksin olmaz melekde sâye (G.123-2)

[Önceleri gölgen olmadığını bilmezdim. Sonra senin melek olduğunu ve meleklerde de gölge olmadığını anladım.]

Adlî, sevgiliden bir istekte bulunurken ya da ondan aman dilerken, daima İslâmî bir bakış açısına yer vermiş; kendisine İslâmî bir gerekçe göstermeyi ihmal etmemiştir. Söz gelimi aşağıdaki beyitlerin ilkinde, sevgiliden bûse talebini, bu iyiliğin mahşer günü hadsiz hesapsız bir sevaba dönüşeceğini söyleyerek dile getirmiş; ikinci beytinde ise *“Melekte gazap olmaz.”* diyerek, sevgiliye âşıklarına iyi davranması gerektiğini hatırlatmıştır.

Dirîğ itme lebüñ bûsın nigârâ haste dillerden

Kim anuñ rûz-ı mahşerde sevâbına hisâb olmaz (G.32-3)

[Ey güzel! Öpücüğünü hasta gönüllerden esirgeme. Zira (bu iyiliğin) mahşer günü hesapsız bir sevabı vardır.]

‘Uşşâka müjeñ tîrini her dem ne çekersin
İy rûh-ı revân çünki melekde gazab olmaz (G.33-2)

[Ey yürüyen rûhum! Meleklerde öfke olmaz. Her an âşıklara kirpiğinin kılıcını niçin çekersin?]

Bu sebeple bir beytinde ilim erbabı olarak gördüğü anlaşılan hocaya (hᵛâce) seslenip “Aşk kitabı pek muğlaktır. Senin harcın değildir. Anlamadıysan bu bölümü bırak.” deme ihtiyacı hissetmiştir.

İy hᵛâce katı muğlak olur ‘aşk kitâbı
Bâbuñ degül añlamaduñ ise ko bu bâbı (G.136-1)

[Ey hoca! Aşk kitabının anlaşılması çok zordur. Senin haddin değildir, bu bölümü bırak.]

Devrinde üç kıtaya hükmeden bir imparatorluğun padişahı olarak, bir fânînin sahip olabileceği en iyi mevkide bulunan şair, bir beytinde bunu vurguladıktan sonra, gönlündeki amacın “vuslat-ı dildâr” olduğunu söyleyerek kendine yeni bir hedef belirlemiştir:

‘Adliyâ her ne murâduñ var ise virdi Hudâ
Ârzû dilde hemîn vuslat-ı dil-dâr oldı (G.141-5)

[Ey Adlî! Her ne muradın varsa Allah verdi. Artık gönüldeki (tek arzu), yârin dîdârına kavuşmak kaldı.]

Ne var ki Adlî, dilberde vefâ olmadığı zaman, âşığın hiçbir çaresinin kalmayacağının da farkındadır. Nitekim bir beytinde “Malın ve mülkün kavuşmaya yetmez.” diyerek bu gerçeği dile getirmiştir.

Dil-berde vefâ olmayıcak fâ’ide itmez
‘Adlî sebeb-i vasl degül mâl ü menâlüñ (G.67-5)

[Adlî! Sevgilide vefa olmadıktan sonra, senin malın

mülkün kavuşmaya vesile olamaz.]

Şair, sevgiliyi dîvânındaki tek murabbada *“Bir perî-zâde, meh-rû sanem ü tâze cüvân”* olarak tanıtmıştır. Aynı murabbada bu özelliklere sahip olan sevgili karşısında âşığın durumunu da ortaya koymuştur.

Bir perî-zâde vü meh-rû sanem ü tâze cüvân
İdeli gün yüzini perde-i zülfinde nihân
‘Adli'nüñ gözlerine oldı karañu dü cihân
Gözüm eyvây gözüm vay gözüm eyvây gözüm (MR.145-7)

[Bir peri kızı, bir ay-yüzlü güzel ve taptaze bir genç, yüzünü zülfünün perdesinde gizleyeli; iki cihan Adlî’nin gözlerine karanlık oldu. Eyvah gözüm, eyvah gözüm, eyvah gözüm!]

Adlî’nin nazarında âşıkların çok özel bir yeri vardır. Zira ona göre, sevgilinin yanakları arzusuyla can veren bir âşığın kabri haşır günü nurla dolacaktır.

Ruhlaruñ şevkiyle bir ‘âşık ki cân vire senüñ
Kabri anuñ haşr olınca dostum pür-nûr olur (G.29-3)

[Dostum! (Senin) yanaklarının arzusuyla can veren âşığın kabri, haşır günü, nurlarla dolar.]

Adlî’nin aşk anlayışını tasavvufî eğilimlerinden bağımsız olarak değerlendirmek mümkün değildir. Zira *âşık-ı sâdık, meşrebini sâf eylemek, dîdâre bakmak, deheni sırrına irmek, vücûdunu adem itmek”* imgelerinin dikkat çektiği aşağıdaki beyitlerinde olduğu gibi, şiirlerinde aşk ve aşkla ilgili terimler, tasavvufî terim ve kavramlarla birlikte kullanılmıştır:

Meşrebüñ âb-ı revân gibi eger sâf eyleyüp
‘Âşık-ı sâdık geçersüñ gel beru dîdâra bak (G.2-5)

[Mâdem ki sâdık âşık olduğunu iddia ediyorsun; (o hâlde) huyu akan su gibi saf eyleyip beri gel sevgilinin

yüzüne bak.]

‘Adlî deheni sırrına irmek diler iseñ
Lâzım durur evvelde vücûduñ ‘adem olmak (G.52-5)

[Adlî, eğer (sevgilinin) ağzının sırrını öğrenmek istersen, öncelikle varlığını yok etmen gerekir.]

Aşağıdaki örneklerde ise tasavvufî bakış açısının daha da ağırlık kazandığı görülmektedir. Bir tevhîdinden alınan beyitlerde şair, çevresindekileri tam bir sûfîyâne bakış açısı ile değerlendirmekte; gaflet uykusundan uyanmaları ve mahşer günü pişman olmamaları için, onlara nasihat etmektedir:

H^{v}âb-ı gafletden uyanup zînet-i eşcâra bak
Kudret-i Hakka nazar kıl revnak-ı ezhâra bak (G.2-1)

[Gaflet uykusundan uyanıp ağaçların süslerine bak. Allah’ın kudretini bir gör, çiçeklerin parlaklığına bir bak.]

Yarın añda kalmayam dirseñ figân u zârda
‘Adliyâ bunda işitdügüñ figân u zâra bak (G.2-7)

(Ey Adlî! Yarın ahrette ağlayıp inlemek istemiyorsan, bugün burada (dünyada) duyduğun ağlayıp inlemelere kulak ver.]

Adlî, aynı şiirinin başka bir beytinde bir sûfîye yakışır bakış açısıyla, ağaçların her birini yeşil elbiseler içinde kıyama durup huzur-ı kalp ile secde eder vaziyette tasvir ve tasavvur etmektedir:

Sebz-pûş olup kıyâma turdılar her bir şecer
Kıldılar secde huzûr-ı kalbile kühsâra bak (G.2-3)

[Her bir ağaç, yeşiller giyip kıyama durdular. Bak, dağlar (bile) kalp huzuruyla secde ettiler.]

Sûfîlerin geleneksel giysilerinden olan hırka, Adlî’nin şiirlerinde bu özelliği yanında, gam ve hüzün

gibi kelimelerle de bağdaştırılmıştır. Aşağıdaki örneklerde kanâʻat kemeri, künc-i kanâʻat ve râh-ı aşk tamlamaları da dikkat çeken diğer aşk ve tasavvuf kavramları arasındadır:

Râh-ı ʻaşka kademüñ basma göñül olmaz ise
Arkana hırka-i gam bilde kanâʻat kemerüñ (G.58-4)

[Gönül, sırtında gam hırkası belinde kanaat kemerin yoksa, aşk yoluna ayağını basma.]

Göñül künc-i kanâʻatde otur giy hırka-i hüzni
Çü ol şeh kulların dâ'im fakîr ü müstemend ister(G.19-6)

[Gönül! Hüzün hırkasını giyip kanaat köşesinde otur. Zira o padişah kullarını daima fakir ve mahzun ister.]

Şair, bu tavsiyeleri sadece başkalarına vermekle kalmamış; şiirlerinde adeta sûfîlik yolunda örnek teşkil edecek bir yaklaşım ortaya koymuştur:

Hırka-i sabrı giyüp her dem kanâʻatdür işi
Künc-i gamda ʻAdli çün bulmaz nihâyet iʻtikâf (G.48-7)

[Adlî, üzüntü köşesinde ibadet etmeye doyamadığından, her an işi gücü, sabır hırkasını giyip kanaat etmektir.]

Bir sûfîden beklenen özelliklerinden biri de şüphesiz ki alçak gönüllü olmasıdır. Adlî, bu açıdan da örnek bir kişilik taşımaktadır. Nitekim aşağıdaki mısralarda, sevgiliye kul olmayı bile, haddinden büyük bir nimet olarak gördüğünü ifade etmektedir:

Saña kul olmak benüm haddüm degüldür dostum
Sen şeh-i milk-i kerem ʻAdlî bir oñmaduk levend (G.18-5)

[Dostum! Sana kul olmak benim haddime değildir. (Zira) sen cömertlik ülkesinin padişahı, Adlî ise değersiz bir askerdir.]

Zira Adlî, insanoğlunun mal, mülk ve saltanatla yücelik elde edemeyeceğini bilir. İnsan, eğer izzet peşindeyse, sevgilinin yolunda zelîl olmayı seçmelidir:

Mâl u milk ü saltanatla kadr bulmaz âdemi
‘Adliyâ ‘izzet gerekse işiginde ol zelîl (G.77-5)

[Ey Adlî! İnsan; mal, mülk ve saltanatla değer bulmaz. Saygı (değer) istiyorsan, (o sevgilinin eşiğinde) zelil ol.]

Bütün sûfîler gibi Adlî de her şeyin Allah’dan olduğunun bilincindedir. Ona göre ilâhî kudret, her devânın şerbetini elest meclisinde sevgilinin dudağına yerleştirmiştir ve onun nasibi, ezel meclisinde gam kadehindedir. Dolayısıyla bu dünyada ayş u nûş talep etmesi anlamsızdır:

Her devânuñ şerbetini la‘l-i cânânda komış
‘Adliyâ derdi saña takdîr iden rûz-ı elest (G.11-5)

[Ey Adlî! Sana elest günü derdi takdir eden, her devânın şerbetini sevgilinin (la‘l) dudağına koymuş.]

Var dahi ‘Adlî cihânda ‘ayş u nûş itme taleb
Çün saña bezm-i ezelde câm-ı gamdandur nasîb (G.10-7)

[Adlî! Bırak artık dünyada yiyip içerek eğlenmeyi talep etme. Zira ezel meclisinde senin nasibin üzüntü kadehindendir.]

Velî sıfatlı bir şair olan Adlî, şiirlerinde sık sık İslâmî terimlere, şahıslara ve kavramlara yer vermiştir. Hakkında hiç bilgi sahibi olunmasa bile, şiirlerinden onun samimi ve inançlı bir dindar olduğu anlaşılabilir. Bir bölümüne yukarıda da yer verilmiş olan bu tür beyitler, aynı zamanda aşk ve tasavvuf anlayışına ışık tutan ifadeler taşımaları bakımından da dikkat çekicidirler.

Söz gelimi aşağıdaki beyitler, Adlî'nin İslâmî bir eğitimle yetişmiş olduğunu ve bu çizgisini şiirlerine yansıttığını somut biçimde ortaya koymaktadır. Zira beyitlerde İslâm'ın temel ibadetlerine ve inanç sistemine işaret edilmiştir. Bu anlamda ilk beyit, İslâm'ın beş şartı arasında bulunan hac ve namazı, ikinci beyit ise Hz.Muhammed'e gönülden bağlılığı gündeme getirmektedir:

Ka'be-i kûyına 'azm itme yüzüñ hâk itmedin
Niyetüñden fâ'ide olmaz namâzı bilmedin (G.116-3)

[Yüzünü toprak etmeden mahallesinin Kâbesine yönelme. (Nitekim) namazı kılmadan, niyetin bir faydası olmaz.]

'Âşık olur mı diyen sen meh-likâyı sevmezin
Ümmet olur mı diyen kim Mustafâ'yı sevmezin (G.100-1)

[Nasıl ki sen ay yüzlüyü sevmeyen âşık olamazsa, Mustafa'yı sevmeyen de (ona) ümmet olamaz.]

Yukarıda ibadetin önemini vurguladığı görülen şairin aşağıdaki beyti, onun aşksız ve kuru bir ibadeti kastetmediğini göstermektedir. Şair, örnekte zâhide seslenip *"Bana namazdan, zikirden ve tesbihten bahsetme. Hakk'a yakın ameli (ancak) aşka düştüğünde söylersin."* diyerek, bir amelin kabul edilmesini, aşk ile yapılmasına bağlamıştır.

Namâz u zikr ü tesbîhüñ baña 'arz itme iy zâhid
Olursañ mübtelâ 'aşka Hak'a lâyık 'amel dirsin (G.103-3)

[Ey zâhid! Bana namazını, zikrini ve tezbihini anlatma. Aşka mübtelâ olursan, (o zaman) Allah'a yakışan amel dersin.]

Hz.Muhammed'in diğer peygamberler karşısındaki konumuna da şiirlerinde yer veren Adlî, aşağıdaki

beyitlerinde, onun peygamberlerin en mükemmeli ve en hayırlısı olduğunu dile getirmiştir:

Muhammed-i ‘Arabî kim Resûl-i ekmeldür
Takarrüb ile kamu enbiyâdan efdaldür (G.3-1)

[Arabî Muhammed, mükemmel (bir) elçidir. Yakınlıkla bütün peygamberlerden faziletlidir.]

Kalan resûllerün kavmineydi da‘veti çün
Nübüvvetiyile bu ins ü câna mürseldür (G.3-2)

[Daveti, bütün elçilerin kavmine olduğu için, peygamberliği ile bütün insanlara ve cinlere gönderilmiştir.]

Adlî, hemen her şairin yaptığı gibi, şiirlerinde zaman zaman kendisinin ve toplumun içinde bulunduğu durumdan şikâyet etmiştir. Gönlünün dünyada bir an bile mutlu olamadığını, dahası gamsız biriyle hiç birlikte olamadığını söylediği; sonunda dünyada gamsız kedersiz bir tek gönlün bile olmadığı sonucuna vardığı aşağıdaki beyitleri, bu anlamda dikkat çekici mısralardan oluşmaktadır.

Olmadı ‘âlem içinde bir nefes hurrem göñül
Olmadı bir lahza bî-gam olana hem-dem göñül (G.73-1)

[Gönül, dünyada bir an bile mutlu olmadı. (Dahası) gönül, bir an bile gamsız bir gönülle birlikte olmadı.]

Her kime göñlüm gamın didüm gamından gam yidüm
Gâlibâ yokdur cihân içinde bir bî-gam göñül (G.73-2)

[Kime gönlümün gamında bahsettiysem, onun gamından gam aldım. Galiba bu dünyada gamsız (bir tek) gönül yoktur.]

Adlî, başka bir beytinde de bir bağa benzettiği bu dünyada meyvesi muhabbet olan bir tek fidan bulamamanın hüznünü ve hayal kırıklığını dile getirmiştir.

Bâğbânâ bu bâğ-ı ‘âlemde
Mîvesi mihr bir nihâl kanı (G.138-2)

[Ey bahçıvan! Bu dünya bağında, meyvesi muhabbet olan olan bir fidan nerde (var)?]

Bu sebeple Adlî, dünyayı bir mihnet evi ve gam medresesi olarak görür. Dolayısıyla bu gerçek değişmeyeceğine göre, ağlayıp sızlamak da boşuna olacaktır:

Mihnet evidür dâr-ı cihân eyleme feryâd
Bu medrese-i gamda göñül bahs u cedel yok (G.50-6)

[Gönül! Dünya, bir eziyet evidir; feryad etme. (Zira) bu gam medresesinde zulüm ve kavgaya (yer) yoktur.]

Aslında bu olumsuzlukları dile getirirken şairin amacı gerçekten şikâyet etmek değildir. Bu, bir bakıma şair bir ruhun alışkanlığıdır. Çevresinde olup bitenle ilgili değerlendirmelerdir. Gerçekte şair, her şeyin Allah’dan olduğunun bilincindedir. Aşağıdaki beyitte Adlî, bunu *takdîr-i Rabbânî* olarak nitelendirmektedir:

Gehî vasl ü gehî firkat zihî takdîr-i Rabbânî
Şikâyet eyleme ‘Adlî kevâkibden feleklerden (G.109-7)

[Adlî! Bazen kavuşma, bazen ayrılık, bazen Allah’ın (başka bir) takdîri olur. Yıldızlardan göklerden (boşuna) şikâyet etme.]

Adlî, bir taraftan da dervişle sultanı örnek vererek, feleğin eziyetlerinin herkes için söz konusu olabileceğine işaret etmektedir. Bu anlamda şairin en somut örneği ölümdür. Zira ölüm söz konusu olduğunda, padişahla kul arasında hiçbir fark yoktur.

Hayât u mevt ahkâmında şâh ile gedâ birdür
Berâberdür cefâ-yı çarh derviş ile sultâna (G.126-7)

[Ölümle hayat hükümlerinde padişahla köle birdir. (Başka bir deyişle) feleğin eziyeti dervişle sultana aynıdır.]

Yaşadığı dönemin toplumsal hayatına ait birçok tipe şiirlerinde yer veren Adlî, şiirlerinde bazı geleneklere ve toplum içinde yaygınlaşmış alışkanlıklara da değinmiştir. Bu anlamda aşağıdaki beyitlerde hastalara şeker verme, mezarlara servi dikme, kabir üstünde mum yakma, matemlerde siyah giyme ve traş olma gibi imge ve alışkanlıklara işaret etmiştir.

Gözüñ marîzine la'l-i lebüñle eyle 'ilâc
Ki haste olana olmaya gül-şekerden yeg (G.62-4)

[Gözünün hastalığına dudağının la'liyle ilaç eyle. Zira hasta olana gül-şekerden daha iyi (ilaç) olmaz.]

Kabrüm üzre serv diküñ şem' yakuñ dostlar
Çün beni hâk eyleyen şevk-ı ruh u bâlâsıdur (G.30-2)

[Dostlar! Mâdem ki beni toprak eyleyen, (sevgilinin) yanağı ve boyunun arzusudur; kabrimin üzerine servi dikin, mum yakın.]

Dûr olaldan ol sanemden merdüm-i çeşmüñ senüñ
Kara giymiş mâtem içre 'Adli giryândur henûz (G.31-7)

[Senin gözbebeğin, o put gibi güzelden ayrı düşeli; Adlî, karalar giyip mâtem içinde ağlamaktadır.]

'Ârızuñda hatt-ı müşgînüñ niçün kılduñ tırâş
Eylemez çün kâtib-i Kudret bilürsin sehv hat (G.44-2)

[Kudret kâtibinin yanlış yazmayacağını bildiğin hâlde, yanağındaki misk kokulu ayva tüylerini niçin traş ettin?]

Şair, sevgiliyle ilgili benzetmelerin bir kısmında da günlük hayatla ilgili imgelerden yararlanmıştır. Söz gelimi aşağıdaki mısralarda, sevgilinin kılıca benzettiği kirpiğiyle gözü arasındaki ilgiyi, hırsızlarla harâmîlerin altın peşinde olduklarını hatırlatarak pekiştirme yoluna gitmiştir.

Her lahza gözüñ tîg-i müjeñ çekdügi bu kim

‘Âdetdür olur düzd ü harâmî çü zer üzre (G.132-6)

[Gözünün her an kirpiğinin kılıcını çekmesi, hırsız ve eşkıyanın (daima) altın peşinde olmasına benzer.]

İkinci Bölüm

DÎVÂNIN TAHLİLİ*

* Adlî Dîvânı’nın tahlilinde izlenecek yöntem ve yapılacak sınıflandırmaların belirlenmesi aşamasında temel olarak şu kaynaklardan yararlanılmıştır: Mehmed ÇAVUŞOĞLU, **Necâtî Bey Dîvânı’nın Tahlîli,** İstanbul 1971; Cemal KURNAZ, **Hayâlî Bey Dîvânı’nın Tahlîli,** MEB Yay., İstanbul 1996; M.Nejat SEFERCİOĞLU, **Nev'î Dîvânı’nın Tahlîli,** KB Yay., Ankara 1990; Halil ÇELTİK, **Ömer Ferit Kam ve Âsâr-ı Edebiye Tetkikatı,** KB Yay., Ankara 1998; Harun TOLASA, **Ahmet Paşa’nın Şiir Dünyası,** Akçağ Yay., Ankara 2001; Ali Nihat TARLAN, **Şeyhî Dîvânı’nı Tetkik,** Akçağ Yay., Ankara 2004.

A. ŞEKİL AÇISINDAN ‘ADLÎ DÎVÂNI

Nazım Şekilleri

Adlî Dîvânının elde edilmiş 5 nüshasında toplam 170 şiir bulunmaktadır. Bu şiirlerin büyük çoğunluğu, şekil açısından gazeldir. Ali Emîrî Efendi, istinsah ettiği M 277 nolu nüshada, 15.yüzyılın na‘t şairleri arasında zikredilen Adlî’nin[186] dîvânının başında yer alan ilk şiire münâcât, ikincisine tevhîd, üçüncüsüne ise na‘t başlıklarını koymuştur. Şüphesiz bu tanımlamalar, şiirlerin şekil özellikleri değil muhteva özellikleri dikkate alınarak yapılmıştır. Dolayısıyla bu şiirler de şekil açısından değerlerlendirilmiş ve gazeller arasında sayılmışlardır.

Adlî Dîvânının yeni harflere aktarılan nüshalarındaki 170 şiirin 144’ü Türkçe 14’ü Farsça olmak üzere toplam 158’i gazeldir. Dîvândaki diğer şiirlerin 2’si kıt‘a (1 Türkçe, 1 Farsça), 6’sı (4 Türkçe, 2 Farsça) matla, 1’i murabba (Türkçe), 1’i nazm (Türkçe) ve 2’si Türkçe müfreddir.

Dîvândaki bütün şiirler, şekil açısından bu tanımlamalara uyum göstermektedir. Söz gelimi bütün gazeller, kendi şekil özelliklerini taşımaktadırlar. Aynı durum, sayıları çok az olan diğer nazım şekilleri için de geçerlidir. Bu anlamda Adlî’nin şiirlerinde herhangi bir eksiklik görülmemektedir.

Dîvândaki şiirler muhtevaları açısından değerlendirilecek olursa, biraz daha farklı bir tablo ortaya çıkar. Zira Adlî’nin birçok şiiri, dinî bir

---

[186] Örneğin divan şiirinde na‘t üzerine yapılan bir çalışmada, XV.asrın na‘t şairleri arasında “yedi beyitlik gazeliyle II.Bâyezîd” de yer almaktadır. (Emine YENİTERZİ, **Divan Şiirinde Na‘t,** TDV Yay., Ankara 1993, s.57).

muhtevaya sahiptir. Nitekim yukarıda da sözü edildiği gibi, dîvânın başındaki ilk şiir münâcât, ikincisi tevhîd, üçüncüsü ise na‘t özelliği göstermektedir. Nitekim şairin diğer gazellerinde de dinî ögelerin önemli bir ağırlığı bulunmaktadır. Bununla birlikte Adlî’nin gazelleri, geniş bir çerçeveden değerlendirildiklerinde, muhteva açısından da, divan şiiri geleneğiyle uyumlu oldukları görülmektedir.

Divandaki tek murabba, benzeri divan şiirinde birçok şair tarafından kullanılmış bir mısra olan *Gözüm eyvây gözüm vây gözüm eyvây gözüm* nakaratıyla yazılmıştır ve gerek şekil gerek muhteva açısından, geleneğe uygun sağlam bir yapıya sahiptir.

Murabba gibi dîvânda tek örnek olarak bulunan kıt‘a ise şairin Cem Sultan’la aralarında geçen bir atışma üzerine kurulmuş olup Türk tarihinde önemli bir yer edinmiş tarihî bir olayı divan şiirine taşıyan önemli mısraları barındırmaktadır.

Divandaki 1 nazm, 6 matla ve 2 müfred de divan şiiri geleneğiyle örtüşmektedir. Bu beyit ve mısralar, muhteva açısından, biri dışında gazellerle uyum göstermektedir.

Adlî Dîvânı’ndaki şiirlerin dağılımı, Tablo 7’de özetlenmiştir:

Tablo 7: Adlî Dîvânındaki Şiirlerin

Nazım Şekilleri Açısından Mukayesesi			
Türkçe	Nazım Şekli	Divandaki Sayısı	Beyit/Bend/Mısra Sayısı
	Gazel	144	868 beyit
	Murabba	1	7 bend
	Kıt'a	1	2 beyit
	Nazm	1	2 beyit
	Matla'	4	4 beyit
	Müfred	2	2 beyit
	Toplam	**153**	**878 beyit 7 bend**
Farsça	Gazel	14	73
	Kıt'a	1	2
	Matla'	2	2
	Toplam	**17**	**77**
TOPLAM		**170**	**955 beyit 7 bend (=969 beyit)**

Aşağıdaki tablo ise Adlî Dîvânı'nda yer alan şiirlerin beyit sayılarından oluşmaktadır. Tablodaki verilerden de anlaşılacağı üzere, Adlî bütün dîvân şairleri gibi, en çok 5 ve 7 beyitlik şiirler (gazeller) yazmıştır. 1 beyitlik şiirler, matla ve müfred, 2 beyitlik şiirler kıt'a ve nazmdır. 7 bendden oluşan şiir ise dîvândaki tek murabbadır.

Tablo 8: Adlî Dîvânındaki Şiirlerin Beyit/Bend Sayıları Açısından Mukayesesi[187]

1 beyit	2 beyit	4 beyit	5 beyit	6 beyit	7 beyit	8 beyit	11 beyit	7 bend	
8 şiir	3 şiir	1 şiir	78 şiir	13 şiir	62 şiir	3 şiir	1 şiir	1 şiir	**170** şiir
8 beyit	6 beyit	4 beyit	390 beyit	78 beyit	434 beyit	24 beyit	11 beyit	7 bend	**955** beyit **7** bend **(=969)**

Nazım Birimi

[187]İkinci satırdaki rakamlar, şiir sayısını; son satırdaki rakamlar ise o şiirlerin toplam beyit sayısını ifade etmektedir.

Tablo 8'den de açıkça anlaşılacağı gibi, murabba dışında, Adlî Dîvânındaki bütün şiirlerin nazım birimi beyittir. Divandaki tek murabbanın nazım birimi ise doğal olarak benddir.

Vezin

Dîvândaki bütün şiirler, aruzla yazılmıştır. Birkaç istisna dışında, genel anlamda şiirlerde vezin açısından önemli kusurlar bulunmamaktadır. Vezinle ilgili olarak en çok dikkat çeken hususlardan biri, medlere olağandan daha fazla yer verilmiş olmasıdır. Öyle ki 155 Türkçe şiirde 350'den fazla med tespit edilmiştir.

Aruzla ilgili dikkat çekici örneklerin bir ikisi zihaf, daha büyük çoğunluğu ise medlerle ilgilidir. Söz gelimi sonu nun harfi ile biten hecelerde de med yapıldığı görülmektedir. Hatta Türkçe seslilerin uzun sayılmasıyla da med yapıldığı olmuştur. Aşağıda bu tür medlere örnekler verilmiştir:

Zihâf

Bulur biñ kul **â**zâd itmek sevâbın rahm iden dilden
Beni yâd eylemek bir dem gelürse pâdişâhumdan(G.113-3)

Nûn harfinde med

'Adliyâ hükmüñ anuñçün nâfiz oldı 'âleme
Yazılan 'un**vân**da yârüñ kaşı tuğrâsıdur (G.30-6)

İy perî-**şân** perîşân olalıdan zülfüñ
Kalmadı 'âlem içinde dahi kalb-i bî-gam (G.90-4)

Türkçe ekte med

Kendü añmaz halvetinde **baş**lar kesdügini
Tanz ider sûfî bize ol dilber-i tannâz içün (G.108-3)

Her beytinde med bulunan bir gazel örneği

Beñlerüne bende fülfül yüzüñe gül**zâr** kul
Sünbülüñe boynı bağlu nâfe-i Tâ**târ** kul (G.81-1)

Gül gül-âb olur hayâdan seyr-i gülzâr eyleseñ
Nâz ile salınsañ olur serv-i hoş-ref**târ** kul (G.81-2)

Leblerüñe **la'l** kulağı delik bir bendedür
Dişlerüñ nazmına olur lû'lû-yı şeh**vâr** kul (G.81-3)

Kâkülüñ bendinde oldılar ulü'l-el**bâb** kayd
Gözlerüñ sihrine oldılar ulü'l-eb**sâr** kul (G.81-4)

Az bulınur bu cihânda aña senüñ gibi şâh
'Adli gibi saña lîkin bulınur bis**yâr** kul (G.81-5)

Adlî Dîvânında kullanılan vezinlerin gösterildiği aşağıdaki tablodan da açıkça anlaşılacağı gibi, Adlî şiirlerinin hemen hemen yarısını *fâ 'i lâ tün fâ 'i lâ tün fâ 'i lâ tün fâ 'i lün* kalıbıyla yazmıştır. Daha sonra en çok kullandığı kalıplar ise *fe 'i lâ tün fe 'i lâ tün fe 'i lâ tün fe 'i lün, me fâ 'i lün fe 'i lâ tün me fâ 'i lün fe 'i lün, mef 'û lü me fâ 'i lü me fâ 'i lü fe 'û lün* ve *me fâ 'î lün me fâ 'î lün me fâ 'î lün me fâ 'î lün* kalıplarıdır.

Tablo 9: Adlî Dîvânındaki Şiirlerin Vezinleri	
Vezin	**Şiir Sayısı**
fâ ‘i lâ tün/fâ ‘i lâ tün/fâ ‘i lâ tün/fâ ‘i lün	73
fe ‘i lâ tün/fe ‘i lâ tün/fe ‘i lâ tün/fe ‘i lün	25
me fâ ‘î lün/me fâ ‘î lün/me fâ ‘î lün/me fâ ‘î lün	15
me fâ ‘i lün/fe ‘i lâ tün/me fâ ‘i lün/fe ‘i lün	13
mef ‘û lü/me fâ ‘i lü/me fâ ‘i lü/fe ‘û lün	15
me fâ ‘î lün/me fâ ‘î lün/fe ‘û lün	11
fe ‘i lâ tün/me fâ ‘i lün/fe ‘i lün	5
mef ‘û lü/fâ ‘i lâ tü/m e fâ ‘î lü/fâ ‘i lün	5
fâ ‘i lâ tün/fâ ‘i lâ tün/fâ ‘i lün	4
mef ‘û lü/fâ ‘i lâ tün/mef ‘û lü/fâ ‘i lâ tün	2
fâ ‘i lâ tün/fâ ‘i lâ tün/fâ ‘i lâ tün/fâ ‘i lâ tün	1
fe ‘û lün/fe ‘û lün/fe ‘û lün/fe ‘û l	1
Toplam	**170**

Kafiye ve Redif

Aşağıdaki tabloda Adlî Dîvânındaki revî harfleri alfabetik sırayla gösterilmiştir. Revî harfi olarak kullanılmayan harfler, altları çizili olarak verilmiştir. Tablodan anlaşılacağı üzere, dîvânda 5 harfin dışındaki tüm harfler revî harfi olarak kullanılmıştır. En çok tercih edilen revî harfleri ise nun, mim ve kef olmuştur.

Tablo 10: Adlî Dîvânındaki Şiirlerin Revî Harfleri

Revî	ش	س	ز	ر	ذ	د	خ	ح	چ	ج	ث	ت	پ	ب	ا
Sayı	5	3	4	16	-	3	1	2	-	1	1	3	-	2	6
Revî	ى	ه	و	ن	م	ل	ك	ق	ف	غ	ع	ظ	ط	ض	ص
Sayı	15	15	2	25	22	14	17	5	1	2	1	-	1	-	2

Aşağıdaki tabloda ise Adlî Dîvânındaki redifler gösterilmiştir. Buna göre Adlî, redif olarak genellikle müstakil kelimeleri tercih etmiştir. 32 şiirde Türkçe bir eki 28 şiirde de birden çok ögeyi redif olarak değerlendiren Adlî, 57 şiirinde müstakil bir kelimeyi redif yapmış; 38 şiirinde ise herhangi bir redife yer vermemiştir.

Tablo 11: Adlî Dîvânındaki Türkçe Şiirlerin Redifleri (111 adet)
Sadece Eklerden Oluşan Redifler (31) -sıdur, -üñ, -üñ, -üñ, -üñ, -lik, -larum, -laruñ, -üm, -dan, -dan, -dan, -dan, -dan, -lerden, -umdan, -umdan, -a (-ya), -a, -a, -e, -e, -ı, -ı, -ı, -i, -i, -ini, -ligi, -yı, -idür (-ıdur), -suz.
Sadece Müstakil Kelimelerden Oluşan Redifler (54) sana, bana, salup, dest, dürüst, telh, ister, ider, ider, eyler, eyler, eylediler, olur, olmaz, olmaz, enîs, bağlamış, imiş, itmiş, olmış, ögrenürmiş, halâs, dirîğ, olmak, olmak, itmek, gerek, gerek, itdüñ, degül, degül, eylegil, kıl, kıl, göñül, kul, eyledüm, eylerem, eylerem, nidem, degülem, kılam, eyledüm, itdüm, benüm, dirsin, imişsin, içün, ideyin, eylemege, yirine, üzre, kanı, gibi, oldı, oldı, gözüm, ne.
Birden Çok Ögeden Oluşan Redifler (26) -lıkdan yana, -lık sana yaraşur, -a bak, -den ‘abes, -a muhtâc, -ı medh, -ı ferah, -i var, var mıdur, -dur henüz, ile mûnis, -i yok, -dur senüñ, -üñdür

senüñ, -den yeg, -a varduñ, eksük degül, degül ol, -umdur benüm, -ı mı diyelüm, -mez benüm, -yı sevmezin, itmeñ neden, gibi ben, -ı bilmedin, -üm var iken, her gice, -a çâre ne.

Adlî Dîvânındaki kafiyeler, Tablo 12'de, çeşitleriyle birlikte gösterilmiştir. Buna göre Adlî, şiirlerinde yarım kafiyeye pek ilgi göstermemiştir. Verilerin işaret ettiği gibi, Adlî'nin en çok yer verdiği kafiye çeşidi zengin kafiyedir. Ayrıca bazı şiirlerde tunç kafiyeye ve cinasa da rastlanmaktadır.[188]

Tablo 12: Adlî'ninTürkçe Şiirlerinde Kafiye Çeşitleri (Köşeli parantez içindeki rakamlar, şiir sayısını göstermektedir.)
Yarım kafiye (3) -b,-ı, -l.
Tam kafiye (47) -er (-ar) [11], -â [9], -em (-am) [8], -en (-an) [6], -ab (-eb) [3], -ül [3], -el (-al) [2], -at [1], -es [1], -et [1], -il (-ıl) [1], -ir (-ır) [1], -ay (-â) [1], -û [1].
Zengin kafiye(96) -ân [22], -âr [20], -âl [8], -âb [5], -în (-ın) [4], -end (-and) [3], -îr [3], -âd [4], -âh [3], -âk [2], -âz [3], -dâ [1], -îb [1], -est [1], -ûz [1], -ûr [1], -â' [1], -âğ [1], -âf [1], -eng [1],-âra[1], -îl[1], -în [1], -len (-lan) [1], -âm [2], -îm [1], -elek (-ilek) [1], -ende [1], -âna [1], -ây [1].
Tunç kafiye ve cinas (7) semen /yâsemen, zâr / hezâr, âh / siyâh, zâr / hezâr, zâr / gülzâr, -negam / ne gam, helâl / melâl.

[188] Adlî Dîvânında bütün bir şiir boyunca kullanılmış tunç kafiye ve cinas çeşitleri yoktur. Tablodaki örnekler, şiirlerin çeşitli beyitlerinde, özellikle de ilk beyitlerinde tespit edilmişlerdir.

B. DİL VE ANLATIM, EDEBÎ SANATLAR

Dil ve Anlatım

Adlî'nin şiirlerinde birçok Arapça ve Farsça kelimeye, terkibe veya başka dilbilgisel ögeye yer verdiği söylenebilir. Söz gelimi aşağıdaki örneklerde, özellikle altları çizili olarak verilmiş olan Arapça kelimelerin yoğunluğu dikkat çekmektedir. Örneklerde ayrım yapılabilmesine imkan sağlamak açısından, Farsça kelimeler koyu karakterle yazılmış, Türkçe kelime ve eklerde ise herhangi bir değişiklik yapılmamıştır.

Eyâ mu'în**-i** beşer rahm kıl **fütâde**lere
Şefâ'at âyeti şânuñda **çünki** münzeldür (G.3-6)

İt gibi bekler 'ases tutmak diler **mey-hᵛâre**i
Yâ gıyâse'l-müstağîsîn neccinâ mimmâ nehâf (G.48-2)

Kaşuñ sevdâsile **peyveste cism**üm **çün** hilâl itdüm
Visâl itdüm tama' senden 'aceb fikr**-i** muhâl itdüm (G.97-1)

Yine **şâd**um **ki** ol **gül-çehre**den **bûy-ı** vefâ geldi
Küdûret gitdi göñlümden bi-hamdi'llah safâ geldi (MT.150)

Arapça ve Farsça ögelere rağmen, Adlî'nin şiirlerini anlamak hiç de zor değildir. Zira yukarıdaki ikinci beytin ikinci mısraında olduğu gibi, cümle yapılarının Arapça kurallara göre yazıldığı mısra ya da beyitlere Adlî dîvânında pek rastlanmaz. Ayrıca beyitlerdeki kelimeler ve terkipler arasına yerleştirilen Türkçe ögeler (ekler), beyitlerin Türkçe kalmasını sağlamaktadır. Bu anlamda yukarıdaki beyitler yanında, aşağıdaki beyitlerde altları çizili olarak verilen ögelerden de anlaşılacağı gibi, fiiller ve ekler çok önemli bir işlev görmüştür:

Esîr-i bend-i belâ olmaduk göñül kalmaz

Egerçi zülfüñ aça cân sipâhı üzre kemîn (G.117-4)

Kûy-ı dilberde rakîbüñ ta'nı bildürdi baña
Hâr ucından gülsitân içre ne çekmiş 'andelîb (G.10-2)

Va'desine iy göñül dilberlerüñ aldanma kim
Anlaruñ olmaz cihânda 'ahd ü peymânı dürüst (G.12-5)

15.yüzyıl şairi olarak Adlî'nin şiirlerinde Eski Anadolu Türkçesinin temel hususiyetleri dikkat çekmektedir. Nitekim dîvânın bütün yazmalarında imlâ hususiyetleri bu dönemin özelliklerini yansıtmaktadır. Ayrıca şiirlerinde *unudavüz, oñmaduk, ivmek, dürişmek, epsem, incerek, yilmek* gibi bugün pek kullanılmayan kelimelere de rastlanmaktadır. Bu yönüyle bugüne kadar üzerinde ciddî çalışmalar yapılmamış olmakla birlikte, Adlî Dîvânı, Eski Anadolu Türkçesinin önemli eserleri arasında yer almaktadır.

Aynı şekilde Adlî'nin şiirlerinde Türkçe kelime ve ögelerin ağırlıkta olduğunu; bu yönüyle 15.yüzyıl dîvân şairlerinin şiirleriyle benzerlik gösterdiğini söylemek mümkündür. Nitekim Türkçe ögelerin altları çizili olarak verildiği aşağıdaki örneklerde Arapça ve Farsça kelime sayısı yukarıdaki örneklerdeki kadar çok değildir.

Vuslat demidür çünki bu dem hâne-i dilden
İy gam yüri gitgil ki dahi saña mahal yok (G.50-2)

Çünki vîrâneleri eyler imiş cây perî
Sen perîsin nola göñlüm olur ise vatanuñ (G.55-3)

Yâre didüm vasluñı Hak'dan temennâ eylerem
Didi dil-ber nâz idüp ben bu du'âyı sevmezin (G.100-4)

'Adli'nüñ feryâdın işitmiş işiginde yâr
Hışm ile dimiş sürüñ ben ol gedâyı sevmezin (G.100-5)

Zaman zaman Adlî'nin dîvânında konuşma diline yakın sade bir üslûpla yazılmış beyitlere rastlamak da mümkündür. Bu anlamda aşağıdaki örneklerde yer alan

Türkçe kelime ve diğer ögelerin çokluğu dikkat çekmektedir:

Didüm vasluñ müyesser ola mı dir
Delü misin ya serhûş ya yedüñ beng (G.57-4)

Gözüm hicr ile sen giryân imişsin
Yürek bu derd ile sen kan imişsin (G.104-1)

Nola cândan seni artuk seversem
Meger sen cân içinde cân imişsin (G.104-2)

Ferah gördüm seni cânum sevindi
Ben ağladuğuma handân imişsin (G.104-3)

'Adli gögsin dögüben derd ile dir ağlayurak
Senden ayru düşeli ah n'idem vah n'idem (G.87-8)

Aşağıdaki beyitler, Adlî'nin zaman zaman şiirlerinde soyut ve dolaylı anlatıma da yer verdiğini göstermektedir. Birinci örnekte şair, "Her çimen, haşra değin canın ve gönlün derdiyle gamını şerh etmek için sinende dil olmuştur." derken aslında, mezarın üzerinde biten otlardan ilhâm almıştır. Yani çıkış noktası somut ve gerçekçidir; ama beyiti bu yönüyle algılamak için gerçekten çok iyi bir dikkat ve çaba gerekmektedir. Şair, ikinci örnekte ise, "Adlî, o dolunayın (sevgilinin) belini sarmak, senin her gece sabahlara kadar (kurduğun) olmayacak hayalindir." diyerek, hem sevgilinin belinin inceliğine hem de sevgilinin belini sarma ihtimalinin neredeyse imkansız olduğuna işaret etmiştir. Üçüncü örnekte ise şair, "Kulak, tatlı sözünü işitir; ama ne gariptir ki gözlerim o kadar dikkate rağmen, ağzını hiç görmedi." derken, gerçekte sevgilinin ağzının ne kadar küçük olduğunu vurgulamış olmaktadır.

Haşre dek derd ü gamın cân u dilüñ itmege şerh
Sîneñ üzre dil ola 'Adli biten her çemenüñ (G.55-7)

Ol meh-i bedrüñ bilin ‘Adlî der-âgûş eylemek
Her gice tâ subha dek fikr-i muhâlüñdür senüñ (G.61-7)

Gûş şîrîn-suhanuñ işidür ammâ ne ‘aceb
Gözlerüm dikkat idüp görmedi hergiz dehenüñ (G.55-5)

Adlî’nin şiirlerinde dikkat çeken bir üslûp özelliği de samimiyet havasıdır. Gerçekten onun şiirlerinde, duygularını samimi bir üslûpla ortaya koyduğu görülmektedir. Örneğin aşağıdaki beyitlerin ilkinde dostum diye seslendiği sevgiliden ricasının bir selâmdan ibaret olduğunu, ikincisinde geceleri niye ağladığını, üçüncüsünde ise güzelin gözyaşlarını görmezlikten gelmesi karşısındaki tutumunu dile getirirken iddiasız, sakin ve teslimiyetçi bir samimiyete sahiptir.

‘Adli'ye vaslun ümîdi dostum emr-i ba‘îd
Bir selâmuñdur recâsı senden ancak ve's-selâm (G.94-5)

Cevher-i eşkümle çeşmüm hânesin zeyn iderem
Tâ ki sultân-ı hayâlün ola mihmân her gice (G.125-4)

Rengîn söz ile yaşuma meyl itmedi nigâr
Kıymet bulınmadı n'idelüm dür ü gevhere (G.130-2)

Birçok dîvân şairinin şiirindeki gibi, Adlî’nin şiirlerinde de zaman zaman sıkı kurallara ve yasaklara karşı meydan okuyan, başka bir ifadeyle yasakları, kendi bakış açısıyla değerlendiren rindâne yaklaşımlarla karşılaşmak mümkündür. Nitekim aşağıdaki örneklerin ilkinde, biraz da tasavvufî bir yaklaşımla, güzelleri Allah’ın nûru olarak nitelendiren şair, bu gerekçeyle güzelleri sevmeyi inkâr eden zâhidi eleştirmektedir. Şair, ikinci beyitte de meyhaneden körkütük sarhoş çıktığını söylediği zâhidle ilgili

eleştirilerini pervasızca dile getirmektedir.[189] Üçüncü örnekteyse naz atının binicisi olarak gösterdiği sevgilisinin güzellik meydanının sahibi olduğunu söyleyerek, onu kendine güvenme ve meydan okuma konusunda teşvik etmektedir.

Zâhidi gör kim güzeller sevmegi inkâr ider
Âsim olmaz mı diyen nûr-ı Hudâ'yı sevmezin (G.100-2)

Zâhidi gördüm mürîdile çıkar meyhâneden
Ser-girân biri velîkin ol birisi nîm mest (G.11-4)

İy süvâr-ı esb-i nâz olan rikâb-ı câna bas
Hüsn meydânı senüñdür ayağuñ merdâne bas (MT.149)

Aşağıdaki beyitlerde de şairin pervâsız ve meydan okuyan bir üslûpla, hareket ettiği görülmektedir. İlk örnekte üzüntüden kurtulmak için mey içmekten başka bir amel olmadığını söyleyen şair, ikinci örnekte sevgilinin dudağından âb-ı hayat içenin ölümsüzlüğe kavuştuğuna işaret etmekte; son örnekte ise bilinenden farklı bir kadehten sarhoş olduğundan, aşk şeriatının azarlanmasını yasakladığını söylemektedir.

Sûfî berü gel mey içelüm jeng-i gam içün
Dil âyinesin sâf idici gayrı ‘amel yok (G.50-4)

Sâkî lebüñüñ âb-ı hayâtını iden nûş
Hızr oldı ebed âhir aña hergiz ecel yok (G.50-5)

Sâki-i devrân beni bir câm ile mest itdi kim
‘Aşk şer‘i men‘ kılmış muhtesib ta‘zîrini (G.137-3)

Adlî, şairlik yönüyle, döneminin ünlü şairleri Şeyhî, Necâtî ve Ahmed Paşa kadar şöhret kazanmış olmasa

---

[189] Zâhidle ilgili bu bakış açısı, divan şiiri geleneğini yansıtmaktadır. Zira“divan şairi rindin ağzından kimi kez alaycı, kimi kez ağırbaşlı, kimi kez de isyan eden ya da öğüt veren bir dille yüzyıllar boyu zâhide çatmış, zâhid insan tipini kınamıştır.” (Mine MENGİ, “Eski Edebiyatımızdaki Bazı İnsan Tipleri”, **Osmanlı Divan Şiiri Üzerine Metinler,** (Haz.Mehmet KALPAKLI), YK Yay., İstanbul 1999, s.289).

da, şiirlerinin genellikle sağlam bir dilbilgisel yapıya ve anlam bütünlüğüne sahip olduğu söylenebilir. Cümlenin ögeleri açısından, beyitlerdeki kelimeler ve diğer ögeler her ne kadar çoğu zaman Türkçe sıralanışa uygun değilse de, aşağıdaki beyitlerde olduğu gibi bu durum, beyitlerin anlamlarını kesinlikle olumsuz olarak etkilemez. Şiirleri bu açıdan değerlendirildiğinde, aslında Adlî'nin şairliği açısından hak ettiği yerde olmadığı söylenebilir. Dilbilgisel yapılarında herhangi bir eksikliğin bulunmadığına işaret etmek amacıyla, örneklerdeki kelime ve ifadeler, kurallı düz Türkçe cümle yapısı dikkate alınarak numaralandırılmıştır.

Lû'lû' dişüñüñ yâdına iy lebleri mercân
2 1
Gözden bırağursam ne 'aceb dür-i semîni (G.134-2)
4 3

[Ey dudakları mercan (gibi olan)! (Senin) dişlerinin hatırına değerli incilerden vazgeçsem şaşılır mı?]

Her kaçan ruhsârını 'arz ide dil-ber gül gibi
3 1 2
Nâleye başlar görüp bî-çâreler bülbül gibi (G.140-1)
7 5 4 6

[Dilber, gül gibi, ne zaman yanağını gösterse; çâresizler, bülbül gibi feryada başlarlar.]

Beñzerem dirseñ saçına sen dahi iy müşk-i Çîn
4 3 2 1
Yüz karasın hâsıl idersin kara sünbül gibi (G.140-2)
6 5

[Ey Çin miski! Sen de saçına benzerim dersen, siyah sümbül gibi (ancak) yüz karalığı elde edersin.]

Hüsn ilinüñ şâhısın ay ile gün leyl ü nehâr
3 1 2
İzüñe yüzin sürer sen şehriyâruñ kul gibi (G.140-6)
7 4 8 6 5

[Güzellik ülkesinin sultanısın. Ayla güneş, gece gündüz yüzünü, bir köle gibi sen sultanın izine sürer.]

Adlî'nin şiirlerinde, *cân nisâr eylemek, el bir eylemek, kara giymek, rızâsın gözetmek, dil ü cân bağlamak, cân içinde cân olmak, kan itmek, ele girmek, diş bilemek, cân virmek, âhının oku felekten geçmek, diline eser itmek, gönül kuşunu âzâd itmek, gözden bırakmak, gözleri gün yüzü görmemek, eli irmek, it gibi beklemek vs.* gibi birçok deyim bulunmaktadır. Aşağıdaki örneklerden, beyitlerin Türkçe kalmaları ve daha kolay anlaşılmaları açısından bu deyimlerin, önemli bir işlev üstlenmiş olduğu anlaşılmaktadır:

Âhumuñ okı geçdi felekden senüñ iy dost
Sengîn dilüñe olmadı mümkin **eser itmek** (G.53-3)

Varayın kûyuña **cânumı nisâr eyleyeyin**
Gülsitân içre göñül murgını âzâd ideyin (G.110-4)

Ehl-i tezvîr ile kalb elinde olur pâymâl
Milk-i dil çün zülfüñile kaşlaruñ **el bir ider** (G.28-2)

Başka Metinlerle İlişki[190]

Metinler arası ilişkilere ve metinler arasında mukayeseye ağırlık veren modern edebiyat eleştirilerinde, edebî metinler; kendilerinden önce, kendi dönemlerinde ve kendilerinden sonraki dönemlerde oluşturulan metinlerle bağlantılı olarak değerlendirilmektedir.[191] Edebî geleneği ve toplumsal anlamda edebî kültürü oluşturan da zaten edebî metinler arasındaki ilişkilerdir.[192]

Bu düşünceyle Adlî'nin şiirleriyle kendisi gibi padişah olan şairlerin, devrin diğer şairlerinin ve

---

[190]Günümüzde değişik metinler arasındaki benzerlikler, daha çok 'metinlerarasılık' başlığı altında incelenmekteyse de, bizim asıl gâyemiz öncelikle Adlî Dîvânının tenkidli metnini ortaya koymak olduğundan, 'Başka Metinlerle İlişki' gibi daha iddiasız bir başlık altında dikkat çekici bazı örneklerle yetinilmiştir. Metinlerarasılık ya da metinlerarası ilişkiler terimiyle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz.: Muhsin MACİT, "Metinler Arası İlişkiler Çerçevesinde Gelenek", **Edebiyat İlmi ve Problemleri Sempozyumu,** 23-25 Eylül 2003, GSBAGD Yay., Ankara 2004, s.203-220; Mine MENGİ, "Divan Şiirinde Metinlerarası İlişkiler", **Şinasi Tekin 'in Anısına Uygurlardan Osmanlıya** (Haz.Günay Kut), Simurg Yay., İstanbul 2005, s.593-606.

[191]Zira "edebî metinler tek başına ve bağımsız değillerdir. Her metin kendi döneminin başka metinleriyle ya da daha önce yazılmış öteki metinlerle yer yer, biçim, içerik, tür ve anlatım özellikleri bakımından alıntı, yakınlık, benzerlik ilişkisi içinde bulunur." (Mine Mengi, **a.g.m.,** s.593)

[192]Nitekim "hemen her dönemde, Türk şairleri çağdaşlarının veya önceki nesillerin kullandıkları mecaz ve istiarelerle örülü mazmunları, ortak redifleri; tevriye, cinas, telmih ve tazmin gibi edebî sanatları, günlük dildeki yapı ve kalıpları yeniden üretmek suretiyle gelenekten devraldıklarını geleceğe taşımaktadırlar." (Muhsin Macit, **a.g.b.,** s.220)

sonraki döneme ait bazı üstad şairlerin şiirleri arasındaki benzerliklere değinilmesinde fayda vardır. Söz gelimi Sultan İkinci Bâyezîd ile kardeşi Şehzâde Cem'e ait gazeller arasında gerek konu, gerek bakış açısı, gerkese mazmunlar noktasında tespit ettiğimiz ortaklıklar dikkat çekici boyuttadır. Zira her iki şairin gazelleri arasında *dirîğ, -i var, ider, eyler, ister, -dur henüz, degül, göñül, eksük degül, eyledüm, itmek neden, içün* redifleri ortaktır. Yani her iki şair de bu 13 redifle gazel yazmıştır. Diğer taraftan sayıları 13 olan bu ortak redifli gazellerin 7'sinin vezinleri de aynıdır.

İki şairin şiirleri arasındaki benzerliğe aşağıda birer gazelle örnek verilmiştir. Hangisinin daha önce söylendiğine dair bilgimiz mevcut olmamakla birlikte, beyit sayıları aynı olan gazellerin; aynı vezin, aynı redif ve aynı kafiye üzerine kurulmuş olmaları dikkat çekicidir.[193]

Gazel ('Adlî) (G.31)

Sür'at itme iy ecel cismümde gam cândur henüz
Gamzeler zahmı göñül derdine dermândur henüz[194]

Bir dem eglen iy felek göñlüm sarâyın yıkma kim
Ol perî-peyker hayâli anda mihmândur henüz[195]

Tîğ-i gamzeñden kaçar çeşmüñle ceng itmez kişi
Gerçi dâğ-ı fürkatüñ sînemde kalkandur henüz

---

[193]Ayrıca Ahmed Paşa'nın da *henüz* redifli ve aynı vezinde yazılmış, yine 7 beyitlik bir gazelinin bulunduğu da bu arada dikkatlerden kaçırılmaması gereken bir husustur.
[194]Bu beyit, *henüz* redifli gazeli bulunan bir başka şair olan Ahmed Paşa'nın aşağıdaki beyti ile önemli benzerlikler ihtiva etmektedir:
Yâr okından yaralandum iy ecel sabr eyle kim
Yuyayın peykânını yaşumla kim kandur henüz (G.119-5) (Ali Nihad TARLAN, **Ahmet Paşa Divanı,** Akçağ Yay., Ankara 1992**,** s.176).
[195]Âşık Çelebi, bu beyti **Meşâ'irü'ş-şuarâ'**da Mahmûd Paşa'ya ait göstermektedir. (**a.g.e.,** s.242, 577).

Tîrüñüñ peykânıdur cismümde her mû iy sanem
Var kıyâs it kim ne deñlü tende peykândur henüz

Kanını peykânlaruñ yaşum dile irdükçe yur
Gel nazar kıl yaşumuñ rengine kim kandur henüz

Bu sebebden dûd-ı âhumla gelür bûy-ı kebâb
Âteş-i gamla ciger cismümde biryândur henüz

Dûr olaldan ol sanemden merdüm-i çeşmüñ senüñ
Kara giymiş mâtem içre ‘Adli giryândur henüz

Gazel (Cem Sultan)[196]

Boynuma bend uran ol zülf-i perîşândur henüz
Ol sebebden derd ü gamla dil perîşândur henüz

‘Aşkuña cân viricek irişdi tîri gamzeñüñ
Hamdi lillah kim giden cân yirine cândur henüz

Zülfinüñ ucını kesmiş hattı kâfirdür velî
Kat‘-ı zünnâr itdi lîkin nâ-Müselmândur henüz

Ağlayup didüm ki zülfüñ kat‘ idüp göster yüzüñ
Didi ki müşg açmağ olmaz dahı vîrândur henüz

Çün hayâlüñ tahtıdur dil lutf idüp ma‘mûr kıl
Kim gamuñ vîrân idelden dahı vîrândur henüz

Leblerüñ kanum içüpdür şer‘ ile sorsam gerek
Ger inanmazsañ lebüñde görinen kandur henüz

Fursatın bulup Cem'üñ katl itmedügi'çün habîb
Hey nice yanılmışam diyü peşîmândur henüz

Âşık Çelebi Meşâirü’ş-şuarâ’da, Cem Sultan’ın gazelinin 4.beytine Musâhibi Sa‘dî, Mahmûd Paşa, Ahmed Paşa ve Me‘âlî’nin nazîre yazdığını söylemektedir. Şu halde hangi beytin zemin olduğunu

[196]İBB nüshasının 19a numaralı varağında da bulunan bu gazel, Halil Ersoylu’nun çalışmasında 126 numaralı gazel olarak yer almaktadır (**a.g.e.,** s.113).

hangi beyitlerin de bu beyte nazîre olarak yazıldığını söylemek, kesin bilgilere dayanmamakla birlikte ortada bir nazîre gerçeği vardır. Bahsi geçen beyitler şunlardır:[197]

Ağlayup göster didüm billâhî müşgîn kaşını
Didi yâ göstermek olmaz dahı bârândur henüz (Sa'dî Paşa)

Billâhi ey gam egleme hâk ile yeksân it beni
Oynaya hâkümle şâyed dil-ber oğlandur henüz (Ahmed Paşa)

Yüzüme bir dahı güle bakmak olmaz mı ki âh
Fürkatiyle beñzümüñ rengi za'ferândur henüz (Me'âlî)

Adlî ile Cem'in şiirleri arasındaki münasebet bununla da sınırlı değildir. Nitekim Cem Sultan'a ait aşağıdaki beyit, saltanat kavgasından şikâyet edip *"Mutlu gönül olsa olsa hırka giyenlerde (tasavvuf ehli) vardır."* diyen Adlî'ye cevap niteliğindedir.

Adlî Saltanat kavgasıdur 'Adlî seni dil-teng iden
Hırka-pûş olanda vardur var ise hurrem göñül(G.73-6)

Cem Giymesün devlet kabâsın hırka-i 'aşkuñ giyeñ
Çünki ihrâm üzre giymez mahrem olanlar libâs (G.136-2)

Aşağıdaki örneklerde de her iki şair arasında insanın ölümünden sonra hayırla anılması ve kader karşısında şâh ile gedâ (bende vü sultân) arasında aslında bir fark olmaması yönünden benzer söylemler ve bakış açıları vardır:

Adlî Hamdüli'llâh kim degül adum benüm kelb iy rakîb
Gayret ehline ölüm yegdür yaramaz addan (G.105-4)

Cem Âdeme bir zevk kalur dünyada bir yahşı ad
Saltanat bâkî kalur dirlerse bu yalandur (K.9-34)

Adlî Hayât u mevt ahkâmında şâh ile gedâ birdür

---

[197] Âşık Çelebi, **a.g.e.,** s.242.

Berâberdür cefâ-yı çarh derviş ile sultâna (G.126-7)

Cem Kimseyi ‘âlemde hergiz kılmamışsın şâdmân
Âh idüp ağlar elüñden bende vü sultân felek (K.8-14)

Bu münasebet dışında, Adlî’nin dîvânındaki birçok beyit, çağdaşı ya da kendinden sonraki dönemde yaşamış başka şairlerin beyitlerini çağrıştıran ifadeler de taşımaktadır. Bu tür ifadelerin bulunduğu beyitlerin dikkat çekici bir bölümü aşağıda karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Örnek beyitler, bir taraftan Adlî ile diğer şairler arasındaki münasebete bir taraftan da Adlî’nin divan şiiri geleneği içerisindeki yerine işaret etmesi bakımından önemlidirler.

Adlî’nin şiirleriyle en çok diğer padişah şairlerin şiirleri arasındaki münasebet dikkat çekmektedir. Bu anlamda kendi dönemine yakın halef ve seleflerinin şiirlerinin ön plâna çıktığı görülmektedir. Bu arada padişah şairlerin şiirlerinde gözlemlenen genel bir ortaklıktan söz etmekte yarar vardır. Öncelikle Adlî de dahil, neredeyse bütün padişah şairlerin şiirleri arasında dinî-tasavvufî içerikli olanlar dikkat çekmektedir. Ayrıca başta padişahlıklarıyla ilgili hususlar olmak üzere, günlük hayat ve gelişmeler, padişah şairlerin şiirlerinde, diğer dîvân şairlerinin şiirlerinden daha fazla yer tutar. Bu anlamda Sultan İkinci Bâyezîd’in padişahlığıyla ilgili hususların şiirlerine yansıdığını gösteren örneklere ileride ayrıca yer verileceğinden burada tekrarına gerek görülmemiştir.

Yukarıda taht mücadelesine giriştiği kardeşi Şehzâde Cem’in şiirleriyle benzerlik gösteren şiirlerinden bahsedilmişti. Aşağıdaki örneklerde de Adlî’nin şiirlerinde diğer padişah şairlerin ve diğer dîvân şairlerinin şiirleriyle bakış açısı, konu seçimi ve üslûp gibi değişik açılardan benzerlik bulunduğu

görülmektedir.

Söz gelimi aşağıdaki örneklerde Adlî, dünyaya hükmeden bir sultan olmanın şartını memduhuna kul olmaya bağlamaktadır. Nitekim babası Avnî de ilk beytinde *“Bir yâri olan herkes, cihan padişahı da olsa, gerçekte bir köledir.”* dedikten sonra, Osmanlı ülkesinin kendine teslim edilmiş olmasını, *şeh-i hüsn ü cemâl* diye nitelendirdiği memdûhuna kul olmasına bağlamaktadır. Bu arada Sultan Üçüncü Murad da her ne kadar görünüşte padişah iseler de gerçekte basit bir köle olduklarına işaret ederek, atalarıyla aynı bakış açısına sahip olduğunu ortaya koymaktadır:

Adlî Bir gedâyidi cihân içre gezer bî-ser ü pâ
‘Adli kul oldı saña ‘âleme sultân oldı (G.142-6)

Adlî Yâr işiginde ‘Adli varup bende olıgör
Şâh olmağise ger garazuñ yedi kişvere (G.130-7)

Avnî Kimüñ kim bir büt-i sîmîni vardur
Eger şâh-ı cihân ise gedâdur[198]

Avnî Ol şeh-i hüsn ü cemâle çün kul olduñ Avniyâ
Sana olmışdur müsellem mülk-i ‘Osmân var ise (G.67-6)

Murâdî Bizi sûretde gördüñ pâdişâyuz
Velî ma‘nâda bir kemter gedâyuz[199]

Bu iki baba-oğul şair-padişah arasında hayata ve saltanata bakış açısı bakımından da önemli bir yakınlık bulunmaktadır. Nitekim aşağıdaki ilk beyitten anlaşıldığına göre, Adlî saltanat için kavga etmekten huzursuz ve pişman olmuştur. Babası ve selefi Avnî de beytinde bu ölümlü dünyada boş yere kavga etmenin anlamsızlığına işaret etmektedir. Aynı şekilde Adlî’nin torunu olan Muhibbî’nin asırlardır Türk toplumunun

---

[198]Coşkun AK, **Şair Padişahlar,** s.104.
[199]Coşkun AK, **Şair Padişahlar,** s.253.

dilinden düşmeyen beyti de bu konuda her iki şairin duygularına tercüman olacak niteliktedir.

Adlî Saltanat ‘unvânınuñ kavgâları çokdur belî
Bir ‘abâyile hemîn sa‘y it gedâlıkdan yaña (G.8-5)

‘Adli gibi şeh olan işigüñi terk idüben
Başına aldı ‘abes yire kuru kavgâyı (G.143-7)

Avnî Çün ecel sulh itdürür âhir nizâ‘ı kaldurur
Pes nedür dünyâ içün bu kurı kavgâdan murâd (G.8-4)

Muhibbî Saltanat didükleri ancak cihân kavgasıdur
Olmaya baht u sa‘âdet dünyâda vahdet gibi (G.2627-2)

Adlî’nin babasıyla benzer bir yaklaşım sergilediği bir başka şiiri de dîvânındaki tek murabbaıdır. Zira her iki şairin şiirinde de aynı konular, aynı bakış açısıyla ele alınmakta, dahası aynı aruz kalıbıyla yazılmış olan şiirin nakarat mısraı da birbirine çok benzemektedir. Bu iki padişâh şaire dönemin kudretli şairi Ahmed Paşa’yı da eklemek gerekmektedir.

Adlî Göreli ol sanemüñ kaşlarını yây gözüm
Kıldı cevr oklarına sîne siper vây gözüm
Dimedüm mi saña ben bakma aña hây gözüm
Gözüm eyvây gözüm vây gözüm eyvây gözüm (MR.145-1)

Avnî Sevdüñ ol dilberi söz eslemedüñ vây göñül
Eyledüñ kendözüñi âleme rüsvây gönül
Sana cevr eylemede kılmak o pervây göñül
Cevre sabr eylemezsin n'ideyin hây gönül
Göñül eyvây göñül vây göñül eyvây göñül (MR.48-1)

A.Paşa Gül yüzüñde göreli zülf-i semen-sây göñül
Kuru sevdâda yeler bî-ser ü bî-pây göñül
Dimedüm mi saña dolaşma aña hay göñül
Vây göñül vây bu göñül vây gönül eyvây göñül (G.MR.173-1)

Adlî, padişahlığının şiirlerine yansıdığını gösteren beyitlerinden biri olan aşağıdaki örnekte ise önce kendisine pek çok kaleyi fethetmenin nasip olduğunu söylemiş; ardından bir güzelin gönlünü fethetmenin ne kadar güç olduğuna işaret etmiştir. Buna karşılık ikinci ve üçüncü örnekte Selimî mahlasıyla şiir yazan oğlu Yavuz Sultan Selim ve Osmanlı padişahları içerisinde şairlik yönü en güçlü isim kabul edilen Muhibbî mahlaslı Kanunî Sultan Süleyman, aynı duyguları yine oldukça çarpıcı bir üslûpla dile getirmektedirler.

Adlî Nice kâfir kal'asın almak nasîb itdi Hudâ
'Adli dilber göñlini almak kime makdûr olur (G.29-6)

Selîmî Şîrler pençe-i kahrumda olurken lerzân
Beni bir gözleri âhûya zebûn itdi felek[200]

Muhibbî Şimdi Muhibbî bir saneme bağlu bendedür
Baş egmeyen kimesneye sultân olan gönül (G.1653-6)

Adlî ile Muhibbî'nin aşağıdaki beyitlerindeki temel ortaklık ise daha çok bir üslûp benzerliğine dayanmaktadır. Zira Adlî'nin beytindeki üslûbu şekillendiren unsur olan *âh n'idem vâh n'idem* ile Muhibbî'nin beytindeki *n'idem âh n'idem* arasında hem ses hem dizgi açısından önemli bir benzerlik vardır. Ayrıca her iki beyitte de şairlerin âh etmelerinin sebebi sevgiliden ayrı düşmüş olmaktır.

Adlî 'Adli gögsin dögüben derd ile dir ağlayurak
Senden ayru düşeli âh n'idem vâh n'idem (G.87-8)

Muhibbî Yakdı beni hicriyle gam n'idem n'idem âh n'idem
Bulımadum bu derde em n'idem n'idem âh n'idem
(G.1850-1)

[200]Coşkun AK, **Şair Padişahlar,** s.156.

Sultân Bâyezîd için on kaside yazdığı bilinen[201] Ahmed Paşa'nın bazı beyitleriyle Adlî'nin beyitleri arasındaki münasebete kısaca değinilmişti. Vezin, redif, kafiye gibi şekil özellikleri yanında muhteva ve bakış açısı itibarıyla da hemen hemen aynı olan aşağıdaki gazellerden, bu iki şairin şiirleri arasındaki ortaklığın basit benzerlik ilgisinden daha önemli boyutları olduğu da anlaşılmaktadır.[202] İkinci Bâyezîd'e 8 kaside yazmış olan Necâtî Bey'in de Adlî ve Ahmed Paşa'yla bakış açısı, vezin, redif ve kafiye açısından ortak olan bir gazelinin bulunması, bu şairlerin aynı edebî muhitde yer almalarıyla ilişkili olmalıdır. Aralarında önemli benzerlikler bulunan bu üç gazel aşağıda verilmiştir.

Gazel (Adlî) (G.12)

Kaşları yâyın kurup atdukca müjgânı dürüst
Hîç hatâ itmez irer her câna peykânı dürüst

Gerçi kim yâkût dirler yazdı çok meşk u misâl
Yazmadı hattuñ gibi bir hatt-ı reyhânı dürüst

Zâhidüñ yiri olursa yiridür nâr-ı Cehîm
Küfr-i zülfüñ olmadı anuñçün îmânı dürüst

Çün gedâdur kapuña geldükce iy şâh âftâb
H^{v}ân-ı hüsnüñden nevâl alursa bir nânı dürüst

Va'desine iy göñül dil-berlerüñ aldanma kim
Anlaruñ olmaz cihânda 'ahd ü peymânı dürüst

Ol rakîb-i seg dişin bilerdi yârüñ la'line
Seng urup komadılar ağzında dendânı dürüst

---

[201] Harun TOLASA, **Ahmed Paşa'nın Şiir Dünyası,** s.79.

[202] Bu iki şairin şiirleri arasındaki ilgiyi Harun TOLASA'nın "Ahmed Paşa, Bayezid devrinde şairliğinin olgunluk devresini yaşar. II.Bayezid, Fatih kadar değilse bile onun hayatında yine önemli bir yer işgâl eder. Şairimiz saraydan uzaktır, fakat her daim nimetlerine muntazırdır. Bu yolda birtakım istekleri taşıyan şiirler yazmaktadır." ifadeleri biraz daha anlamlı kılmaktadır. (Harun TOLASA, **Ahmed Paşa'nın Şiir Dünyası,** s.79).

Gülşen-i nazmuñda ‘Adlî gül kohular dâ’imâ
Her nefes bülbül gibi kim okusa anı dürüst

Gazel (Ahmed Paşa) (G.20)

Âşıkın göñli sınıkdur ‘ahd ü peymânı dürüst
Zâhidin olmaz saçın küfrüñsüz îmânı dürüst

Tîr-i gamzeñ merhem urmışdur dil-i mecrûhuma
Acıduğum bu ki kalmaz dilde peykânı dürüst

Çözse miskîn dâmen-i zülfün arûs-ı hüsn-i dôst
Kalmaya bir nâfe-i Çîn'in girîbânı dürüst

Mest olupdur çeşm-i ebrûnuñ hayâlinden imâm
K'okımaz mihrâbda bir harf-i Kur’ân'ı dürüst

Diş bilermiş la‘line yârin rakîb-i seng-dil
Varsın ögünsün eger kalırsa dendânı dürüst

Gül yüzünde hatt-ı reyhânuñ ki cân hayrânıdur
Nâme-i tezvîrdür ben tutmazam anı dürüst

Gülşeninden valsının men‘ eyleme dil bülbülün
Olmaya redd eylemek iy dost mihmânı dürüst

Dinlesen rağbetle bir gün Ahmed'in bir beytini
Gül gibi her yıl çıka bir tâze dîvânı dürüst

Gonca gibi câmesin çâk ide çün bülbül gibi
Okuya şi‘rüm cihân şâhın gazel-hᵛânı dürüst

Gazel (Necâtî) (G.36)

Gül yüzüñde zülfüñ örter hatt-ı reyhânı dürüst
Kim görüpdür kâfiri hıfz ide Kur‘ân'ı dürüst

Şöyle kim ardıncadur dâ’im Züleyhâ-veş sabâ
Sezmezem gül Yûsuf'ınuñ kala dâmânı dürüst

Hüsn meydânında tôp olalı zülf-i müşg-bâr
Kalmadı şehriyâruñ elde çevgânı dürüst

Eyledi şîrîn lebüñ zikrini pîr-i hânkâh

Ol kadar kim kalmadı ağzında dendânı dürüst

Didi başuñ kâse-i Mecnûn gibi sınmak nice
Didüm iy ‘âşıklaruñ dîni ve îmânı dürüst

Olamaz tab‘-ı Necâtî gibi bülbül bezle-gûy
Fi'l-mesel hıfz itse ebyât-ı gülistânı dürüst

Bilindiği gibi İkinci Bâyezîd’in Amasya’da oluşturduğu edebî muhîtin müdâvimlerinden biri de Mihrî Hatun’dur. Ayrıca Mihrî Hatun, Bâyezîd’e biri 23 diğeri 32 beyitlik iki kaside sunmuş ve karşılığında 4000 akçe ihsan almıştır.[203] Aralarında böyle bir yakınlık bulunan iki şairin şiirlerinde de, birtakım benzerliklerin bulunması tabiîdir. Bu anlamda aşağıdaki beyitler, vezin, kafiye ve bakış açısı bakımından örnek oluşturmaktadır. Öyle ki Mihrî Hatun’un beyti, Bâyezîd’e bir cevap gibi görünmektedir:

Adlî Dile geldükce hayâli gamı teskîn iderem
Merdüm olan tutar elbette de mihmânı ferah (G.16-2)

Mihrî Çün dile dil-ber hayâli geldi mihmân olmağa
Pîş-keş cân virelüm mihmânumuz bulsun ferah (G.12-2)

Adlî’nin şiirleri ile özellikle aynı muhîti paylaşan devrin diğer şairlerinin şiirleri arasındaki münasebet bu örneklerle de sınırlı değildir. Gerek gazel gerek beyit düzeyinde, birbiriyle münasebetli olduğu kolaylıkla görülebilecek daha pek çok örnek vardır. Ancak konunun daha fazla uzamaması için, aynı redifli gazellerden alınan aşağıdaki örneklerle yetinilmesi uygun görünmektedir.

Adlî Kûyından anuñ sür ki rakîbi göre ‘Adlî
Cennet'de eger itse mekân Bû-Leheb olmaz (G.33-7)

---

[203]Mehmet ARSLAN, **a.g.e.,** s.102.

A.Paşa Ağyâr kapuñ Ka‘besin beklemesün kim
Ahmed var iken hâfız ana Bû-Leheb olmaz (G.115-8)

Adlî Dâm-ı zülfüñle başa her dem belâ eksük degül
Hışm-ı çeşmüñle dile dâ’im cefâ eksük degül (G.75-1)

A.Paşa Cânuma bâlâ-yı kaddüñden belâ eksük degül
Başuma sevdâ-yı zülfüñden hevâ eksük degül (G.176-1)

Adlî Hamdüli'llâh kim degül adum benüm kelb iy rakîb
Gayret ehline ölüm yegdür yaramaz addan (G.105-4)

A.Paşa Bu ne ad yavuzluğudur terk-i cân itmezmiş
Er olana hod ölüm yegdür yaramaz addan (G.241-3)

Adlî’nin şiirleriyle, diğer şairlerin şiirleri arasında da, aynı oranda olmamakla birlikte, birtakım münasebetlerin bulunduğu görülmektedir. Söz gelimi aşağıdaki ilk örnekte Adlî ile Bâkî’nin takdire rıza göstermede, aynı yaklaşıma sahip oldukları görülmektedir. Adlî, bunu beytinin ilk mısraında; Bâkî ise ikinci mısraında ifade etmiştir:

Adlî Kime şâdı kime gam itmiş Hudâ kısmet ezel
Sensüzin âh eylemek her dem nasîb itmiş baña (G.7-5)

Bâkî Gül gülse dâ’im ağlasa bülbül ‘aceb degül
Zîrâ kimine ağla dimişler kimine gül (G.304-1)

Adlî, Şeyhî ve Mesîhî’ye ait aşağıdaki örneklerde çınar ağacı, özellikle uzun boylu ve uzun ömürlü olmasından ve yapraklarının ele benzemesinden ilhâmla, sevgilinin boyu için duâ eden biri gibi tasavvur edilmiştir.

Adlî Sâyesinde kaddüñüñ sürdügiçün ‘ömr-i dırâz
Serv-i bâlâña çenâr el götürüp eyler du‘â (G.7-3)

Şeyhî Ne için baş açar u el götürür serv ü çenâr
Ki du‘â eyleyeler kadd-i hırâmânuñ için (G.142-2)

Mesîhî Du‘âlar itmege sen serv-kadde
Çenârın cismi baştan başa eldir (K.18-28)

Mecnûn ile Ferhâd, genellikle divan şairlerinin aşklarındaki yüceliği ifade etmede yararlandıkları karakterlerdir. Zaman zaman şairler, kendilerini bu iki aşk kahramanıyla mukayese ederler ve gerçekte kendilerinin aşkta onlardan daha ileride olduklarını söylerler. Adlî, Ahmed Paşa, Murâdî (Üçüncü Murâd), Fuzûlî, Bâkî, Zâtî, Hayâlî, Nâbî ve Rahîmî’ye ait aşağıdaki örnekleri de bu anlamda aynı çerçevede değerlendirmek mümkündür:

Adlî Gam deştini kim kat‘ iderem mümkin olur mı
Mecnûn ile Ferhâd baña hem-kadem olmak (G.52-4)

İy göñül Ferhâd'a nisbet eyleme derdüm benüm
Kûh çâk itdiyse ol çâk itdügüñ cândur senüñ (G.54-2)

Eylemişdi kıssa-i ‘aşkı benüm rûhum revân
Dâstân okımadın Mecnûn ile Ferhâd'dan (G.105-3)

A.Paşa Husrevâ Şîrîn-lebüñden işidenler kıssamı
Âh idüp Leylî vü Mecnûn dâstânın yakdılar (G.34-3)

Murâdî Sanma Ferhâd ile Mecnûn oldılar âbdâl-ı ‘aşk
Dostum ben mübtelâdan aldılar anlar sebak[204]

Fuzûlî Mende Mecnûn'dan füzûn âşıklık istidâdı var
Âşık-ı sâdık menem Mecnûn'un ancak adı var(G.75-1)

Bâkî Saçuñ sevdâsı şeydâ ideli ben zâr u mahzûnı
Unıtdı halk-ı ‘âlem kıssa-i Leylâ vü Mecnûn'ı (G.538-1)

Zâtî Kıssa-i Leylî vü Mecnûn unudıldı serbeser
Okınur şimdi benümle dâstânı gamzenüñ (G.789-3)

Hayâlî Demen Mecnûn'a fenn-i aşkı tekmîl etti kâmildir
Benim yanımda ol dîvane bilmez nesne câhildir (G.47-1)

[204]Coşkun AK, **Şair Padişahlar,** s.235.

Nâbî　　Nâbî ile ol âfetin ahvâlin nakl it
Efsâne-i Leylî vü Mecnûn'dan usanduk (G.395-5)

Rahîmî　Kitâb-ı aşkı ben hatmetmiş iken mekteb-i gamda
Henüz Mecnûn ey hᵛâce okurdı sûre-i Leylâ (G.7-4)

Adlî ile Necâtî'nin, dünyada hiçbir derdi tasası olmayanın insan neslinden olamayacağını söyledikleri beyitleri de her iki şairin insana bakış açılarının hemen hemen aynı olduğunu ortaya koymaktadır. Avnî'nin *"Dünyada rahat yoktur."* şeklinde özetlenebilecek beyti de; ikinci mısraında *"Allah, beni türlü türlü dert için yaratmış"* dediği beyti de her iki şairle aynı bakış açısına sahip olduğunu göstermektedir:

Adlî　　Hâk-i âdem gam ile tahmîr olupdur gâlibâ
Bî-gam olan olmaya cins-i benî-âdem göñül (G.73-3)

Necâtî　Cihânda âdem olan bî-gam olmaz
Anınçün bî-gam olan âdem olmaz (G.219-1)

Avnî　　Gül-i dünyâda yokdur bûy-ı râhat
Hemen 'Avnî irişür derd-i serler (G.15-7)

Avnî　　Cevr-i dilber ta'n-ı düşmen sûz-ı fürkat za'f-ı dil
Dürli dürli derd için yaratmış Allah'um beni (G.76-2)

Adlî ile Necâtî, aşağıdaki beyitlerde de benzer yaklaşımları ortaya koymaktadırlar. Her iki şair de padişahların kulların hatalarını affettiklerini söyleyerek, içinde bulundukları çıkmaza işaret etmektedirler. Adlî, birinci beytinde sevgilisinin, özrünü günahından büyük görmesinden yakınmakta; ikinci beytinde ise mi'mâr-ta'mîr iştikakı eşliğinde, şahın yaptığı zulmün cezasını kimsenin veremeyeceğini söylemektedir. Nitekim Necâtî de zulümleri sultanların ortadan kaldırması gerekirken, kendisine zulmü yapanın bizzat sultanın kendisi olduğunu söyleyerek bahtsızlığını dile getirmektedir.

Adlî　　Hatâsın kullaruñ şehler göricek 'afv ider lîkin

Benüm ‘özrümi ol dilber görür artuk günâhumdan(G.113-2)

Zulmi kim şâh eyleye kim virür anuñ dâdını
Hânei mi‘mâr yıksa anı kim ta‘mîr ider (G.28-3)

Necâtî Her kişinin zulmine sultân olanlar dâd ider
Bana kim dâd ide k'ide zulmi sultândur bana (G.8-3)

Fuzûlî’nin Adlî’nin şiirlerine ne kadar aşina olduğunu bilemiyoruz; ancak aşağıdaki beyitlerin ikinci mısraları, sadece aynı temenniyi ifade etmeleri açısından değil bu duayı dile getirme biçimleri açısından da hemen hemen aynıdır:

Adlî Saçı tarrârlar mekrine bir dil olmasun meftûn
Gözi kâfirlere düşürme yâ Rab bir Müselmân'ı (G.133-2)

Fuzûlî Demâdem cevrlerdür çekdügüm bî-rahm bütlerden
Bu kâfirler esîri bir Müselmân olmasun yâ Rab (G.30-2)

Âşık Çelebi ve Kınalı-zâde Hasan Çelebi tezkirelerinde[205], Adlî’nin Farsça bir matla‘ına, dönemin ileri gelenlerinin nazire söyledikleri kaydedilmiştir. Bu iki tezkirede Adlî’nin matla‘ına nazire söyleyenler şöyle sıralanmıştır: Necâtî, Ca‘fer Çelebi, Vasfî, Müeyyed-zâde, Kemâl Paşazâde. Bu zemin beyit ve nazireleri, elimizdeki yazma nüshalardan M2 numaralı olanda, birtakım farklılıklarla şöyle verilmiştir: [206]

Sultân-ı müşârü'n-ileyh hazretlerinüñ şu beyt-i belîğ-i şâhânelerine e’âzım-ı erkân-ı devlet ü ba‘zı şu‘arâ-yı ‘asr-ı saltanatları cânibinden yazılan nezâyir:

Her derd ki peydâ şeved ez-sîne-i çâkem
Ebrî şeved u girye koned ber-ser-i hâkem (MT.170)

---

[205] Âşık Çelebi, **a.g.e.,** s.54-55; Kınalı-zâde Hasan Çelebi, **a.g.e.,** s.81. Farsça gazellerin çeviri yazısında, Kınalı-zâde Hasan Çelebi’nin Tezkiretü’ş-şuarâsı’nın Aysun Sungurhan tarafından hazırlanan metninden yararlanılmıştır. (Kınalı-zâde Hasan Çelebi, **a.g.e.,** s.82).
[206] M2 38b-39a.

Cevâb-ı Mevlânâ İbni Kemâl Müftîü's-sakaleyn[207]

Sevdâ-yı hattet kez tu resed ber-dil-i çâkem
Sünbül şeved ü girye koned ber-ser-i hâkem

Cevâb-ı Kâzı-ʻasker Mevlânâ Mehmed Bin Mustafâ El-ʻArîf Bi-Hâcı Hasan-zâde

Her gamze-i şûhî ki resed ber-dil-i çâkem
Sûsen şeved ü bûy dehed ber-ser-i hâkem[208]

Cevâb-ı Kâzı-ʻasker Mevlânâ Mü'eyyed-zâde ʻAbdu'r-rahmân Efendi[209]

Her seng-i cefâ kez tu resed ber-dil-i çâkem
Levhî şeved ü sâye koned ber-ser-i hâkem

Cevâb-ı Tâcî-zâde Kâzı-ʻasker Mevlânâ Caʻfer Çelebi

Her tîr-i cefâ kez tu resed ber-dil-i çâkem
Servî şeved ü sâye koned ber-ser-i hâkem

Cevâb-ı Mevlânâ Necâtî Beg Şâʻir-i Şehîr

Her nâvek-i ney kez tu resed ber-dil-i çâkem
Nâyî şeved ü nâle koned ber-ser-i hâkem

Cevâb-ı Rehâ'î Vasfî[210]

Her tîr-i se-per-kez tu resed ber-dil-i çâkem
Murgî şeved ü raks koned ber-ser-i hâkem

Edebî Sanatlar

[207] Kemâlpaşa-zâde. Bu beytin ikinci mısraındaki *girye koned*, Âşık Çelebi ve Kınalı-zâde'de *bùy-dehed* şeklindedir.
[208] *Bùy-dehed,* Âşık Çelebi ve Kınalı-zâde'de *sāye koned* şeklindedir. *Sùsen* ise Âşık Çelebi'de *sünbül* şeklindedir.
[209] Bu beyit, Âşık Çelebi ve Kınalı-zâde'de Vasfî'ye ait görünmektedir.
[210] Bu beyit, Âşık Çelebi ve Kınalı-zâde'de Müe'eyyed-zâde'ye ait görünmektedir.

Söze ikna edicilik, açıklık ve incelik; manaya güç ve derinlik kazandıran edebî sanatlar, "ister sözlü ister yazılı olsun, edebî metinlerin hem oluşum (yazılma/söylenme) hem de çözüm (tahlil/anlaşılma) aşamasında gözardı edilemeyecek işlevlere sahiptir(ler)"[211]. Bu sebeple bütün edebî metinlerde olduğu gibi divan edebiyatına ait metinlerin de "iyice anlaşılabilmesi, okunan metnin zevkine erişilebilmesi için edebî sanatların çok iyi bilinmesi, divan şiirine ait malzemenin çok iyi tanınması gerekir."[212]

Diğer yandan "Edebî sanatların/ifade şekilleri ve özelliklerinin çoğu da bakabilen ve görebilen için sanatkârın şahsiyetine açılan pencerelerdir."[213]

Divan şairlerinin hemen her beyti bir sanat ve espri üzerine inşa ettikleri de dikkate alındığında,[214] Adlî'nin şiirlerinden önce, bu şiirlerini yazarken başvurduğu edebî sanatlarla ilgili kısa da olsa bir değerlendirmenin yapılmasında yarar olacaktır.

Adlî, şiirlerinde duygu ve düşüncelerini dile getirirken, *teşbih, istiâre, tenâsüp, leff ü neşr, tezat, hüsn-i talil, teşhis, telmih, kinâye, tevriye, nidâ, ihâm-ı tenâsüp, kalb, irsâl-i mesel, iktibas, istifhâm, iştikak vs.* edebî sanatlardan ve soyut ögelerle somut ögeler arasında yaptığı bağdaştırmalardan yoğun biçimde yararlanmıştır.

---

[211]Yavuz BAYRAM, "Eski Türk Edebiyatında Anlam Figürleri: Edebî Sanatlar", **Eski Türk Edebiyatına Giriş,** (Ed.Ahmet MERMER), Akçağ Yay., Ankara 2007, s.151).

[212]Numan KÜLEKÇİ, **Edebî Sanatlar,** Akçağ Yay., Ankara 1995, s.14.

[213]M.A.Yekta SARAÇ, **Klâsik Edebiyat Bilgisi Belâgat,** 3F Yay., İstanbul 2007, s.32.

[214]Ali Nihad TARLAN, **Edebiyat Meseleleri,** Ötüken Yay., İstanbul 1981, s.45.

Söz gelimi Adlî'nin şiirleri arasında sık sık bütün dîvân şairleri arasında yaygınlaşmış **benzetmelere** rastlanmaktadır. Aşağıdaki beyitlerdeki lâle-izâr, hadeng-gamze, lâle-dâğ, gül-izâr, bâğ-dil, kâmet-serv, bülbül-cân ilgileri bu anlamda örnek olarak değerlendirilebilir.

Hadeng-i gamzesi bagrumda başlar çıkarup
Yaşumı kana boyadı benüm o lâle-'izâr (G.23-2)

Dilüme lâle gibi deşt-i gamda dâğ kodı
Tarâvet-i ruhı vü hâli gül-'izârlaruñ (G.66-2)

Bâğ-ı dilde kâmetüñ servin hırâmân eylegil
Bülbül-i cânı yüzüñ şevkıyle nâlân eylegil (G.70-1)

Benzetmeye dayalı sanatlardan olan **istiâre**ye de Adlî'nin şiirlerinde sık sık rastlanmaktadır. Nitekim örnek beyitlerdeki serv, gül, murg ve meh kelimeleri, istiâre yoluyla sevgiliye işaret etmektedirler.

Gözüñ yaşıyle kenâr ola mı senüñ 'Adlî
Ziyâde serkeş olupdur o serv-i hoş-reftâr (G.23-5)

Nâlemi işitmeyüp zâğ-ı rakîbi gûş ider
Ol güle gelmez belî murg-ı suhan-dândan 'abes (G.13-2)

Ol mehüñ mihr-i cemâline mukâbil olıcak
İy güneş olmayısar zerrece senüñ eserüñ (G.58-2)

Aşağıdaki örneklerin ilkinde *gül, gonca* ve *gülistân* kelimeleriyle oluşturulmuş bir **tenâsüp**; ikincisinde ise gün kelimesinin beyitte kullanılmayan anlamıyla (güneş) ilgili bir kelime (ebr) kullanılarak oluşturulmuş bir **îhâm-ı tenâsüp** vardır.

Güller açup dâğlardan goncalar peykândan
Sînemi ben 'Adliyâ tâze gülistân eylerem (G.86-5)

Yüzine bakmağa mâni' olur ebr-i zülifi

Gün mi gösterdi ‘aceb baht-ı siyeh-kâr baña (G.6-4)

Tenâsüp gibi **tezat** da Adlî’nin zaman zaman başvurduğu edebî sanatlar arasındadır. Örneğin şair, aşağıdaki beyitlerinde, duygu ve düşüncelerini ifade ederken *ayak-baş, eflâk-zîr, ağlamak-handân, ölmek-cân bulmak* ve *ehl-i salât-ehl-i salîb* tezatlarından yararlanmıştır.

Ayagın öpmege yârüñ ger vireydi baht dest
Başum **eflâk**e irüp ‘âlem olurdı **zîr**-i dest (G.11-1)

Şâd gördüm dil-beri cânum **sevindi** ol meger
Gussa-i hicrânda **ağla**duguma **handân** imiş (G.39-3)

Geh **öldüm** gamzesinden geh lebinden tâze **cân buldum**
Tarîk-i ‘aşk içinde ‘Adliyâ tebdîl-i hâl itdüm (G.97-5)

Kaşlaruñ mihrâbına secde ider **ehl-i salât**
Küfr-i zülfüñe perestâr iy sanem **ehl-i salîb** (G.10-6)

Aşağıdaki örneklerde olduğu gibi, Adlî’nin şiirlerinde karşılaşılabilecek sanatlar arasında **leff ü neşr**in de önemli bir yeri vardır. İlk beyitte **istifham**a da yer veren şair, leff ü neşri beytin birinci mısrasındaki *mihr-i âlem-tâb, düşer mi* ve *zerre* gibi ögeler karşılığında ikinci mısrada *kevkeb, lâyık mıdur* ve *meh-i tâbân* gibi ögeleri kullanarak oluşturmuştur. İkinci beyitte *sîm-ber* ile *Adlî* ve *gedâ* ile *gümişden tahta bend* ögeleri arasında leff ü neşr yoluyla ilgi kuran şair, üçüncü beyitte bu amaçla *gönül-dîvâne-zülf-i pür-sevdâ* kelimelerine karşılık *cân-pervâne-şem‘-i bezm-ârâ* kelimelerini kullanmıştır.

Mihr-i ‘âlem-tâbı medh itmek düşer mi zerreye
Kevkebe lâyık mıdur itmek meh-i tâbânı medh (G.15-2)

Hayâl-i sîm-ber itmeñ aña beñzer senüñ ‘Adlî
Gedâ hâk üzre yaturken gümişden tahta bend ister (G.19-7)

Göñlümi dîvâne kılan zülf-i pür-sevdâsıdur
Cânumı pervâne iden şem'-i bezm-ârâsıdur (G.30-1)

Adlî, şiirlerinde **kinâye, tevriye** ve **îhâm** gibi anlam inceliklerine dayalı sanatlara da yer vermiştir. Nitekim örnek beyitlerin ilk ikisinde *göğsünü döğmek, başına taş vurmak* ve *ihyâ oldı* ifadeleri, gerçek anlamıyla da kullanılmaya müsait olmakla birlikte, mecazî anlamlarıyla kullanılmıştır (kinâye). İkinci örnekte de *veh veh* ifadesi, ilk bakışta *tüh tüh, yazık* anlamında görünse de, aslında şair *veh veh* ifadesiyle, bu yakın anlamı değil daha çok köpeklerin havlamasını kastetmiştir (tevriye). Üçüncü örnekteyse *ahşâm* kelimesini, hem *akşam vakti* anlamında bir isim olarak hem de *karanlık* anlamında zülf kelimesinin sıfatı olarak düşünmek mümkündür (îhâm).

Gamuñdan âh idüp kan ağladukça
Dögüp göksüm ururam başuma seng (G.57-2)

Gözüñ aç gör nice **ihyâ oldı** emvât-ı zemîn
Haşr-ı ecsâda o münkir itdügi inkâra bak (G.2-2)

İtleri karşu gelüp **veh veh** diridi hâlüme
Haste kaldum haste olan dostlardan dûr olur (G.29-2)

Kim ki **ahşâm** zülfüñi göre gicesi kadr olur
Kim yüzüñ görse seher zî-tâli'-i ferhunde-fâl (G.76-2)

Hüsn-i talil, Adlî'nin şiirlerinde en çok karşılaşılan edebî sanatlardandır. Şair, özellikle kozmik ögelerle ilgili birçok hususu, **hüsn-i talil** için bir vesile olarak değerlendirmiştir. Söz gelimi aşağıdaki örneklerin ilkinde, yıldızların geceleri parlamaları, âşığın âhıyla gökyüzünü yakmasından korkmalarına bağlanmıştır. İkinci örnekte güneşin her gün yeniden doğuşunu, sevgilinin kapısına gelmesi olarak yorumlayan şair, üçüncü örnekte ayın yüzeyindeki lekeleri sevgilinin

ayağının tozuyla açıklamıştır.

Tâ subha degin yummasa göz tañ mı kevâkib
Âhumla felek yana diyüben hazeri var (G.20-4)

Her subh güneş gelse kapuña ʻaceb olmaz
Maʻzûr ola iy şeh ki gedâda edeb olmaz (G.33-1)

Meger ki mâh-ı münîr ayaguña yüz sürmiş
Ki cebhesinde ayağuñ tozı nişân itmiş (G.40-2)

Şair, başka doğal ögeleri ya da olayları da hüsn-i talil ile açıklama yoluna gitmiştir. Söz gelimi aşağıdaki beytlerin ilkinde gülün gül suyuna dönüşmesi sürecini utanmasına bağlamıştır. İkinci örnekte servilerin dik ve uzun boylu olmalarından ilhâmla hep ayağ üzre geldiklerini söyleyen şair aynı beytin ikinci mısrasında goncaların ağız açmalarını sevgilinin gül yüzünü övme arzularıyla açıklamaktadır. Son örneğin ilk mısrasında sûsenin keskin kenarlı yapraklarının biçimi, şairi sûsenin hançer çektiğini söylemeye sevketmiş; ikinci mısrasında da goncaların açılmamış olmalarını, korkmalarına bağlamıştır.

Gül gül-âb olur hayâdan seyr-i gülzâr eyleseñ
Nâz ile salınsañ olur serv-i hoş-reftâr kul (G.81-2)

Servler görse hırâmın hep ayağ üzre gelür
Gül yüzin medh itmek içün goncalar açar dehen (G.102-2)

Çekdi sûsen hançerin beñzer diyüben ağzuña
Korkusından goncalar ağzın yumup açmaz dehen (G.115-6)

Mübâlağa da Adlî’nin şiirlerinde karşılaşılan edebî sanatlardandır. Nitekim şair, aşağıdaki beyitlerinde, âhının şiddetini ve ne kadar çok ağladığını ifade edebilmek için, mübâlağaya başvurmuştur.

Şerâr-ı âhum ile raʻd u berke od bırağup
Hacîl durur gözümüñ yağmurından ebr-i bahâr (G.23-3)

Dür dişüñ fikriyile şol kadar ağladum kim
Bahra döndi gözümüñ yaşı görünmez sâhil (G.71-2)

Gözümüñ yaşını ‘ummâna nice beñzedeyüm
Ki kenârında bunuñ katre kadar nem degül ol (G.78-2)

Tarihî şahıslarla ilgili tablodan da anlaşılacağı gibi Adlî, şiirlerinde birçok tarihî şahsiyete ve olaya **telmih**te bulunmuştur. Bu tür örneklerden Hz.İsa’nın ölüleri ihya etmesine, Hz.Mûsâ’nın yere attığı asâsının ejdere dönüşmesine ve İskender’in âb-ı hayâtı aramasına telmihte bulunduğu beyitler aşağıda verilmiştir.

Yok ‘aceb mürdelere irse hayât-ı ebedî
Söze başladı meger nâz ile ol **‘Îsi**-dem (G.90-2)

‘Aşkuñ kerâmetinde rakîbi helâkiçün
Zülfüñ ‘asâ-yı **Mûsa** gibi ejdehâ kılam (G.92-2)

Sikender râh-ı zulmetde bulurdı âb-ı hayvânı
İreydi zerrece pertev benüm gün yüzli mâhumdan (G.113-4)

Adlî’nin bazı beyitlerinde hadislerden ilhâm aldığı, duygu ve düşüncelerini hadislerin ışığında ortaya koyduğu görülmektedir. Bununla birlikte aşağıdaki örneklerden de anlaşılacağı gibi, hadislere doğrudan iktibas şeklinde yer vermemiş; bunun yerine hadislerin Türkçe karşılıkları kabul edilebilecek ifadelere veya hadislerle ilişkilendirilebilecek bazı yorumlara yer vermiştir.

İt gibi bekler ‘ases tutmak diler mey-h^{v}âreyi
Yâ gıyâse'l-müstagîsîn neccinâ mimmâ nehâf (G.48-2)[215]

Firâk odına kûyuñda nigârâ ‘Adli'yi yakma
Buyurdı çünki Peygamber *behişt içre ‘azâb olmaz* (G.32-7)

---

[215]Düşman karşısında gâlip gelmek için yapılan bu duânın Türkçe karşılığı, “Ey yardım dileyenlerin yardımcısı! Bizi korktuğumuzdan kurtar.” şeklindedir.

Çıkmazam kûyından ümmîd-i likâ-yı yâr ile
Ehl-i îmâna olur hubb-ı vatan çün pây-best (G.11-3)

Adlî'nin bazı beyitlerinde, düşüncelerini daha sağlam bir temele dayandırmak amacıyla, aşağıdaki beyitlerde olduğu gibi, halk arasında dilden dile dolaşan, atasözlerinden de yararlandığı (**irsâl-i mesel**) görülür.

Hamdüli'llâh kim degül adum benüm kelb iy rakîb
Gayret ehline ölüm yegdür yaramaz addan (G.105-4)

Hırmen-i hüsninde dil murgına virmez dânei
Ol sanem *sankim getürmiş tohmını* Bağdâd'dan (G.105-6)

Şîşe-i nâmûsumı 'aşkuñda çaldum taşlara
Bu meseldür dostum *'âşık gerekdür 'ârsuz* (G.34-4)

Hemen her dîvânda rastlanan **nidâ** sanatı, Adlî dîvânında da zaman zaman kendine yer bulmuştur. Bu sanat aşağıdaki örneklere *behey, hây, eyvây, vây* ünlemleri sayesinde yansımıştır.

Behey kâfir Müselmânlık yolında var mıdur bu kim
Harâmî gözlerüñe kanumı içmek helâl olmak (G.51-3)

Göreli ol sanemüñ kaşlarını yây gözüm
Kıldı cevr oklarına sîne siper **vây** gözüm
Dimedüm mi saña ben bakma aña **hây** gözüm
Gözüm **eyvây** gözüm **vây** gözüm **eyvây** gözüm

(MR.145-1)

Adlî, âhengi sağlamak amacıyla, bazı beyitlerinde **tekrîr** sanatından yararlanmıştır. Yukarıdaki bendde eyvây kelimelerini tekrîre örnek olacak biçimde kullanan şair, ayrıca aşağıdaki örneklerin ilkinde *kenâr*, ikincisinde ise *karâr* kelimesini, beyitlerin âhengini sağlayacak biçimde kullanmıştır.

Kenâre gelmeyüben sen **kenâr** eyleyeli

Gözüm yaşını benüm bahr-ı bî-**kenâr** itdüñ (G.65-4)

Saçuñla dil bir idüp kaşlaruñ **karâr** itmiş
Karârumı aluban bî-**karâr** eylemege (G.122-2)

Adlî, şiirlerinde **cinası** maharetle kullanmıştır. *Perî-şân* ile *perîşân, şeh nâz ile şehnâz* ve *bu ile bû* kelimelerini cinaslı kullandığı aşağıdaki beyitleri bu anlamda dikkat çekici örneklerdendir.

İy **perî-şân perîşân** olalıdan zülfüñ
Kalmadı ‘âlem içinde dahi kalb-i bî-gam (G.90-4)

El degirmez ‘âr eyler beñzer ol **şeh nâz** ider
Har rakîbüñ lehçe-i murdârına **şehnâz** içün (G.108-4)

Bûy-ı zülfüñ Huten'e bâd iledüp miske didi
Bulmadum Çîn'i gezüp bir dahi **bu bû** gibi ben (G.111-4)

Kalb ve **iştikak** sanatları, ileri düzeyde olmasa da, belirli düzeyde Arapça bilgisisini gerekli kılar. Dolayısıyla Adlî’nin hem kalb-i nâkıs hem de iştikak sanatı için örnek gösterilebilecek olan aşağıdaki beyitleri, onun bu anlamda bilgi ve birikim sahibi olduğunu göstermektedir.

‘Andelîb-i dil nice derd ile feryâd itmesün
Gül-‘izârına görür hâr-ı **rakîb** olmuş **karîb** (G.10-3)

Zulmi kim şâh eyleye kim virür anuñ dâdını
Hânei **mi‘mâr** yıksa anı kim **ta‘mîr** ider (G.28-3)

Benüm **kusûr**umı bulduñ vefâda anuñçün
Sen itmedüñ hele cevr eylemekde hîc **taksîr** (G.27-5)

Şiirlerinde birçok edebî sanata başvurduğu görülen Adlî’nin soyut kavramlarla somut kavramları ilişkilendirdiği birçok bağdaştırmadan da yararlandığı görülmektedir. Tabloda 13’te bu tür bağdaştırmalar verilmiştir:

Tablo 13: Adlî Dîvânında Bağdaştırmalar[216]
âhû-yı dil, baht-ı siyeh, baht-ı siyeh-kâr, bâr-ı gam, bûy-ı vefâ, câm-ı gam, cefâ taşı, dâğ-ı gam, dâğ-ı hasret, deşt-i gam, dür-i gufrân, gam çerisi, gam diyârı, gam leşkeri, gam metâı, gam nakdi, gam-ı hicrân, gönül milki, gönül vilâyeti, gül-i vasl, gülsitân-ı hüsn, gülşen-i nazm, gülşen-i vasl, hâr-ı belâ, hazân-ı hicr, hırka-i gam, hırka-i hüzn, hırka-i sabr, ka'beteyn-i cân u dil, kalem-i kudret, kanâ'at kemeri, küfr-i zülf, künc-i gam, künc-i kanâ'at, mey-i vahdet, mîve-i vasl, ni'met-i vasl, pertev-i hüsn, rişte-i ümmîd, sabr ayağı, sevdâ-yı hat, şeb-i hicr, şeşder-i hicrân, tâli' şemsi, vâdî-i gam, vâdî-i hayret, zulmât-ı gam, zulmet-i hicr, zulmet-i zülf, zülfün gamı...

[216]Bağdaştırma terimi, soyut kavramların somut kavramlarla özdeşleştirilmesini karşılamak üzere kullanılmıştır.

C. MUHTEVÂ AÇISINDAN ‘ADLÎ DÎVÂNI

Dînî-Tasavvufî Kavramlar-Olaylar

Aşağıdaki tablo, Adlî Dîvânında geçen dinî ve tasavvufî kavramları ve olayları ifade eden kelimelerden müteşekkildir.

Tablo14:Adlî Dîvânında Dînî-Tasavvufî Kavramlar-Olaylar
‘amel, ‘isyân, Allah, âyât, âyet, bârekellah, behişt, bezm-i ezel, bîm, cehîm, cennet, Cibrîl, cinân, da‘vet, derviş, dîn, du‘â, dü cihân, efdal, ehl-i cennet, ehl-i îmân, ehl-i küfr, ehl-i salât, ehl-i salîb, enbiyâ, ezel, gufrân, hâb-ı gaflet, Hak, hamdülillah, haşr, havf, havrâ, hayr, Hudâ, İblîs, ihyâ, İlâh, ilticâ, îmân, İncîl, inkâr, irşâd, İslâm, istiğfâr, Ka‘beteyn, Ka‘be, kâfir, kalem-i kudret, kâtib-i kudret, kâtib-i takdîr, kefen, kudret, kul, kulluk, küfr, levlâk, Me‘vâ, melâyik, melek, mihrâb, minber, mu‘ciz-i ‘Îsâ, mu‘în-i beşer, Mûsâ, Mushaf, müfsid, münkir, münzel, mürde, mürsel, Müselmân, namâz, nâr, nush u pend, nübüvvet, penâh, peygamber, Rab, Rabbenâ, ravza, recâ, Resûl, Rıdvân, Rûhü’l-emîn/Cibrîl, rûz-ı mahşer, secde, secde-gâh, sevâb, sûfî, sûre, Süleymân, şefâ‘at, takdîr-i Rabbanî, tefsîr, tekfîr, tesbih, Tûr, ümmîd, vâ‘iz, va‘z, vahy, vesvâs, vird ü du‘â, yed-i Beyzâ, Yûsuf, zemzem, zikr, zühd.

Tablodan da anlaşılacağı üzere Adlî, dîvânında pek çok dînî-tasavvufî kavrama ve bunlarla ilgili olaya yer vermiştir. Bu anlamda dîvânın bu zenginliğini, Sultan İkinci Bâyezîd’in “Velî” sıfatıyla açıklamak da mümkündür. Nitekim dîvânının başında yer alan tevhîdden alınan aşağıdaki beyitler de şairin samimi dindarlığına işaret niteliğindedir:

Hudâyâ Hudâlık saña yaraşur
Nitekim **gedâlık** baña yaraşur (G.1-1)

Egerçi ki **‘isyân**umuz çok durur
Sözümüz yine **rabbenâ** yaraşur (G.1-7)

Ne **ümmîd** ü ne **bîm**dür işümüz
Hemân bize **havf** u **recâ** yaraşur (G.1-8)

Yukarıdaki tablo, aynı zamanda Adlî'nin geniş bir dînî kültüre sahip olduğunu da ortaya koymaktadır. Zira tabloda dînî hayatın her anında karşılaşılabilecek kelime ve kavrama rastlamak mümkündür. Bu bakımdan dîvânda en sık rastlanan kelime-kavramlardan biri, *Allah, İlâh, Hak, Hudâ, Rab* gibi kelimelerle ifade edilmiş olan Allah'tır.

Adlî'nin dîvânında dikkat çeken dînî kavramların pek çoğu *âyet, Cibrîl, ehl-i îmân, gufrân, inkâr, İslâm, istiğfâr, levlâk, melâ'ik, münzel, havf u recâ, rûz-ı mahşer, Resûl, sûre, tefsîr, tekfîr, vahy* ve *zemzem* gibi İslâm inancıyla doğrudan ilgili terminolojiden oluşmaktadır.

Sidreyle boyuñ nisbetini sorana **Cibrîl**
Kaddüñ gibi dir toğrısı 'âlî-neseb olmaz (G.33-5)

Çıkmazam kûyından ümmîd-i likâ-yı yâr ile
Ehl-i îmâna olur hubb-ı vatan çün pây-best (G.11-3)

İncîl, Îsâ, Mûsâ, Süleymân, Yûsuf, havrâ, ehl-i salîb gibi başka semâvî dinlerle ilgili kavramlara da yer verildiği görülen dîvânda *'amel, kulluk, mihrâb, minber, namaz, Kıbleteyn, secde, va'z, vird ü du'â, zikr* gibi İslâmî ibadetle ilgili kelimelerin çokluğu dikkat çekmektedir.

Cândur îsârumuz incinme ayağuñ tozına
Tuhfe-i mûr ider çünki **Süleymân**'ı ferah (G.16-4)

Ka'be-i kûyına 'azm itme yüzüñ hâk itmedin
Niyetüñden fâ'ide olmaz **namâz**ı bilmedin (G.116-3)

Şahıslar

Sevgili-Güzel

Bütün divan şairleri gibi, Adlî de dîvânında en çok sevgiliye yer vermiştir. Aşağıdaki örneklerden ve tablodan anlaşılacağı gibi Adlî, sevgiliyi ifade etmek üzere şiirlerinde, *cânân, dilber, dildâr, dôst, güzel, nigâr, sanem, şâhid, yâr* gibi müstakil kelimeler kullanmıştır:

‘Adlî **nigâr**a hâlüñ ‘arz it niyâz birle
Dervîş olanlar olur şâh-ı cihâna muhtâc (G.14-5)

Dilde gamzeñ zahmına merhem didüm **dilber** didi
Tîr-i müjgânum yeter her lahzada dermân saña (G.4-3)

Bununla birlikte Adlî, zaman zaman *çeşmi sâhir, gözi cellâd, kaşı hilâl, meh-rû, serv-i revân, tâze nihâl* gibi bir teşbihi ya da istiâreyi barındıran kelime gruplarından da yararlanmıştır:

Göñül **ol çeşmi sâhir**den hazer kıl
Ne mekr ile göñül alur nazar kıl (G.72-1)

Ol gözi cellâd hicrinde ölürsem dostlar
Bu garîbüñ mâteminde eylemeñ şîven dirîg (G.47-5)

Kande varam sâye-i serv-i bülendüm var iken
Kime kul olam senüñ gibi **efendü**m var iken (G.118-1)

Örnek beyitler, diğer bütün divan şairleri gibi, Adlî’nin de sevgiliyi her türlü eleştirinin ve eksikliğin üzerinde tuttuğunu, ona her şeyiyle bağlı olduğunu, âşık karşısında mutlak bir güce ve geleneksel güzellik ölçütlerine sahip olduğunu göstermektedir.

Tablo 15: Adlî Dîvânında Sevgili-Güzel
âfet-i devrân, cânân, cellâd, çeşmi sâhir, dilber, dildâr, dôst, düzd-i dil, fettân, gonca-leb, gözi cellâd, gözi fettân, gözi kâfir, gül-izâr, güzel, kaşı hilâl, kemân-ebrû, kemend-endâz, lâle-izâr, lebleri mercân, Leylî, meh-çehre, meh-rû/mâh-rû, nigâr, perî-peyker, ruhları gülzâr, saçı sünbül, sâhir, sanem, sayyâd, serv-i hôş-reftâr, serv-i revân, sitem-ger, şâh-ı cemâl, şâh-ı cihân, şâhid, şâh/şeh, tâze nihâl, yâr, zülfi tarrâr.

Âşık

Adlî'nin dîvânında âşık karşılığında kullandığı kelimelerden oluşan aşağıdaki tablo, şairin âşığa bakış açısını da ortaya koymaktadır. Zira şairin gözünde âşık, sevgilinin *bendesi, çâkeri, esîri, üftâdesi, gedâsı, gulâmı, kulu* vs'dir. Aynı zamanda âşık, *ehl-i cünûn, marîz-i aşk* ve *Mecnûn'*dur; *sevgilinin mahallinde serhûştur; öksüz ve sâ'il*dir. Sevgilinin şair nazarındaki konumunu ortaya koyan örnek beyitlerden de anlaşılacağı gibi bu bakış açısı, divan şairlerinin geleneksel bakış açılarıyla da örtüşmektedir.

'Âşıklaruñ çoğ olduğına dostum incünme
Lâzım degül mi hayl ü haşem cem'i beglere (G.130-4)

Nâlesinden **'âşık**uñ yâ Rab nice handân olur
Âh elinden ol sitemkâruñ kayurmaz âhdan (G.119-3)

La'l-i nâbuñ şerbetiyle iy tabîb-i cân u dil
'Âşık-ı dil-hastenüñ derdine dermân eylegil (G.70-6)

Tablo 16: Adlî Dîvânında Âşık
âşık (uşşâk), aşk ehli, aşk hayli, bende, bî-dil, çâker, dil, ehl-i cünûn, enîs, esîr, fütâde, gedâ, gönül, gulâm, kul, leşker, levend, marîz-i aşk, Mecnûn, öksüz, sâ'il, serbâz, serhûş, sermest, şâir.

Rakîb, Gayr, Adû

Divan şiirinde dikkat çekici bir işleve sahip olan tiplerden biri de şüphesiz *rakîb*dir. Zaman zaman bu kavramla ilgili karışıklık yaşandığından, kısa bir değerlendirmede yarar olacaktır. Lügatlerde *rekâbet eden, gözleyen, gözeten* anlamlarıyla yer alan; rakîb, "Arap edebiyatında âşıkları gözetleyerek rahatça baş kaldırmalarına fırsat bırakmayan bir tipi temsil etmektedir."[217] Bununla birlikte rakîb kelimesinin rekâbet kelimesiyle aynı kökten gelmediği, *gözleme* anlamındaki *rakabe* kelimesinden geldiği, *'adû-a'dâ* ve *gayr-ağyâr* tipleriyle benzer işleve sahip olarak kullanıldığı; zannedilenin aksine âşığın rekâbet hâlinde olduğu tip anlamıyla çok az kullanıldığı[218] dikkatlerden kaçırılmamalıdır.

Rakîb, Adlî'nin nazarında bütün divan şairlerinde olduğu gibi yabancı ve basiretsiz bir düşmandır *(adû, ağyâr).* Dahası lânetlenmiş *(la'în),* çirkin *(bed-likâ),* cimri *(bahîl)* ve aşağılık *(le'îm)* bir bozguncudur *(müfsid).*

'Adû-yı bî-basar aña muhâlif olsa ne tañ
Sahîhi egri görürler şular ki ahveldür (G.3-4)

Benüm ile dost olsañ cân virür gamdan 'adû
Nûş-hand itseñ baña eyler **rakîb**üñ zehr hand (G.18-3)

And içse **rakîb**üñ sanemâ dînüm içün dir
Yok yire niçe andlar içer gör o la'îni (G.134-5)

Tablo 17: Adlî Dîvânında Rakîb, Gayr, Adû
adû, adû-yı bî-basar, ağyâr, bahîl, bed-likâ, düşmen, la'în, le'îm, muhtesib, müfsid, rakîb.

Tarihî Şahıslar

---

[217] Ahmet Atillâ ŞENTÜRK, **Klasik Osmanlı Edebiyatı Tiplerinden Rakîb'e Dair,** Enderun Ktb., İstanbul 1995, s.6.
[218] Ahmet Atillâ ŞENTÜRK, **a.g.e.,** 1995, s.11, 12, 13.

Adlî Dîvânında geçen tarihî şahısları gösteren aşağıdaki tablo, *Hz.Muhammed, Hz.İsâ, Hz.Mûsâ, Hz.Yûsuf ve Hz.Süleymân* gibi dînî şahıslar yanında, dînî kimliği olmayan ya da bu kimliği ikinci plânda kalan birçok ismin de Adlî tarafından şiire taşındığını ortaya koymaktadır. Bununla birlikte Adlî'nin nazarında Hz.Muhammed'in diğer bütün isimlerden ayrı bir yeri olduğuna işaret etmek gerekir. Nitekim dîvânında, bu bakış açısını yansıtan birçok beyit bulunmaktadır:

‘Âşık olur mı diyen sen meh-likâyı sevmezin
Ümmet olur mı diyen kim **Mustafâ**'yı sevmezin (G.100-1)

Dahası bir padişah olması hasebiyle klasik anlamda bir tek kaside yazmadığını gördüğümüz Adlî, bir gazelini Hz.Peygamber'in övgüsüne ayırmış ve Alî Emîrî Efendi, bu gazelin başına “Na‘t-ı Şerîf” başlığını koymuştur (bkz.3 nolu şiir).

Örnek beyitlerden anlaşılacağı gibi, dînî ve tarihî bütün isimler, Adlî'nin şiirlerine, tarihe mal olmuş kimlikleri ve kişilikleriyle uyumlu olarak yansımışlardır. Söz gelimi aşağıdaki mısralarda şair, ünlü aşk kahramanları Mecnûn ile Ferhâd'ı, kendisiyle karşılaştırmış ve onların kendisiyle hem-kadem olamayacağını söyleyerek aşk sahasında ne kadar ileri gitmiş olduğuna işaret etmiştir:

Gam deştini kim kat‘ iderem mümkin olur mı
Mecnûn ile **Ferhâd** baña hem-kadem olmak (G.52-4)

Adlî, herkes tarafından bilinmeyen bazı tarihî gerçeklere de şiirlerinde yer vermiştir. Örneğin Gazneli Mahmud Adlî'nin mısralarına, tarihî kişiliği ve veziri Ayaz'a verdiği değerle uyumlu olarak yansımıştır.

‘Adliyâ ‘âr eyleme cânân yolunda ölmege

Cân fedâ kılmadı mı **Mahmûd**'ı gör **Ayaz** içün (G.108-6)

Tablo 18: Adlî Dîvânında Tarihî Şahıslar
Attâr, Ayâz, Bû-leheb, Cem, Dârâ, Ferhâd, Gaznevî, Hızr, Husrev, Îsâ (Mesîh), Keykâvûs, Leylî, Mahmûd, Mecnûn, Muhammed, Mûsâ, Mustafa, Nu'mân, Rüstem, Skender, Süleymân, Yûsuf, Zâl.

Diğer Şahıslar-Toplumsal Tipler

Yukarıdaki isimlerden başka Adlî'nin şiirlerine yansımış daha birçok tip vardır. Bu tipler, aynı zamanda şairin yaşadığı kültürel ve toplumsal ortamın da şiirlerine yansıdığının bir göstergesi niteliğindedir. Zira şairin şiirlerinde geçen figüratif şahıslardan oluşan aşağıdaki tabloda yer alan şahıslar, 15.yüzyıl İstanbul'unun sosyal hayatında karşılaşılabilecek tiplerden oluşmaktadır. Öyle ki hırsızından beyine, padişahına; tellalından mimarına, müderrisine; haramisinden zâhidine ve müneccimine kadar pek çok toplumsal tipin bu tabloya dahil olması, bir padişah olduğu da dikkate alındığında, aslında Adlî'nin dîvânının toplumsal tipler açısından ne kadar zengin olduğunu orataya koymaktadır.

Tablo 19: Adlî Dîvânında Diğer Şahıslar-Toplumsal Tipler
'ases, assı, aşk pîri, attâr, bâğbân, beg, cüvân, çeri, dellâl, derbân, deyyâr, dûzah ehli, düzd, düzd-i Arab, efendi, ehl-i akl, ehl-i dil, ehl-i nazar, ehl-i salîb, ehl-i tezvîr, emvât, erkân-ı devlet, hâce, halk, harâmî, hatîb, husrev, ins ü cân, merd, mimâr, müderris, müneccim, mürde, mürîd, mürşîd, Müselmân, nigehbân, pâdişâh, pîr, rind, sâkî, serasker, serkeş, süvâr, şâb, şehriyâr, şemşîr-zen, şeyh, şinâver, tabîb/etıbbâ, tâcir, tâcver, uğrı, vâ'iz, visâl ehli, zâhid, zulm ehli.

Yer Adları

Dîvânında günlük hayatta karşılaşılabilecek pek

çok toplumsal tipe yer verdiği görülen Adlî, yer adlarına aynı oranda değinmemiştir. Bununla birlikte tablodan da anlaşılacağı üzere, şiirlerinde tespit edilen yerler, *Çîn* ve *Hind* ülkeleriyle *Semerkand* dışında, şairin padişah olduğu dönemde ya Osmanlı İmparatorluğunun ya da komşu ülkelerin sınırları içerisindedir.

Tablo 20: Adlî Dîvânında Yer Adları
Acem, Bağdâd, Ceyhûn, Çîn, Hind, Huten, İrem, Kâ'be/Kıble, Kara Boğdan, Mısır, Rûm, Semerkand, Sfahân, Şât, Tâtâr.

İnsan Uzuvları

Aşağıdaki tablodan da anlaşılacağı gibi, Adlî Dîvânında, başta sevgilininkiler olmak üzere, pek çok insan uzvuna yer verilmiştir. Sevgilinin uzuvlarıyla ilgili benzetme, bağdaştırma ve istiâreler, divan şiirinin klâsik anlayışına uygundurlar. Nitekim aşağıdaki beyitlerinde Adlî, sevgilinin kirpikleriyle ok, kaşlarıyla keman, dudakları ve dişleriyle inci, yanağıyla lâle, zülfüyle sümbül, yüzüyle ay arasında ilgi kurarken, divan şairlerinin geleneksel beğenilerine de sadık kalmıştır.

Müjeñ tîri geçer **sîne**mden irer ok gibi câna
Kemân-**ebrû**laruñ bir kûşeden meyl itse kurbâna (G.126-1)

Leb ü **dendân**uñuñ vasfın işitdi dir seher bülbül
Suhandan dür dizüb 'Adlî ne hoş şîrîn gazel dirsin (G.103-7)

Hayâl-i **hadd** ü **zülf**üñle eger hâk olsam iy meh-**rû**
Bitiser lâle vü sünbül benüm kabrümüñ üstinde (G.121-5)

Adlî'nin şiirlerine yansıyan sevgili her yönüyle idealize edilmiştir. Öyle ki gözleri cellâd, gamzesi kâtil,

boyu Sidreden yüce, beli kıldan ince, dehânı sır, çene çukuru ise âdeta bir kuyudur:

Gözleri cellâdına virmiş **müje** hançerlerüñ
Düzd-i dil asmağa iki **kâkül**-i miskîn salup (G.9-3)

Geh öldüm gamzesinden geh **leb**inden tâze cân buldum
Tarîk-i ‘aşk içinde ‘Adliyâ tebdîl-i hâl itdüm (G.97-5)

Sidreyle **boy**uñ nisbetini sorana Cibrîl
Kaddüñ gibi dir toğrısı ‘âlî-neseb olmaz (G.33-5)

İderem fikr-i **miyân**uñla **ten**üm **mû** gibi ben
Dizerem eşk **diş**üñ yâdına lûlû gibi ben (G.111-1)

‘Adlî **dehen**i sırrına irmek diler iseñ
Lâzım durur evvelde **vücûd**uñ ‘adem olmak (G.52-5)

Beni lâ-yakıl iden şerbet-i la‘l-i **leb**idür
Beni sergeşte kılan âh-ı çeh-i **gabgab**ıdur (MT.148)

Sevgilinin uzuvları açısından, diğer divan şairlerinin pek dikkat etmediği bir ögenin Adlî’nin dikkatini çektiği görülmektedir. Adlî iki beytinde sevgilinin uzvu olarak bileklerden bahsetmektedir. Bunların birinde *sîmîn* diğerinde ise *miskîn* kelimesini bilek için niteleme sıfatı işleviyle kullanmıştır:

Ne olur mâl-ı dünyâvî vireydüm **cân**ı şükrâne
Tolaşsa **boyn**uma görsem biri sîmîn **bilek**lerden (G.109-3)

Seher tâvus idüp cilve irişmez **zülf**-i zîbâna
Cehâletden ider nâle döger miskîn **bilek**lerden (G.109-4)

Adlî Dîvânında âşığa ait uzuvlar da önemli bir yer tutmaktadır. Şiirlerinde sevgilinin boyunu, güzelliğini, ağzını, yüzünü, dişlerini, gamzesini, dudağını, yanağını, benini, kirpiklerini, belini, bileklerini ve saçını konu edinmiş olan şair, âşığın ise daha çok canından, bedeninden, gözlerinden, sinesinden ve yüreğinden

bahsetmiştir. Bu iki grup uzuv arasındaki fark, birinci grubun estetik duygusuyla ve güzellik anlayışıyla, ikinci grubun ise fedakârlık, sadakat ve tahammül duygusuyla ilintili olmasına dayanmaktadır.

Nitekim Adlî'ye göre âşığın ciğeri sevgilinin aşkının derdiyle yanmıştır ve sevgilinin dudağı hasretiyle gözlerinden yaş yerine ciğer kanı dökmektedir. Yüreği de bu dertle kan olmuştur:

Her dilde ki dâğ-ı gam-ı ʻaşkuñ eseri var
Âh itse nola derd ile yanmış **ciger**i var (G.20-1)

Gözlerinden ʻAdli-i dil-hastenüñ şevk-i lebüñ
Dâğ-ı hasretle döker yaş yirine hûn-ı **ciger** (G.22-7)

Gözüm hicr ile sen giryân imişsin
Yürek bu derd ile sen kan imişsin (G.104-1)

Âşık, cismini ise sevgilinin atı ayağı altında toprak etmiştir. Rûhu, sevgili olmadan teninde bir nefes kadar bile kalamaz. Dahası âşığın gönlünde, vücudundaki her bir kıl dillense bile, haşra kadar söylenmeyecek yaralar vardır.

Hevâda toz degüldür zâhir olan gerd-i râhuñda
Bu hâkî **cism**i rahşuñ ayagında pâymâl itdüm (G.97-4)

Kerem kıl bir nazar dahi beni bî**-cân** idüp gitme
Ki sensüz bir nefes olmaz karârı **rûh**umuñ **ten**de (G.121-2)

Dilde **gamze**ñ zahmını tâ haşr olınca iy sanem
Tende her **kıl dil** olup söylerse diñlenmez benüm (G.89-2)

Adlî, şiirlerinde rakîbin uzuvlarına istisnaî ölçüde az yer vermiştir. Şair, bir beytinde sevgilinin dudağına diş bilediğinden, rakîbin ağzında diş bırakılmadığını söylemektedir:

Ol rakîb-i seg **diş**in bilerdi yârüñ **laʻl**ine
Seng urup komadılar **ağz**ında **dendân**ı dürüst (G.12-6)

Şair, başka bir beytinde ise küfür ehlinin yüreğinden bahsetmektedir. Ona göre İslâm dininin geceleri aydınlatan mumu, küfür ehlinin yüreği yağı ile yanmaktadır:

Dîn-i İslâmumuzuñ şem‘-i şeb-efrûzı dahi
Ehl-i küfrüñ **yüregi yağı**le yanar oldı (G.141-3)

Tablo 21: Adlî Dîvânında İnsan Uzuvları
bâlâ, bilek, boy, cân, cemâl-hüsn, ciger, cism-ten, dehân, dest, dîdâr, diş-dendân, gabgab, gamze, gerden, göz-çeşm, gûş, had, hâl, hatt, izâr, kadd-kâmet, kan-hûn, kaş-ebrû, kirpük-müje-müjgân, leb, merdüm, miyân-bil, ruh, rûy, ser, sîne-bağır-ber, yaş, yürek, zahm-yâre, saç-turra-kâkül-zülf-zülüf.

Eşyâ

Genellikle benzetme amaçlı kullanılmış olsalar da, Adlî'nin şiirlerinde tespit edilmiş olan eşyâ, günlük hayatta kullanıldıklarından, toplumsal birtakım alışkanlıklara da işaret niteliğindedirler. Bu yönüyle aşağıdaki tabloda özellikle *akçe, âyine, beng, câm, dirhem, gülâb, hançer, heykel, hırka, kâfûr, kânûn, kemân, kühl, mey, micmer, mihrâb, minber, rikâb, rübâb, sifâl, sîm, şeker, şem‘, şerbet, tâc, taht, telh, tûtiyâ* gibi ögeler dikkat çekmektedir. Aşağıdaki örneklerden, eşyanın şiire, benzetme ögesi olarak yansıdığı anlaşılmaktadır:

Da‘vi-i hüsn eyleyüp gün vechi yok ger ura lâf
Çün yüzüñ **âyine**si gibi degül mir‘âtı sâf (G.48-1)

Didüm vasluñ müyesser ola mı dir
Delü misin ya serhûş ya yedüñ **beng** (G.57-4)

Dermiyân it varuñı nergis gibi bâğ içre kim

Dökilüp saçılmağ ögretdi şükûfe **dirhem**i (G.135-2)

‘Arak belürse ruhuñda **gülâb**-ı terden yeg
Halâveti lebünüñ **şehd** ile **şeker**den yeg (G.62-1)

Bununla birlikte benzetme ögesi olarak değerlendirilmiş olsalar da, bütün bu ögeler, bir divan şairinin beslendiği kelime havuzunun çerçevesini oluşturmaktadırlar. Kullanılan para birimi, ev eşyâsı, kişisel bakımla ilgili eşyâ, savaş ve eğlence araçlarından oluştuklarından, şairin yetiştiği toplumun gündelik hayatına dair önemli ipuçları vermektedirler.

Tablo 22: Adlî Dîvânında Eşyâ
akçe, âyine-mir‘ât, bend-kemend, beng, câm, cür‘adân, dirhem, dolâb, gülâb, hadeng, hançer, heykel, hırka, ilâc, kâfûr, kand-şehd, kânûn, kâse, kebâb, kemân, kemer, kîmyâ, kullâb, kühl, küleh, mey-şarâb, micmer, mihrâb, minber, nây, ok, pîrehen, revzen, rikâb, rübâb, sâgar, sifâl, sîm-gümüş, sükker-şeker, şem‘, şemse, şemşîr, şerbet, tâc, taht, telh, tîr, tûtiyâ, yay, zencîr.

Kozmik Ögeler

Adlî, dîvânında birçok kozmik ögeye de yer vermiştir. Bu ögeleri genellikle benzetme amaçlı kullanmışsa da, gerçek işlevleriyle ve kozmik özellikleriyle uyumlu olmasına her zaman dikkat etmiştir. Söz gelimi bir beytinde, istiâre yoluyla, güneşi sevgili yerine kullanırken, güneşin bütün dünyayı aydınlatmasından; aynı amaçla ayı kullanırken, ayın parlak olmasından; yıldızı şair yerine kullanırken ise, yıldızların aya nazaran çok küçük görünmesi gerçeğinden ilhâm almıştır. Başka bir beytinde de sevgilinin kaşını hilâle benzetirken, yine ayın hilâl evresindeki görüntüsünden yararlanmış; böylece yaptığı benzetmeyi sağlam bir temele oturtmuştur.

Mihr-i ‘âlem-tâbı medh itmek düşer mi zerreye

Kevkebe lâyık mıdur itmek **meh-**i tâbânı medh (G.15-2)

Kaşı hayâli **hilâl**üñ kadin kemân itmiş
Ne fâ'ide ki bu fikrinden ol ziyân itmiş (G.40-1)

Tablo 23: Adlî Dîvânında Kozmik Ögeler
ay u gün, ay-mâh-meh-bedr, burc-ı akreb, dür-dürer-lûlû-la'l-yâkût-gevher, gice gündüz-rûz u şeb, gök-felek-eflâk-tokuz eflâk-yer ü gök-çarh-nüh kâse-i gerdûn, güneş burcı, güneş-şems-âftâb-mihr, hamel burcı, kevkeb-kevâkib-encüm, pervîn.

Bitkisel ve Doğal Ögeler

Bitkiler ve diğer doğal ögelere, Adlî'nin şiirlerinde sıkça rastlamak mümkündür. Adlî'nin şiirlerine yansıyan bitkiler ve doğal ögeleri *bitkisel mekânlar, çiçekler, ağaçlar, diğer bitkiler, doğal olaylar ve diğer ögeler* başlıkları altında incelemek mümkündür.

Bitkisel Mekânlar

Adlî'nin şiirlerinde geçen bitkisel mekânları, genel bir bakış açısıyla, iki gruba ayırmak mümkündür. İlk grup *gülşen, gülsitân, gülzâr, çemen* ve bâğ gibi daha çok çiçeklerin ve kültür bitkilerinin yetiştiği mekânlardan; ikinci grup ise daha çok *beyâbân, kühsâr, mezra'* ve *sahrâ* gibi yabanî bitkilerin yetiştiği ve yabanî hayvanların yaşadığı mekânlardan oluşmaktadır. Bu arada dîvânda *gülzâr ve gülşen* gibi birinci grubu oluşturan mekân adlarının sevgilinin yüzü ve mahallesi gibi olumlu ögelerle ilişkilendirildiği dikkat çekmektedir:

Yüzüñ **gülzâr**ı şevkından göñül murgı gelür zâra
Anuñçün gül yüzüñ yâdına eyler meyl **gülzâr**a (G.131-1)

Dir imiş dilber yüzüm **gülzâr**ına karşu hezâr
Gülşen-i kûyumda var biñ bülbül-i gûyâlarum (G.88-3)

Adlî, aşağıdaki örneklerde ise, beyâbânı aşkla, mezra'ı da uzun emelle bağdaştırırken, kühsârı ağaçların yeşil elbiseler giyip kalp huzuruyla kıyama durdukları bir mekân olarak değerlendirmiştir:

Baña dîvâne oldı diyü ehl-i 'akl ider ta'ne
Ne mühlik **vâdi**dür bilmez meger 'aşkuñ **beyâbân**ı (G.133-3)

Sebz-pûş olup kıyâma turdılar her bir şecer
Kıldılar secde huzûr-ı kalbile **kühsâr**abak (G.2-3)

'Âşıka hûşe-i zülfüñ eger olmaz mâ'il
Mezra'-ı tûl-i emelden ne olısar hâsıl (G.71-1)

Adlî'nin şiirlerinde çemenin iki farklı yönüyle değerlendirildiği görülmektedir. Örnek beyitlerden de anlaşılacağı gibi çemen, öncelikle bitkisel ve doğal bir mekân adıdır; ancak aynı zamanda çimendeki çimler anlamında da kullanılmıştır:

Oklaruñı medh ider cismümde olan her kılum
Her **çemen** dildür sanasın kim ider bârânı medh (G.15-4)

Çemende bülbül-i hoş-gûy 'aczini bilüben
Gülüñ letâyifine hârı hem-zebân itmiş (G.40-3)

Çiçekler

Çiçek anlamında *ezhâr* ve *şükûfe* kelimelerini kullanan Adlî, dîvânında *benefşe, gül, lâle, nergis, reyhân, yâsemîn, sûsen* ve *sünbül* gibi **çiçekler**e yer vermiştir. Şair, bu çiçekleri, divan şiirindeki anlam çerçeveleriyle[219] ve bütün bitkisel nitelikleriyle uyumlu

[219]Bu çiçeklerin divan şiirindeki anlam çerçeveleri için bkz. Yavuz BAYRAM, **Çiçeklerle Diğer Bitkilerin Divan Şiirine Yansıma Biçimleri ve Anlam Çerçeveleri,** OMÜ SBE (y.d.t.), Samsun 2001.

olarak kullanmıştır.

Örneğin Adlî’nin şiirlerindeki gül sevgiliyi temsil eder. Ayrıca sevgilinin yüzü ve yanağı da güle benzer. Dahası sevgili naz ile şöyle bir salınsa gül, utancından gül suyuna döner:

Hâr fikri bülbüle **gül**den komaz bûy-ı vefâ
Yok hisâbına say ağyârı beru gel yâra bak (G.2-6)

Gül yüzüñ devrinde ‘uşşâkı rakîb incitmesün
Olduğı yokdur cihânda ‘işret-i nevrûz telh (G.17-1)

Zînet olmaz gülsitân içinde **gül** açılmasa
Kûyına revnak viren yârüñ ruh-ı zîbâsıdur (G.30-4)

Gül gülâb olur hayâdan seyr-i gülzâr eyleseñ
Nâz ile salınsañ olur serv-i hoş-reftâr kul (G.81-2)

Lâle ile sevgilinin yanağı, âşığın yaraları ve ciğeri arasında ilgi kurduğu aşağıdaki beyitlerden anlaşılacağı gibi, aynı tespit, lâleyle ilgili beyitlerde de geçerlidir.

Hadeng-i gamzesi bağrumda başlar çıkarup
Yaşumı kana boyadı benüm o **lâle-**‘izâr (G.23-2)

Dilüme **lâle** gibi deşt-i gamda dâğ kodı
Tarâvet-i ruhı vü hâli **gül-**‘izârlaruñ (G.66-2)

Gözlerüm yaşından alur ebr-i bârân dökmegi
Lâleye hûnîn ciger ta‘lîm ider micmerligi (G.139-4)

Nitekim Adlî’nin şiirlerinde tespit edilen diğer çiçekler de, geleneksel dîvân şiiri estetiği ve anlayışı içerisinde değerlendirilmiştir. Örnek beyitlerdeki *nergis-çeşm, benefşe-hatt ve boyun, reyhân-hatt, yâsemen-‘ârız, sûsen-hançer* ve *sünbül-zülf/saç* ilgileri bunu kanıtlamaktadır:

Göñülde çeşm-i mahmûruñ hayâliyle ölürsem ben
Bitiser **nergis-**i şehlâ tenüm üzre giyâhumdan (G.113-5)

Boynumı burdı **benefşe** hattuñuñ sevdâları
Göñlümi sevdâyile başdan çıkardı kâkülüñ (G.56-3)

Gerçi kim yâkût dirler yazdı çok meşk u misâl
Yazmadı hattuñ gibi bir hatt-ı **reyhân**ı dürüst (G.12-2)

Gülşen-i hüsnüñde haddüñdür **gül**-i hamrâ velî
Hatt-ı sebzüñdür **benefşe** ‘ârızuñdur **yâsemen** (G.115-2)

Çekdi **sûsen** hançerin beñzer diyüben ağzuña
Korkusından **gonca**lar ağzın yumup açmaz dehen (G.115-6)

Sünbülüñ sâye salar üstine berk-i **semen**üñ
Devr ider dâ’ire-i **verd**-i teri **yâsemen**üñ (G.55-1)

Ağaçlar

Adlî’nin şiirlerinde **ağaçlar**ın çiçekler kadar yer bulduğunu söylemek mümkün değildir. Bununla birlikte ağaçlar da, çiçekler gibi, bitkisel nitelikleriyle ve geleneksel anlayışla uyumlu olarak, Adlî’nin şiirlerine yansımışlardır. Örnek beyitlerdeki *çenâr-du‘â/uzun ömür, şimşâd/nârven-hizmetçi, rutab-leb ve sanavber-kadd* ilgileri de bunu açıkça ortaya koymaktadır:

Sâyesinde kaddüñüñ sürdügiçün ‘ömr-i dırâz
Serv-i bâlâña **çenâr** el götürüp eyler du‘â (G.7-3)

Berk-i sebzin ‘arz idüp hidmet kusûrın gösterüp
Ellerin **şimşâd** ile başına korlar **nârven** (G.102-4)

Rıdvân lebüñi görse diye bâğ-ı cinânda
Bunuñ gibi şîrîn-ter ü rengîn **rutab** olmaz (G.33-6)

Dil viren ol yüzi gül ü kaddi **sanavber**e
Bir zerre mihri kalmadı hurşîd-i envere (G.130-1)

Şüphesiz Adlî’nin şiirlerine en sık yansımış ağaç, aşağıdaki örneklerde sevgili ve sevgilinin boyu ile ilişkilendirilmiş olan servidir:

Kande varam sâye-i **serv**-i bülendüm var iken
Kime kul olam senüñ gibi efendüm var iken (G.118-1)

Sen şeh-i **serv**-kadüñ izine yüz sürmek içün
Ağlayup yollaruña yüz sürerem su gibi ben (G.111-2)

Bâd-ı âhuñla niçün ol **serv** meyl itmez saña
Çünki ʻAdlî meyl ider her sûya **serv**i bâddan (G.105-7)

Diğer Bitkiler

Adlî'nin şiirlerinde çiçekler ve ağaçlar dışında erzen, fülfül, mercân ve ney gibi bazı bitkilere de yer verildiği görülmektedir. Bu kelimelerin geçtiği beyitler incelendiğinde, erzen ile fülfülün bitkisel niteliklerinden alınan ilhâmla (küçük olmaları) şiirlere yansıtıldıkları anlaşılmaktadır.

Hâsıl-ı hüsnüñde hâlüñ menʻ kılma k'eylemez
Çün kerîm olan gedâdan dâne-i **erzen** dirîğ (G.47-6)

Beñlerüne bende **fülfül** yüzüñe gülzâr kul
Sünbülüñe boynı bağlu nâfe-i Tâtâr kul (G.81-1)

Diğer taraftan, *Kirpigümi anda ʻAdlî şâh-ı mercân eylerem* mısraında, mercan dalı ile kirpik arasında ilgi kurduğu görülen şair, neyi ise saz anlamından çok bir eşyâ olarak değerlendirmiştir.

Lûlû dişüñüñ yâdına iy lebleri **mercân**
Gözden bırağursam ne ʻaceb dür-i semîni (G.134-2)

Ney gibi nâlem benüm olduğuyiçün sûz-nâk
İñleyüp âhenk ider çeng eyleyüp kaddin dü-tâ (G.7-4)

Doğal Olaylar

Adlî, şiirlerinde *mevsimler, yağmur, bulut, sel, gök gürlemesi, şimşek, çiy ve rüzgâr* gibi birçok doğal olaya

yer vermiştir. Mevsimler içinde en çok dikkat çeken, şüphesiz bahardır. Bahar, geleneksel eğilime uygun olarak, Adlî'nin şiirlerinde de gül mevsimi ve mutluluk zamanıdır. Nevrûzu da aynı çerçevede değerlendirmek mümkündür:

Hây 'Adlî ne turursın **fasl-ı gül** vakt-i **bahâr**
Görsin ol gül-çehre-i bî-zahmet-i hâr isteyen (G.102-7)

Nev-bahâr itdi müzeyyen yine rûy-ı 'âlemi
Bezm-i gülşende bulup bir niçe yâr u hem-demi (G.135-1)

Gül yüzüñ devrinde 'uşşâkı rakîb incitmesün
Olduğı yokdur cihânda 'işret-i **nev-rûz** telh (G.17-1)

Adlî, dîvânda dikkat çeken bir başka mevsim olan sonbaharı ise, doğal işlevinden aldığı ilhâmla, ayrılıkla bağdaştırmıştır:

'Âşıka hicrânda olsa yine bir bî-dil enîs
San olur fasl-ı **hazân**da bülbüle bülbül enîs (G.35-1)

Gülşen-i vasluñ **hazân-**ı hicr ile ceng itmege
Goncalarla şâh-ı gülden tîr ü peykân eyledüm (G.85-5)

Örnek beyitler, gerçek işlevleriyle uyumlu olmak şartıyla, doğal olayların şaire, başka benzetme ve bağdaştırmalar için ilhâm kaynağı olduğunu göstermektedir:

Pür 'ıtr ola meşâm-ı cihân hoş-hevâyile
Zülfüñ kohusın alsa **sehergeh** dem-i nesîm (G.96-3)

Şerâr-ı âhum ile **ra'd** u **berk**e od bırağup
Hacîl durur gözümüñ **yağmur**ından **ebr-i bahâr** (G.23-3)

Serv-kaddüñ yâdına yaşumı **seyl**-âb eyledüm
Kaddümi ol cûybâr üstinde dolâb eyledüm (G.93-1)

Tâze eyleñ bâde âbıyla dil-i pejmürdei
Niçe virdi âb-rû ezhâre görüñ **şebnem**i (G.135-4)

Tablo 24: Adlî Dîvânında Bitkiler ve Doğal Ögeler		
Bitkisel mekân bâğ, beyâbân, bûstân, çemen, gülsitân, gülşen, gülzâr, kühsâr, mezra‘, sahrâ, vâdi.	Çiçekler ezhâr-şükûfe, gonca, benefşe, gül-verd, lâle, nergis, reyhân, semen-yâsemen, sûsen, sünbül.	Ağaçlar şecer-eşcâr, bâdem, çenâr, nârven, rutab, sanavber, serv, sidre, şimşâd, ‘unnâb.
Diğer bitkiler erzen, fülfül, mercân, ney-nây.	Doğal olaylar bahâr, bârân, berk, ebr, hazân, nesîm, bâd-ı nesîm, nevrûz, ra‘d, rûzgâr, sabâ-bâd-ı sabâ, seyl, subh, şebnem.	Diğer ögeler âb-ı revân-cûybâr, bahr, hâr, has u hâşâk, mîve, nihâl, sebz.

Hayvanlar

Adlî, dîvânında yer verdiği hayvanları, gerçek nitelikleri doğrultusunda benzetme, bağdaştırma ve istiârelerde kullanmıştır. Birkaç örneğine aşağıda da yer verilen bu tür beyitlerde şair, âşık için *bülbül, hezâr, andelîb, murg, pervâne* ve *tûtî;* sevgili için *âhû;* rakîb için *bûm, gürg, har, seg, it, kelb, zâg u zegan, zâğ;* zâhid için *rûbâh* gibi hayvanların özelliklerinden ilhâm almıştır.

Adlî’nin şiirlerinde en çok yer verdiği hayvan, âşık için bir simge hâline gelmiş olan bülbüldür. Örnek beyitlerde de görüleceği üzere, murg, hezâr ve andelîb kelimeleri de genellikle aynı işlevle kullanılmışlardır:

Hâr fikri **bülbül**e gülden komaz bûy-ı vefâ
Yok hisâbına say ağyârı beru gel yâra bak (G.2-6)

Her kaçan ruhsârını ‘arz ide dil-ber gül gibi

Nâleye başlar görüp bîçâreler **bülbül** gibi (G.140-1)

Gülşen-i kûyuñ göñül **murg**ına kim me'vâ degül
Anuñ içün **bülbül-**i dil lâldür gûyâ degül (G.69-1)

'Andelîb-i dil nice derd ile feryâd itmesün
Gül-'izârına görür hâr-ı rakîb olmuş karîb (G.10-3)

Adlî'nin şiirlerinde dikkat çeken kuşlardan biri de papağandır. Şair papağanı genellikle bütün divan şairlerinin yaptığı gibi, güzel söz söylemesi ve şekere düşkün olması yönüyle değerlendirmiştir. Nitekim papağan, aşağıdaki beyitlere de bu nitelikleri vesilesiyle yansımıştır. İlk örnekte sevgilinin ayva tüylerinin dudağının kenarında bulunmasına işaret ederken papağanın şekere düşkün olmasından yararlanmış, ikinci ve üçüncü örnekte aynı özelliği, papağanın bir şaire benzetilmesine zemin oluşturmakta kullanmıştır.

Nola meyl eylese hattuñ gıdâ-yı la'l-i nâbuña
Çü **tûtî** kande olursa gıdâ yirine kand ister (G.19-2)

Şâ'irde ki nigârın leb-i la'l-i teri yok
Şol **tûti**ye benzer ki gıdâya şekeri yok (G.49-1)

Habs-i gamda dostum şekker-lebüñ vasf itmege
'Adli gibi olmaya bir **tûti**-i şîrîn-suhan (G.115-7)

Yine kuş türlerinden olan karga, çaylak (zâğ u zegan) ve baykuş (bûm) ise, şair tarafından, âşığın rakîbi için benzetme ögesi olarak kullanılmıştır. Her iki öge arasındaki temel ortaklık, olumsuz anlamlar ve çağrışımlar taşımalarıdır.

Nâlemi işitmeyüp **zâğ-**ı rakîbi gûş ider
Ol güle gelmez belî **murg**-ı suhan-dândan 'abes (G.13-2)

Cân bedende fikr-i ağyâr ile bir **bülbül** durur
Kim aña **zâğ** u **zegan** cem' olup olmış hem-kafes (G.37-2)

Hâr-ı hicrân ile hûy eyle hemân kim tutdılar
Gülşen-i kûyın nigâruñ ‘Adliyâ **bûm** ile **zâg** (G.46-5)

Şair, cânı bir kuşla bağdaştırdığı bir beytinde sevgilinin gözleri için şehbâz (doğan) nitelemesinde bulunurken, başka bir beytinde ise gönlü bir âhu ile bağdaştırıp sevgiliyi şîr (aslan) yerine koymaktadır.

Zülfi dâmına mukayyed olasın fikr eylemez
Murg-ı cân pervâz ider ol gözleri **şehbâz** içün (G.108-2)

Bu şevk ile dilerem k'işüñe olam kurbân
Ki **âhu**-yı dile **şîr**âne urasın bir tîr (G.27-4)

Şîr ve şehbâzı bir güç simgesi olarak değerlendirdiği görülen şair, bir beytinde de kartaldan bahsetmiştir. Ne var ki bu beytinde kartal (tâyir), bir güç simgesi olarak değerlendirilmemiştir. Zira şair, aşağıdaki ilk beyitte kendisini sevgilinin kirpikleri ve kaşlarıyla hırpalanmış ve kanatlarından mahrum kalmış bir kartala benzetmiştir. İkinci beyitte ise şair, tâvusu bir güzellik ögesi olarak kullanıp, bu kuşun renkli tüyleriyle sevgilinin zülfü arasında ilgi kurmuştur.

Nâveklerin ol kaşı kemân aldı tenümden
Ol **tâ’ir**e döndüm ki anuñ bâl ü peri yok (G.49-2)

Seher **tâvus** idüp cilve irişmez zülf-i zîbâna
Cehâletden ider nâle döger miskîn bileklerden (G.109-4)

Şair, bir beytinde canıyla pervâne arasında ilgi kurarken; gönlünü sineğe, sevgilinin zülfünü ise örümcek ağına benzettiği başka bir beytinde, örümcekle sinek arasındaki münasebetten yararlanarak canlı bir tablo oluşturmuştur.

Göñlümi dîvâne kılan zülf-i pür-sevdâsıdur
Cânumı **pervâne** iden şem‘-i bezm-ârâsıdur (G.30-1)

Rişte-i ümmîd göñlüm saldı zülfüñ bendine
Sañasın kayd oldı dâm-ı **‘ankebût** içre **mekes** (G.37-3)

Bu kuşlar dışında Adlî’nin şiirlerinde daha birçok hayvan kendine yer bulmuştur. Söz gelimi yukarıda kargaya, çaylağa ve baykuşa benzetildiği örnek beyitler bulunan rakîb, dîvânda sık sık köpeğe (it, kelb, seg) ve zaman zaman da eşeğe (har) benzetilmiştir.

Nice sayd ide diyem baña sen **âhû**yı rakîb
Gerçi **av it**i durur **kelb-i mu‘allem** degül ol (G.78-6)

Ululanup **seg** rakîb itmez nazar ‘âşıklara
‘Âşıka sorsañ cihânda nesne yok andan ‘abes (G.13-4)

Ol sanem **kelb**-i rakîbüñ ürdügin diñler dirîg
Veh ki feryâd u figânum ‘Adli diñlenmez benüm (G.89-7)

El degirmez ‘âr eyler beñzer ol şeh nâz ider
Har rakîbüñ lehçe-i murdârına şehnâz içün (G.108-4)

Adlî, kendisine zaman zaman hilekâr ve art niyetli göründüğünden, zâhidi karşı cephede addeder ve bir beytinde, hırsız imgesi eşliğinde, onun için rûbâh (tilki) sıfatını kullanır:

Zâhid-i **rûbâh** bakmaz rûy-ı yâra nitekim
Düzd olana nesne gelmez mâh-ı tâbândan ‘abes (G.13-3)

Adlî, aşağıdaki ilk beytinde telmih yoluyla karıncaya (mûr) yer verirken, ikinci beytinde ayrılığın verdiği üzüntüyle, gam ateşi ortasında bir semendere döndüğünü söylemiştir:

Câdur îsârumuz incinme ayağuñ tozına
Tuhfe-i **mûr** ider çünki Süleymân'ı ferah (G.16-4)

Nâr-ı gam ile fürkat odı bağladı beni
Döndüm miyân-ı âteş-i gamda **semender**e (G.130-6)

Dîvânda dikkat çeken bir diğer hayvan da attır. Aşağıdaki örneklerde olduğu gibi, şiirlerde at anlamında esb ve rahş kelimelerinin kullanıldığı görülür. Örneklerin ilkinde sevgiliden naz atının binicisi diye bahseden şair, ikinci örnekte vücudunu sevgilinin

atının ayağı altında ezdiğini söylemektedir:

İy süvâr-ı **esb**-i nâz olan rikâb-ı câna bas
Hüsn meydânı senüñdür ayağuñ merdâne bas (MT.149)

Hevâda toz degüldür zâhir olan gerd-i râhuñda
Bu hâkî cismi **rahş**uñ ayağında pâymâl itdüm (G.97-4)

Daha çok birleşik cins isim olarak bilinen şebdîz ve gülgûn kelimeleri, Adlî'nin dîvânında, telmih yoluyla at isimleri olarak da değerlendirilebilecek biçimde kullanılmışlardır:

Vâdi-i gamdan geçemez zülf ü haddüñ fikr ile
'Âşıkuñ **şebdîz**-i âh u eşk-i **gülgûn**ın salup (G.9-2)

Diğer taraftan Adlî'nin gözünde, sevgilinin zülfü güzellik hazinesini gönül hırsızından koruyan ejderlerdir. Ayrıca şair, bu zülf ejderini rakîbi helâk edebilmek için Hz.Mûsâ'nın âsâsı gibi değerlendirmektedir:

Genc-i hüsnüñ almağ ister düzd-i dil bilmez anı
Zülfüñüñ **ejder**leri aña nigeh-bândur senüñ (G.54-5)

'Aşkuñ kerâmetinde rakîbi helâk içün
Zülfüñ 'asâ-yı Mûsa gibi **ejdehâ** kılam (G.92-2)

Tablo 25: Adlî Dîvânında Hayvanlar
âhû, ankebût, bûm, bülbül-hezâr-andelîb, ejder, gülgûn, gürg, har, mekes, mûr, murg, nâfe, pervâne, rahş-esb, rûbâh, seg-it-kelb, semender, şebdîz, şehbâz, şîr, tâvûs, tâyir, tûtî, zâğ u zegan, zâğ.

Üçüncü Bölüm

TENKİDLİ METİN

Metnin Hazırlanmasında Dikkat Edilen Hususlar

1.Arapça ve Farsça menşeli uzun sesliler ā, ï, ō, ù; Ā, Ï, Ō, Ù şeklinde gösterilmiştir.

2.Bugünkü alfabemizde kullanılmayan harfler için aşağıdaki çeviriyazı alfabesi kullanılmıştır:

ÿ	ء	Š š		Ġ ġ	غ
Ŝ ŝ	ث		ص	Ó ó	ق
Ò ò	ح	Ë ë Ä ä	ض	Ñ ñ	ك
Õ õ	خ	Ţ ţ	ط		
Ê ê	ذ	Ë ë	ظ		
		Ť	ع		

3.Farsça vâv-ı maŤdûle õᵛāb kelimesindeki gibi gösterilmiştir.

4.Birleşik isimlerin ve sıfatların yazımında, İsmail ÜNVER’in “Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler” (**Türkoloji Dergisi,** C.XI, S.1, s.51-91) dikkate alınarak, bu tür kelimeler - işaretiyle ayrılmıştır.

5.Aynı şekilde Farsça edatlar ve ön ekler de, eklendikleri kelimelerden – işaretiyle ayrılmışlardır.

5.Nüsha farklarını belirtmek için ilgili kelimeler] işaretiyle ayrılmış; aynı kelimeyle ilgili farklılıkları belirtmek için virgül; aynı mısradaki diğer farklılıkları belirtmek için ise / işareti kullanılmıştır.

6.Şiirdeki bir beytin ya da kelimenin nüshada bulunmadığını belirtmek üzere, nüshayı ifade eden kısaltmanın başına (-) işareti konmuştur. Örneğin 5 numaralı gazelin İBB ve M1 nüshalarında bulunmadığı 5 -İBB, -M1 şeklinde; aynı gazelin 2.beytinin M2 nüshasında bulunmadığı 2 -M2 şeklinde gösterilmiştir. Bir kelimenin nüshada bulunmadığı ise peyġamber] -T örneğindeki gibi belirtilmiştir.

7.Tarafımızdan yapılan eklemeler, () şeklinde parantez içinde gösterilmiştir.

8.Orijinal imlâsında ve eski harfli metinde uzun olan bazı heceler, vezin gereği kısa okunmuştur: ŤAdlï>ŤAdli, ŤÏsï>ŤÏsi, āzād> azād...

9.*İse* ve *ile* gibi Türkçe ekler, eklendikleri kelimede bir ses değişimine sebep olmuşlarsa, kelimeye bitişik yazılmışlar; kelimede herhangi bir değişim olmamışsa ayrı yazılmışlardır: *yoğise, yok ise.* Ayrıca üçüncü teklik şahıs iyelik eki olan *i* ile vasıta hâl eki olan *ile*nin birleştiği kelimelerde bu ekler birleşik yazılmıştır: *(onun) mihrile.*

10.Nüshalarda *dāyim, melāyik, fāyide* şeklinde yazılan kelimeler, lügatlerdeki imlâları dikkate alınarak *dā’im* ve *melāÿik, fâÿide* şeklinde yazılmışlardır. Aynı şekilde harekelere göre nüshalarda *Müsülmân* şeklinde yer alan kelimenin de *Müselmân* şekli tercih edilmiştir.

11.Hem Ťaşk hem de Ťışk şeklinde okunabilen عشق kelimesinin, nüshalardaki harekeler dikkate alınarak Ťışk şekli tercih edilmiştir. Aynı şekilde اِی kelimesi de iy şeklinde gösterilmiştir.

12.Ayın (Ť) ve hemze (ÿ) işaretinden ayrılabilmesi için, n'ola k'ide gibi kelimelerde, harf-i tariflerde ve özel isimlerden sonra veya kesme işareti

olarak ' kullanılmıştır.

1

Münācāt*

feǓùlün feǓùlün feǓùlün feǓ ùl

1 Õudāyā Õudālıó saña yaraşur
Nitekim gedālıó baña yaraşur

2 Çü sensin penāhı cihān õalóınuñ
Óamudan saña iltica yaraşur

3 Şeh oldur ki óulluġuñ itdi senüñ
Óuluñ olmayan şeh gedā yaraşur

4 Şu baş kim saña secde eylemeye
Ser-i şāh ise zïr-i pā yaraşur

5 Şu dil kim marïż-i ġamuñdur senüñ
Aña êikrüñ ile şifā yaraşur

6 Şu kim dürr-i ġufrānuñ olmaó diler
Ġamuñ baòrına āşinā yaraşur

7 Egerçi ki Ǔisyānumuz çoó durur
Sözümüz yine *rabbenā* yaraşur

8 Ne ümmïd ü ne bïmdür işümüz
Hemān bize õavf u recā yaraşur

9 Eger Ǔadl ile sorasın ǓAdli'yi
ǓUóùbetdür aña sezā yaraşur

10 Ben itdüm anı kim baña yaraşur
Sen eyle anı kim saña yaraşur

11 Şu günde ki hiç çāresi óalmaya
Aña çāre-res Muštafā yaraşur

---

1 OR 1b, T 1b, M1 1b-2a, M2 1b-2a, -İBB.

*OR, M1 ve İBB'de başlıklara yer verilmemiştir. Kullanılan başlıklar, T ve M2 nüshalarından alınmıştır.

4b zïr-i] zïr ü OR, M1.

6 -T.

8b õavf] faró OR.

10 -T.

11 Bu beyit, OR nüshasında 10. Sırada, T nüshasında ise 9.sıradadır.

2

Tevòïd

fāŤilātün fāŤilātün fāŤilātün fāŤilün

1 Õᵛāb-ı ġafletden uyanup zïnet-i eşcāre baó
Óudret-i Òaóó'a naëar óıl revnaó-ı ezhāre baó

2 Gözüñ aç gör nice iòyā oldı emvāt-ı zemïn
Òaşr-ı ecsāda o münkir itdügi inkāre baó

3 Sebz-pùş olup óıyāma ţurdılar her bir şecer
Óıldılar secde òużùr-ı óalb ile kühsāre baó

4 Minber-i şāõ üzre çıkmış vaŤë ider murġ-ı çemen
Selsebïl āyātını tefsïr ider enhāre baó

5 Meşrebüñ āb-ı revān gibi eger šāf eyleyüp
ŤĀşıó-ı šādıó geçerseñ gel beru dïdāre baó

6 Õār fikri bülbüle gülden óomaz bùy-ı vefā
Yoó òisābına šay aġyārı beru gel yāre baó

7 Yarın añda óalmayam dirseñ fiġān u zārda
ŤAdliyā bunda işitdügüñ fiġān u zāre baó

---

2 OR 2a, T 2a-2b, M1 2b, M2 2a-2b, -İBB.
2b ecsāda] iõyāda M1, M2.
3a sebz-pùş] sebze-pùş OR / óıyāma] óıyāmet T.
5a meşrebüñ] meşreb-i T.
6a bülbüle] bülbüli T.
6b aġyārı beru gel yāre] anı gel beru ruõsāre T.

3

Fï NaŤt-ı Seyyidi'l-enâm ŤAleyhi't-taòiyyeti Ve's-selâm

mefāŤilün feŤilātün mefāŤilün feŤilün

1 Muòammed-i ŤArabï kim Resùl-i ekmeldür
Taóarrüb ile óamu enbiyādan efäaldür

2 Óalan resùllerün óavmineydi daŤveti çün
Nübüvvetiyile bu ins ü cāna mürseldür

3 Kim anı medò ide çün medòidür anuñ *levlāk*
Defātir-i dü cihān midòatinde mücmeldür

4 ŤAdù-yı bï-bašar aña muõālif olsa ne ţañ
Saòïòi egri görürler şular ki aòveldür

5 Egerçi õatm idi Yùsuf'da òüsn iŤcāzı
Bu òüsn-i õuló ile cümlesinden ecmeldür

6 Eyā muŤïn-i beşer raòm óıl fütādelere
ŞefāŤat āyeti şānuñda çünki münzeldür

7 Óapuñ gedāsı durur ŤAdli anı redd itme
K'aña muòabbet-i ālüñ delïl-i aŤdeldür

4

3 OR 2a, T 2a, M1 2a, M2 2a, -İBB.
5b õuló] õulóı T.
6b çünki] çün T.
4 OR 3a-3b, T 2b-3a, M1 2b-3a, M2 2b-3a, -İBB.

Ġazeliyyāt

Òarfü'l-elif

fāŤilātün fāŤilātün fāŤilātün fāŤilün

1 İy kemān-ebrù n'ola óurbān idersem cān saña
Biñ benüm bigi ider her laòëa cān óurbān saña

2 Mihrüñi cānda ezelden saólar idüm sanma kim
Dār-ı dünyāda görüp òayrān olupdur cān saña

3 Dilde ġamzeñ zaõmına merhem didüm dil-ber didi
Tïr-i müjgānum yeter her laòëada dermān saña

4 Pertev-i òüsnüñ meger eflāke düşmiş ay u gün
Gice gündüz raóš urup olmış durur òayrān saña

5 Õùblıó sende temām olduğına õuccet durur
Kâtib-i óudret ki yazmış ol õaţ-ı reyòān saña

6 Bil hemān ben dimezem aduña şeyţān iy raóïb
Bunca çoó telbïs ile her kişi dir şeyţān saña

7 Õùn-ı dil yaşuñla ŤAdlï gerçi seyl oldı dirïġ
Óanlu yaşuñ göricek raòm eylemez cānān saña

5

mefŤùlü mefāŤïlü mefāŤïlü feŤùlün

1b benüm] menüm T / bigi] gibi T, M1, M2.
5 -M1.
5a õuccet budur] bu õuccet durur T / durur] budur M1, M2.
5b ol] o OR.
6a şeyţān] iblïs T.
6 –M1, -M2.
7 –M1.
5 OR 3a, T 3a-3b, M2 2b, -M1, -İBB.

1 Şems-i ruõuñı eylemege şemse-i ġarrā
Çekdi óalem-i óudret aña õaţţ-ı semen-sā

2 Õaddüñ varaóına yazılan õaţţ-ı ġubāruñ
Õoş virdi yüzüñ safòasına zïnet-i zïbā

3 Šan sùre-i İncïl idi õaţţuñ ki yazıldı
Göstermek içün laŤl-i lebüñ muŤciz-i ŤÎsā

4 Reyòān õaţuñı yazduġı bu kātib-i óudret
Tā āyet-i òaó ola cemālüñde hüveydā

5 Cān menzili olmaġa revāyiòle muŤaţţar
Müşgïn šaçuña oldı maòal cennet-i Ťulyā

6 Çün bāġ-ı behişt oldı benefşeyle müzeyyen
Gülzār-ı ruõuñ olsa n'ola õaţţuña meÿvā

7 Mecnùn olalı Leyli-i zülfüñ hevesinde
Sevdā-yı õaţuñ itdi mekān ŤAdli'ye saòrā

6

feŤilātün feŤilātün feŤilātün feŤilün

1b çekdi] yazdı M277.
2 -M2.
2b göstermek içün] göstermede M277.
4b āyet-i] āyine-i OR.
5 Bu beyit, T nüshasında 6.sıradadır.
5b müşgïn] miskïn OR.
6a benefşeyle] naóş ile T.
6 –M2. Bu beyit, T nüshasında 5.sıradadır.
6 OR 2b-3a, T 3b-4a, M1 4a, M2 3a, -İBB.

1 Dōstlar düşmen olupdur yine ol yār baña
Hele yār itdügini eylemez aġyār baña

2 Yollar itdi yüzi üstinde gözi yaşı revān
Nālem işitdi meger aġladı kühsār baña

3 Baña yārüm ġamı yetmez mi bütün Ťālemde
Cevr itdügi nedür Ťālem-i ġaddār baña

4 Yüzine baómaġa māniŤ olur ebr-i zülfi
Gün mi gösterdi Ťaceb baõt-ı siyeh-kār baña

5 Zülf-i dil-dāre şebïh itdügüme incinüben
Gör ki dönderdi meger nāfe-i tātār baña

6 Dil żaŤïf oldı taòammül idemez bār-ı ġama
Serber olur ġam-ı hicrān daõı her bār baña

7 ŤAdliyā šoòbet-i aġyār ile bïzār oldum
Õoş gelür yār-ı vefādār ile bāzār baña

---

1 -M1, -M2.
2 -M1, -M2.
3 -M1, -M2.
4a baómaġa māniŤ olur ebr-i zülifi] māniŤ olur leylï zülfin gören / māniŤ] óāniŤ M1.

7

fāŤilātün fāŤilātün fāŤilātün fāŤilün

1 Bùy-ı zülfüñle behişte ger vara bād-ı šabā
Ravża'dan óarşu çıóup Rıävān diye kim meròabā

2 Her ne dem bād-ı nesïm irişe ol dem ideler
Ehl-i cennet gözlerine gerd-i rāhuñ tùtiyā

3 Sāyesinde óaddüñüñ sürdügiçün Ťömr-i dırāz
Serv-i bālāña çenār el götürüp eyler duŤā

4 Ney gibi nālem benüm olduġuyiçün sùznāk
İñleyüp āhenk ider çeng eyleyüp óaddin dü-tā

5 Kime şādı kime ġam itmiş Õudā óısmet ezel
Sensüzin āh eylemek her dem našïb itmiş baña

6 Derd-i dil dermānını šordum ţabïbe didi kim
Şerbet-i laŤlinden özge derdüñe yoódur devā

7 Sen gidersin iy šanem šandum bedenden cān gider
Bu sebebden dústum ŤAdlï didi rùòum saña

---

7 OR 3b, T 4a, M1 4a-4b, M2 3a-3b, -İBB.

2a bād-ı nesïm irişe] yād itse iletse T / irişe] iletse M1, M2.

8

fāǨilātün fāǨilātün fāǨilātün fāǨilün

1 Meyl óılmaz ol perï hïç āşinālıódan yaña
Muttašıl dünyā gibi meyli cüdālıódan yaña

2 Şāhid ü bādeyle dil ülfet ţutupdur zāhidā
Anuñ içün meyl óılmaz pārsālıódan yaña

3 ǨÂşıóa mihr ü vefā óılmaó nedür bilmez henüz
Yoõsa ol fettāna söz yoó dil-rübālıódan yaña

4 ǨAdliyā ol şāh-ı õùbāna óul olsam bir nefes
Baómazidüm salţanatla pādişālıódan yaña

5 Salţanat Ǩunvānınuñ ġavgāları çoódur belï
Bir Ǩabāyile hemïn saǨy it gedālıódan yaña

---

8 OR 2b, T 3a.
3a henüz] hemïn T.
3b yoõsa] yoósa T.
5b bir] bu OR.

9

Òarfü'l-bāÿ

fāŤilātün fāŤilātün fāŤilātün fāŤilün

1 Ruõlarına ol sitem-ger sünbül-i pür-çīn šalup
Fitne šaldı dīne iki kāfir-i bī-dīn šalup

2 Vādi-i ġamdan geçemez zülf ü õaddüñ fikr ile
ŤĀşıóuñ şeb-dīz-i āh u eşk-i gül-gùnın šalup

3 Gözleri cellādına virmiş müje õançerlerin
Düzd-i dil ašmaġa iki kākül-i miskīn šalup

4 Dür dişüñ yādıyla bīdārem şeb-i hicrüñde ben
Gözlerümden šubò olınca õùşe-i Pervīn šalup

5 Šabr ile ġam naódidür Ťālemde varı neylesün
ŤAdli geldi õāk-i pāyuña yoġ u varın šalup

---

9 OR 4a, T 4b, M1 4b, M2 3b, -İBB.
1a sünbül-i] sünbüli OR / sünbül] kākül T.
2b şeb-dīz-i āh u] kim gice gündüz T.
3a õançerlerin] õançerlerüñ M2.
4b Pervīn] Perdīn M1.

10

fāǏilātün fāǏilātün fāǏilātün fāǏilün

1 Āh kim derdüme dermān itmege Ǐāciz ţabïb
Derdmend ü mübtelā üftādeyem merd-i ġarïb

2 Kùy-ı dil-berde raóïbüñ taǏnı bildürdi baña
Õār ucından gülsitān içre ne çekmiş Ǐandelïb

3 ǏAndelïb-i dil nice derd ile feryād itmesün
Gül-Ǐiêārına görür õār-ı raóïb olmuş óarïb

4 Her óaçan dil derdinüñ dermānını itsem suÿāl
Óaşları yāyın óurup müjgān-ı zaõm olur mecïb

5 Ger lebüñ cām-ı meyin yād itse minberden yire
NaǏra urup kendüyi ser-mest ide ol dem õaţïb

6 Óaşlaruñ miòrābına secde ider ehl-i šalāt
Küfr-i zülfüñe perestār iy šanem ehl-i šalïb

7 Var daõı ǏAdlï cihānda Ǐayş u nùş itme ţaleb
Çün saña bezm-i ezelde cām-ı ġamdandur našïb

---

10 OR 4a, T 4b, M1 4b-5a, M2 3b-4a, -İBB.
1 -M1, -M2.
3 -T.
4b müjgān-ı] müjgānı OR / mücïb] òacïb T.
5a meyin] meyüñ M2.
6 -T.

11

fāǨilātün fāǨilātün fāǨilātün fāǨilün

1 Ayaġın öpmege yārüñ ger vireydi baõt dest
Başum eflāke irüp Ǩālem olurdı zïr-i dest

2 Bir gice ger yār ile peymāne sürsem reşkden
Ţañ degül nüh kāse-i gerdùn eger bulsa şikest

3 Çıómazam kùyından ümmïd-i lióā-yı yār ile
Ehl-i ïmāna olur òubb-ı vaţan çün pāy-best

4 Zāhidi gördüm mürïd ile çıóar mey-õāneden
Ser-girān biri velïkin ol birisi nïm-mest

5 Her devānuñ şerbetini laǨl-i cānānda óomış
ǨAdliyā derdi saña taódïr iden rùz-ı elest

---

11 OR 4a-4b, T 5a, M1 5a, M2 4a, -İBB.
5a cānānda] cānāndan T.

12

fāǨilātün fāǨilātün fāǨilātün fāǨilün

1 Óaşları yāyın óurup atduóca müjgānı dürüst
Bir õaţā itmez irer her cāna peykānı dürüst

2 Gerçi kim yāóùt dirler yazdı çok meşó-ı miŝāl
Yazmadı õaţţuñ gibi bir õaţţ-ı reyòānı dürüst

3 Zāhidüñ yiri olursa yiridür nār-ı Ceòïm
Küfr zülfüñ olmadı anuñçün ïmānı dürüst

4 Çün gedādur óapuña geldükce iy şāh āftāb
Õvān-ı òüsnüñden nevāl alursa bir nānı dürüst

5 VaǨdesine iy göñül dil-berlerüñ aldanma kim
Anlaruñ olmaz cihānda Ǩahd ü peymānı dürüst

6 Ol raóïb-i seg dişin bilerdi yārüñ laǨline
Seng urup óomadılar aġzında dendānı dürüst

7 Gülşen-i naëmuñda ǨAdlï gül koõular dāÿimā
Her nefes bülbül gibi kim oóusa anı dürüst

---

12 OR 4b, T 5a-5b, M1 5a-5b, M2 4a-4b, -İBB.
1b bir] hïç M1, M2.
2a meşó u miŝāl] meşó-ı miŝāl OR.
4a gedādur] gedā T.
4b õvān-ı] õùn-ı OR / nevāl] ne var M2.

13

Òarfü'ŝ-ŝāÿ

fāŤilātün fāŤilātün fāŤilātün fāŤilün

1 Nesne yoó yanında dil-dāruñ dil ü cāndan Ťabeŝ
ŤĀşıóa nesne görinmez derd-i hicrāndan Ťabeŝ

2 Nālemi işitmeyüp zāġ-ı raóïbi gùş ider
Ol güle gelmez belï murġ-ı suõan-dāndan Ťabeŝ

3 Zāhid-i rùbāh baómaz rùy-ı yāre nitekim
Düzd olana nesne gelmez māh-ı tābāndan Ťabeŝ

4 Ululanup seg raóïb itmez naëar Ťāşıólara
ŤĀşıóa sorsañ cihānda nesne yoó andan Ťabeŝ

5 ŤAdliyā vašl isteme hicrānda cān vir gelmeye
Derd ile õùy eyleyene nesne dermāndan Ťabeŝ

---

13 OR 4b-5a, T 5b, M1 5b-6a, M2 4b, -İBB.
1a dil-dāruñ] dil-dārın T.
4 -T.

14

mefǨùlü fāǨilātün mefǨùlü fāǨilātün

1 Dïdāre ţālib olan olmaz cināne muòtāc
Cānāne iòtiyāc it gel olma cāne muòtāc

2 Óaşuñla kirpügüñden óatlüme ġamze besdür
Şemşïrzenler olmaz tïr ü kemāne muòtāc

3 Ol āftābuñ itsem õāk-i derinde mesken
Bir êerre olmaz idüm óašr-ı cināne muòtāc

4 Çün mā-cerā bilindi başuñdan itme taórïr
Ol nesne kim Ǩayāndur olmaz beyāne muòtāc

5 ǨAdlï nigāre òālüñ Ǩarż it niyāz birle
Dervïş olanlar olur şāh-ı cihāne muòtāc

---

14 OR 5a,T 5b-6a, M1 6a, M2 5a, -İBB.
1b olma] itme T.
3a derinde] derdinde M1.
4a başuñdan] yaşuñdan T / itme] oldı M1, M2.

15

Òarfü'l-òāÿ

fāŤilātün fāŤilātün fāŤilātün fāŤilün

1 Ţut dilüñi eyleme laŤl-i leb-i cānānı medò
Bendeye lāyıó degüldür eylemek sulţānı medò

2 Mihr-i Ťālem-tābı medò itmek düşer mi êerreye
Kevkebe lāyıó mıdur itmek meh-i tābānı medò

3 Cāna ne leêêet irişdügin õadeng-i yārdan
Yāremüñ aġzında dil olmış ider peykānı medò

4 Oólaruñı medò ider cismümde olan her óılum
Her çemen dildür šanasın kim ider bārānı medò

5 Medò-i Ťālemden çü müstaġnï olupdur āftāb
ŤAdliyā nice idersin ol gözi fettānı medò

15 OR 5a, T 6a, M1 6a-6b, M2 5a, -İBB.
4a cismümde] cismüñde T.

16

feǓilātün feǓilātün feǓilātün feǓilün

1 Devr-i güldür çün ider devr-i óadeh cānı feraò
ǓĀóil oldur ki ţutar her dem ol avānı feraò

2 Dile geldükce õayāli ġamı teskїn iderem
Merdüm olan ţutar elbette de mihmānı feraò

3 Diller alduóca sevinse n'ola ol şāh-ı cemāl
Memleket fetòi ider õāţır-ı sulţānı feraò

4 Cāndur ïśārumuz incinme ayaġuñ tozına
Tuòfe-i mùr ider çünki Süleymān'ı feraò

5 ǓAdliyā Ǔāşıóı ġamgїn dilerimiş dil-ber
Gel ġamile geçin it õāţır-ı cānānı feraò

---

16 OR 5b, T 6a-6b, M1 6b, M2 5b, -İBB.
4b mùr] mùrdur OR.
5b geçin] geçir T.

17

Òarfü'l-õāÿ

fāŤilātün fāŤilātün fāŤilātün fāŤilün

1 Gül yüzüñ devrinde Ťuşşāóı raóïb incitmesün
Olduġı yoódur cihānda Ťişret-i nev-rùz telõ

2 Acı acı aġladuġum õalóa teÿŝïr eyledi
Bu muóarrerdür olurmış nāle-i dil-sùz telõ

3 Ġālib olduóça göñül milkine ġam cān incinür
Milk ehiline gelürmiş düşmen-i pïrùz telõ

4 Zülfüñüñ fikriyle ëulmāt-ı ġam olur her gice
Gün yüzüñ hicrinde olur leêêet-i her rùz telõ

5 ŤAdli'yem bezm-i ġamuñda nāle-i cān kām ile
Uş ġamuñ çenginde oldı baña sāz u sùz telõ

---

17 OR 5b, T 6b, M1 6b-7a, M2 5b, -İBB.

1a yüzüñ] yüzi / incitmesün] incitme söz telò T. Bu mısra, OR, M1 ve M2 nüshalarındaki şekli ile, beytin ikinci mısra‘ı ile kafiyeli değildir. Sadece T nüshasına göre kafiyelidir; ancak orada da vezin problemi ortaya çıkmaktadır.

4b leêêeti] leêêet T.

5a kām ile] gāh ile M1, M2.

18

Òarfü'd-dāl

fāŤilātün fāŤilātün fāŤilātün fāŤilün

1 Eyledi müşgїn šaçın óašduma ol šayyād bend
Òalóa òalóa óıldı gùyā šayd içün pїçān kemend

2 Öykünürmiş leblerüñe sükker iñen ţatludur
Nāz ile güftāre gelseñ telõ olur bāzār-ı óand

3 Benüm ile dúst olsañ cān virür ġamdan Ťadù
Nùş-õand itseñ baña eyler raóїbüñ zehr-õand

4 Zāhidā zühdüñ görüp rind olana ţaŤn itme kim
Levòa ţaròın böyle çekmiş ùstād-ı naóş-bend

5 Saña óul olmaó benüm òaddüm degüldür dústum
Sen şeh-i milk-i kerem ŤAdlї bir oñmaduó levend

---

18 OR 5b-6a, T 7a, M1 7a, M2 6a, -İBB.
3a ġamdan] ġamda T.
3b õand] óand OR.
4a görüp] ţurup T.

19

Òarfü'r-rāÿ

mefāŤīlün mefāŤīlün mefāŤīlün mefāŤīlün

1 Senüñ zencïr-i zülfüñden dil-i dïvāne bend ister
Ušandı hicr ile cāndan ašılmaġa kemend ister

2 N'ola meyl eylese õaţţuñ ġıdā-yı laŤl-i nābuña
Çü ţùţï óande olursa ġıdā yirine óand ister

3 Mey-i laŤlin içüp vāŤië õumār-ı çeşm-i yār olduó
Aña di vaŤë u tefsïri ki senden nušò u pend ister

4 Cihānuñ Ťizzet ü cāhını terk itdi levend-i dil
Çü cümle şimdi dil-berler yaóasuz bir levend ister

5 Lebüñ dārü'ş-şifāsından umar dil derdine dermān
Ţabïb-i õaste-dillersin devāsın derdmend ister

6 Göñül künc-i óanāŤatde otur giy õıróa-i òüzni
Çü ol şeh óulların dāÿim faóïr ü müstemend ister

7 Õayāl-i sïm-ber itmeñ aña beñzer senüñ ŤAdlï

---

19 OR 6a, T 7a-7b, M1 7a-7b, M2 6a, -İBB.
1a zülfüñden] zülfüñde T.
2a ġıdā-yı] Ťiêārı OR.
3a õumār-ı] õarāb-ı T, M1, M2.
3b nušò u] vaŤë-ı T.
4a cāhın] cāhuñ T / cāhını terk itdi levend-i dil] cāhın idüp terk ol levendi y dil] M1, M2.
4b cümle] hem-reh / dil-berler] meh-rûlar M1, M2.
5a dārü'ş-şifāsından: dār-ı şifāsından OR.
5b dillersin] diller pes OR.
6b çü] çün M1, M2.

Gedā õāk üzre yaturken gümişden taõta-bend ister

20

mefŤùlü mefāŤīlü mefāŤīlü feŤùlün

1 Her dilde ki dāġ-ı ġam-ı Ťışóuñ eŝeri var
Āh itse n'ola derd ile yanmış cigeri var

2 Óaşına gözi ġamz ider iy dil òaâer it kim
Ol egriye bu fitnenüñ egri õaberi var

3 Sen mehde tamām olduġına āyet-i òüsnüñ
Òuccet õaţuñı göster aña kim naëarı var

4 Tā šubòa degin yummasa göz ţañ mı kevākib
Āhumla felek yana diyüben òaâeri var

5 Feryādına nālān oluban idemedi ney
Bilinde niçe gerçi ki ġayret kemeri var

6 İy dil òaâer it dām-ı ser-i zülfine düşme
Çoó başlu durur kim bile ne fitneleri var

7 Hicrinde göñül oldı yüzi nùrına nevmīd
Ġam gicesinüñ šanma ki āõir seòeri var

8 ŤAdlī'ye teraòòum demidür eyleseñ iy dōst

---

20 OR 7a-7b,T 7b, M1 7b, M2 6b, -İBB.
1a dilde ki] dilde T.
2b egri] uġrı T, M1, M2.
3a sen mehde] òüsnüñde T / sen mehde] yüzüñde / āyet-i] āyeti M1, M2 / òüsnüñ] õùbı T.
5 -M1, -M2, -T.
6 -M1, -M2. Bu beyit, T nüshasında 7.sıradadır.
7 -M1, -M2.
8 -M1, -M2.

Cān geldi lebe şimdi żarùrï seferi var

21

fāŤilātün fāŤilātün fāŤilātün fāŤilün

1 Şol gedā kim dil-berini kendüye ġam-õᵛār ider
Yeg durur ol şāhdan kim yāri andan Ťār ider

2 Her ne deñlü yolına šaçdum gözüm gevherlerin
Māÿil olmaz šanasın cān naódini işŤār ider

3 Çeşm-i zaõmı baġrumı çāk eyledi ol kāfirüñ
Bir Müselmān yoó mı Ťālemde baña tïmār ider

4 Zülfüñüñ zünnārına bil baġlamaz ïmānı yoó
Zāhid anuñçün günāhın bilüp istiġfār ider

5 Şeş-der-i hicrāna düşdi KaŤbeteyn-i cān u dil
Nerd-i ġamze ol maóāmı pïşe-i bïzār ider

6 Ëulmet-i hicrüñde bilmez Ťadl ü ëulmin Ťālemüñ
Ol óadar kim ŤAdli'yi zülfüñ ġamı efkār ider

---

21 OR 6b-7a, T 8b, M1 8b-9a, M2 35a, -İBB.
1 -M1, -M2.
2 -M1, -M2.
2b šanasın] gùyiyā T.
3 -M1, -M2.
4 -M1, -M2.
5 Bu beyit, M2’de kıtŤalar başlığı altındadır.
5b Bu mısra, M1 ve T nüshalarında *Nerd-i ġamda ol maóām-ı pïşe-bïni zār ider;* M2’de *Nerd-i ġamda ol òarāmï pïşe-bïni zār ider* şeklindedir.
6 Bu beyit, M2’de kıtŤalar başlığı altındadır.
6a ëulmin] ëulmüñ T.
6b efkār] inkār M1.

22

fāǏilātün fāǏilātün fāǏilātün fāǏilün

1 Var iken tende benüm rùò-ı revānumdan eŝer
Òamdülillāh bir daõı óıldum cemālüñe naëar

2 Õākümüñ her êerresi raóš ura yārüñ mihrile
Ger ide zülfi nesïmi óabrüm üstine güêer

3 Öykünürse zülfüñe sünbül siyeh rùlıó idüp
Beñzerem dirse lebüñe kellelik eyler şeker

4 Seyr iderken òüsn ilin çeşminden iy dil ki šaóın
Eylemek lāzım durur çünkim òarāmïden òaêer

5 Āteş-i āhum yaóar her gice şemǏi šubòa dek
Bülbüli nālān ider feryād u āhum her seòer

6 Eyledüm dilde õayāl-i çeşmüñe baġrum kebāb
Dústum maǏêùr ola õayrü'ţ-ţaǏām-ı mā-òażar

7 Gözlerinden ǏAdli-i dil-õastenüñ şevó-i lebüñ
Dāġ-ı òasretle döker yaş yirine õùn-ı ciger

22 OR 7a, T 8b-9a, M1 9a, M2 6b, -İBB.
3a rùlıó] revnaó M1 / idüp] ider M1, M2.

23

mefāŤilün feŤilātün mefāŤilün feŤilün

1 Óaçan ki göklere aġar bu āh-ı āteş-bār
Olur cihān gözüme óara zülfi gibi tār

2 Õadeng-i ġamzesi baġrumda başlar çıóarup
Yaşumı óana boyadı benüm o lāle-Ťiêār

3 Şerār-ı āhum ile raŤd u beróe od bıraġup
Õacīl durur gözümüñ yaġmurından ebr-i bahār

4 Gözüm yaşını šular gördi kendüden gitdi
İşitdi nālemi zārılıġ eyledi kühsār

5 Gözüñ yaşıyle kenār ola mı senüñ ŤAdlī
Ziyāde ser-keş olupdur o serv-i õoş-reftār

23 OR 7b, T 9a-9b, M1 9b, M2 7a, -İBB.
5a kenār] güêār T.

24

feŤilātün feŤilātün feŤilātün feŤilün

1 Gözi derdiyle dil-i zārumı bïmār eyler
Šaçı fikriyle cihānı gözüme tār eyler

2 İrmese bùy-ı vefā zülf ü ruõuñdan cāna
Ne gül eyler anı ne nāfe-i Tātār eyler

3 ŢāliŤüm kör baña zülfüñ yüzüñi göstermez
Kim ider anı ki bir baõt-ı siyehkār eyler

4 ŤIşó dellāli göñül şehrine seyr itdükçe
Ġam metāŤına hemān cānı õarïdār eyler

5 ŤAdli göz yaşın aóıdup yine ţolāb gibi
Gülsitān-ı ser-i kùyuñ ţolanup zār eyler

---

24 OR 7b-8a, T 9b, M1 9b, M2 7a, -İBB.
2a ruõından] ruõuñdan M1.
3b bir] bu M1, M2.

25

feǨilātün feǨilātün feǨilātün feǨilün

1 Dürc-i laǨlüñi senüñ òoóóa-i cān eylediler
Õaste dillere devā anda nihān eylediler

2 İy óamer-çehre melek-šùret-i insānda seni
Òüsn-i tašvïr idüben rùò-ı revān eylediler

3 Òüsn ile Yùsuf eger old'ise sulţān-ı Mıšr
Bu güzellikle seni şāh-ı cihān eylediler

4 Her leţāfet ki ezel óısmet idi õùblara
Cümlesin cemǨ idüben sende Ǩayān eylediler

5 Her ne óašd itdiyise Ǩāşıóa õışm ile gözüñ
Ġamze-i tïġi çeküp anı hemān eylediler

6 Òasret-i laǨlüñ içün gözlerümüñ óanlu yaşı
Dökilüp yiryüzini ţopţolı óan eylediler

7 Zülfüñi şemǨ-i ruõuñ üzre görenler didiler
ǨAdli'nüñ dùd-ı dilin aña duõān eylediler

26

---

25 OR 6a-6b, T 8a, -İBB, -M1, -M2.
3 -OR.
6a gözlerümüñ] gözlerinüñ T.
26 OR 6b, T 8a-8b, -İBB, -M1, -M2.

fāǨilātün fāǨilātün fāǨilātün fāǨilün

1 Bir mülāyim dil-bere Ǩālemde óıymet var mıdur
Õāk-i pāyine yüz urmaó deñlü Ǩizzet var mıdur

2 Baóışuñdan añlayup õalvet ţurup biñ nāz ile
Ţolaşup tenhā gelüp diye ki òiêmet var mıdur

3 İverek laǨl-i lebinden bùse iòsān eyleye
YaǨni kim cānda anuñ mānendi leêêet var mıdur

4 Cevre baóup õavf ile gitse õırāmān oluban
Bundan artuó daõı Ǩālemde óıyāmet var mıdur

5 Õāk-i pāyi cevherine naód-i cān ister nigār
ǨAdliyā sulţān geçersin sende óudret var mıdur

2a baóışuñdan] ya óaşuñla T.
2b òiêmet] òidmet T.
3a iverek] ol perï / lebinden] lebüñden T.
3b leêêet] Ǩizzet OR.

27

mefāǨilün feǨilātün mefāǨilün feǨilün

1 Cüvānları seveliden bu pïr-i bï-tedbïr
Beni esirgeyüp aġlar eger cüvān ger pïr

2 Anuñ selāsil-i zülfine olalı şeydā
Ne bend żabţ idebilür beni ne õod zencïr

3 Bugün ki naód ayaġuña cān niŝār iderem
Óabùl eyle hey āfet ki öldürür teÿõïr

4 Bu şevó ile dilerem kïşüñe olam óurbān
Ki āhu-yı dile şïrāne urasın bir tïr

5 Benüm óušùrumı bulduñ vefāda anuñçün
Sen itmedüñ hele cevr eylemekde hïc taóšïr

6 Cinānda yürür idüm vāóıǨamda dimişsin
Düşüñse õayr ola šùfï ki Ǩaksidür taǨbïr

7 Muòaóóaó oldı ki ǨAdlï õaţı ġamın yazmış
Óara yüzüñ gibi alnuñda kātib-i taódïr

---

27 OR 8a, T 9b-10a, M1 10a, M2 7a-7b, -İBB.
1a seveliden] söyileden M1, M2.
3a bugün ki] bugün T.
4a k'işüge] işüge T.
5a óušùrumı] òużùrumı OR.
5b eylemekde] itmekde OR.
7b yüzüñ] yüzü M1, M2.

28

fāǨilātün fāǨilātün fāǨilātün fāǨilün

1 Muòtesib Ǩāşıóları mest olıcaó taǨêïr ider
Mesÿele budur ki Ǩāşıólar anı tekfïr ider

2 Ehl-i tezvïr ile óalb elinde olur pāy-māl
Milk-i dil çün zülfüñ ile óaşlaruñ el bir ider

3 Ëulmi kim şāh eyleye kim virür anuñ dādını
Õānei miǨmār yıósa anı kim taǨmïr ider

4 Ġam çerisiyle muóābil olmaġa Ǩāşıólaruñ
Óāmetin óılup keman āhını aña tïr ider

5 Göñli milkin ǨAdli'nüñ ġam leşkeri yaómaó diler
Hey meded erkān-ı devlet aña ne tedbïr ider

---

28 OR 8a, T 10a, M1 10a-10b, M2 7b, -İBB.
3a -M2. virür] vire OR, T.
3b õānei] õānei kim T, õāne kim M1, M2
4b kāmetin] óāmetüñ T.
5b ne] kim OR.

29

fāǓilātün fāǓilātün fāǓilātün fāǓilün

1 İşigüñ dārü'ş-şifāsından şu dil kim dùr olur
Derdine dermān bulınmaz hicr ile mehcùr olur

2 İtleri óarşu gelüp veh veh dir idi òālüme
Õaste óaldum õaste olan dústlardan dùr olur

3 Ruõlaruñ şevóiyle bir Ǔāşıó ki cān vire senüñ
Óabri anuñ òaşr olınca dústum pür-nùr olur

4 Šanuram cāndan belā-yı nā-gehānï defǓ olur
Her óaçan kim bāb-ı dil-berden raóïbi dùr olur

5 ŻaǓf māniǓ oldı işigüñde cān virmeklüge
Õasteler işinde ihmāl eylese maǓêùr olur

6 Niçe kāfir óalǓasın almaó našïb itdi Õudā
ǓAdli dil-ber göñlini almaó kime maódùr olur

---

29 OR 8b, T 10b, M1 10b, M2 7b-8a, -İBB.
5a żaǓf] šanki OR.
6a óalǓasın] óalǓa OR.

30

fāǓilātün fāǓilātün fāǓilātün fāǓilün

1 Göñlümi dïvāne óılan zülf-i pür-sevdāsıdur
Cānumı pervāne iden şemǓ-i bezm-ārāsıdur

2 Óabrüm üzre serv diküñ şemǓ yaóuñ dústlar
Çün beni õāk eyleyen şevó-ı ruõ u bālāsıdur

3 Gül yüziyle êevó u şādïnüñ birin on eyleyen
Gülsitān-ı òüsn içinde óāmet-i raǓnāsıdur

4 Zïnet olmaz gülsitān içinde gül açılmasa
Kùyına revnaó viren yārüñ ruõ-ı zïbāsıdur

5 Tāze Ǔāşıó tāze dïvāne meŝel meşhùrdur
Gitdi Ferhād ile Mecnùn Ǔışóumuñ ġavġāsıdur

6 ǓAdliyā òükmüñ anuñçün nāfiê oldı Ǔāleme
Yazılan Ǔunvānda yārüñ óaşı ţuġrāsıdur

---

30 OR 8b, T 10b-11a, M1 11a, M2 8a. İBB nüshası, bu gazelin son beyti ile başlamaktadır.
1b ārāsıdur] āsāsıdur OR.
6a òükmüñ] gelmeñ OR / òükmüñ] kilemüñ İBB.

31

Harfü'z-zāÿ

fāŤilātün fāŤilātün fāŤilātün fāŤilün

1 SürŤat itme iy ecel cismümde ġam cāndur henüz
Ġamzeler zaõmı göñül derdine dermāndur henüz

2 Bir dem eglen iy felek göñlüm sarāyın yıóma kim
Ol perï-peyker õayāli anda mihmāndur henüz

3 Tïġ-i ġamzeñden óaçar çeşmüñle ceng itmez kişi
Gerçi dāġ-ı füróatüñ sïnemde óalóandur henüz

4 Tïrüñüñ peykānıdur cismümde her mù iy šanem
Var óıyās it kim ne deñlü tende peykāndur henüz

5 Óanını peykānlaruñ yaşum dile irdükçe yur
Gel naëar óıl yaşumuñ rengine kim óandur henüz

6 Bu sebebden dùd-ı āhumla gelür bùy-ı kebāb
Āteş-i ġamla ciger cismümde biryāndur henüz

7 Dùr olaldan ol sanemden merdüm-i çeşmüñ senüñ
Óara geymiş mātem içre ŤAdli giryāndur henüz

---

31 OR 9a, T11a, M1 11a-11b, M2 8a-8b, İBB 6a.
3a çeşmüñle] cismüñle T.
4a peykānıdur] óalóanı OR / peykānıdur] óalóanıdur İBB.
5a peykānlaruñ yaşum] peykānuñ başum T / peykānlaruñ] peykānuñuñ M1, M2.
7a çeşmüñ] cismüñ T, M1.

32

mefāŤīlün mefāŤīlün mefāŤīlün mefāŤīlün

1 Ciger tennùr sīnemde dem olmaz kim kebāb olmaz
Gün olmaz rùz-ı hicrüñde gözüm yaşı şarāb olmaz

2 Göñülde seng-i cevrüñle dilüm bir õāneyidi kim
Devām-ı devr-i çarõ ile zevāl irüp õarāb olmaz

3 Dirïġ itme lebüñ bùsın nigārā õaste dillerden
Kim anuñ rùz-ı maòşerde ŝevābına òisāb olmaz

4 Neye óılsa naëar çeşmüm õayālüñ görinür anda
Dü Ťālem òāÿil olursa õayālüñe òicāb olmaz

5 Gözüm yaşı işigüñe gider her laòëa sāÿildür
Niçün ebvāb-ı şefóatden aña bir fetò-i bāb olmaz

6 Šatarsañ leblerüñ laŤlin behā cānlar virüp dirler
Cihān içinde bï-óıymet bu renge laŤl-i nāb olmaz

7 Firāó odına kùyuñda nigārā ŤAdli'yi yaóma

32 OR 9a, T 11b, M1 11b, M2 8b, İBB 6a.
1b rùz-ı] bezm-i İBB.
2a cevrüñle] cevrile İBB / dilüm] ġamuñ T, M1, M2.
2b devām-ı] mürùr-ı İBB / devām-ı] o dāma OR.
3b kim] ki T.
4a neye] yine T, M1.
5 -T.
6a šatarsañ] šatar senüñ T, šunarsañ OR, İBB / cānlar] diller OR, İBB.
6b bu renge] nùruña T.

Buyurdı çünki Peyġamber behişt içre Ť̌aêāb olmaz

7b peyġamber] -T.

33

mefŤùlü mefāŤīlü mefāŤīlü feŤùlün

1 Her šubò güneş gelse óapuña Ťaceb olmaz
MaŤêùr ola iy şeh ki gedāda edeb olmaz

2 ŤUşşāóa müjeñ tïrini her dem ne çekersin
İy rùò-ı revān çünki melekde ġażab olmaz

3 Cān āfeti çeşmüñ gibi õùn-rïz bulınmaz
Dil uġrısı õālüñ gibi düzd-i ŤArab olmaz

4 Göñlüm evini yıóalı Ťālemde šafā yoó
Bir õāne ki vïrān ola Ťayş u ţarab olmaz

5 Sidre'yle boyuñ nisbetini šorana Cibrïl
Óaddüñ gibi dir ţoġrısı Ťālï-neseb olmaz

6 Rıävān lebüñi görse diye bāġ-ı cinānda
Bunuñ gibi şïrïn-ter ü rengïn ruţab olmaz

7 Kùyından anuñ sür ki raóïbi göre ŤAdlï
Cennet'de eger itse mekān Bù-Leheb olmaz

---

33 OR 9b, T 11b-12a, M1 12a, M2 9a, İBB 6a-6b.
4 -T.
4a Ťālemde] cānumda M1, M2.
5b Ťālï] Ťāleme M1.
6a cinānda] cināndan OR.
7a göre] gide T, M1, M2.
7b eger] Ťayān T, M1, M2.

34

fāǓilātün fāǓilātün fāǓilātün fāǓilün

1 Dil dilendi derd ile derdā yine dil-dārsuz
Yārelendi yüregüm vā òasretā kim yārsuz

2 ǓAşóınuñ bïmārıyam dārü'l-belā-i ġamda óor
Ol ţabïb-i cān u dil ben òastei tïmārsuz

3 Ţùţi-i óudsem velï iy õᵛāce-i Hindùstān
Lāl olupdur nāţıóam ol laǓl-i şekker-bārsuz

4 Şïşe-i nāmùsumı Ǔaşóuñda çaldum ţaşlara
Bu meŝeldür dōstum Ǔāşıó gerekdür Ǔārsuz

5 Eşk-i çeşmi ǓAdli'nüñ her dem revān olmaġiçün
Bir óadem šalınmaz ol serv-i revān aġyārsuz

34 T 45a. -OR, -İBB, -M1, -M2.

35
Òarfü's-sïn

fāŤilātün fāŤilātün fāŤilātün fāŤilün

1 ŤĀşıóa hicrānda olsa yine bir bï-dil enïs
Šan olur fašl-ı õazānda bülbüle bülbül enïs

2 Óadd ü ruõsāruñ firāóında gülistān seyrine
Varduġumca baña olur servlerle gül enïs

3 Šanuram gülzār içinde bülbül ü gül cemŤ olur
Her óaçan kim ola ol ruõsār ile kākül enïs

4 Õāk-i dergāhuñ gedāsından iñen Ťār eyleme
Gāh olur kim şāha olur bende-i muóbil enïs

5 Ruõlaruñda õāl-i Ťanber-bāruñı gören didi
Õoş yaraşmış ki ola kāfùr ile fülfül enïs

6 ŤAdliyā gel sen de inšāf eyle şehlikden murād
Bu degül midür ki ola ol šaçı sünbül enïs

7 Bāreke'llāh sen gedā ol pādşāh-ı òüsndür
Olduġı var mı cihānda şāha ola óul enïs

---

35 OR 9b-10a, T 12a, M1 12a-12b, M2 9a-9b, İBB 6b.
3 -T.
5a ruõlaruñda] ruõlarında T.
5b yaraşmış k'ola] imiş ola T.

36

mefāǨīlün mefāǨīlün feǨùlün

1 Eger olmaz isem yār ile mùnis
Oluram āh ile zār ile mùnis

2 Göñül ġam gicesinde yār olmaz
Oluram çeşm-i bīdār ile mùnis

3 Bedenden vaòşet eyler cān ile dil
Óaçan yār ola aġyār ile mùnis

4 Alur göñlin virür barmaó òisābın
Kim olsa zülfi ţarrār ile mùnis

5 Õazān-ı hicre nice šabr óılsun
Şu bülbül k'ola gülzār ile mùnis

6 Eger dār-ı šafā isterseñ olma
Bu dār içinde deyyār ile mùnis

7 Ne ġam bī-keslügüñden ŤAdliyā ger
Olur iseñ seg-i yār ile mùnis

---

36 OR 10a, T 12a-12b, M1 12b-13a, M2 9b, İBB 6b.
2b çeşm] cism-i M1, M2.

37

fāǏilātün fāǏilātün fāǏilātün fāǏilün

1 Vašl-ı yāri Ǐāşıóa olmaz müfīd itmek heves
Cānib-i dil-dārdan bir iltifat olursa bes

2 Cān bedende fikr-i aġyār ile bir bülbül durur
Kim aña zāġ u zeġan cemǏ olup olmış hem-óafes

3 Rişte-i ümmīd göñlüm šaldı zülfüñ bendine
Šañasın óayd oldı dām-ı Ǐankebùt içre mekes

4 ǏIşó içinde Ǐāşıó isterse rıżāsın bulmaġı
Dústuñ aña rıżāsın gözlemek olsun heves

5 Dest-i res olsa višāle dest-i res mümkin midür
Dest-i resle olsa ǏAdlī bulur idi dest-i res

---

37 OR 10a, T 12b-13a, M1 13a, M2 9b-10a, İBB 7a.
2b olmış] olmışlar T / hem-óafes] hem-nefes İBB.
4a isterse] ister kim OR, İBB.
5a dest-res olsa] dest olsa OR.

38
Òarfü'ş-şïn

fāŤilātün fāŤilātün fāŤilātün fāŤilün

1 Zülfinüñ zencïrine dil-ber dil ü cān baġlamış
Ġāret itmiş milk-i dïn ëulm ile ïmān baġlamış

2 Zülfi kāfirlik idüp her bir óılında biñ esïr
Ašmaġa óašd eylemişdür çoó Müselmān baġlamış

3 Bi'llāh iy ehl-i naëar eyleñ temāşā k'ol šanem
Zülfine her tābda bir māh-ı tābān baġlamış

4 Māh u õurşïdi felek meydānına ţùp itmege
Çïn idüp gïsùların müşg ile çevgān baġlamış

5 LuŤbla cāêùlıġ içün her bir ţarafda çeşmine
Rişte-i cānlar alup bir deste reyòān baġlamış

6 Zülf ü õaţţuñ dir görenler Ťanberïn zencïr ile
Siòr idüp cāêù gözi õurşïd-i raõşān baġlamış

7 ŤAdli'nüñ naëmın gören vašf-ı ruõuñla didi kim
CemŤ idüp evrāó-ı gül bir tāze dïvān baġlamış

---

38 OR 11a, T 13a, M1 13a-13b, M2 10a, İBB 7b.
1a zencïrine] zencïrile M1, M2.
2a zülfi] êātı OR.
3a eyleñ] itmeñ M1, M2, İBB.
4b müşg ile] misk ile OR, İBB.
5a luŤbla] luŤbda T, İBB, M1, M2 / her bir: her OR, İBB / cāêùlıġ içün] cāêù niçün T, M1, M2 / çeşmine] òüsnine M1, M2, õasteye T.
6a õaţţuñ] õaddüñ] M1, M2, İBB.
6b cāêù gözi] cādù gözi T, cāêù-yı OR.

39

faǨilātün faǨilātün faǨilātün faǨilün

1 Ben óulına cevr iden ol õusrev-i õùbānimiş
Ëann iderdüm ben anı kim āfet-i devrānimiş

2 N'ola cāndan ben anı artuó seversem dústlar
Ol perï-peyker benüm cānum içinde cānimiş

3 Şād gördüm dil-beri cānum sevindi ol meger
Ġuššа-i hicrānda aġladuġuma õandānimiş

4 Sen şeh -i milk-i cemāle óul olayın dirimiş
Gör bilür mi òaddini ǨAdlï Ǩaceb šulţānimiş

5 Her zamān óadrüm felekden yücedür dir öginür
Dil-berinüñ işiginde ol meger derbānimiş

---

39 OR 10b, T 13a-13b, M1 13b, M2 10a-10b, İBB 7a.
3b hicrānda] hicrinde T, M1, M2.
4a şeh] meh OR.
5a yücedür dir] yüce diyü İBB / dir]diyü OR.

40

mefāǮilün feǮilātün mefāǮilün feǮilün

1 Óaşı õayāli hilālüñ óadin kemān itmiş
Ne fāÿide ki bu fikrinden ol ziyān itmiş

2 Meger ki māh-ı münïr ayaġuña yüz sürmiş
Ki cebhesinde ayaġuñ tozı nişān itmiş

3 Çemende bülbül-i õoş-gùy Ǯaczini bilüben
Gülüñ leţāyifine õārı hem-zebān itmiş

4 Bu šùret ile feraò kesb idüp şeh-i gül anuñ
Öñinde her nesi var ise der-miyān itmiş

5 Şeh oldı zümre-i Ǯuşşāóa derd ile ǮAdlï
Bu nā-murādlıġ anı da kāmrān itmiş

---

40 OR 10b,T 13b, M1 14a, M2 10b, İBB 7a.
1a óadin] óadüñ T.
2a sürmiş] süreymiş T.
2b cebhesinde] cebhesine OR.
4a šùretile] šavtıyile T, M1, M2.
5b murādlıġ anı da] murādlıġı anı M1, M2, İBB.

41

mefǨùlü mefāǨīlü mefāǨīlü feǨùlün

1 LaǨl-i leb-i cānāne ki şïrïn ruţab olmış
Ehl-i dile acı sözi anuñ Ǩaceb olmış

2 Óan itmege taòrïk iden ġamzesiyimiş
ǨĀşıóları dār itmege zülfi sebeb olmış

3 Gerçi ţaleb itmek ile cānān ele girmez
Cānāne yine irmege bāǨiŝ ţaleb olmış

4 Aġyār nigār ile šafā bezmini eyler
ǨUşşāóa ezel óısmeti renc ü taǨab olmış

5 Diş biler imiş ǨAdli leb-i laǨl-i nigāre
Miódārını bilmez ne Ǩaceb bï-edeb olmış

41 OR 10b-11a, T 14a, M1 14a, , M2 10b-11a, İBB 7a-7b.
3b yine irmege] yanaram ki OR.
4b óısmeti] óısmet OR.

42

mefāŤīlün mefāŤīlün feŤùlün

1 Òabïb-i cān-fezā sāz ögrenürmiş
Ciger sùz u cefā-sāz ögrenürmiş

2 Maóāmāt añdı šordum bùselikde
Ser-āġāz itdi şehbāz ögrenürmiş

3 Cefānuñ resmini õoş bilmiş ammā
Vefā āyinini az ögrenürmiş

4 Göñül virme güzeller leblerine
Òarïs olur yaramaz ögrenürmiş

5 Eger ŤAdlï òabïbe hem-dem olsa
Lebinden Ťİsi iŤcāz ögrenürmiş

---

42 T 44b. -OR, -İBB, -M1, -M2.

43

Òarfü'š-šād

feŤilātün feŤilātün feŤilātün feŤilün

1 Kākülinden olımaz bu dil-i ġamnāk õalāš
Murġ kim dāma düşe olmaya bï-bāk õalāš

2 ŤIşóa ţaŤn eyleridüm başuma geldi āõir
Yansa Ťālem ola mı bir óurı òāşāk õalāš

3 Baòr-ı eşkümde şināver geçer idi lïkin
Olmadı merdümek-i dïde-i nemnāk õalāš

4 Ol ki tïr-i müjesiyle dil ü cān šayd eyler
Ġamzesinden ola mı sïne-i šad-çāk õalāš

5 Ol óaşı yāy eger ŤAdlïye meyil eylemeye
Olmaya āhum oóından ţoóuz eflāk õalāš

---

43 OR 11a-11b, T 14a, M1 14b, M2 11a, İBB 7b.
5b oóından] odından OR.

44

Òarfü'ţ-ţāÿ

fāŤilātün fāŤilātün fāŤilātün fāŤilün

1 Mušòaf-ı òüsnüñde yazup müşg ile reyòāni õaţ
Eylemiş iŤrāb sünbül dāne-i fülfül nuóaţ

2 ŤĀrıżuñda õaţţ-ı müşgïnüñ niçün óılduñ tırāş
Eylemez çün kātib-i Óudret bilürsin sehv õaţ

3 Āteş-i āhum yaóardı şemŤveş başdan beni
Çeşme-i çeşmüm benüm ger olmasa Ceyòùn u Şaţ

4 Çün ţarïó-i Ťışóa cān virmekdür iy dil ibtidā
Kimse āõir bulımaz aña nihāyet hem vasaţ

5 Çün dehānuñ sırrınuñ idrākine irmez Ťuóùl
Vehm ü òiss her ne õayāl eylerse olur hep ġalaţ

6 Müşk-i çïn aldı óoõu zülfüñden ammā Çïn'de
Olmadı bir nāfede zülfüñ gibi bir caŤd-ı õaţ

7 Çeşmüñ iy dil-ber senüñ yaġma idelden ŤAdli'yi
Varı ol bï-çārenüñ Ťālemde mihrüñdür faóaţ

---

44 OR 11b, T 14b, M1 14b-15a, M2 11a-11b, İBB 7b-8a.
1a reyòāni] reyòān OR / yazup] yazan T, M1, M2.
1b nuóaţ] faóaţ M1.
2a Ťārıżuñda] Ťārıżuñdan T.
4b hem] yā M1, M2.
5b õayāl] āl T / òiss] òüsn M1, M2, İBB.
6a zülfüñden] zülfüñde T.
6b nāfede] nāfe T / õaţ] laţ OR, İBB, óaţ T.
7b varı] yāri T, M1, M2 / faóaţ] nuóaţ OR.

45

Òarfü'l-Ťayn

fāŤilātün fāŤilātün fāŤilātün fāŤilün

1 Õançerüñden istemez óaţŤā dil ü cān inóıţāŤ
Tiġüñ üstine göñül cān virdügine ne nizāŤ

2 Hem-dem olsa düşmen ile göñlüm ider el-firāó
Meròabā itse raóïbe cānum eyler el-vedāŤ

3 Çün nióābın refŤ ide Ťışó ehline düşer õurùş
Êerreler ëāhir olur gün nùrı bulsa irtifāŤ

4 Dil-berüñ yolında ben resm eyledüm cān virmegi
ŤĀşıóa cevr ü cefā itmek sen itdüñ iõtirāŤ

5 Tā ebed tārïk óalmaz ëulmet-i dünyā-yı dùn
ŤIşó nùrı kim šala dil õānesi içre şuŤāŤ

6 Rùz-ı maòşer nāle vü zāruñdan olmaz fāÿide
Eylemezseñ bunda ŤAdlï dād-õᵛāhı istimāŤ

7 Māl-i óalbïdür hemān cemŤiyyetinden fāÿideñ
Tāc-ı şāhïden ne oldı õāšıluñ ġayrı šudāŤ

---

45 OR 11b-12a,T 14b-15a, M1 15a, M2 11b, İBB 8a.
2b eyler] ider M1, M2.
3a nióābın] nióābuñ M2 / Ťışó ehline] ehl-i dile İBB.
4a dil-berüñ] dil-beri T, M1, M2.
5b şuŤāŤ] çerāġ M2.
6b eylemezseñ bunda] eylemez kevnde İBB / bunda] günde OR.
7a fāÿideñ] fāÿide T.
7b -İBB.

46

Òarfü'l-ġayn

fāǏilātün fāǏilātün fāǏilātün fāǏilün

1 ǏĀrıżuñ hicrinde çünkim eyleyem gül-geşt-i bāġ
Lālenüñ baġrında óoyam dāġınuñ üstine dāġ

2 Ëulmet-i zülfüñde yüzüñ nùrın ister cān u dil
CemǏ olur pervāneler her gice kim yansa çerāġ

3 Āstānuñda sifāl-i seglerüñle mey içüp
Cām-ı Cem'den taõt-ı Keykāvùs'dan itdüm ferāġ

4 Bï-bašardur nùr-ı òüsn-i yāri zāhid göremez
Bùy-ı Ǐışóı nice idrāk ide õuşk olan dimāġ

5 Õār-ı hicrān ile õùy eyle hemān kim ţutdılar
Gülşen-i kùyın nigāruñ ǏAdliyā bùm ile zāġ

46 OR 12a, T 15a, M1 15b, M2 12a, İBB 8a.
3 -M2.

47

fāŤilātün fāŤilātün fāŤilātün fāŤilün

1 Şöyle efkār oldı cismüm k'aña pïrāhen dirïġ
Ten eger budur aña õākister-i külõan dirïġ

2 Õālini göstermeyüben šaldı zülfi dāmına
Murġ-ı cāndan óıldı ol šayyād bir erzen dirïġ

3 Óanlu yaşumı ne dem kim isteseñ òāżır durur
LaŤl-i nābı eylemez ţāliblere maŤden dirïġ

4 Şādi-i vašl olmaz ise ġuššа-i hicrüñ büyür
Devr-i laŤlüñde gedādan óılma dür derdin dirïġ

5 Ol gözi cellād hicrinde ölürsem dústlar
Bu ġarïbüñ māteminde eylemeñ şïven dirïġ

6 Òāšıl-ı òüsnüñde õālüñ menŤ óılma k'eylemez
Çün kerïm olan gedādan dāne-i erzen dirïġ

7 Ger beóāda ister iseñ fetò-i bāb-ı maġfiret
ŤAdliyā ehl-i fenāya eyleme maòzen dirïġ

---

47 OR 12a-12b,T 15b, M1 15b-16a, M2 12a, İBB 8a-8b.
1a k'aña] aña T.
3 -T.
4b laŤlüñde] laŤlüñden T.
6b erzen] õırmen T, M1, M2.
7a ister iseñ] istersin M2.

48

Òarfü'l-fāÿ

fāŤilātün fāŤilātün fāŤilātün fāŤilün

1 DaŤvi-i òüsn eyleyüp gün vechi yoó ger ura lāf
Çün yüzüñ āyinesi gibi degül mirŤātı šāf

2 İt gibi bekler Ťases ţutmaó diler mey-õᵛāreyi
Yā ġıyāŝe'l-müstaġīsīn neccinā mimmā nehāf

3 Pertev-i nùr-ı cemālüñ görmege iy meh senüñ
KaŤbe-i kùyuñ melāÿik her dem iderler ţavāf

4 Hep cihān iy meh-lióā sen şāha olmışdur muţīŤ
Leşker-i ġamzeñ kimüñle šaf ţutup eyler mašāf

5 Serverā sırr-ı dehānuñda senüñ òayrān õıred
ŤĀciz olmış Ťuóde-i zülfüñde Ťaól-ı mù -şikāf

6 İy göñül saña müsellem šanma bu derd ü belā
Çeşm-i pür-õışmı nigāruñ kimseÿi óılmaz muŤāf

7 Õıróa-i šabrı giyüp eyler óanāŤatden kemer
Künc-i ġamda ŤAdli çün bulmaz nihāyet iŤtikāf

---

48 OR 12b,T 15b-16a, M1 16a, M2 12b, İBB 8b.
1a gün] göz OR, T / ger] kim İBB.
2a bekler] bilür İBB / bekler] yiler OR.
4a hep] çün T.
5b mù] min OR.
6a šanma bu] eyleme T.
6b çeşm-i pür-õışmı] nergis-i çeşmi T.
7a giyüp] geyüp OR / eyler óanāŤatden kemer] her dem óanāŤatdür işi İBB / kemer] geçer OR.

49

Òarfü'l-óāf

mefǨùlü mefāǨīlü mefāǨīlü feǨùlün

1 ŞāǨirde ki nigārın leb-i laǨl-i teri yoó
Şol ţùţiye benzer ki ġıdāya şekeri yoó

2 Nāveklerin ol óaşı kemān aldı tenümden
Ol ţāÿire döndüm ki anuñ bāl ü peri yoó

3 Õākister idüp virdi tenüm bād-ı fenāya
Kimdür ki diyen āhum odınuñ şereri yoó

4 VāǨië ki Ceòïm'ün ëulümātın ider evšāf
Füróat şebidür var ise k'anuñ seòeri yoó

5 ǨAdlī ser-i zülfüñle ayaġuñ tozın ister
Kim salţanatında daõı tāc u kemeri yoó

---

49 OR 12b-13a, T 16a, M1 16b, M2 12b-13a, İBB 8b.
1a şāǨirde] şāǨir OR, İBB, M1 / şāǨirde ki nigārın] bir şāǨire yārüñ ki M2.
3a fenāya] õazāna OR.

50

mefŤùlü mefāŤīlü mefāŤīlü feŤùlün

1 Ol dil-ber-i zïbā gibi meh-çehre güzel yoó
Bu òüsn-i dil-ārāya cihān içre bedel yoó

2 Vušlat demidür çünki bu dem õāne-i dilden
İy ġam yüri gitgil ki daõı saña maòal yoó

3 Ţurrañ šalalı silsilesin óalmadı kimse
Göñlinde anuñ ġuššša vü ġam ţùl-i emel yoó

4 Šùfī beru gel mey içelüm jeng-i ġam içün
Dil āyinesin šāf idici ġayrı Ťamel yoó

5 Sāóī lebüñüñ āb-ı òayātını iden nùş
Òıżr oldı ebed āõir aña hergiz ecel yoó

6 Miònet evidür dār-ı cihān eyleme feryād
Bu medrese-i ġamda göñül baòŝ u cedel yoó

7 Vašfında anuñ gerçi ġazeller didi ŤAdlī
Ol dil-ber-i raŤnāyı beyān ide ġazel yoó

---

50 OR 13b, T 16b, M1 16b-17a, M2 13a, İBB 9a.
2a demidür] daõidür T.
5b ebed āõir aña hergiz] ana şimdi cihān içre İBB.
7a vašfında] vašfuñda T.

51

mefāǓīlün mefāǓīlün mefāǓīlün mefāǓīlün

1 Niçe bir ben żaǓīfe derd ü ġamda õaste-òāl olmaó
Gözüñ bīmārı gibi her zamānda bī-mecāl olmaó

2 Gehī ţurrañ gibi başdan çıóup şùrīde-òāl olmaó
Gehī zülfüñ gibi ayaġa düşüp pāy-māl olmaó

3 Behey kāfir Müselmānlıó yolında var mıdur bu kim
Òarāmī gözlerüñe óanumı içmek òelāl olmaó

4 Tereddüt çekmeye aġyār laǓlüñ iltifātına
Baña mı óaldı vašluñ istemek fikr-i muòāl olmaó

5 Baña gelmiş durur óaşuñ ġamından çün hilāl olmaó
Saña lāyıódur iy meh āftāb-ı bī-zevāl olmaó

6 Behey ǓAdlī õam-ı zülfi gibi dāl olmasa óaddüñ
Nedür bu õaló arasında bu deñlü óīl ü óāl olmaó

7 Hevā-yı Ǔışóı dil-dāruñ dimāġuñ eylese muòtel
Esās-ı salţanatda ţañ degüldür iõtilāl olmaó

---

51 OR 13a, T 16b-17a, M1 17a, M2 13a-13b, İBB 9a.
1a ġamda] ġamdan T.
7a dimāġuñ] dimāġum OR.
7b -M2.

52

mefŤùlü mefāŤīlü mefāŤīlü feŤùlün

1 Šoòbetde müyesser olur ise neġam olmaó
Dïvāne vü āşüfte vü rüsvā ne ġam olmaó

2 ŤĀşıó ki lebüñ yādına mey nùş ide ţañ yoó
Cem kendü olup sāġar aña cām-ı Cem olmaó

3 Ser-Ťasker olursam ne Ťaceb ehl-i cünùna
ŤĀlemlere dïvāneliğile Ťalem olmaó

4 Ġam deştini kim óatŤ iderem mümkin olur mı
Mecnùn ile Ferhād baña hem-óadem olmaó

5 ŤAdlï deheni sırrına irmek diler iseñ
Lāzım durur evvelde vücùduñ Ťadem olmaó

52 OR 13a, T 17a, M1 17b, M2 13b, İBB 9a.
1a šoòbetde] muòabbetde OR.
3a -M2. olursam] olur isem OR.
3b dïvāneliğile] dïvāneliğe T.
4b bana] ile hem OR, İBB.

53
Òarfü'l-kāf

mefŤùlü mefāŤīlü mefāŤīlü feŤùlün

1 Ol dil-bere mümkin ola mı bir naëar itmek
Yüz üzre anuñ õāk-i derinden güêer itmek

2 Õarc ideyidüm yollarına laŤli gözümden
Kùyına anuñ olsa müyesser sefer itmek

3 Āhumuñ oóı geçdi felekden senüñ iy dúst
Sengïn dilüñe olmadı mümkin eŝer itmek

4 Tā šubòa degin nālem ile õalóa niçe bir
Sevdāsiyile sünbülüñüñ derd-i ser itmek

5 Cānı ala dir ġamzeleri dil òaêer eyler
Aššı ide mi uġrıdan iy dil òaêer itmek

6 Õışm ile gözüñ tïġ çeker merdüm-i şùõuñ
Mest olsa óaçan Ťādetidür şùr u şer itmek

7 ŤAdlï gibi ger óašd ide Ťuşşāó arasında
Geldükçe müjeñ tïrine sïne siper itmek

53 OR 16a, T 17b, M1 17b-18a, M2 13b-14a, İBB 11a.
1b õāk-i] rāh-ı T, M1, M2 / güêer] òaêer T, M1.
3b dilüñe] dilüñi T / mümkin] hergiz M2.
5a cānı ala dir] cān ala deyü T, M1, M2.
7b sïne] sïnem T, M1, M2.

54

fāǨilātün fāǨilātün fāǨilātün fāǨilün

1 Her gice zülfüñ ġamından dil perīşāndur senüñ
Mihr-i ruõsāruñla her gün şād u õandāndur senüñ

2 İy göñül Ferhād'a nisbet eyleme derdüm benüm
Kùh çāk itdiyse ol çāk itdügüñ cāndur senüñ

3 Ġamze-i õùn-rīz ü õùn-õᵛāruñ çi ger óattāldür
LaǨl-i mey-gùnuñ velī ser -çeşme-i cāndur senüñ

4 Yùsuf-ı Mıšrī'ye óıymet aġırı altunimiş
Õāk-i pāyuñ cevheri biñ cāna erzāndur senüñ

5 Genc-i òüsnüñ almaó ister düzd-i dil bilmez anı
Zülfüñüñ ejderleri aña nigeh-bāndur senüñ

6 Kātib-i Óudret berāt-ı òüsnüñ imlā ideli
Óaşlaruñ ţuġrāsı ol menşùra Ǩunvāndur senüñ

7 Sen bu òüsn ile cihān milkine šulţān olalı
ǨAdli óuluñ milket-i Rùm içre šulţāndur senüñ

---

54 OR 13b-14a, T 17b-18a, M1 18a, M2 14a, İBB 9b.
3b ser] bil T.

55

feŤilātün feŤilātün feŤilātün feŤilün

1 Sünbülüñ sāye šalar üstine berk-i semenüñ
Devr ider dāÿire-i verd-i teri yāsemenüñ

2 Çïn-i zülfine gelür bùy alur uġrı diyü
Šaldılar òabse ţutup óahr ile miskin õutenüñ

3 Çünki vïrāneleri eylerimiş cāy perï
Sen perïsin n'ola göñlüm olur ise vaţanuñ

4 Šaldı pertev yüzüñ eflāke çün iy bedr-i münïr
ŤAks-i õurşïd ü óamer oldı o vech-i òasenüñ

5 Gùş şïrïn-suõanuñ işidür ammā ne Ťaceb
Gözlerüm dióóat idüp görmedi hergiz dehenüñ

6 Çïn idüp õalóaların murġ-ı dili itmege šayd
Gül-i ter üzre šalar dāmeni müşgïn resenüñ

7 Òaşre dek derd ü ġamın cān u dilüñ itmege şerõ
Sïneñ üzre dil ola ŤAdli biten her çemenüñ

---

55 OR 16a-16b, T 18a-18b, M1 18b, M2 14a-14b, İBB 11a.
1b devr] dùr OR / teri] ţarï T.
2b miskin] müşgin T.
4a pertev] nùr OR, İBB / çün] çü M1, M2.
6bdāmeni müşgïn] dāmen-i müşgïn T, dāmen-i miskïn M1 /müşgïn] miskïn İBB / müşgïn] o miskïn M2.
7a òaşre dek] òaşrda T / ġamın] ġama M1, M2, ġamuñ T.

56

fāǏilātün fāǏilātün fāǏilātün fāǏilün

1 Görse bülbül nāleler eyler cemālini gülüñ
Gùş olupdur gül işitmege fiġānın bülbülüñ

2 Gül yüzüñ rengi òayādan ġaró-ı āb itdi güli
Pïç ü tāb-ı kākülüñ tābın giderdi sünbülüñ

3 Boynumı burdı benefşe õaţţuñuñ sevdāları
Göñlümi sevdāyile başdan çıóardı kākülüñ

4 Murġzāruñ murġ-ı zārı olalıdan cān u dil
Šıólıġın diñdürdi feryādum çemende bülbülüñ

5 Eşk-i çeşmüñden gül-āb itseñ yeridür ǏAdliyā
Tāc-ı şāhïden baş aġrısı degül mi òāšıluñ

---

56 OR 14a, T 18b, M1 18b-19a, M2 14b, İBB 9b.
4b diñdürdi] giderdi T.
5b -M2.

57

mefāŤīlün mefāŤīlün feŤùlün

1 Ġam-ı zülfüñle cān āşüfte dil teng
Gözüm yaşı durur laŤlüñle hem-reng

2 Ġamuñdan āh idüp óan aġladuóça
Dögüp göksüm ururam başuma seng

3 Düşelden sen perïden bir dem ayru
Delürdüm kendüm ile eylerem ceng

4 Didüm vašluñ müyesser ola mı dir
Delü misin ya serõùş ya yedüñ beng

5 Nigārā sensüzin Ťayş eylesem ben
Yüzümi def iderem óāmetüm çeng

6 Cefā ţaşıyla šındı šabr ayaġı
Mecālüm gitdi oldı ţāóatüm teng

7 Yüzüñ görüp fiġān itdükçe ŤAdlï
İder gülşende bülbül aña āheng

57 OR 16b-17a, T 18b-19a, M1 19a, M2 14b-15a, İBB 11b.
2 -T.
3b eylerem] iderem M1, M2.
4b ya] be M1.
6a šındı] šundı M1.
6b ţāóatüm] óāmetüm T.

58

feǓilātün feǓilātün feǓilātün feǓilün

1 Ruõlaruñ şemǓi virür nùrını şems ü óamerüñ
Yüzüñüñ şevóıyile ëulmeti gider seòerüñ

2 Ol mehüñ mihr-i cemāline muóābil olıcaó
İy güneş olmayısar êerrece senüñ eŝerüñ

3 Dil ü cāndan yoluña õāk oluram işideli
Kïmyā eylerimiş õāke olursa naëaruñ

4 Rāh-ı Ǔışóa óademüñ bašma göñül olmazsa
Aróaña õıróa-i ġam bilde óanāǓat kemerüñ

5 Görine gözlerine gün gibi gündüzde şehā
Óanġı aǓmāya k'ide küòl-i cilā õāk-i derüñ

6 Çïn-i zülfi óoõusın almasañ iy nāfe-i Çïn
Misk olup bulmaz idi raġbeti õùn-ı cigerüñ

7 ǓAdli şiǓr ü ġazeli terk idüben defteri dür
Çünki şerò olmaz imiş òaşre degin derd-i serüñ

58 OR 16b,T 19b, M1 19b, M2 15a, İBB 11a-11b.
3b õāke] cāna M1, M2 / olursa] irürse İBB.
5a gündüzde] günden de M1, M2.
5b k'ide] ola M2 / k'ide] k'ola M1.

59

feŤilātün mefāŤilün feŤilün

1 Bize bir óāmeti nihāl gerek
Bize bir kaşları hilāl gerek

2 Meh gibi kem cemāli neyleyelüm
Bize bir mihr-i bï-zevāl gerek

3 Āl ile degme dil-ber almaz dil
Zülfi óara yañaġı al gerek

4 Ţùţi gibi şeker-efşān oluban
Leb-i laŤlini õoş-maóāl gerek

5 Levò-i dilden ġubārı maòv içün
Õaţţ-ı reyòānı bï-miŝāl gerek

6 ŤĀşıóuñ óāmetin õam itdügine
Ser-i zülfini aña dal gerek

7 Bili vašfında óıl yarar olsañ
ŤAdliyā incerek õayāl gerek

59 OR 14b, T19a, M1 19b-20a, M2 15b, İBB 10a.

60

mefāǏīlün mefāǏīlün mefāǏīlün mefāǏīlün

1 Müyesser olsa yārüñ bāde-i laǏliyle hem-demlik
Görürlerdi šafā bezminde nice olduġın Cemlik

2 Bu Zāl-i dehr-i dùnuñ ol óadar çekdüm cefāsın kim
Cihāna dāstān oldı benüm òaóóumda Rüstemlik

3 Óamu òüsn ehlinüñ aġzına sen mühr-i sükùt urduñ
Senüñ aġzuñda õatm olmuş durur Ǐālemde õātemlik

4 Marïż-i Ǐışó olanlara eţıbbā idemez tedbïr
Lebüñden olur olursa benüm derdüme emsemlik

5 Beóāyı fikr ider olsañ fenā milkinde iy ǏAdlï
Cihāna pādşāh olmaó òaóïóat oldı bir demlik

---

60 OR 14a, T 19b-20a, M1 20a, M2 15b, İBB 9b.
1a laǏliyle] nābıyle T.
2a ol] şol T, M1, M2.
3a sükùt] sükùn T.

61

fāǨilātün fāǨilātün fāǨilātün fāǨilün

1 Ārzù-yı cān u dil cānā višālüñdür senüñ
Görinen her laòëada gözde õayālüñdür senüñ

2 Rùz u şeb devr eyleyüp yiryüzini pür-nùr iden
Ay ile gün pertevi Ǩaks-i cemālüñdür senüñ

3 Tīr-i āhum her nefes eflāke irgüren benüm
Óaşlaruñ yāyın óurup Ǩarż-ı hilālüñdür senüñ

4 Dústum Ǩöêrin diler beñzer dimişler òüsnüñe
İzüñe yüzin sürer gün pāy-mālüñdür senüñ

5 Gözlerüñ õançer çeküp her laòëa óanlar dökdügi
Fitne-i āõir-zamānsın mekr ü ālüñdür senüñ

6 Bedr olup gün yüzine óarşu iñen lāf urma kim
İde iy meh bir gice òüsn-i kemālüñdür senüñ

7 Ol meh-i bedrüñ bilin ǨAdlī der-āġùş eylemek
Her gice tā šubòa dek fikr-i muòālüñdür senüñ

---

61 OR 17a,T 20a, M1 20b, M2 16a, İBB 11b-12a.
1a cān u dil] cāvidān OR, İBB.
3a āhum] āhın T, M1, M2.
4a Ǩöêrin diler] izin sürer T, M1, M2.
4b sürer gün] sürerken OR / sürdigün T.
5b mekr ü ālüñdür] mekr-i õālüñdür T, M1, M2.
6b ide] k'ide T.
7a bilin] bilmez İBB.

62

mefāŤilün feŤilātün mefāŤilün feŤilün

1 ŤAraó belürse ruõuñda gül-āb-ı terden yeg
Òalāveti lebünüñ şehd ile şekerden yeg

2 Senüñ içün didiler Ťāşıóını óatl eyler
Daõı ne ola cihān içre bu õaberden yeg

3 Çü söze başlayasın laŤl-i nābile ne ola
Ki gùş-ı cāna irişmege bu dürerden yeg

4 Gözüñ marïżine laŤl-i lebüñle eyle Ťilāc
Ki õaste olana olmaya gül-şekerden yeg

5 N'olaydı ŤAdli'ye bir êerre deñlü meyl itseñ
Çü rùşen oldı yüzüñ şems ile óamerden yeg

---

62 OR 14a-14b, T 20b, M1 20b-21a, M2 16a, İBB 10a.
2a óatl] terk OR.
5b yüzüñ] yüzin T.

63

feǨilātün fe i l ā tün feǨilātün feǨilün

1 ǨĀşıóuñ Ǩışó yolında gözi nemnāk gerek
Dāmen-i Ǩışóa yapışan yaóası çāk gerek

2 Yansalar Ǩışó u vefā ehli ben evvel yanaram
Lā-cerem āteşe evvel õas u õāşāk gerek

3 Õavf-ı aġyār ile Ǩışó ehli višāle iremez
Varmaġa Ǩışó yolın Ǩāşıó-ı bï-bāk gerek

4 Āftāb-ı ruõ-ı dil-dār ţulùǨın dileyen
Āh u eşk ile aña encüm ü eflāk gerek

5 Yer ü gök şöhret-i Ǩışóumla pür olsun diyenüñ
Āhınuñ yiri felek kendüsinüñ õāk gerek

6 Ţùr-ı Ǩışó içre tecellï dileseñ Mùsāvār
Meşrebüñ āb-ı revān gibi revān pāk gerek

7 Degme Etrāk ne bilsün ġam-ı Ǩışóı ǨAdlï
Sır-ı Ǩışó añlamaġa õaylice idrāk gerek

---

63 OR 14b-15a, T 20b-21a, M1 21a, M2 16b, İBB 10a.
2 –İBB.
2b -OR.
3a iremez] irmez M1, M2.

64

mefāǮīlün mefāǮīlün feǮùlün

1 Göñül ol ruõları gülnāre varduñ
Šanasın gül uma gülzāre varduñ

2 Šabā šan gülşene õāşāk iletdi
Yirüñ bekle ki kùy-ı yāre varduñ

3 Lebi vašfında şehd aóar dilüñden
Meger ol laǮl-i şekker-bāre varduñ

4 Dişi yanında yaşuñ añma ǮAdlï
Edeb šaóla dür-i şehvāre varduñ

5 Behey miskïn hevā-yı zülf idersin
Meger müşg almaġa Ǯaţţāre varduñ

---

64 OR 15a-15b,T 21a, M1 21b, M2 16b, İBB 10b.
1a gülnāre] gülzāre OR.
3a vašfında] vašfuñda OR / dilüñden] lebüñden İBB.
5b müşg] misk T, M1, M2.

65

mefāǨilün feǨilātün mefāǨilün feǨilün

1 Óarār u šabrum alup beni bï-óarār itdüñ
Šaçuñ hevāsiyile Ťaólumı tārmār itdüñ

2 Firāóuñ içre ġamuñ zehriyidi yidügümüz
Ecel şarābını šunmaóla õoş-güvār itdüñ

3 Cefālaruñı ziyād eyledüñ ki minnetdür
Bu nā-tüvānı bu luţf ile zïr-i bār itdüñ

4 Kenāre gelmeyüben sen kenār eyleyeli
Gözüm yaşını benüm bahr-ı bï-kenār itdüñ

5 Òisāb olınmaya yazılsa tā ki rùz-ı şümār
Šaçuñ girihleri kim dilde bï-şümār itdüñ

6 Bu òüsn ile ki şeh olduñ göñül vilāyetine
Ġamuñ diyārına ben óulı şehriyār itdüñ

7 Murādı õāk-i reh olmaġ idi çü ŤAdli'nüñ
Murādını virüben anı kām-kār itdüñ

---

65 OR 15a, T 21a-21b, M1 21b-22a, M2 17a, İBB 10b.
2bšunmaóla] šunmaġla M2, İBB / õoş-güvār] õoş-vār T.
3a eyledüñ] itdüñ OR.
3b bār] yār OR.

66

mefāŤilün feŤilātün mefāŤilün feŤilün

1 Yüzüñi göricek artar enïni zārlaruñ
Olur bahār olıcaó nālesi hezārlaruñ

2 Dilüme lāle gibi deşt-i ġamda dāġ óodı
Ţarāvet-i ruõı vü õāli gül-Ťiêārlaruñ

3 Yüzüñ güli ki aña Ťöêr-õᵛāh ola ġam yoó
Ţutam ki õār-ı belādur bu õār-ı zārlaruñ

4 Hevā-yı Ťışó bu deşt-i ġam içre kāfïdür
Óarārını bile virmege bï-óarārlaruñ

5 Višāl ümïdiyile ŤAdliyā berāber ider
Yüzi vü zülfi ġamı leyl ile nehārlaruñ

---

66 OR 15b,T 21b-22a, M1 22a, M2 17a, İBB 10b.
3a ola ġam] olduġum OR.
3 -İBB.
3b ţutam ki] ţutam OR / õār-ı zārlaruñ] õārõārlaruñ M1, M2.
4b bile virmege] yile vir tā ki OR.

67

mefǨùlü mefāǨīlü mefāǨīlü feǨùlün

1 Ben õāke tecellī ide ger nùr-ı cemālüñ
Her êerre-i õākūm ţaleb eyleye višālüñ

2 Engüşt-nümā óıldı beni õaló arasında
Hicrinde nizār olduġum ol óaşı hilālüñ

3 Bir berk-i õazān-dīde miŝālinde óılupdur
Beñzümi óadi füróati ol tāze nihālüñ

4 ǨUşşāóa našīb olmadı çün õalvet ü šoòbet
Zāhid saña ne ġam varimiş defǨ-i melālüñ

5 Dil-berde vefā olmayıcaó fāÿide itmez
ǨAdlī sebeb-i vašl degül māl ü menālüñ

---

67 OR 15b-16a, T 22a, M1 22a-22b, M2 17b, İBB 10b-11a.
1a ben] bir T / ide ger] görinür OR, İBB.
3a óılupdur] óalupdur OR.
3b óadi] óodı OR.
4a olmadı] oldı OR.

68

mefāŤilün feŤilātün mefāŤilün feŤilün

1 Olur mı şād göñül kim ġam içre zār degül
İder mi vašla heves ol ki dil-figār degül

2 Fiġāne šaldıyise kùhı nāle-i Ferhād
Fiġāne šalmışam āfāóı kùhsār degül

3 Başuma gün mi ţoġar kim yüzüñ firāóında
Óara šaçuñ gibi Ťālem gözüme tār degül

4 Eger dürüst ola Leylï višāl-i vaŤdesine
Šınursa kāsesi Mecnùn'a inkisār degül

5 Ne deñlü çoġ ise Ťışó ehli olurlar bïzār
Şu Ťömrden ki ġaraż aña vašl-ı yār degül

6 Višāl ümïdiyile ḥicri iõtiyār itdi
Ne çāre eyleye ŤAdlï ki baõtı yār degül

---

68 OR 17a-17b, T 22a-22b, M1 22b, M2 17b, İBB 12a.
1a kim] -T.
2a šaldıyise] geldiyise T.
5a olurlar] oldılar T, M1, M2.

69

fāǨilātün fāǨilātün fāǨilātün fāǨilün

1 Gülşen-i kùyuñ göñül murġına kim meÿvā degül
Anuñ içün bülbül-i dil lāldür gùyā degül

2 Rā óaşuñla dal zülüfüñ òasretidür dústum
Zāhidüñ óaddini lām iden ġam-ı ferdā degül

3 Kāse-i õùnïn çeşmümdür elinde sāóinüñ
Devr iden meclis içinde sāġar-ı šahbā degül

4 Lāle daõı dāġdār-ı õadd-i gül-gùnuñ durur
Gözlerüñ bïmārı ancaó nergis-i şehlā degül

5 ǨAdli daõı ol şeh-i õùbāna cāndan óul geçer
İşiginde bende olan Õusrev u Dārā degül

69 OR 17b,T 22b, M1 23a, M2 18a, İBB 12a.

70

fāǨilātün fāǨilātün fāǨilātün fāǨilün

1 Bāġ-ı dilde óāmetüñ servin õırāmān eylegil
Bülbül-i cānı yüzüñ şevóıyle nālān eylegil

2 İy šabā Ǩaynuma alman õāk-i pāyı ġayrını
İki gözümçün gerek küòl-i Šıfāhān eylegil

3 Bāġbānā ġonca vü gülden ruõ-ı dil-dārsuz
Õaţţ olur mı var anı dāġ ile peykān eylegil

4 ǨĀşıóuñ dāmen girïbān fikrin itmez dústum
Sïnesin çāk eyleyüp çāk-ı girïbān eylegil

5 Derd ü ġam mersùmını Ǩuşşāódan menǨ eyleme
Óullaruña pādşāhum luţf u iòsān eylegil

6 LaǨl-i nābuñ şerbetiyle iy ţabïb-i cān u dil
ǨĀşıó-ı dil-õastenüñ derdine dermān eylegil

7 Pādşāhum luţf idüp ǨAdlï óuluñuñ başına
Õāk-i pāyuñ tāc idüben Rùm'a šulţān eylegil

---

70 OR 18b, T 24a, M1 23a-23b, M2 18a, İBB 12b.
2a alman] almaz T.
3a dil-dārsuz] dil-dārdan M2.

71

feǍilātün feǍilātün feǍilātün feǍilün

1 ǍĀşıóa õùşe-i zülfüñ iñen olmaz māÿil
MezraǍ-ı ţùl-i emelden ne olısar òāšıl

2 Dür dişüñ fikriyile şol óadar aġladum kim
Baòra döndi gözümüñ yaşı görünmez sāòil

3 Serv ile óadd-i õırāmānı bir olduġı gibi
Görinür mùy-ı miyāniyle šaçı óıl-be-óıl

4 Ehl-i dil Ǎāşıó-ı hüşyār aña dirler kim
Cām-ı Ǎışóuñla senüñ mest ola vü lā-yaǍóıl

5 Cānına ëulm ü sitem eyleyüben sevdi seni
ǍAdli'yiçün dimesünler daõı şāh-ı Ǎādil

---

71 OR 18b,T 24b, M1 23b, M2 18b, İBB 13a.
1a õùşe] tùşe OR, İBB / iñen] eger M1, M2, İBB.
2a dür dişüñ] derd-i şek M1, M2.
2b baòra döndi] baòr oldı OR, T, M1, İBB.

72

mefāŤīlün mefāŤīlün feŤùlün

1 Göñül ol çeşmi sāòirden òaêer óıl
Ne mekr ile göñül alur naëar óıl

2 Gelürse sīneñe şemşīr-i tīri
Çeker pergālesini mā-òażar óıl

3 Niŝār içün õayāli ayaġına
Gözüñ dürcini pür -dürr ü güher óıl

4 Eger šabruñ yoġ ise Ťışó içinde
Revān kùyına dil-dāruñ sefer óıl

5 Eger šāfī-naëar olmaó dilerseñ
Ayaġı topraġın nùr-ı bašar óıl

6 Bülend eyle boyı vašfını ŤAdlī
Dehānında sözüñi muõtašar óıl

7 Leb-i laŤlini kim emsem dir ise
İlāhi dilin aġzında şeker óıl

---

72 OR 19a,T 24b-25a, M1 23b-24a, M2 18b, İBB 13a.
2a şemşīr-i tīri] şemşīri mihmān M2 /şemşīr ü tīri İBB / şemşīr M1.
3 -İBB.
3b pür] -T.
4a šabruñ] õayruñ OR, İBB.
5a šāfī naëar] šāòib-naëar M1, M2.
6a boyı] yolı İBB.
6b dehānında] dehānuñda T.
7b aġzında] aġzını OR, İBB.

73
fāǨilātün fāǨilātün fāǨilātün fāǨilün

1 Olmadı Ǩālem içinde bir nefes õurrem göñül
Olmadı bir laòëa bï-ġam olana hem-dem göñül

2 Her kime göñlüm ġamın didüm ġamından ġam yidüm
Ġālibā yoódur cihān içinde bir bï-ġam göñül

3 Õāk-i ādem ġam ile taõmïr olupdur ġālibā
Bï-ġam olan olmaya cins-i benï-ādem göñül

4 Ġuššа-i devrāndan bir dil õalāš olmuş degül
Sen degülsin mübtelā-yı ġam hemān epsem göñül

5 Şāhid-i şādï cemālin Ǩarż ide bir gün ola
Böyle óalmaz ġam yime òāl-i cihān her dem göñül

6 Salţanat ġavġāsıdur ǨAdlï seni dil-teng iden
Õıróa-pùş olanda vardur var ise õurrem göñül

7 Óo raǨiyyet ġuššasını memleket óayġusını
ǨĀóil iseñ òālüñ añup eylegil mātem göñül

---

73 OR 17b-18a,T 22b-23a, M1 24a-24b, M2 19a, İBB 12a-12b.
4b epsem] ebsem M1.
5a cemālin] cemālüñ T.
5 -M2.
7 -T.

74

fāǨilātün fāǨilātün fāǨilātün fāǨilün

1 İy ţabïbüm derdmendem derdüme bir çāre óıl
Şehr ü kùy içre šabā gibi yeter āvāre óıl

2 Ŝābit oldum rāh-ı Ǩışóuñda baña raòm it diyü
Dimedüm kim gözlerümüñ yaşını seyyāre óıl

3 Tevbe nefǨ itmez riyāyile olıcaó zāhidā
ǨIşóı iõlāš ile cürmüñ maòvına keffāre óıl

4 Òādiŝe defǨini óılmaz medreseyle õānóah
ǨĀrif iseñ ilticā-yı kùşe-i õummāre óıl

5 ǨAdli ol serv-i revānı itmek isterseñ kenār
Nisbetini eşk-i çeşmüñüñ revān enhāre óıl

---

74 OR 18a,T 23a, M1 24b, M2 19a, İBB 12b.
4a defǨini] refǨini İBB.
5b çeşmüñüñ] çeşmümüñ OR.

75

fāŤilātün fāŤilātün fāŤilātün fāŤilün

1 Dām-ı zülfüñle başa her dem belā eksük degül
Õışm-ı çeşmüñle dile dāÿim cefā eksük degül

2 Serverā serv-i bülendüñ ser-firāz olmaġiçün
Cān u dilden rùz u şeb vird ü duŤā eksük degül

3 Sen vefā vü õuló ile Ťālemde meşhùr olalı
Māh-rùlardan saña medò ü ŝenā eksük degül

4 Nice kim gün yüzüñe oldı muóābil didiler
ŞemŤ-i òüsnüñde senüñ günden żiyā eksük degül

5 Òüsn ile õurşïd-i enver çākerüñ lāyıó mıdur
Meclisüñde dem-be-dem bir bed-lióā eksük degül

6 Vašl ile Ťayş eylemiş gerçi raóïbüm hicr ile
Òamdüli'llāh bizde de ŝevó u šafā eksük degül

7 Öldürürse ġam seni yāre ne ġam çün her zamān
Biñ senüñ gibi gedā ŤAdlï aña eksük degül

---

75 OR 19b-20a, T 23b, M1 24b-25a, M2 19a-19b, İBB 13b.
1a her dem] dāÿim T, M1, M2.
1b dāÿim] her dem T, M1, M2.
3b māh-rùlardan] māh-rùlarda T, M1, M2.
5b meclisüñde] meclisinde T.
7a seni] beni OR, İBB.

76

fāǓilātün fāǓilātün fāǓilātün fāǓilün

1 Gün yüzüñ üstinde olmış rā óaşuñ iy meh hilāl
Kim görüpdür āftāb ile hilāle ittišāl

2 Kim ki aõşam zülfüñi göre gicesi óadr olur
Kim yüzüñ görse seòer zï-ţāliǓ-i ferõunde-fāl

3 Her gice òālüm perïşān šubòa dek zār eylerem
Eyledi sevdā-yı zülfüñ çün beni āşüfte-òāl

4 Sen baña raòm eylemeñ Ǔālemde bir emr-i baǓïd
Ben senüñ vašluñ temennāsı Ǔaceb fikr-i muòāl

5 Sïm ü zerden dām idüp ol vaòşiyi eyle şikār
ǓAdliyā šayd olduġı yoódur ġazelle bir ġazāl

---

76 OR 18a,T 23b-24a, M1 25a-25b, M2 19b, İBB 12b.
3a eylerem] iderem OR, İBB.
4b ben] biz T / fikr] emr T.
5b ġazelle] ġazel M1 ġazelle bir] ġazel birle T, İBB.

77

fāǨilātün fāǨilātün fāǨilātün fāǨilün

1 Yaóduġına şemǨüñ içün nār-ı Ǩışó ile fetïl
Eşk-i çeşmi òāline olmış durur rùşen delïl

2 Yād-ı laǨlüñ óùt-ı cāndur hicr içinde nitekim
Dùzaõ ehline revān-baõş olsa āb-ı selsebïl

3 Zāhid añmaz kendünüñ õalvetde esrārın görüñ
ǨĀşıóı içer diyü taõfïf idermiş ol ŝaóïl

4 Aġlamasa gözlerüm kùyına yol virmez nigār
Oldı rùşen bu ki hergiz cennete girmez baõïl

5 Māl u milk ü salţanatla óadr bulmaz ādemi
ǨAdliyā Ǩizzet gerekse işiginde ol êelïl

---

77 OR 18b-19a, T 25a, M1 25b, M2 19b-20a, İBB 13a.
1a şemǨüñ] meşǨal T.
3b taõfïf] taòóïó OR, İBB / idermiş] eyler imiş OR, İBB.
4b bu ki] böyle T.
5a milk] mülk OR.

78

feŤilātün feŤilātün feŤilātün feŤilün

1 Dil ü cān çekse ġamın sen šanemüñ ġam degül ol
Ger nem olmaya gözüm hicr ile nesnem degül ol

2 Gözümüñ yaşını Ťummāna nice beñzedeyüm
Ki kenārında bunuñ óaţre óadar nem degül ol

3 Neñ durur diyü eger kimse šora yārï direm
Dü cihān içre benüm varum odur nem degül ol

4 Šalunurken seni nāz ile görenler didiler
Ya perï-zāde durur ya melek ādem degül ol

5 Güneşi gördi gözüm dil seni šandı didi cān
Óāmeti serv-i gülüñ yoó durur epsem degül ol

6 Nice šayd ide diyem baña sen āhùyı raóïb
Gerçi av iti durur kelb-i muŤallem degül ol

7 ŤAdli mïr olalıdan derd ü belā kişverine
Óılmadı ġuššа vü ġam milk-i müsellem degül ol

---

78 OR 20a,T 25a-25b, M1 25b-26a, M2 20a, İBB 13b-14a.
1a ġamın] ġamuñ M2.
4 -T.
5 -İBB.
5a -OR.
5b epsem] ebsem M1, M2.
7b óılmadı] óalmadı OR.

79

fāǨilātün fāǨilātün fāǨilātün fāǨilün

1 Óaşlaruña bir óadïmï bendedür beñzer hilāl
Kim dü tā itmiş durur óaddin mürùr-ı māh u sāl

2 Ne taǨalluó leblerüñ yāóùt õaţţın óılsa nesò
Bu muòaóóaódur ki reyòān oldı õaţţuñdan miŝāl

3 Bir zavallu āftāb u māh ise bir kej-dehen
Nice óılsunlar senüñle daǨvi-i òüsn ü cemāl

4 Óaşlaruña nisbet itdümse hilāli iy óamer
Eyledüm bārik fikir ü baġladum nāzük õayāl

5 ǨAdliyā aòvālüñe vāóıf degül šanma nigār
Her ġazel kim yazdum oldı yāre benden Ǩarż-ı
òāl

---

79 OR 19a-19b,T 25b, M1 26a, M2 20a-20b, İBB 13a-13b.
2a õaţţın] õaţţuñ T.
2b oldı] aldı OR, T.
3a kej-dehen] kec-dehen T, M1, M2 /kej-zebān OR, İBB.
4a itdümse] itdiyse OR, İBB.

80

feŤilātün mefāŤilün feŤilün

1 Aóçeler šaçdı yine gülşene gül
İtse šaç yolmasın n'ola sünbül

2 Mest olup yine ġonca cāmından
Šaldı āvāze Ťāleme bülbül

3 Başa çıkmaó olurdı zülfiyile
Ger òarāmïliġ itmese kākül

4 Germ olur oldı õayli meclisde
Leb-i dil-dāre beñzeyelden mül

5 ŤAdliyā egme aţlas-ı çarõı
Dùd-ı āhuñ yeter saña óara çul

---

80 M1 26b, M2 20b, -OR, -T, -İBB.

81

fāǨilātün fāǨilātün fāǨilātün fāǨilün

1 Beñlerüne bende fülfül yüzüñe gülzār óul
Sünbülüñe boynı baġlu nāfe-i Tātār óul

2 Gül gül-āb olur òayādan seyr-i gülzār eyleseñ
Nāz ile šalınsañ olur serv-i õoş-reftār óul

3 Leblerüñe laǨl óulaġı delik bir bendedür
Dişlerüñ naëmına olur lùÿluÿ-yı şehvār óul

4 Kākülüñ bendinde oldılar ulü'l-el-bāb óayd
Gözlerüñ siòrine oldılar ulü'l-ebŝār óul

5 Az bulınur bu cihānda aña senüñ gibi şāh
ǨAdli gibi saña lïkin bulınur bisyār óul

---

81 OR 19b, T 26a, M1 26b, M2 20b-21a, İBB 13b.
5a bu] –T, -M1.

82

Òarfü'l-mïm

fāŤilātün fāŤilātün fāŤilātün fāŤilün

1 Óollarumı dāġ-ı hicrān ile tezyïn eyledüm
Boynuña bu heykeli ašmaġa zerrïn eyledüm

2 ȚaŤn ţaşından girüp göñlüne olmadum õalāš
Melceÿ vü meÿvāmı ben gerçi ki sengïn eyledüm

3 Zülfüñ ucından neler çekdügümi işidenüñ
Her ne deñlü şād ise göñlüni ġamgïn eyledüm

4 ŤIşó pïrinden ġam irşādın temennā eyledüm
Her duŤā kim óıldı ol ben daõı āmïn eyledüm

5 Zülfi vašfında muŤaóóaddur kelāmuñ ŤAdliyā
Lebleri vašfında görseñ nice şïrïn eyledüm

---

82 OR 21a, T 26b, M1 27a, M2 21a, İBB 14b.
2b gerçi ki] gerçi T.
4b her] bir İBB.

83

fāǨilātün fāǨilātün fāǨilātün fāǨilün

1 Vašl-ı cānān her nefes maóšùd-ı cānumdur benüm
Dilde mihri òüsnüñüñ rāz-ı nihānumdur benüm

2 Olmasa dilde ġamuñ ten zinde olmaz bir nefes
Dústum bildüm ġamuñ cān u cihānumdur benüm

3 Nice yaşlar dökmesün çeşm-i revān arduñca kim
Terk idüp giden beni rùò-ı revānumdur benüm

4 Dest-i cevrüñle büküp sen óaddüm itdükçe kemān
Tïr-i āhumla felek her dem nişānumdur benüm

5 Rùz u şeb mihr ü mehüñ şemǨini āhumdur yaóan
Görinen çarõ-ı felek dùd-ı duõānumdur benüm

6 Óıššša -i ġuššam yazup şerò itmedüm yā Rab neden
Söylenen dillerde şimdi dāstānumdur benüm

7 Cevr ile her günde biñ kez öldürürseñ ǨAdli'yi

---

83 OR 24a-24b, T 26b-27a, M1 27a-27b, M2 21a-21b, İBB 16b-17a.
3b giden] gider T.
5a āhumdur] āhumda T.
6a óıšša] òišše T, M1.
7a kez] -OR.

Òaó bilür bir kez dimez boynuña óanumdur benüm

7b kez] gün İBB.

84

mefāǾīlün feǾilātün mefāǾīlün feǾilün

1 Firāó u òasret-i rùy-ı nigārı mı diyelüm
Cefā vü cevr-i ġam-ı rùzgārı mı diyelüm

2 Belā vü miõnet-i bī-òaddi mi beyān idelüm
Ya bu ġam u sitem-i bī-şümārı mı diyelüm

3 Šafā-yı verd-i ruõı şevóıyile bülbülvār
Bu her gün itdügimüz āh u zārı mı diyelüm

4 Henùz vašlı güline irişmedin çekin
Firāó elinden iren zaõm-ı õārı mı diyelüm

5 Egerçi füróat-i dil-dāre šabr ider ǾAdlī
Bu fiǾline biz anuñ iõtiyārı mı diyelüm

84 M1 27b, M2 21b, -OR, -T, - İBB.
1a nigārı] nigār M.277.
1b rùzgārı] rùzgār M.277.

85

fāǨilātün fāǨilātün fāǨilātün fāǨilün

1 Ol mehüñ her gice kim kùyında efġān eyledüm*
İtlerine derd-i ser virmekle nālān eyledüm

2 Õastedür dil kirpügüñ zaõmından ammā bāk yoó
Çün lebüñ tiryākini derdine dermān eyledüm

3 Yaş dükendükçe gözümden óan olur her dem revān
Leblerüñ yādına çeşmüm baòr ile kān eyledüm

4 Ten ġubārı dāmenüñe irmesün diyü revān
Gözlerüm yaşın anuñ üstine bārān eyledüm

5 Gülşen-i vašluñ õazān-ı hicr ile ceng itmege
Ġoncalarla şāõ-ı gülden tïr ü peykān eyledüm

6 Baòr-ı eşkümde dişi yādınadur yaş olıcaó
Kirpigümi anda ǨAdlï şāõ-ı mercān eyledüm

---

85 OR 21a-21b,T 27a-27b, M1 27b-28a, M2 21b-22a, İBB 14b.

* Gazelin redifi olan *eyledüm* kelimesi, T, M1 ve M2 nüshalarında *eylerem* şeklindedir.

1b derd-i ser] derdüñi OR, İBB / nālān] tālān İBB.

5b tïr ü peykān] tïr-i peykān M1, M2.

6 -M1, -M2.

86

fāǓilātün fāǓilātün fāǓilātün fāǓilün

1 Ben beni yār işiginde gāh derbān eylerem
Bu õayāl ile gehī kendümi šulţān eylerem

2 Bu müferriòle güşād olmaz göñül ġamgīnligi
Bāde-i laǓlüñ õayālātında òayrān eylerem

3 Gül yüzi óarşusına dil bülbülin nālān idüp
Gülşen-i kùyını cāna bāġ-ı Rıävān eylerem

4 Ġamzeñ oóları irerse kimseye bildürmezem
Ben ki sīnemde cefā tīġini pinhān eylerem

5 Güller açup dāġlardan ġoncalar peykāndan
Sīnemi ben ǓAdliyā tāze gülistān eylerem

---

86 OR 21b, T 28a-28b, M1 28b-29a, M2 22b, İBB 15a.
2a bu] bir M1, M2.
5b ben] sen OR.

87

feǮilātün feǮilātün feǮilātün feǮilün

1 Rùz u şeb òasret ile geçdi günüm āh n'idem
Baña óısmet ġamuñı eylemiş Allāh n'idem

2 Şükr iderdüm işigin yašdanuban yatduġuma
Dergehinden sürer uş ben óulını şāh n'idem

3 Şeb-i hicr ile óalup vādi-i òayretde dirïġ
Der-i cānāne gider bulımadum rāh n'idem

4 ŢāliǮüm şemsi benüm hïç ţulùǮ eylemedi
Şeb-i yeldā-yı ġama ţoġmadı bir māh n'idem

5 Óurtaram diyü iñen saǮy iderem dāmenüñi
Kesilüp dest-i raóïb olmadı kùtāh n'idem

6 Uzadup cevr elini ëulm ile ben õaste-dilüñ
Ţutdı muòkem yaóasın óomadı her gāh n'idem

7 Vašlın işitdi göñül bulmadı hïç yol aña
Óıldı baõt-ı siyehüm çün beni gümrāh n'idem

8 ǮAdli gögsin dögüben derd ile dir aġlayuraó
Senden ayru düşeli āh n'idem vāh n'idem

---

87 OR 23b, T 28b, M1 29a, M2 22b-23a, İBB 16a-16b.
2b uş] olmış OR, İBB.
3b gider] güêer OR.
6a cevr elini ëulmile] ëulm elini cevrile T, M1, M2.
7 -OR, -İBB, -M1, -M2.
8b vāh] āh T.

88

fāǨilātün fāǨilātün fāǨilātün fāǨilün

1 Šaçlaruñ bendine düşüp artalı sevdālarum
Şehr içi pürdür cemālüñ şevóile ġavġālarum

2 Ebr-i nïsān gerçi kim deryāya lùÿlùÿ-baõşdur
ǨĀleme lùÿlùÿ niŝār eyler benüm deryālarum

3 Dirimiş dil-ber yüzüm gülzārına óarşu hezār
Gülşen-i kùyumda var biñ bülbül-i gùyālarum

4 Giceden gündüzlerin faró eylemezler şevóden
Bend-i zülfümde giriftār olalı şeydālarum

5 LaǨl-i nābuñ yādına düşdüm şarāba şöyle kim
Meykedeyle dir olupdur melceÿ ü meÿvālarum

6 Bu muòaóóaódur õaţ-ı dil-dār vašfın ideli
Defter-i Ǩālem ţolupdur ǨAdliyā inşālarum

---

88 OR 21b, T 29a, M1 29b, M2 23a, İBB 15a.
3b gùyālarum] şeydālarum İBB.
4 -İBB.
5bmeykedeyle dir] meykedelerde OR.

89
fāǨilātün fāǨilātün fāǨilātün fāǨilün

1 Tīr-i āhum irişür eflāke eglenmez benüm
Eşk-i çeşmüm seyl olup her laòëa diñlenmez benüm

2 Dilde ġamzeñ zaõmını tā òaşr olınca iy šanem
Tende her óıl dil olup söylerse diñlenmez benüm

3 Dem-be-dem derd-i dilüm söyler egerçi çeng ü ney
Āh kim sùz-ı derùnum bir dem eglenmez benüm

4 Nice kim zencīr-i zülfüñ bendini dāÿim çeker
Vālih ü dīvāne göñlüm hīç ušlanmaz benüm

5 Òasret-i serv-i óadüñle olmadı bir gün daõı
Yaşum ile yiryüzi her laòëa šulanmaz benüm

6 Dil-rübālar šayd olur dirler raóīb ile velī
Çün perīdür dil-berüm it ile avlanmaz benüm

7 Ol šanem kelb-i raóībüñ ürdügin diñler dirīġ
Veh ki feryād u fiġānum ǨAdli diñlenmez benüm

---

89 OR 23b-24a, T 26a-26b, M1 29b-30a, M2 23b, İBB 16b. Bu gazel, T nüshasında iki ayrı varakta (26a-26b, 29a-29b) yer almaktadır. T nüshasındaki ikinci varak için burada T2 kısaltması kullanılmıştır.
2a iy šanem] dil-berā T2, M1, M2.
2b diñlenmez] söylenmez T, M1, M2, İBB.
3b bir dem] hīç T2, M1, M2.
7a ürdügin] ürdügine T2 / diñler dirīġ] gùş ider M1, M2.
7b diñlenmez] eglenmez M1, M2.

90

feǓilātün feǓilātün feǓilātün feǓilün

1 Gün yüzüñ nùrıyile oldı münevver Ǔālem
İy óamer rùşen olursa n'ola çeşm-i ādem

2 Yoó Ǔaceb mürdelere irse òayāt-ı ebedï
Söze başladı meger nāz ile ol ǓÏsi-dem

3 Óıble òaóóı šanemā KaǓbe olaldan kùyuñ
Gözlerüm yaşını óıldum o òaremde zemzem

4 İy perï-şān perïşān olalıdan zülfüñ
Óalmadı Ǔālem içinde daõı óalb-i bï-ġam

5 ǓAdliyā ayaġı topraġına cān eyle fedā
Pāy-bùsı o şehüñ çün ele girmez her dem

90 OR 22a, T 29b, M1 30a, M2 23b, İBB 15a.

91

feǨilātün feǨilātün feǨilātün feǨilün

1 Yüzüñ ayını óoyup ben güne nāëır degülem
Naëar itmege senüñ ġayruña óādir degülem

2 Gözlerüñ tïġ çeker óašdı bu kim cānum ala
Šanemā ivme ki ben šanma ki òāżır degülem

3 Nergisüñ siòriyile dār-ı cihān ţoldı fiten
Var daõı'y şùh-ı cihān dime ki sāòir degülem

4 Mey ü maòbùb sevüp cān virürem gerçi raóïb
Hele ben sencileyin müfsid ü kāfir degülem

5 Gerçi yaġmur gibi yaġdurdı ġamuñ başuma ţaş
Òaó bilür geçmedi dem ben aña şākir degülem

6 Ġamuña cān virüben ġāyet ucuz avlamışam
Šatun almaóda dimen ben daõı tācir degülem

7 ǨAdli'ye derd ü ġamuñ oldı çün ol demde našïb
Õāk olup sine girem terk ide āõir degülem

91 OR 24a, T 29b-30a, M1 30a-30b, M2 24a, İBB 16b.
2a gözlerüñ] gözlerüm OR.
3b daõi'y] daõi M2.
4a raóïb] diye İBB.
5 -T.
6b šatun] šatup T, M1, M2 / dimen] dimez T
7a oldı çün] olmadı çün M1 / oldı] olmadı M2.

92

mefŤùlü fāŤilātü mefāŤīlü fāŤilün

1 Ţùbā boyuñ ki vašf idicek müntehā óılam
Medò-i lebüñde sözlerümi cān-fezā óılam

2 ŤIşóuñ kerāmetinde raóïbi helāk içün
Zülfüñ Ťašā-yı Mùsa gibi ejdehā óılam

3 Cān virmek ise Ťışó işinüñ ger nihāyeti
ŤIşó ehli intihāsını ben ibtidā óılam

4 Õāk-i vücùdumı ne óadar bï-behāyise
İksïr-i õāk-i pāyuñ ile kïmyā óılam

5 Bir kerre iltifāt ile óulum durur diseñ
ŤAdlï'yi milk-i Ťāleme ben pādşā óılam

---

92 OR 22a,T 30a, M1 30b-31a, M2 24a, İBB 15a-15b.
4a behāyise] behāya pes İBB.
5b ŤAdlï'yi] ŤAdlï'mi İBB / ben] bir T.

93
faǐilātün faǐilātün faǐilātün faǐilün

1 Serv-i óaddüñ yādına yaşumı seyl-āb eyledüm
Óaddümi ol cùybār üstinde dolāb eyledüm

2 Ruõlaruñ vašfın güneşden rùşen itdüm iy óamer
Dişlerüñ vašfında şiǐrüm dürr-i õùş-āb eyledüm

3 Şöyle inceldüm miyānuñ fikriyile dústum
Kim vücùdum żaǐf ile ǐālemde nā-yāb eyledüm

4 Görinen encüm degüldür sīnesi pür-yāredür
Tīr-i āhı ol óadar kim çarõa pür-tāb eyledüm

5 Cān-ı şīrini ki laǐlüñ yādına óıldum fedā
Rāòat u ārām ile gùyā şeker-õᵛāb eyledüm

6 Zülfüñüñ sevdālarında ǐaólı şeydā eyledüm
Miõnetüñ tāb-ı tebinde cānı bī-tāb eyledüm

7 Şol óadar kim aġladum bu sīne-i šad-çākde
Tīri zaõmın ǐAdliyā gül-berk-i sīr-āb eyledüm

---

93 OR 22a-22b, T 30b, M1 31a, M2 24b, İBB 15b.
3a miyānuñ] beyānuñ M1.
5b ārām ile] ārāmuña T.
6b Bu mısra, T nüshasında 7b ile yer değiştirmiştir.
7b tīri] tīr OR, İBB.

94

fāǨilātün fāǨilātün fāǨilātün fāǨilün

1 Mest olupdur bāde-i laǨlinden ol māh-ı temām
Nāzdandur šanmañ anuñ şïvesin vaót-i õırām

2 Mïve-i vašluñ heves óılan senüñ nā-puõtedür
SāǨid-i sïmïnüñi öpmek durur sevdā-yı õām

3 Geh yüzüñ şevóı gehi zülfüñ perïşānlıóları
İşümi õavf u recā itmiş durur her šubò u şām

4 Sünbül oldı caǨd-ı müşk-efşānuñuñ efgendesi
Fülfül oldı õāl -i Ǩanber-bāruña hindï ġulām

5 ǨAdli'ye vašluñ ümïdi dústum emr-i baǨïd
Bir selāmuñdur recāsı senden ancaó ve's-selām

---

94 OR 22b,T 30b-31a, M1 31a-31b, M2 24b, İBB 15b.
1a laǨlinden] laǨlüñden T.
1b vaót-i õırām] -OR.
2a vašluñ] vašlın T.
4b õāl] õār OR.
4b hindï] hind ü T, M1, M2.
5a ǨAdli'ye] ǨAdli vü T, M1, M2.
5b ancaó] artuó M2.

95

feǓilātün feǓilātün feǓilātün feǓilün

1 Cismümi eşküme ġaró eyleyeli dïdelerüm
Birbirinden n'ola faró olmaz ise baòr u berüm

2 Nùr-ı ruõsārına zülf-i siyehi òāÿil olup
Şām-ı hicr içre belürmez olur oldı seòerüm

3 Dehenüñ bir söz ile varlıġumı aldı tamām
Gerçi kim yoġ idi bir êerrece andan õaberüm

4 Ne Ǔaceb baòr olur menbaǓı kim eksilmez
Dür dişüñ yādına õarc eyledügümce güherüm

5 Tāc u taõt u külehi terk idelüm Ǔışó içre
ǓAdliyā şuǓle-i āhum yetire tāc-ı zerüm

---

95 OR 22b-23a,T 31a, M1 31b, M2 25a, İBB 15b-16a.
1a cismümi] çeşmümi M1, M2, İBB.
3b yoġ idi] yoódı T.
5a taõt u külehi] taõt-ı külehi OR / taõt u külehi terk idelüm] taõtı güle terk eyleyelüm T, M1, M2.

96

mefǓùlü fāǓilātü mefāǓīlü fāǓilün

1 Hicr-i ateşle ola mı bir āteş-i Ceòïm
Hicrān višāle olsa mübeddel zihï naǓïm

2 Baòr-ı vücùd içinde bulınmaz aña bedel
ǓĀlem tamām olsa šadef bir dür-i yetïm

3 Pür- Ǔıţr ola meşām-ı cihān õoş-hevāyile
Zülfüñ óoõusın alsa seòergeh dem-i nesïm

4 Boynın buralı õaţţ-ı ġubāruñ benefşenüñ
Düşdi Ǔašāya Ǔillet ile nergis-i saóïm

5 Ben óāniǓam yüzüñe ıraódan naëar óılam
Vašluñ hevāsın eylerimiş degme bir leÿïm

6 Derd ile yāre yüzüñi zer eylemekligün
Hïç nefǓi yoó durur eger olmasa elde sïm

7 Õâk-i derinde olmaz idi itler ile bir
ǓAdlï o şâha olmasa ger bende-i óadïm

---

96 OR 23a, T 31a-31b, M1 32a, M2 25a, İBB 16a.
2a baòr-ı vücùd] baòr u cevr OR.
3b óoõusın] óoõusını OR.
5b Bu mısra, T nüshasında 6b ile yer değiştirmiştir.
6a eylemekligün] eylemek göñül OR, İBB.
7a itlerile bir] bendelerle yār M2 / bir] yir OR.

97
mefāǨīlün mefāǨīlün mefāǨīlün mefāǨīlün

1 Óaşuñ sevdāsile peyveste cismüm çün hilāl itdüm
Višāl itdüm ţamaǨ senden Ǩaceb fikr-i muòāl itdüm

2 Ġubār-ı ġam õaţuñ ëāhir olalı ţutdı dil levòin
Ne õaţ kim çekdüm evrāóa ġamından òasb-i òāl itdüm

3 Ġamuñ derdine düşmekden devā-yı vašluñ umardum
Cefā yükini çekmekden vefāñı iòtimāl itdüm

4 Hevāda toz degüldür ëāhir olan gerd-i rāhuñda
Bu õākï cismi raõşuñ ayaġında pāy-māl itdüm

5 Geh öldüm ġamzesinden geh lebinden tāze cān buldum
Ţarïó-i Ǩışó içinde ǨAdliyā tebdïl-i òāl itdüm

---

97 OR 23a,T 31b-32a, M1 32a-32b, M2 25b, İBB 16a.
2a õaţuñ] õaţın M2.
2a levõin] -OR. Bu mısra, İBB nüshasında şöyledir:
Õaţuñ zāhir olalı ţutdı dil milkin ġubār-ı ġam
2b ġamuñdan] ġamından T, M2, İBB.
4b õākï] õālï M1.

98

fāŤilātün fāŤilātün fāŤilātün fāŤilün

1 Dōstum çünkim bilürsin ben senüñem sen benüm
Óanuma girmek neden müjgān-ı õùn-efgen benüm

2 Ben cefā kùyı muóïmïyem gerekmez rāòatı
Külõenï dïvāneyem utum degül gülşen benüm

3 Tïġ-i õùn-āşāmuña dil dōstum düşmen dimiş
Hey maŤāêa'llah neme yār u begüm düşmen benüm

4 Šabruñ acısına cān doymaz meded óanı ecel
Mā-yı êevóum var óanı şol ţatlu uyõudan benüm

5 ŤAdliyile bir óabāya óoyalı Ťuryān seni
Yaóadan geçmiş òaó oġlum oldı pïrāhen benüm

---
98 T 44a-44b, -OR, -İBB, -M1, -M2.

99

mefǓùlü fāǓilātü mefāǓīlü fāǓilün

1 Şāhum õayālüñ eylemese gözlerüm maóām
Eşküm òabābın itmezidi lālegùn õıyām

2 Kāfir gözini yār Müselmān ider gibi
Müjgānı tutmış iki ţaraf tïġ-i bï-niyām

3 Göñlüm evinde gözleri gùyā bir iki mest
Ceng idüp itdi şïşeci dükkān işin temām

4 Nāšıò óo beni cānuma õoş gelmedi sözüñ
Var ögüdüñi başuña vir òāšıl-ı kelām

5 ǓAks-i lebi gözüñde šanasın yine ǓAdlï
Rengïn mey ile ašılu dükkān öñinde cām

99 T 44b-45a, -OR, -İBB, -M1, -M2.

100

Òarfü'n-nùn

fāŤilātün fāŤilātün fāŤilātün fāŤilün

1 ŤĀşıó olur mı diyen sen meh-lióāyı sevmezin
Ümmet olur mı diyen kim Mušţafā'yı sevmezin

2 Zāhidi gör kim güzeller sevmegi inkār ider
Āŝim olmaz mı diyen nùr-ı Õudā'yı sevmezin

3 Cān virürler ayaġuñ ţopraġına ţāliblerüñ
Nice müflis ola diye kïmyāyı sevmezin

4 Yāre didüm vašluñı Òaó'dan temennā eylerem
Didi dil-ber nāz idüp ben bu duŤāyı sevmezin

5 ŤAdli'nüñ feryādını işitmiş işiginde yār
Õışm ile dimiş sürüñ ben ol gedāyı sevmezin

---

100 OR 24b,T 32a, M1 32b, M2 25b, İBB 17a.
2a sevmegi] sevmege T, M1, M2.
5a feryādını] feryādın OR, T, M1, M2 / yār] nigār T, M1, M2.

101

fāŤilātün fāŤilātün fāŤilātün fāŤilün

1 İy felek dāÿim beni sen nā-murād itmek neden
Beni ġamgïn eyleyüp aġyārı şād itmek neden

2 Dād elüñden iy felek her gün baña cevr eyleyüp
Ol raóïb-i kāfire Ťadl ile dād itmek neden

3 Cāhilüñ virüp felek maóšùdın ehl-i dānişüñ
Nā-murād olmasını dāÿim murād itmek neden

4 Òùra beñzer ol šanem šùretde gerçi iy felek
Sen bu òüsn ile anı kāfir-nijād itmek neden

5 NiŤmet-i vašlı felek virüp raóïbe zehrini
Kāsesini pür idüp ŤAdlï'ye zād itmek neden

---

101 OR 27a,T 32a-32b, M1 32b-33a, M2 25b-26a, İBB 18b.
4a felek] melek OR, İBB.
4b nijād] niŝār M1.

102

fāǨilātün fāǨilātün fāǨilātün fāǨilün

1 Seyre çıósa sebzeye ol Yùsuf-ı gül-pïrehen
Ayaġına sebz aţlas döşer ol laòëa çemen

2 Servler görse õırāmın hep ayaġ üzre gelür
Gül yüzin medò itmek içün ġoncalar açar dehen

3 Eşrefi šaçar šabā aña gül-i bādāmdan
Zer niŝār ider başına ol gülüñ şāõ-ı semen

4 Berk-i sebzin Ǩarż idüp õidmet óusùrın gösterüp
Ellerin şimşād ile başına óorlar nārven

5 Ol gülüñ õār-ı firāóı õavfın idüp ţañ degül
Şekl-i óallāb ile dāmen-gïr olursa yāsemen

6 Sen bu òüsn ile ne ādem ne meleksin ne perï
Bir mušavver rùõsın k'olmış cihān sen cāna ten

7 Hāy ǨAdlï ne ţurursın vaót-i gül fašl-ı bahār
Görsin ol gül-çehrei bï-zaòmet-i õār isteyen

---

102 OR 24b-25a,T 32b, M1 33a, M2 26a, İBB 17a.
1a sebzeye] seyrine T.
1b sebz] sebz-i OR, sebzï İBB.
2a õırāmān] õırāmın M1, M2 / gelür] gelüp OR.
3 -OR.
3b semen] çemen M2.
4a sebzin] şïrïn OR / õidmet] õiêmet OR.
5b dāmen-gïr] dāmen-gibi T.
6a ne] iy M1, M2.
7a vaót-i gül fašl-ı bahār] fašl-ı gül vaót-i bahār M1, M2.
7b gül-çehrei] çehrei İBB.

103

mefāŤīlün mefāŤīlün mefāŤīlün mefāŤīlün

1 Göñül ol serv-i sīmīni görüp cāndan güzel dirsin
Óaçan cān virmek istersin aña lāyıó Ťamel dirsin

2 Šaçında yüzini gördüm güneşdür burc-ı Ťaórebde
Müneccimsin ne vech ile güneş burcın òamel dirsin

3 Namāz u êikr ü tesbīòüñ baña Ťarż itme iy zāhid
Olursañ mübtelā Ťışóa Òaó'a lāyıó Ťamel dirsin

4 Yüzinüñ pertevin šùfī görürsüñ erbaŤīnüñde
Yaóañ yırtup urup naŤra cemāli bī-bedel dirsin

5 İñen çoó söyledüñ vāŤië bu dem vesvās-ı İblīs'i
Eger inšāf ider olsañ raóībi bi'l-aäal dirsin

6 Lebüñ vašfın šoram dirsin ki yoó yire heves óılma
Eger yād eylesem zülfüñ zihī ţùl-i emel dirsin

7 Leb ü dendānuñuñ vašfın işitdi dir seòer bülbül

---

103 OR 25a, T 33a, M1 33b, M2 26a-26b, İBB 17b.
1b Ťamel] maòal OR, İBB.
2a šaçında] seõerde T, M1, M2.
3a tesbīòüñ] tesbīòi OR, İBB / itme iy] eyleme OR, İBB.
3b Bu mısra, OR ve İBB nüshalarında şöyledir:
Ger olsañ Ťāşıó-ı šādıó bu andan yeg Ťamel dirsin
4b cemāli] cemāl-i İBB, M1, M2.
5a bu dem] bugün M1, M2.
5b inšāf ider olsañ] şerò eyleseñ vašfın T.
6 Bu beyit, T, M1 ve M2 nüshalarında şöyledir:
Dehānuñ yād idem dirsem nihāndur ol Ťayān olmaz
Müselsel zülfüñi ögsem zihī ţùl-i emel dirsin
6a heves] bùs İBB.
7 -İBB.

Suõandan dür dizüp ŤAdlï ne õoş şïrïn ġazel dirsin

104

mefāŤīlün mefāŤīlün feŤùlün

1 Gözüm hicr ile sen giryān imişsin
Yürek bu derd ile sen óan imişsin

2 N'ola cāndan seni artuó seversem
Meger sen cān içinde cān imişsin

3 Feraò gördüm seni cānum sevindi
Ben aġladuġuma õandān imişsin

4 Óul olmaó isterimişsin o şāha
Be ŤAdlï sen Ťaceb šulţān imişsin

5 Felek-óadr olduġuñı bilmez idük
İşiginde meger derbān imişsin

7b suõandan] šaçından OR.

104 OR 25a,T33a-33b, M1 33b-34a, M2 26b, İBB 17b.

105

fāŤilātün fāŤilātün fāŤilātün fāŤilün

1 Her nefes iy õaste-dil maóšùd ne feryāddan
Meròamet gelmez bilürsin çün şeh-i bï-dāddan

2 Çün ţutuldı zülfine dil murġı yārüñ çāre ne
Dām-ı müşgildür õalāš olmayısar šayyāddan

3 Eylemişdi óıšša-i Ťışóı benüm rùòum revān
Dāstān oóımadın Mecnùn ile Ferhād'dan

4 Òamdülillâh kim degül adum benüm kelb iy raóïb
Ġayret ehline ölüm yegdür yaramaz addan

5 Yazmışidüm šùret-i cānānı dil levòinde ben
Òüsn tašvïr eylemek hiç olmadın üstāddan

6 Õırmen-i òüsninde dil murġına virmez dānei
Ol šanem šankim getürmiş toõmını Baġdād'dan

7 Bād-ı āhuñla niçün ol serv meyl itmez saña
Çünki ŤAdlï meyl ider her sùya servi bāddan

---

105 OR 27a,T 33b, M1 34a, M2 26b-27a, İBB 19a.
2b olmayısar] olmaz seri T.
4a kim] ki OR.
4a degül adum benüm kelb iy raóïb] benüm adum degül kelb iy raóïb İBB.
4b ġayret] Ťibret M1, M2.
5b hïç] naóş T, M1, M2.
6b šankim] šanmañ M1, M2.
7b ider] ide OR, -T / servi] sùsen OR, İBB.

106

fāǓilātün fāǓilātün fāǓilātün fāǓilün

1 ǓĀlemi pür óılduñ iy dil nāle vü efġāndan
Ne vefā görseñ gerek ol āfet-i devrāndan

2 Õaţţı gelmedin gül-i vašlın ţaleb óıl iy göñül
Kim õazān fašlında õaţţ olmaz iñen bustāndan

3 Deşt-i ġamda äarb-ı peykānuñla sïnem zaõmını
Dest-i cevrüñ pür óılupdur lāle-i NuǓmān'dan

4 İy dişi dür laǓl-i nābuñ òasretiyle gerçi kim
Cān-fezādur el yudum ben çeşme-i òayvāndan

5 Pādşāhum işigüñde óullaruñdan kemterïn
Óuluñ olmaó yeg durur ǓAdlï gibi šulţāndan

---

106 OR 25b,T 34a, M1 34b, M2 27a, İBB 17b.
3a äarb] zaõm T / peykānuñla] peykānile T, İBB.
4b yudum] yuram M1, M2 / ben] bir T.

107

fāǨilātün fāǨilātün fāǨilātün fāǨilün

1 İñlerem her dem ziyāde derd ile ţolābdan
Yaşum artuó mevc urur her laòëada seyl-ābdan

2 Niçe yüz biñ bende-i bendüñden āzād isteseñ
Al elüñe zülfüñi çöz bir óılını bāddan

3 Rùşen oldı hep cihānda mihr-i ruõsāruñ senüñ
Gündüzin gün pertevinden gice de meh-tābdan

4 KaǨbe-i òüsnüñde zāhid görse óaşuñ iy šanem
Óıblei terk eyleye yüz döndere miòrābdan

5 Òasret-i laǨl-i lebüñle yaşumuñ her óatresi
Sùz-ı hicrüñde senüñ rengïn ü ter Ǩunnābdan

6 Dergehüñden ġayrı yoó baña cihānda ilticā
Āh eger maóšùd-ı dil fetò olmaya ol bābdan

7 Füróatüñden aġladuóça ǨAdli çeşminden anuñ
CemǨ olupdur cümle deryālar dökilen ābdan

---

107 OR 27b, T 34a-34b,M1 34b-35a, M2 27a-27b, İBB 19a.
1a derd ile] iy şehüm T.
1b laòëada] laòëa M1, M2.
2a biñ] miñ T.
2b bâd kelimesi, gazelin kafiyesi ile uyumlu değil.
4a zāhid görse óaşuñ] óaşuñ görse zāhid T, M1, M2.
4b döndere] döndüre M1, M2.
5b rengïn ü ter] rengïn dutar M1, M2.
6a dergehüñden] dergehinden T.
7a füróatüñden] füróatüñde T, M1, M2.

108

fāŤilātün fāŤilātün fāŤilātün fāŤilün

1 CemŤ olalum bir çemende Ťişrete āġāz içün
Çalduralum naódümüz varını sùz u sāz içün

2 Zülfi dāmına muóayyed olasın fikr eylemez
Murġ-ı cān pervāz ider ol gözleri şehbāz içün

3 Kendü añmaz õalvetinde başlar kesdügini
Tanz ider šùfī bize ol gözleri ţannāz içün

4 El degirmez Ťār eyler beñzer ol şeh nāz ider
Õar raóībüñ lehçe-i murdārına şehnāz içün

5 Cān u dil šaydını fitrākine ašmaz gerçi kim
Cānumuz óılca óalupdur ol kemend-endāz içün

6 ŤAdliyā Ťār eyleme cānān yolunda ölmege
Cān fedā óılmadı mı Maòmùd'ı gör Ayaz içün

---

108 OR 25b,T 34b, M1 35a, M2 27b, İBB 17b-18a.
1a olalum] ola kim M1, M2, İBB.
3b gözleri] dil-ber-i T, M1, M2.
4a şeh nāz] şehbāz T.
6 -OR, -İBB.

109

mefāŤīlün mefāŤīlün mefāŤīlün mefāŤīlün

1 Geçer mi āhumuñ tīri irişdükçe feleklerden
Šorarsañ bilesin daõı feleklerde meleklerden

2 Benümçün kimse óalmadı niyāz itmeye óapuñda
Dirīġā kim óabùl olmaz biri bunca dileklerden

3 Ne olur māl-ı dünyāvī vireydüm cānı şükrāne
Ţolaşsa boynuma görsem biri sīmīn bileklerden

4 Seòer tāvus idüp cilve irişmez zülf-i zībāña
Cehāletden ider nāle döger miskīn bileklerden

5 Ġubār olup tozum her dem tozarsa n'ola bād ile
Baña çoó cevr idüp dil-ber geçürmişdür
eleklerden

6 Göricek óadd-i bālāñı bu iki merdüm-i çeşmüm
Šaçarlar dürr ile laŤli yoluña mā-meleklerden

7 Gehī vašl ü gehī füróat zihī taódīr-i Rabbānī
Şikāyet eyleme ŤAdlī kevākibden feleklerden

---

109 OR 27b, T 34b-35a, M1 35b, M2 28a, İBB 19a-19b.
1a geçer mi] geçürdüm /tīri] tīrin T, M1, M2.
1b šorarsañ] šorsan T / daõı] anı T, M1, M2.
3b ţolaşsa] ţolaşı OR.
4 -İBB.
4a tāvus] -OR.
5a nola bādile] bādile nola M1, M2.
5b idüp] ider T.
6a óadd-i] óadd ü T, OR / bu] bir OR
7a zihī] gehī T, M1, M2.

110

feǓilātün feǓilātün feǓilātün feǓilün

1 Dil-i maõzùnı ġamuñ fikriyile şād ideyin
Sitem ü derd ü belāña anı muǓtād ideyin

2 Şād olur derdüñ ile cānumı şād eyleyicek
Nice bir Ǔāfiyet içre anı nā-şād ideyin

3 Õāne-i dil ki õarāb oldı gözüñ mekrinden
Ġamzeñ oólarıyile anı ben ābād ideyin

4 Varayın kùyuña cānumı niŝār eyleyeyin
Gülsitān içre göñül murġını āzād ideyin

5 Óaddümi iki büküp āh ideyin ben ǓAdlī
N'ola dil-dār yolında hele bir ād ideyin

110 OR 25b-26a, T 35a-35b, M1 35b-36a, M2 28a, İBB 18a.
1b belāña] belāya T.
2a eyleyicek] eylemek T.
2b Ǔāfiyet] Ǔāóıbet T.
3a mekrinden] cevrinden T, M1, M2.
3b anı ben] ben anı M1, M2 / ben] -T.
4b murġını] zāġını T.
5a āh] ād OR, İBB.
5b ād] āh M1, M.277.

111

feǨilātün feǨilātün feǨilātün feǨilün

1 İderem fikr-i miyānuñla tenüm mù gibi ben
Dizerem eşk dişüñ yādına lùÿlùÿ gibi ben

2 Sen sehï serv-óadüñ izine yüz sürmekiçün
Aġlayup yollaruña yüz sürerem šu gibi ben

3 Nice óan aġlamayam düşde õayālüñ göricek
Bir daõı gözlerüñe gelmezem uyõu gibi ben

4 Bùy-ı zülfüñ Õuten'e bād iledüp miske didi
Bulmadum Çïn'i gezüp bir daõı bu bù gibi ben

5 Görse sünbüllerüñi ravżada Rıävān diye kim
Bulmadum sünbül-i ter ol iki gïsù gibi ben

6 Şehr-i òüsn içre güzellerde daõı görmemişem
Siòr ile diller alur ol iki cādù gibi ben

7 Raòm idüp ǨAdli'ye dil-ber didi itüm gibi gel
Sen izüm gözleyürek gitdüm uş āhù gibi ben

---

111 OR28a, M1 36a, M2 28b, İBB 19b, -T.
1b yādına] yādile M1, M2.
4a miske] müşg OR, İBB.
4b bu] bir OR, İBB.
5 -OR, -İBB.

112

feǨilātün feǨilātün feǨilātün feǨilün

1 Nice óan yutmayayın dïde-i õùn-bārumdan
Nice zār olmayayın baõt-ı siyeh-kārumdan

2 Dil metāǨını añup zülfi ţolandurdı beni
İtmedüm fāÿide bir óılca bu bāzārumdan

3 Eşk-i dürr ile našïb olmadı laǨlin öpmek
Behremend olımadum yolına iŝārumdan

4 Sebeb-i vašl degül šabr-ı ġama şefóati yoó
MenfaǨat bulımadum bu ġam ile varumdan

5 Sùz-ı dil şeròi durur cāna òarāret viren
ǨAdliyā odlara yansam n'ola eşǨārumdan

---

112 OR 26a, T 35b, M1 36b, M2 28b, İBB 18a.
2a añup] alup T, M1, M2.
3b olımadum] olımadı M1, M2.
4 Bu beyit, T nüshasında 5b ile yer değiştirmiştir.
4b bu ġam ile] yoġum ile M1, bu ġamla M2.

113
mefāǨīlün mefāǨīlün mefāǨīlün mefāǨīlün

1 Güneş yüzin seòāb örter benüm dùd-ı siyāhumdan
Kebāb olmış ciger bùyı gelür her demde āhumdan

2 Õaţāsın óullaruñ şehler göricek Ǩafv ider lïkin
Benüm Ǩözrümi ol dil-ber görür artuó günāhumdan

3 Bulur biñ óul azād itmek ŝevābın raòm iden dilden
Beni yād eylemek bir dem gelürse pādşāhumdan

4 Sikender rāh-ı ëulmetde bulurdı āb-ı òayvānı
İreydi êerrece pertev benüm gün yüzli māhumdan

5 Göñülde çeşm-i maõmùruñ õayāliyle ölürsem ben
Bitiser nergis-i şehlā tenüm üzre giyāhumdan

6 Günehdür diyü ţaǨn itme çün itdük óaşların óıble
Yüzüm dördürmezem zāhid óo nušòı secdegāhumdan

113 OR 28a, M1 36b-37a, M2 29a, İBB 19b, -T.
2a lïkin] niçün OR, İBB.
3a iden] idüp OR, İBB.
4a rāh-ı] tāb-ı OR, İBB.
4b êerrece] êerre-i M1, M2.
6a óaşların] óaşlaruñ OR, M1, İBB.

7 Belā vü derdimiş iy dil ezelden ŤAdli'ye óısmet
Fiġān u nāleden geç kim budur taódīr İlāhumdan

114

fāǨilātün fāǨilātün fāǨilün

1 Vaşl ümïdi olmasa dil-dārdan
Dil elem çekmezdi āh u zārdan

2 Bùy-ı zülf-i müşg-i çïni olmasa
Òażż alınmaz ţabla-i ǨAţţār'dan

3 Per açup bülbül fiġāna başlasa
Êevó ider gül savt-ı mùsïóārdan

4 Õalvetüñde baş kesersin óan içüp
Şùfi ne nefǨüñ var istiġfārdan

5 Yüzüme ġam äarbın ur iy sïm-ten
Aššı olmaz sikkesüz dinārdan

6 Noóţa óonmasun diseñ dil levòine
Dāÿireñ bil çıómaġıl pergārdan

7 Rùy-ı yār olmayıcaó òaëë eylemez
ǨAdliyā dil bülbüli gülzārdan

---

114 OR 26a-26b, T 35b-36a, M1 37a, M2 29a-29b, İBB 18a-18b.
4 -T.
4a kesersin] keserken M1, M2.

115

fāŤilātün fāŤilātün fāŤilātün fāŤilün

1 Bir nefes ŤÏsï-šıfat ol ġonca-leb açsa dehen
Õākden baş óaldurup her mürde çāk ide kefen

2 Gülşen-i òüsnüñde òaddüñdür gül-i òamrā velï
Õaţţ-ı sebzüñdür benefşe Ťārıżuñdur yāsemen

3 Bùy-ı zülfüñ armaġan iletmese Çïn'e šabā
Òasretinden õùn-ı dil olmazdı āhù-yı Õuten

4 Seyl-i eşküm cismümi ġaró itmeseydi şemŤ veş
Āteş-i āhumla başdan ţutuşup yanardı ten

5 Lālei beñzetmege òaddüñe šaòrāda šabā
Gül gibi zeyn eyleyüp geydürdi vālā pïrehen

6 Çekdi sùsen hançerin beñzer diyüben aġzuña
Òoróusından ġoncalar aġzın yumup açmaz dehen

7 Òabs-i ġamda dústum şekker-lebüñ vašf itmege
ŤAdli gibi olmaya bir ţùţi-i şïrïn-suõan

· 115 OR 28b, T 36a, M1 37b, M2 29b, İBB 19b-20a.
· 1b ide] eyler M1, M2.
· 4a cismümi] çeşmümi OR.
· 6b açmaz] açar OR, İBB.

116

fāǏilātün fāǏilātün fāǏilātün fāǏilün

1 ǏIşóa düşdüm dústlar nāz u niyāzı bilmedin
Nāya dem-sāz oldı göñlüm sùz u sāzı bilmedin

2 Cān óadrin bilmeyince laǏline dil virmedüm
Zülfine ţolaşmadum Ǐömr-i dırāzı bilmedin

3 KaǏbe-i kùyına Ǐazm itme yüzüñ õāk itmedin
Niyetüñden fāÿide olmaz namāzı bilmedin

4 Šùfi ţaǏn eyler baña esrārdan bilmez diyü
Ben òaóïóat ehliyin Ǐışó-ı mecāzı bilmedin

5 ǏAdliyā Ǐışó ile óānï ol ki şāh-ı Ġaznevï
Salţanatdan geçmedi Ǐışó-ı Ayāz'ı bilmedin

116 OR 26b,T 36b, M1 37b-38a, M2 29b-30a, İBB 18b.
1b nāya dem-sāz oldı göñlüm] nāleye dem-sāz oldum T, M1, M2 / oldı göñlüm] oldum OR.
5a óānï] fānï T, M1, M2.

117

mefāǮilün feǮilātün mefāǮilün feǮilün

1 ǮÖzini bend ideli zülfüñe dil-i ġamgīn
Bu ġuššayile perīşān oldı ol miskīn

2 Gözüm yaşıyle işigini şöyle zeyn itdüm
Nite kim encüm ile zeyn olundı çarõ-ı berīn

3 Óaşuñda óaţre Ǯaraó kim düşüp durur šanasın
Ki Ǯanberīne-i müşgīn üzre dürr-i ŝemīn

4 Esīr-i bend-i belā olmaduó göñül óalmaz
Egerçi zülfüñ aça cān sipāhı üzre kemīn

5 Ţudaġuñ üstine zülfüñ egildügini gören
Didi ki vaòy getürmiş Mesīò'e Rùòü'l-emīn

6 Defīne-i dil-i ǮAdlī ki Ǯışóa maõzendür
Aransa naód-i ġamuñ bulınurdı anda hemīn

---

117 OR26b, M1 38a, M2 30a, İBB 18b, -T.
2b nite kim] nite ki M1, M2, İBB.
3a kim] -OR.
4a olmaduó] olmadan OR, İBB.
4b egerçi] eger ki M1, M2.
5a gören] görüp İBB.
5b ki] -OR.
6b aransa] artsa OR, M1.

118

fāǨilātün fāǨilātün fāǨilātün fāǨilün

1 Óande varam sāye-i serv-i bülendüm var iken
Kime óul olam senüñ gibi efendüm var iken

2 Dil ţolaşmaz zülfi sevdāsına ġayrı dil-berüñ
Kākül-i cānān gibi miskīn kemendüm var iken

3 Nice serbāz olmayam Ǩışóı yolında dil-berüñ
Bu delü göñlüm gibi çābük-levendüm var iken

4 Eylemiş dil-ber šalā vašlına cānlar dir meger
İy göñül ben kime diyem bunı kendüm var iken

5 Dimedüñ mi itmezem ben luţfdur māniǨ dirīġ
ǨAdli-i bī-çāre gibi derdmendüm var iken

118 M2 30a-30b, -OR, -T, -İBB, -M1.

119

fāǨilātün fāǨilātün fāǨilātün fāǨilün

1 Šubòa dek nālānum iy õurşīd-ruõ sen māhdan
Nice bir feryād idem óorómaz mısın Allāh'dan

2 Zülfi zencīrin uzatmaz gör nice ser-fitnedür
Açılup Mecnùn olan diller çıóadur çāhdan

3 Nālesinden Ǩāşıóuñ yā Rab nice õandān olur
Āh elinden ol sitemkāruñ óayurmaz āhdan

4 Óapuña varmaġa kùyuñ itlerinden óoróaram
Ben gedā bu òürmeti umar mıdum sen şāhdan

5 Õāk-i pāyine yüzüñ bir kerre sür sen ǨAdliyā
Başuña devlet yetürdi saña ol Allāh'dan

---

119 M2 30b, -OR, -T, -İBB, -M1.

120

fāǓilātün fāǓilātün fāǓilātün fāǓilün

1 Nùn-ı nergisdür gözüñ üstinde cānā rā óaşın
Lālelerde lāmdır yüzüñde zülf-i Ǔanberïn

2 Eşküm aóçeşini šu óoyar cihān ocaġına
Āl yapraólu Ǔalem çekdükde āh-ı āteşïn

3 İy gözi āhù õaţı Ǔanber-feşānuñ yādına
Bir deriye šarılup óaldı Õuten'de müşg-i Çïn

4 Nāõun-ı gül-berg-i yārüñ her biri āyinedür
ǓAdliyā kendüyi görirse n'ola ol nāzenïn

---

120 T 44a, -OR, -İBB, -M1, M2.

121
Òarfü'l-hāÿ

mefāŤīlün mefāŤīlün mefāŤīlün mefāŤīlün

1 Ne õāšıyyet óomış yā Rab Õudā bu òüsn ile sende
Óomadı mihr-i ruõsāruñ óarār u šabrumı bende

2 Kerem óıl bir naëar daõı beni bī-cān idüp gitme
Ki sensüz bir nefes olmaz óarārı rùòumuñ tende

3 Raóīb-i õār ile niçün açılup gül gibi her dem
Güzellik gülşeni içre idersin òālüme õande

4 Cigerde dāġ-ı hicrüñle ölürsem āh u zārumdan
Fiġān ide civārumda olanlar òaşre dek sinde

5 Õayāl-i òadd ü zülfüñle eger õāk olsam iy meh-rù
Bitiser lāle vü sünbül benüm óabrümüñ üstinde

6 Senüñ vašf-ı ruõuñ bülbül seòer gülşende söylerken
İşitdi gül òayāsından óızardı oldı şermende

7 Düzüp saf leşker-i ġamzeñ urup yaġmaladı Rùm'ı
Çeküp müşgīn Ťalem zülfüñ tamāmet òükm ider Hind'e

8 Ġazelde naëm-ı güftāruñ yazup evrāó-ı gül üzre
ŤAcemler Rùm'dan ŤAdlī iletsünler Semeróand'e

---

121 OR 30a, T 36b-37a, M1 38a-38b, M2 30b-31a, İBB 21a.
1b bende] tende T.
2a bī-cān] bī-çāre T / idüp] óoyup İBB.
3a açılup] açılmış T, M1, M2.

122
mefāǨilün feǨilātün mefāǨilün feǨilün

1 O gül bu bülbüli diler çü zār eylemege
Göñül daõı diler anı hezār eylemege

2 Šaçuñla dil bir idüp óaşlaruñ óarār itmiş
Óarārumı aluban bï-óarār eylemege

3 Çü naóş-ı dil-keşe meyl eylerimiş ol fettān
Yüz üzre çehremi nakş-ı nigār eylemege

4 Óadüñle zülfüñ ucından elemlerümi benüm
Óıyāmete degin olmaz şümār eylemege

5 Göñül ki óan yuduban laǨl ü güher eyledi cemǨ
Gözüm diler ayaġuña niŝār eylemege

6 Šaçuña ǨAdli göñül cemǨ idüp ki cān atdı
İver mi zülfüñ anı tārmār eylemege

---

122 OR 29a, T37a, M1 38b-39a, M2 31a, İBB 20a.
1b anı] āh u M1, āh-ı T, M2.
3a dil-keşe] dil-keşine T / ol fettān] fiġān T.
3b nakş-ı] nakş u T.
5a óan] -OR.

123

mefǓùlü fāǓilātün mefǓùlü fāǓilātün

1 Hicrüñde dùd-ı āhum irmese gökde aya
Her şeb ţolardı mehden rùy-ı zemīn żiyāya

2 Olmaduġını sāyeñ bilmezdüm evvel āõir
Bildüm ki sen meleksin olmaz melekde sāye

3 Óaşuñ çatup cihānda her laòëa õışm idersin
İy şeh ziyān degül mi peyveste õam-ı yāye

4 Şems-i ruõuñdan irse õāk -i siyāha pertev
Gün gibi fer vireydi her êerre gökde aya

5 Sen şāha müşterīyem cān u cihān vireydüm
Bir dem višāl olursa ucuzdur ol bahāya

6 Yùsùf Mıšır'da dirler òüsn ile oldı šulţān
Görseydi óul olurdı sen şāh-ı meh-likāya

7 Óaşuñ õayāliyile döndi kemāna ǓAdlī
Her demde tīr-i āhı andan irer semāya

---

123 OR 30b, T 37b, M1 39a, M2 31a-31b, İBB 21a-21b.
2b melekde] felekde OR.
3b õam-ı yāye] õatm-i sāye T.
4a õāk] õāl T.
4b vireydi] virür idi T.
5a müşterīyem] müşterīsem OR, İBB.
7b demde] laòëa M2.

124

mefāŤilün feŤilātün mefāŤilün feŤilün

1 Diler ki baġlana göñlüm o zülf-i pür-tāba
Ne cān virür göre miskïn bend ü óullāba

2 Gözüñ ġamında marïż-i seher olalı göñül
Müjeñ õayāli anı óor mı bir nefes õᵛāba

3 Óılıcuñ üstine cān u göñül ki cān atdı
ŤAceb mi cān vire ger teşne bir içim āba

4 Cüvāniken beni derdüñ ġamuñla pïr itdi
Našïòat oldı işüm cümle şeyõ ile şāba

5 Yüzini ŤAdli işigüñde pāy-māl itdi
Yazılsa levò-i müêehheb revā durur bāba

---

124 OR 28b, T 37b-38a, M1 39b, M2 31b, İBB 20a.
1a diler] dilerem T.
2a marïż-i seher olalı göñül] marïż olalı göñül cānā İBB / seher] şehr OR.
3a cān u] cānā İBB, cān-ı OR.
4a ġamuñla] ġamile T.
5b revā durur] revādur OR.

125
fāǨilātün fāǨilātün fāǨilātün fāǨilün

1 Ger ġurùb itse ne ġam õurşïd-i raõşān her gice
Gün gibi çünkim ţoġar ol māh-ı tābān her gice

2 Šaòn-ı cennetde bulur òavrāya šankim ittišāl
Dil-rübālarla yatan õalvetde Ǩüryān her gice

3 Nār-ı ruõsārında ol servüñ yanar pervānevār
Bir ayaġ üzre ţurup şemǨ-i şebistān her gice

4 Cevher-i eşkümle çeşmüm õānesin zeyn iderem
Tā ki šulţān-ı õayālüñ ola mihmān her gice

5 Gördükçe diyü raóïbi saña hem-dem iy melek
Dil yanup tennùr-ı ġamda oldı büryān her gice

6 Gitmesün diyü õayālüñ gözlerümden õᵛāb ile
İderem tā šubò olınca āh u efġān her gice

7 ǨAdli-i dil-õastenüñ derdine olurdı ţabïb
Dústum óol bilüñe ţolarsa dermān her gice

---

125 OR 30b, T 38a, M1 39b-40a, M2 31b-32a, İBB 21b.
4a eşkümle] yaşumla OR, T, İBB.
5 Bu beyit, T nüshasında 6. beyitle yer değiştirmiştir.
5a diyü] bu T / melek] felek T. Bu mısra, OR ve İBB nüshalarında şöyledir:
Gördükçe saña hem-dem her gün iy meh ol iti
6 Bu beyit, OR nüshasında 5. beyittir.
6b -OR.
7b óol bilüñe ţolarsa dermān her gice] -OR.

126

mefāŤīlün mefāŤīlün mefāŤīlün mefāŤīlün

1 Müjeñ tīri geçer sīnemden irer oó gibi cāna
Kemān-ebrùlaruñ bir kùşeden meyl itse óurbāna

2 Gül-i òüsnüñden ayru gülsitānda eylesem zārī
Çemen bülbülleri taŤlīm alurlar benden efġāne

3 Ser-i kùyuñ hevāsına cināna ţālib olurlar
Ţudaġuñ yādına cānlar virürler āb-ı òayvāne

4 Šaçuñ başlar keser ţarrārlıó fenninde iy õùnī
Yüzüñ şeb-revlik ögredür šaçuñda māh-ı tābāne

5 Cihānda óalmayaydı õuşó u ter õākister olaydı
Şerār-ı beró-i āhum od bıraósa nār-ı sùzāne

6 İşiginde iti gibi eger yir bulmaġ isterseñ
Düriş neylerseñ eyle āşinā ol ŤAdli derbāne

7 Òayāt u mevt aòkāmında şāh ile gedā birdür
Berāberdür cefā-yı çarõ derviş ile šulţāne

---

126 OR 29a, T 38b, M1 40a-40b, M2 32a, İBB 20a-20b.
3b ţudaġuñ] dudaġuñ OR.
5 -T.
6 -T.
7a şāhile] şāhla OR.

127

mefāŤilün feŤilātün mefāŤilün feŤilün

1 Yüzini görse anuñ ravża-i ŤÌrem yirine
İşitse lebleri vašfını cām-ı Cem yirine

2 Muóïm olalı göñülde õayāli leblerinüñ
Gözüme õùn-ı ciger ţoldı şimdi nem yirine

3 Fiġān ki gözleri ëulminden ol şehüñ bir gün
Elümle çāk ideyin sïnemi yaóam yirine

4 Benüm ne bile nedür òālümi firāóında
Ġam ile ġuššа yirem her nefes niŤam yirine

5 MuŤaţţar eyledi āfāóı naëmı ŤAdlï'nüñ
Meger ki zülfin ider dil-berüñ óalem yirine

127 M1 40b, M2 32b, -OR, -T, -İBB.
3a fiġān ki] -M1.

128

fāǨilātün fāǨilātün fāǨilātün fāǨilün

1 Õışm idüp çeşmüñ urur baġruma yare çāre ne
Ġamzeñüñ tïġi ider dil pāre pāre çāre ne

2 Òüsnüñüñ gülzārını yād eyleyüp iy murġ-ı dil
Āh u zārı óılmasañ ol gül-Ǩiêāra çāre ne

3 Göñlümi zülfinde buldı şeb-rev olmuşsun diyü
Baġladı miskïn resen ašmaġa dāra çāre ne

4 Bülbül-i bï-çāre dir her dem lisān-ı òāl ile
Bir nefes gülden ıraġ olmaġa õāra çāre ne

5 Her gice nālem maòallüñ õalóı işidüp benüm
İncinüp dirler Ǩaceb bu āh u zāra çāre ne

6 Āteş-i āhum benüm her dem irer óılmaz eŝer
Göñlidür ol dil-berüñ çün seng-i õāra çāre ne

7 VaǨdesine ol cefā-kār eyledi çünkim õilāf
ǨAdli šabr itmek gerek bu intiëāra çāre ne

---

128 OR 31a, T 38b-39a, M1 40b, M2 32b, İBB 21b.
2a òüsnünüñ] òüsnüñüñ OR.
6 -M1.
7 -M1.

129

mefāǓīlün mefāǓīlün mefāǓīlün mefāǓīlün

1 Bugün ben daǓvi-i Ǔışó ile geldüm çün bu meydāne
N'ola ţùb eyler isem başumı ol zülf-i çevgāne

2 Hevā-yı āteş-i õaddüñ dilinde od óodı nāruñ
Şerār-ı beró-i āhum yanmaġ ögretdi gül-efşāne

3 Başuñda cürǓa-dānuñ revzen-i hicrüñde mey ëarfı
Nidersin ţaǓn idüp bi'llāh šùfī mest u òayrāne

4 Göñül cemǓ itmedüñ sevdā-yı zülfine virelden dil
Perīşānlıġumuz õoş geldi çünkim ol perī-şāne

5 Birisi ġaró-ı āb oldı birisi tīşe-çāk itdi
Gözümden infiǓāl ol deñlü irdi baòr ile kāne

6 Niçe cān cübbesini çāk idüpdür desti eflâküñ
Temessük eyleme ǓAdlī girībān ile dāmāne

7 Bugün ëulm ehlini dīvānuña daǓvet idüp Ǔadl it
Taëallum eyleyü varsañ gerek bir Ǔāli dīvāne

---

129 OR 29b, T 39a, İBB 20b, -M1, -M2.
2b yanmaġ] yanmaó İBB.
4a itmedüñ] itdüñ T.
4b çünkim] beñzer T / çünkim] -OR.
5a çāk itdi] õāk oldı T.
5b infiǓāl] intóāl T.
6b temessük] taòammül İBB.
7a bugün] bu kez T.
7b eyleyü] eylegör T.

130

mefǓùlü fāǓilātü me fā Ǔī lü fāǓilün

1 Dil viren ol yüzi gül ü óaddi šanavbere
Bir êerre mihri óalmadı õurşïd-i envere

2 Rengïn söz ile yaşuma meyl itmedi nigār
Óıymet bulınmadı n'idelüm dür ü gevhere

3 Óaddüñ òalāvetini lebüñ şehdi óıldı telõ
Zülfüñ kesād vireli bāzār-ı Ǔanbere

4 ǓĀşıólaruñ çoġ olduġına dostum incünme
Lāzım degül mi õayl ü òaşem cemǓi beglere

5 Dùd-ı dil ile dāġuma raòm eyledi nigār
Meyl eylese Ǔaceb mi perï bùy-ı micmere

6 Nār-ı ġam ile füróat odı baġladı beni
Döndüm miyān-ı āteş-i ġamda semendere

7 Yār işiginde ǓAdli varup bende olıgör
Şāh olmaġ ise ger ġarazuñ yedi kişvere

---

130 OR 29b, T 40a, İBB 20b, -M1, -M2.
2b bulınmadı] bulındı T.
3a óaddüñ] óandüñ T.
4a Bu mısra OR ve İBB nüshalarında şöyledir:
ǓĀşıó gerek çoġ olduġına'ncünme dōstum
7a işiginde] işigüñde T.

131

mefāǨīlün mefāǨīlün mefāǨīlün mefāǨīlün

1 Yüzüñ gülzārı şevóınden göñül murġı gelür zāre
Anuñçün gül yüzüñ yādına eyler meyl gülzāre

2 Egerçi mihr-i Ǩālem-tāba beñzer ol óamer lïkin
Cefā vü cevr óılmaóda müşābih çerõ-i devvāre

3 Yüregi yarılup yaşı revān olaydı her sùya
Šadā-yı nāle vü āhum eger irişse kühsāre

4 Mizācuñdan yübùsetle šudāǨuñ defǨin iderdüñ
Yoluñ uġrasa bir gün zāhidā ger kùy-ı õammāre

5 Er iseñ zïnetine dünyenüñ meyl eyleme zinhār
Šaóın aldamasun ǨAdlï seni bu Zāl ü mekkāre

---

131 OR 30a, T 39b-40a, İBB 21a, -M1, -M2.
2b devvāre] ġaddāre İBB.

132
mefǓùlü mefāǓîlü mefāǓîlü feǓùlün

1 Sünbüllerüñi sen šalalı verd-i ter üzre
Dāġ urdı benüm āteş-i āhum óamer üzre

2 Boyanmaz idi āteş-i āhumla felekler
Seyl-āb yaşum irmese yanmış ciger üzre

3 Āhum irişüp oldı feleklerde kevākib
Tîrüñ eŝeri olur iricek siper üzre

4 Gündüz gibi olurdı gice çeşmüme rùşen
Gerd-i rehinüñ êerresi irse bašar üzre

5 Óanlu yaşumuñ dānelerin diz ki yaraşur
Simïn-bedene laǓl ü cevāhir güher üzre

6 Her laõëa gözüñ tïġ-i müjeñ çekdügi bu kim
ǓĀdetdür olur düzd ü òarāmï çü zer üzre

7 Cān óurtarımaz olsa siper ǓAdli'ye eflāk
Tïri müjeñüñ olsa óażā vü óader üzre

---

132 OR 31a, T 39b, İBB 21b-22a, -M1, -M2.
3 -OR, -İBB, -M1, -M2.
4 -T.
5b güher] kemer T.
6b çü zer] òaêer T.

133

Òarfü'l-yāÿ

mefāŤīlün mefāŤīlün mefāŤīlün mefāŤīlün

1 Eger dest-i ġamuñ elinden alaydum girïbānı
Felek evcine ilterdüm feraòdan dest ü dāmānı

2 Šaçı ţarrārlar mekrine bir dil olmasun meftùn
Gözi kāfirlere düşürme yā Rab bir Müselmān'ı

3 Baña dïvāne oldı diyü ehl-i Ťaól ider ţaŤne
Ne mühlik vādidür bilmez meger Ťışóuñ beyābānı

4 Šaçuñ bendinde olanlar küşāde-õāţır olmışdur
İçenler bāde-i laŤlüñ sürerler õúş çü devrānı

5 Cihān milkine ser-tā-ser şeh olmaó isteseñ ŤAdlï
Olıgör cān ile ol şāh-ı òüsnüñ bende-fermānı

---

133 OR 32b, T 41b, M1 42a, M2 33a, İBB 22b.
1 -M1, -M2.
1b ilterdüm] iletürdüm T.
2a ţarrārlar mekrine bir dil olmasun] ţarrārları mekrine bu dil olmaġın İBB /olmasun] olmaġın OR.
3b vādïdür] evidür İBB.
4b çü] bu M1, M2.
5a milkine ser-tā-ser] milki ser-ā-ser T.

134
mefǨùlü mefāǨīlü mefāǨīlü feǨùlün

1 Dürlerle ki zeyn ide yüzüñ rùy-ı zemïni
Reşke bıraġur encüm ile çarõ-ı berïni

2 Lùÿlùÿ dişiñüñ yādına iy lebleri mercān
Gözden bıraġursam ne Ǩaceb dürr-i ŝemïni

3 Zülfüñ õamı bùyına cilā-yı vaţan itdi
Yek dúst u yek púst diyü nāfe-i Çïn'i

4 Sögdükçe şifā-baõş olur õātem-i laǨlüñ
Òırz-ı dil ü cān oldı meger naóş-ı nigïni

5 And içse raóïbüñ šanemā dïnüm içün dir
Yoó yire niçe andlar içer gör o laǨïni

6 Dil ǨAdli šaçı bendine ţolaşdı nigāruñ
Anı çekerek ţut iñen uzatma ipini

---

134 OR32b, M1 42a, M2 33a, İBB 23a, -T.
1b çarõ-ı] çarõuñ M1, M2.
2a mercān] şïrïn İBB.
3a bùyına] boynına OR, İBB.
4 –OR, -İBB.
5b -OR.
6a dil] dili OR.

135

fāŤilātün fāŤilātün fāŤilātün fāŤilün

1 Nev-bahār itdi müzeyyen yine rùy-ı Ťālemi
Bezm-i gülşende bulup bir niçe yār u hem-demi

2 Der-miyān it varuñı nergis gibi bāġ içre kim
Dökilüp šaçılmaġ ögretdi şükùfe dirhemi

3 Šāfi mey nùş eyle dehrüñ óıl firïbinden òaêer
ŤĀlem aòvālüñ mükedder itmedin óıl Ťālemi

4 Tāze eyleñ bāde ābıyla dil-i pejmürdei
Nice virdi āb-rù ezhāre görüñ şebnemi

5 Olubañ ġamgïn benefşe gibi burmazdum boyın
ŤAdliyā boynuma bend itsem o sünbül perçemi

---

135 OR 33a, T 41b-42a, M1 42b, M2 33a-33b, İBB 23a.
1b gülşende] gülşen it T / yār u hemdemi] yār-ı hemdemi T, M1, M2.
4a pejmürdei] pejmürdeyi T, M1, M2.
4b görüñ] gör bu T.

136

mefǮùlü mefāǮīlü mefāǮīlü feǮùlün

1 İy õᵛāce óatı muġlaó olur Ǯışó kitābı
Bābuñ degül añlamaduñ ise óo bu bābı

2 Zülfüñ õamı cevrini perīşānlıġumuzdan
Ger unudavüz bāri sen unutma òisābı

3 LaǮlüñ ġam ile gözden olur yine revāne
Nùş eyledügince óamu Ǯışó ehli şarābı

4 Nāy olalı ġam çengine óānùn ile göñlüm
Dem-sāz olup durur aña sīne rübābı

5 ǮAdlī sen anı terk idegör Ǯāóil iseñ ger
Terk itse gerek seni óo bu milk-i õarābı

---

136 OR 33a, T 42a, M1 42b-43a, M2 33b, İBB 23a.
3a ġamile] ġamı OR.
4b sīne] yine OR, İBB / rübābı] zübābı OR.

137

fāǓilātün fāǓilātün fāǓilātün fāǓilün

1 Gice uyõuda göñül cennetde gördi yirini
Kùy-ı dil-berde ióāmetdür didi taǓbïrini

2 Dest-i Óudret mebde-i fıţratda beñzer eylemiş
Āb u õāk-i Ǔışó ile Ǔāşıólaruñ taõmïrini

3 Sāói-i devrān beni bir cām ile mest itdi kim
ǓIşó şerǓi menǓ óılmış muòtesib taǓzïrini

4 Dil-bere cevr ü cefā óılmaó ŝevābın dir imiş
ǓĀşıóına vay raóïbüñ mürşidini pïrini

5 ǓIşó õayli şöyle ġālib oldı dil milkine kim
ǓAdliyā erkān-ı devlet eylesün tedbïrini

---

137 OR 33b, T 42b, M1 43a, M2 33b-34a, İBB 23b.

4a dil-bere] dil-ber ü OR / ŝevābın] ŝevābdur T.

138
feǓilātün mefāǓilün feǓilün

1 Sāóiyā sāġar-ı hilāl óanı
Šun berù dāfiǓ-i melāl óanı

2 Bāġbānā bu bāġ-ı Ǔālemde
Mïvesi mihr bir nihāl óanı

3 Rùşen itmege cān u dil milkin
Óanı ol mihr-i bï-zevāl óanı

4 Furóati içre bïm-i cān var iken
Vašla irmege iòtimāl óanı

5 Gitdi Ǔışó ile iõtiyār elden
Daõı šabr itmege mecāl óanı

6 Deheni fikr olunsa söz yoódur
Bili vašfında óïl ü óāl óanı

7 Eglenürdük õayāl ile her dem
ǓAdliyā Ǔālem-i õayāl óanı

138 OR 33a-33b, T 42b-43a, M1 43a-43b, M2 34a, İBB 23a-23b.
4a furóati] furóat T / bïm-i] bu ten ü T.
6 -OR, -İBB.
7a her dem] ġamda T, M1, M2 / her dem] -OR.

139

fāǓilātün fāǓilātün fāǓilātün fāǓilün

1 Ger müyesser ide ţāliǓ zülfüñe hemserligi
Başa iletür cihān içinde ol serverligi

2 Gül firāóında gül öksüzi geçer bülbül velī
Āteşüm kār eylese göreydi õākisterligi

3 İy višāl ehli mey-i vaòdet içeñ zer cām ile
Bezm-i miònetde sifāl eyler bize sāġarligi

4 Gözlerüm yaşından alur ebr-i bārān dökmegi
Lāleye õùnīn ciger taǓlīm ider micmerligi

5 Tācverler senden ögrensün efendi begligi
Bendeler ǓAdlī'den ögrensün gelüp çākerligi

---

139 OR 33b, T 43a, M1 43b, M2 34a-34b, İBB 23b.
1b iletür] iletür rùy-ı T, iletürdi OR, İBB, M1.
2b göreydi] göreydi ol T.
3a -OR.
4a ebr-i bārān] ebr ü bārān M1, M2.

140

fāǨilātün fāǨilātün fāǨilātün fāǨilün

1 Her óaçan ruõsārını Ťarż ide dil-ber gül gibi
Nāleye başlar görüp bï-çāreler bülbül gibi

2 Beñzerem dirseñ šaçına sen daõı iy müşk-i Çïn
Yüz óarasın òāšıl idersin óara sünbül gibi

3 Òüsnüñe öykünmege bedr olıcaó gökde óamer
Bir siyeh õalóa ašar ruõsārına kākül gibi

4 Õışm ile õançer çeküp göñlüm sarāyına gelür
Çeşm-i õùn-rïzüñ içer her laòëa óanum mül gibi

5 Õāl-i müşgïnüñ hevāsıyle idüp terk-i diyār
Rùm'a geldi müşk-i Çïn sevdāyile fülfül gibi

6 Òüsn ilinüñ şāhısın ay ile gün leyl ü nehār
İzüñe yüzin sürer sen şehriyāruñ óul gibi

7 Luţfını ŤAdlï'ye dāÿim ol cefākāruñ göreñ
Ġoncaveş aġzın açup ider tebessüm gül gibi

---

140 OR 34a, T 43a-43b, M1 44a, M2 34b, İBB 23b-24a.
1b bïçāreler] bïçāre dil T, M1, M2.
2a sen] -T /daõi iy müşk-i Çïn] de iy müşg-i Õuten İBB, de iy misk-i Õuten OR.
5a õāl-i] õāk-i İBB / idüp] ider T, M1, M2.
6a gün] ger T.
6b şehrïyāruñ] şehrïyāre OR, T, M1, M2.
7 -OR, -İBB.

141

feǨilātün feǨilātün feǨilātün feǨilün

1 Devlet ü baõt u saǨādet bize çün yār oldı
Nerd-i ġamda dil-i bed-õᵛāhuñ işi zār oldı

2 Şol şehinşehligi erzāni óılupdur bize Òaó
Ki cihān şehlerine bende dimek Ǩār oldı

3 Dīn-i İslām'umuzuñ şemǨ-i şeb-efrùzı daõı
Ehl-i küfrüñ yüregi yaġıle yanar oldı

4 Óara Boġdān gözine Ǩālemi tā tār itdüm
Emrüme tābiǨ olan server-i Tātār oldı

5 ǨAdliyā her ne murāduñ var ise virdi Õudā
Ārzù dilde hemīn vušlat-ı dil-dār oldı

---

141 OR 31 b, T 40b, M2 34b-35a, İBB 22a, -M1.
1b nerd-i] nār-ı M2.
2a şehenşehligi: şehenşeh-laóab M2.
3b yaġile yanar: yaġıyile nār OR, İBB.
4a gözine: yüzine, tā tār itdüm: tār itdüm ben İBB. tā] -OR.
4b server-i] šoñra da M2, sırf OR, İBB.
5b hemīn: hemān İBB.

142

feǨilātün feǨilātün feǨilātün feǨilün

1 Gözlerüm yaşı lebüñ yādına mercān oldı
Göz ile göñlüm arasında yine óan oldı

2 Şol ki Ǩār eyledi dāmān u yaóa çākinden
Òāline perde girïbānla dāmān oldı

3 Zaõm-ı tïrüñle ki cān çıómaġa Ǩazm itmiş idi
Äarb-ı tïġüñ irişüp derdüme dermān oldı

4 Defter-i Ǩışóuma õaţţuñ ġamıdur ser-nāme
Nāme-i derdüme zülfüñ õamı Ǩunvān oldı

5 Müteòayyir oluban bulmadı nuţóa mecāl
Mest-i Ǩışóum beni kim görd'ise òayrān oldı

6 Bir gedāyidi cihān içre gezer bï-ser ü pā
ǨAdli óul oldı saña Ǩāleme sulţān oldı

---

142 OR 31b-32a, T 40b-41a, M2 35a, İBB 22a-22b, -M1.
2 -M2.
3b tïġüñ] tïġin T / derdüm] derdine M2.
5 -M2.
5a nuţóa] nuóta OR, İBB.
6 -M2.

143

feǓilātün feǓilātün feǓilātün feǓilün

1 ǓĀrıżuñ vireli Mùšā'ya yed-i Beyżā'yı
Óıldı taǓlïm Mesïòāya lebüñ iòyāyı

2 Çünki dünyā gibi yüz ţuta cefāya dil-ber
Õarc idüñ var ise elde yolına dünyāyı

3 Gerden-i cāna çekelden ser-i zülfüñ bendi
Šaldı dil kişverine õùni gözüñ yaġmayı

4 Çünki sen gevher-i nā-yāba elüm irişemez
N'ola gözden çıóarursam bu yedi deryāyı

5 Şol ki müstaġni durur derdüñ ile dermāndan
Kimse ögretmez aña Ǔālem-i istiġnāyı

6 ǓAdli gibi şeh olan işigüñi terk idüben
Başına aldı Ǔabeŝ yire óuru ġavġāyı

---

143 OR 32a, T 41a, İBB 22b, -M1, -M2.
4 -OR.
4a elüm irişemez] irişmez dōstum İBB.
7a idüben] ideyin İBB.

144

mefāǦilün feǦilātün mefāǦilün feǦilün

1 Bu óaş mıdur ya óażā naóş-ı bend pergārı
Ki naóş óıldı yüzüñ şemsesiyle gülzārı

2 Cihānda yüz šuyını òāšıl itdi içeliden
Šu gibi óanumı bir demde tïġ-i õùn-bārı

3 Elin ţutup ayaġ altından anı almazdı
Nesïm zülfüñüñ olmasa ger hevādārı

4 Daõı tezelzül-i dehr itmez idi hïç gezend
Göñül õarābesinüñ yār olaydı miǦmārı

5 Ümïd-i dergeh-i mey-āşam olsalar rindān
Unutmayalar o dem ǦAdli-i günehkārı

---

144 OR 32a-32b, T 41a-41b, İBB 22b, -M1, -M2.
2b bir demde] yudmada İBB.

145

MurabbaǓ

feǓilātün feǓilātün feǓilātün feǓilün

1 Göreli ol šanemüñ óaşlarını yāy gözüm
Óıldı cevr oólarına sīne siper vāy gözüm
Dimedüm mi saña ben baóma aña hāy gözüm
Gözüm eyvāy gözüm vay gözüm eyvāy gözüm*

2 Tīr-i ġamzeñ šanemā gözlerüme olalı ţùş
Gözlerüm yaş aóıdup baòr oluban eyledi cùş
Seyl-i eşküm dökilüp gözlerümi eyledi boş
Gözüm eyvāy gözüm vay gözüm eyvāy gözüm

3 Tùtiyā olmayalı gözlerüme gerd-i rehüñ
Görmedi iki gözüm pertevini mihr ü mehüñ
İy gözüm bunca belā derd ile neyki günehüñ
Gözüm eyvāy gözüm vay gözüm eyvāy gözüm

4 Yaşlarum sen gideli seyl olup iy cān dökilür
Dürr ü yāóùt çıóar laǓl ile mercān dökilür
Ġamzeler zaõmıyile gözlerüme óan dökilür
Gözüm eyvāy gözüm vay gözüm eyvāy gözüm

---

140 OR 20b-21a, T 27b-28a, M1 28a-28b, M2 22a-22b, İBB 14a-14b.
* Bu nakaratın son *eyvāy* kelimesi, T nüshasında *vāy* şeklindedir.
2b yaş aóıdup] yaşı aóup M1, M2.
3c belā -OR.
4a yaşlarum] yaşlar T / olup iy] oluban OR, İBB.

5 Dāÿimā cevr óılur ben óulına şāh n'idem
Şeb-i hicrinde ţulùŤ eylemez ol māh n'idem
Gözlerüm görmez ise gün yüzini āh n'idem
Gözüm eyvāy gözüm vay gözüm eyvāy gözüm

6 Elüm irmez nideyin òasret ile yāre dirïġ
Dil düşüp zülfi cemïle yürür āvāre dirïġ
Gözlerüm derdine olmaz bilürem çāre dirïġ
Gözüm eyvāy gözüm vay gözüm eyvāy gözüm

7 Bir perï-zāde vü meh-rù šanem ü tāze cüvān
İdeli gün yüzini perde-i zülfinde nihān
ŤAdli'nüñ gözlerine oldı óarañu dü cihān
Gözüm eyvāy gözüm vay gözüm eyvāy gözüm

5c T nüshasında bu mısra yerine, 4c mısra'ı tekrarlanmıştır.
7a meh-rù] mihr ü OR, M1, M2.

KıtŤa

146

Ez Ān Sulţān Bāyezïd

mefŤùlü mefāŤïlü mefāŤïlü feŤùlün

1 Çün rùz-ı ezelï óısmet olmış bize devlet
Taódïre rıżā virmeyesüñ buña sebeb ne

2 Òaccü'l-òarameynem diyüben daŤvi óılursın
Bu salţanat-ı dünyeye pes bunca ţaleb ne

---

146 T 43b, M1 44a, M2 35b, -OR, -İBB.
Başlık, M2 nüshasında şöyledir: *Cevāb-ı Sulţān Müşārü'n-ileyh Raòmetu'llâhi Ťaleyh*. Cem Sultan'ın kıt'ası ise şöyledir: *Ez Ān Cem Sulţān* M1/*ÓıţŤa-i Cem Raòmetu'llâhi Ťaleyh* M2
Sen pister-i gülde yatasın gül gibi her dem
Ben ţaş gibi ţopraó döşenem bāri sebeb ne

Bu meşġale-i dünye ola Ťadle muóārin
Òaccü'l-òarameyn anı ţaleb óılsa Ťaceb ne

(mef Ťù lü me fāŤ ï lü me fāŤ ï lü fe Ťù lün)

Cem Sultan'ın Türkçe Divanında, ilk beyte benzer bir beyti daha vardır. Bu beyit, divanda bir gazelin mahlas beyti olarak dikkat çekmektedir:

Sen pister-i nāz içre yatup gül gibi her dem
Cem derdile bālïn idine õārı sebeb ne G279-7 (Halil Ersoylu, **a.g.e.,** s.198)

2 -T, -M1.

Nazm

147

feǨilātün feǨilātün feǨilātün feǨilün

1 Görse dil gözüñi Ǩayş u ţarab u yād eyler
İçse cām-ı lebüñi nāle vü feryād eyler

2 Šanma dil sen var iken iy yüzi gül gülşende
Heves-i bùy-ı gül ü sāye-i şimşād eyler

MatlaǨlar

148

feǨilātün feǨilātün feǨilātün feǨilün

1 Beni lā-yaǨóıl iden şerbet-i laǨl-i lebidür
Beni ser-geşte óılan āh-ı çeh-i ġabġabıdur

147 T 45a, -OR, -İBB, -M1, -M2.
148 M2 35b, -OR, -T, -İBB, -M1.

149

fāǓilātün fāǓilātün fāǓilātün fāǓilün

1 İy süvār-ı esb-i nāz olan rikāb-ı cāna baš
Òüsn meydānı senüñdür ayaġuñ merdāne baš

150

mefāǓīlün mefāǓīlün mefāǓīlün mefāǓīlün

1 Yine şādum ki ol gül-çehreden bùy-ı vefā geldi
Küdùret gitdi göñlümden bi-òamdillāh šafā geldi

151

fāǓilātün fāǓilātün fāǓilātün fāǓilün

1 Óāmetüñ üzre gören destāruñ ucın çïn çïn
Didi zïbā yaraşuódur göre ser üzre semen

---

149 M2 35b, -OR, -T, -İBB, -M1.
150 M2 36a, -OR, -T, -İBB, -M1.
151 T 44a, -OR, -İBB, -M1, -M2.
1b Bu beytin ikinci mısraındaki *ne* kelimesi, vezin gereği metinden çıkarılmıştır.

Müfredler

152

feŤilātün mefāŤilün feŤilün

Pāy-māl itme çünki yaóduñ oda
Gizlidür göñlüm içre nār šaóın

153

feŤilātün feŤilātün feŤilātün feŤilün

Õoş bilür mihr ü vefā óāŤidesin yār velī
Ťİtibār olmaya ol Ťilme ki gelmez Ťamele

152 M2 36a, -OR, -T, -İBB, -M1.

153 T 43b, M1 44b, M2 36a, -OR, -İBB. Ca'fer Çelebi ile müşterek olan bu müfredin başında *Mısra'-ı Sulţān-ı Müşārü'n-ileyh Rahmetu'llāhi ŤAleyh* ifadesi bulunan ilk mısra, Adlî'ye; *Cevāb-ı ÓāżıŤasker CaŤfer Çelebi Raòmetu'llāhi* ifadesi bulunan ikinci mısra ise Ca'fer Çelebi'ye aittir.

FARSÇA ŞİİRLER[*]

[*] Adlî Dîvânı'ndaki Farsça şiirlerin çeviriyazıya aktarımı aşamasında sağladıkları katkı vesilesiyle Sn.Dr.Avni Erdemir'e, Sn.İsrafil Babacan'a, Sn.Muvaffak Eflatun'a, Sn.Bilal Çakıcı'ya, Sn.Atilla Batur'a, Sn.Muhammed Kadîrî'ye, Sn.Doç.Dr.M.Mahfuz Söylemez'e, Sn.Dr.Mehmet Ümit'e, Sn.Dr.Cemil Hakyemez'e, Sn.Dr.Ahmet Cahid Haksever'e, Sn.Nejdet Kerküklü'ye ve Sn.Arş.Yaz.Kâmil Şahin'e teşekkür ediyorum.

154

fāŤilātün fāŤilātün fāŤilātün fāŤilün

1 Şükr ki āõir dïde-em dïdār -ı ān maòbùbrā
Her ki bāşed ţālib ez-cān bāyed ù maţlùbrā

2 Ger şodem Ťāşıó be-rùy-ı õùb-ı ù menŤ-em mekon
ŤAyb ne-bùd çün Õudā hem dōst dārï õùbrā

3 Mey ne-yāred dïd rùyet merdüm-i çeşmem belï
Rızó kemter bāşed ārï merdüm-i maõcùbrā

4 Tā yekï tārāc ġam der-milk-i cān-ı bï-dilān
Raòm kon ber-cān-ı mā vü kem kon ïn āşùbrā

5 Çün ne-yāyed dil be-derd ü cān be-raòmet ez-ġameş
Miònet-i ŤAdlï eger gùyed kesï Eyyùbrā

---

154 OR 2b, T 46a, -İBB, -M1, -M2.
1a dïdār] ruõsār T.
5a dil] cān T / cān] dil T.

155

fāŤilātün fāŤilātün fāŤilātün fāŤilün

1 İy ki ruõsāret gül u óad-i tu çün serv-i sehïst
Sidre bā-şimşād óaddet der-maóām kù tehïst

2 Tïġ çün ābet be-òaló-ı teşnegān-ı laŤl-i tu
Beh zi-āb-ı Õıżr u õoşter ez-dem-i Rùòu'llahïst

3 Her ki şod ġāÿib zi-õōd der-Ťışó-ı meh-rùyān dilā
Nezd-i erbāb-ı òaóïkat ez-kemāl-i āgehïst

4 Der-hevā-yı óāmetet k'ān hest serv-i bāġ-ı õuld
Óumri ïnek õoş-nişeste ber-per-i rù-yı sehïst

5 Ger tu ber ŤAdlï cefā vü cevr-i bï-òad mï-koni
Õùş me-kon billāh ki eknùn minnet-i ù ān rehïst

155 T 46a-46b, M2 37b, -OR, -İBB, -M1.

156

fāŤilātün fāŤilātün fāŤilātün fāŤilün

1 Rùy-ı yār-ı men çü zïr-i zülf-i tābān mï-şeved
Gùyiyā māhïst k'ù ez-ebr-i raõşān mï-şeved

2 Bülbülāsā mï-konem šad nevòa ez-sùz-ı derùn
Çünki ān gül-berg-i men ez-nāz-ı õandān mï-şeved

3 Çün ne-dïdem rùy-ı õùbet dāden-i cān pïş-ez-ïn
Gerçi müşkil bùd ber-men ïn dem āsān mï-şeved

4 SāŤatï ger dùr gerded çeşmem ez-dïdār-ı tù
Ser-be-ser Ťālem be-cism-i men çü zindān mï-şeved

5 Nïst ŤAdlïrā be-ġayr ez-nïm cānï mā-òażer
Ān nigār-ı lāle-ruõ ger z'ān ki mihmān mï-şeved

156 T 46b, -OR, -İBB, -M1, -M2.

157

mefāŤīlün mefāŤīlün feŤùlün

1 Çü men derdī-i derdetrā çeşīdem
Zi-óayd-ı hestī õōdrā remîdem

2 Şebī ez-Ťışó-ı Leylâ der-beyābān
Çü Mecnùn cāme-i cānrā derîdem

3 Men ez rùz-ı elest iy cān-ı cānān
Be-dādem cān u Ťışóetrā õarīdem

4 Be-çevgān-ı saŤādet berdeh em kûy
Ki der-meydān-ı Ťışó-ı tu ferīdem

5 Ez-ān laõża ki dīdem sükkeretrā
Çü ţûţî z'āşiyān-ı õod perīdem

6 Zi-hicrān-ı tu bùdem zār u õaste
Bi-òamdi'llāh der-i vušlat resīdem

7 Eger õùbī çü tu bāşed be-õùbī
Çü ŤAdlī īn-nihān men hem mürîdem

---

157 OR20a-20b, T 47a-47b, İBB 14a, -M1, -M2.
3a elest] ezel T.
7b nihān] zamān T.

158

mefāŤīlün mefāŤīlün feŤùlün

1 Çü āmed pïş-i men ān ser ü çālāk
Nihādem pïş-i pāyeş rùy-ber-õāk

2 Bed ù güftem tu-yı rùò-ı mušavver
Ez-ïn sān key şeved miŝl-i ţu òāşāk

3 Eger meylï nümāyed sùy-ı mā-yār
Ne-yāyed ez-raóïbān der-dilem bāk

4 Eger hicrān çunin sùzed derùnem
Be-õ^{v}āhed sùõten ez-āhem eflāk

5 Be-ŤAdlï ger resed ëulmï zi-hicret
Koned hem ez-tu pïşet cāmerā çāk

---

158 T 46b-47a, -OR, -İBB, -M1, -M2.

159
mefāǨīlün mefāǨīlün feǨùlün

1 Çerā ġulġul koned her dem Ǩanādil
Ki dāred bī-tu pür-derd ü Ǩanādil

2 Biyā tā yek demetgīrem der-āġùş
Ki der-hicr-i tu pür-õùn şod merā dil

3 Dilem burdī vü ġaflet mī-nümāyī
Kucā-pended ger ez-tu vefā dil

4 Be-vašl-ı çün tu õùbī dārem ümmīd
Ve ger ne çün keşed dāÿim cefā dil

5 Çerā ber-āh-ı ǨAdlī nīst raòmet
Meger seg-nist cān-ı men turā dil

159 T 47a, -OR, -İBB, -M1, -M2.

160

fāǨilātün fāǨilātün fāǨilün

1 Nïst der-destem be-cüz ïn naód-i cān
Tā keşem der-pāyet iy rùò-ı revān

2 Çün lebet cùyem mekeş ez vaǨde-em
Tā-be-key õᵛāhï merā dāden zebān

3 Ez-firāó-ı laǨlet iy dürr-i yetïm
Çend bāşed çeşm-i men gevher-feşān

4 Çün dilemrā āşikārā bordeï
Ez çe geştï ez-naëar mārā nihān

5 Māh-ı men ez-dil hevā-õᵛāh-ı tevem
Dil çe bāşed māh-ı men billāh zi-cān

6 Ber-dilet dāġï nehem güftï zi-ġam
Raòm kon ber-ǨAdli ve ïnrā be-mān

160 T 47b-48a, -OR, -İBB, -M1, -M2.

161

fāǨilātün fāǨilātün fāǨilün

1 İy be-tïr-i ġamze õaste cān-ı men
Raòm kon ber-dïde-i giryān-ı men

2 ǨÖmr-i men żāyiǨ şod u hergiz ne-şod
Ān perï-ruõ yek şebï mihmān-ı men

3 İy ki dermān mï-konï derd-i merā
Hem be-derd-i dōst kon dermān-ı men

4 Kāfereş õᵛānend merdüm tā ki sāõt
Zülfrā ġāret-ger-i ïmān-ı men

5 Ez tu ǨĀdlï dāşt çeşm-i meròamet
Raòmetï ber-òāleş iy sulţān-ı men

161 T 48a, -OR, -İBB, -M1, -M2.

162

mefāŤilün mefāŤilün feŤùlün

1 Eger kerdïm hāk-i reh der-ān kù
Neyefşānïm dāmen ez-reh-i ù

2 Be-nāz u şïve-dār u bā-men ān şùõ
İşāret-geh be-çeşm ü geh be-ebrù

3 ŤAceb çeşmïst çeşmet iy perï-zād
Çunān çeşmï ne-dāred hïc āhù

4 Çü dïdem zülf çün ŝuŤbānet iy dōst
Ne-mï-tersem diger z'ān çeşm-i cādù

5 Ne-dāred bāk ŤĀdlï ez-raóïbān
Çü dād ùrā be-yek tù cā be-pehlù

162 T 48a-48b, -OR, -İBB, -M1, -M2.

163

fāǨilātün fāǨilātün fāǨilün

1 İy õaţet-i õùb u ruõ māhet nigù
Nergis-i mestet be-Ǩālem fitne-cù

2 Yek-ser-i mù vašf-ı òüsnet key tüvān
Ger zebānï bā-şudem her tār-ı mù

3 Ez-mey-i laǨl-i tu men mestem müdām
Kerde bā-mestān-ı Ǩālem güft ü gù

4 Bï-lebet õùn şod derùn-ı sïne dil
Mï-şeved mey šāf ārï der-sebù

5 Tā-be-key bāşed dil-i ǨAdlï betā
Der-õam-ı çevgān-ı zülfet hicv-gù

---

163 T 48b, -OR, -İBB, -M1, -M2.

164

mefāŤīlün mefāŤīlün feŤùlün

1 Ser-i zülfeş çü ber-Ťārıż-fütāde
Nişān-ı ve’ä-äuòā ve’l-leyl dāde

2 Tuyï ān şeh-süvār-ı kişver-i òüsn
Ki hestend cümle õ[v]ùbānest piyāde

3 Eger sāóï tu bāşï Ťāşıóānrā
Ki nùşed ġayr õùn der-cāy-ı bāde

4 Ne şehā dùst mï-dārem ruõet men
Heme kes dùst dāred rùy-ı sāde

5 Be-ŤĀdlï kon güzer kù ez-ser-i mihr
Ruõ-ı iõlāš ber-rāhet nihāde

164 T 49a, -OR, -İBB, -M1, -M2.

165

feǮilātün feǮilātün feǮilātün feǮilün

1 İy zi-Ǯanber raóamï bù -şeker-i nāb-zede
Ve zi-õam-ı zülf-i girih ber gül-i sïr-āb-zede

2 Tā şebï dïd meh-i nev-õam-ı ebrù-yı turā
Der-ser-i sürme ez-ān rùz-ı ġameş tāb-zede

3 Küşte-i ġamze-i ān nergis-i mestem ki niyāz
Pāsubān-ı müje her dem reh-i miòrāb-zede

4 Õōş maóāmïst dil-efrùz fürùdā ki zi-eşk
Manëar-ı çeşm-i merā dil-i zïbet āb-zede

5 Tā ki ǮAdlï ruõ-ı çün māh turā dïd revān
ǇaǮne ber-ţalǮat-ı õùrşïd-i cihān tāb-zede

---

165 OR31b,T 48b-49a, İBB 22a, -M1, -M2.
1a bù] ber T.
2a tā] yek T.
3 -T.
4b dil-i zi-beyt] dïde besï T.

166

mefāŤīlün mefāŤīlün mefāŤīlün mefāŤīlün

1 Zihī óad-i dilārā-yı tu reşk-i serv-i bustānī
Yekī baõrem kez õùbān-ı õarāc òüsn-i bustānī

2 Eger mānī bedīdī rùy-ı yār-ı mā-şudī vālih
Ez-īn šùret ki yektā naóş-ı kilk-i šunŤ-ı Yezdānī

3 Çe mīrāned raóīb ez-kùy-ı tu peyveste Ťāşıórā
Be-tā fermān ez-ān-ı tust eger õ^{v}ānī u ger rānī

4 Eger õ^{v}āhed zi-men cān laŤl-i nùşīneş zi-rùy-ı mihr
Hemān laõëa men-i bī-dil revān be-dehem be-āsānī

5 Cihānī geşte mihmānend ber-õ^{v}ān-ı višālet
Çerā ber-õ^{v}ān-ı vašl-i õ^{v}īş ŤAdlīrā nemi õ^{v}ānī

---

166 T 49a-49b, M2 38a, -OR, -İBB, -M1.
2b yektā naóş-ı] beste T.

167

mefŤùlü mefāŤīlü mefāŤīlü feŤùlün

1 İy òāšıl-ı Ťömrem zi-ġamet nāle vü āhī
Cüê derd-i tu-em nīst be-her òāl-i penāhī

2 Õᵛāhem ki konem āyine-i rùò çü bīnem
İy dōst nişān-ı süm-ı esb-i tu be-rāhī

3 İy dil me-kon endīşe zi-cān dāden u bin'ger
Der-Ťizzet-i šaydī ki şeved küşte-i şāhī

4 Her laõëa şeved zülf-i tuem māniŤ-i dīdār
Yā Rab çe belā mī-keşem ez-dest-i siyāhī

5 Sulţān-ı cihān gerded eger õod be-nevāzī
ŤAdlī dil-i āzürde-i õōdrā be-nigāhī

168

---

167 T 49b, M2 38a, -OR, -İBB, -M1.
2b dōst] māh M2.
3 Bu beyit, M2 nüshasında 4.beyitle yer değiştirmiştir.
3b şeved] keşed M2.
5a õōd] ki M2.
168 M2 38b, -OR, -T, -İBB, -M1.

Kıt‘a

fāŤilātün fāŤilātün fāŤilātün fāŤilün

1 Hest gùyā nergis ez-õayl-i ġulāmāneş ki ù
Düşmeneşrā her zemān ber-faró-ı şeşper mï-zened

2 Küşt düşmen õāricü’l-merkez ez-ān red romh-ı tu
Õùbeşrā ber óalb-i ù çün õaţţ-ı mihver mï-zened

Matla‘

169

mefŤùlü fāŤilātü mefāŤïlü fāŤilün

1 Tā dïdeem šafā zi-mey-i cān-fezā-yı õum
Dest-i sebù giriftem u reftem be-pāy-ı õum

170

mefŤùlü mefāŤïlü mefāŤïlü feŤùlün

1 Her derd ki peydā şeved ez-sïne-i çākem
Ebrï şeved u girye koned ber-ser-i õākem

---

169 M2 38b, -OR, -T, -İBB, -M1.
170 M2 38b, -OR, -T, -İBB, -M1.

EKLER

Mukaddime[*]

Ba'de'l-edâ-yı mâ-vecebe ‘aleynâ

Cenâb-ı nesak-sâz-ı ‘avâlim, pâdişâh-ı ma‘ârif-perver ü şehriyâr-ı ‘avâtıf-güster efendimiz hazretlerini mâdâme'l-melevân erîke-pîrâ-yı şevket ü şân buyursun. Âmîn.

Gıbta-bahş-ı edvâr-ı sâlife olan devr-i celîl-i bî-‘adîl-i şâhânelerinde her sınıf teb‘a, vezîr-i destân-ı şehriyârlarının mazhar oldukları müsâ‘adât u imtiyazâtun edâ-yı vecîbe-i şükr ü muhammedetinde lisân u kalem, âciz olup ez-cümle erbâb-ı ma‘ârif, nâ’il-i himâyet-i mahsûsa-i hazret-i zı'l-lullâhîleri bulunmak mülâbesesiyle sâlikîn-i ‘ilm ü ma‘rifet günden güne şâyân-ı iftihâr u şükrân olacak mertebede izdiyâd bulmakda ve âsâr-ı nâfi‘a vü edebiyyeye olan rağbet gittikçe fevke'l-‘âde artmaktadır. Devlet-i ebed-müddet-i ‘Osmâniye hânedân-ı celîlü'l-‘unvânın eser-i himmet ü celâdeti olduğı gibi ma‘ârif ü medeniyet-i ‘Osmâniye dahi yine o hânedân-ı ‘âlînün zîr-i cenâh-ı himâyet ü sıyânetinde vücûd bulmuşdur.

Meydân-ı gazâda her biri birer kahramân-ı zamân olan selâtîn-i a‘zam hazerâtı, esnâ-yı müsâlemetde seyf-i satvetlerini kaleme tebdîl iderek birçok âsâr-ı celîle, meydân-ı şükrân u istifâdeye vaz‘ eylemişlerdür. Bu cümle-i ‘âliyeden olarak “Sultân Bâyezîd Hân-ı Sânî” hazretleri gibi bir pâdişâh-ı ‘âlî-kadrün âsâr-ı edebiyyesinden olup dest-res olmış olduğum mecmû‘anun muvakkı‘ intişâra vaz‘ını çokdan berü emel idinmüş idüm. Müşârü'n-ileyhün tabî‘at-ı şi‘riyeleri târîh nazarında vâsıl-ı mertebe-i sübût u tahakkuk olmuş ise de eş‘âr-ı mevcûdelerini hâvî müretteb dîvânları bulundığı herkesce ma‘lûm olmadığı gibi, böyle bir dîvân meydân-ı intişâra çıksa bile sıhhatinde tereddüt olunabileceği mülâhazasına mebnî bu bâbda tedkîkât-ı lâzıme icrâsına lüzûm görmiş idüm.

---

[*] Mehmed Fu‘âd’ın Sultân İkinci Bâyezîd’in şahsiyeti ve dönemindeki gelişmeler hakkında önemli bilgiler ve değerlendirmeker içeren bu mukaddimesi, H.1308 M.1891’de İstanbul’da bastırdığı Divan-ı Sultan Bâyezîd-i Sânî (Dersa‘âdet 1308, s.2-18) adlı eserden alınarak Latin asıllı Türk alfabesine aktarılmıştır.

İcrâ eyledigüm tahkîkât u tetebbuât bu husûsdaki tereddüt ü iştibâhumu izâle itmiş olduğından şu eser-i celîlü'l-kadrün artık inzâr-ı erbâb-ı edebe arz itmek zamânı gelmiş oldı. Mecmû‘anın ba‘zı yerleri mürûr-ı zamânile okunmaz bir derecede silinmiş olmağile öyle olan mahaller, 0 ile gösterilmiştir. Bundan mukaddem (Yavuz Sultan Selîm) hazretlerinin eş‘ârını hâvî neşr olınan mecmû‘anın mazhar olduğı rağbet ise ârzû vü cesâretümi te’yîde bâ’is olduğundan sâye-i tevfîkât-ı vâye-i hazret-i şâhânede husûl-i emele muvaffak oldum.

Dîvânın aslı (1121) senesinde yani yüz seksen bu kadar sene evvel istinsâh idilmiş vü ‘asr-ı Bâyezîd Hân'un şîve-i kitâbet ü imlâsı vü bi'l-hâssa o zamânki şîve-i lisân-ı ‘Osmânî muhafaza olunmuş olduğundan bu def‘a tab‘ında dahi imlâ vü ibârâtı aslâ tağyîr idilmeyerek hâl-i aslîsi ibkâ kılınmışdur.

Bu sûret eserin letâfet-i asliyesini inzâr-ı erbâb-ı dikkatde meydana koyacağı gibi lisânımızın bugünkü hâline nazaran ne kadar tebeddülâta uğramış olduğunu dahi irâe vü tevzîh iderek mütâla‘a idenlerin istifâdesini mûcib olacağı der-kârdur.

Hâkân-ı müşârü'n-ileyh hazretlerinin “Kelâmü'l-mülûk mülûkü'l-kelâm” manzûmuna tamamıyle mâ-sadak u her bir kelimesi bir cevher-i hikmet ‘addine müstehak olan âsârından ma‘nen ve mâddeten olunacak istifâde ise müstağnî-i ‘arz u beyândur.

Sâhib-i eserün kudret ü meziyet-i edebiyyesini takdîre dîvânının mütâlâ‘ası, müddet-i hayât u saltanatlarının sûret-i güzerânı hakkında icrâ-yı tetebbu‘ât ile bu yolda birkaç satır karalamakdan kendümi alamadum.

Böyle bir pâdişâh-ı zî-şânın tasvîr-i hayâtı yolında hâme-rân olmak haddimin fevkinde bulunduğını bilmez degül isem de bunda meşhûd olacak nekâyisün kâri’în-i kirâm cânibinden nazar-ı safh ile görülecegi ümîdi bâ’is-i cesâret olmuşdur.

“ Ve mine'l-lâhi't-tevfîk” Mehmed Fu‘âd

Selâtîn-i aʻzam-ı ʻOsmâniye'nin sekizincisi olan Sultân Bâyezîd-i Sânî, Fâtih Sultân Mehmed Hân gibi bir pâdişâh-ı ʻâlî-câhun ferzend-i ercmendi vü Yavuz Sultân Selîm gibi bir kahramân-ı zî-şânun peder-i ʻâlî-kadri olup sekiz yüz elli bir sene-i hicriyyesinde zînet-sâz-ı mehd-i vücûd olmışdur.

Peder-i ʻâlîleri ebû'l-feth ve'l-gâzî Sultân Mehmed Hân-ı Sânî hazretlerinün ʻulûm u maʻârife olan rağbet-i fevke'l-ʻâdeleri cihetiyle avân-ı sabâvetlerinde bi't-tabʻ her şeyden evvel tahsîl-i ʻulûma sevk olınmışlar vü hâkân-ı müşârü'n ʻileyh hazretlerinün mekteb-i edeb ü ʻirfânında vü Mollâ Selâhaddîn ü Mîrim Çelebi vü Hâmîdî vü Mollâ Abdü'l-kâdir gibi dehât-ı ʻasrun rahle-i tedrîsinde mâddî ve maʻnevî iktisâb-ı fezâʻil iderek şeref-i zâtîlerini hilye-i maʻrifet ü edeble tezyîn buyurmuşlardır. Vaktâ ki sinn-i ʻâlîleri idâre-i umûr-ı devlete muktedîr olabilecekleri bir hadde vâsıl oldu. O zamanlar muktezâ-yı hikmet-i hükûmet ʻadd olundığı üzre o yolda dahi iktisâb-ı maʻlûmât u iktidâr ile tekemmül eylemeleri zımnında Amasya Sancağına vâlî taʻyîn olundılar.

Amasya'da bulundukları müddetce devlet ü milletlerine pek çok hizmet ü müberrât-ı ʻadîde te’sîs ü ihyâsına ihrâz-ı muvaffakıyet itmiş oldukları gibi maʻiyyet-i hazret fethde bir haylî muharebelerde hâzır bulunarak ikmâl-i tahsîl buyurmuşlardır.

Büyük birâderleri Sultân Mustafa evvelce irtihâl-i dâr-ı bekâ itmiş olduğundan kendüleri velîʻahd-ı saltanat bulunmuşlaridi. Peder-i cennet-mukırr-ı ʻâlîlerinün Rodos fethi içün Stanbul'dan hareketle Kekboze merhalesine muvâsalatlarında ʻâzim-i gülşen-serây-ı rahmân oldukları (4 Rebîü'l-evvel Sene 886 Penc-şenbe) haber-i esef-engîzi Amasya'da (12 Rebîü'levvel Sene 886) vâsıl-ı sâmiʻa-i hümâyûnları olduğı zamân pek ziyâde izhâr-ı kederle mâtem-pûş olmışlar vü maʻmâfîh Der-saʻâdet'e vaktiyle yetişmek mecbûriyetinde bulundukları cihetle dört gün zarfında levâzım-ı seferiyyelerini bâlâ-kemâl ʻazîmetlerini istiʻcâl buyurmuşlardır.

Amasya'dan dokuz günde Üsküdâr'a muvâsalatla

kendülerine kemâl-i iştiyâkla muntazır bulunan yüz binlerce halkun alkışları arasında İstanbul'a geçmişler vü ferdâsı Pazar güniki 886 senesi Rebîü'l-evvelinün yigirmi birine müsâdifdür naʻş-ı mağfiret-nakş-ı hazret-i Fâtih'i kemâl-i ihtirâm ile baʻde't-defîn câlis-i evreng-i saltanat olmuşlardır.

Cülûs-ı hümâyûnlarında tam otuz beş yaşına vü fezâ'il-i ʻilmiye vü edebiye ile berâber fenn-i tedvîr-i hükûmet ü idâre-i devletde derece-i kusvâya vâsıl olmuşlardır.

Vefât-ı pederden fevke'l-ʻâde müte'esir olmuş bulunmaları cihetle baʻde'l-cülûs üç gün mütemâdiyen icrâ-yı mâtem ü fukarâ vü zuʻefâya bezl-i atâyâ u kerem itdikden sonra umûr-ı saltanatla iştigâle başlamışlardır.

Küçük birâderi Sultân Cem hazretleri Avrupa'da bulunduğu hengâmda kendüleri Avrupa devletleri tarafından saltanat-ı seniyyeye karşu âlet ittihâz idilmiş olmasından dolayı devlet-i ʻaliyyece fütûhâta tamamıyle hasr-ı mukadderet olunamayıp maʻmâfîh memâlik-i ʻOsmâniye'den Avrupa'ya ʻazîmetlerinden sonra ıslâhat-ı dâhiliyeye bezl-i ikdâm u sekiz yüz seksen dokuz târihinde Boğdan cihetine ʻasker sevkiyle Kili vü Akkirmân şehirleri zabt olunarak memâlik-i ʻOsmâniye'ye ilhâk idilmişdür.

Bundan sonra Mısrîler ile açılan muharebede Mısırlılar üzerine sevk olınan serdârlar yegdigerini müteʻâkıben dûçâr-ı mağlûbiyet olması cihetiyle Sultân Bâyezîd-i Sânî hazretleri bi'z-zât hareketle te'dîblerine müsâraʻat göstermişler ise de bu defʻa dahi Tunus Hâkimi ʻOsmân İbn Hafsî'nün vesâteti ile ʻakd-i musâlaha olunmuşdur (896).

Sekiz yüz doksan târihinde mevkib-i hümâyûn Rûm ili tarafına tevcîhe veche-i muzafferiyet iderek Arnavutluk ciheti gâret idilmiş olduğu gibi müteʻâkıben dahi Macaristân taraflarından galebât-ı müteʻaddeye nâ'il olınmış vü Bosna vü Hırvâtistân zabt idilmişdür.

Galebât u muharebât-ı vâkıʻada ahz olınan ganâ'imün mikdârı bir derece-i fevke'l-ʻâdeye bâliğ olmuş vü nihâyet Macâr prensleriyle üç senelik bir mütâreke ʻakdiyle

Macâristân seferlerine muvakkaten fasl virilmişdür (900).

Hazret-i pâdişâh 902 sene-i hicriyesinde tersâne-i âmirede inşâ itdürilen iki kıt‘a cesîm kalyon ile üç yüz kadar sefâ’in-i sagîreden mürekkeb bir donanmayı Kemâl ü Burâk Re’islerün kumandasına tevdî‘ iderek vü cümlesini birden Kapudan-ı Deryâ Dâvûd Paşa ma‘iyyetine virerek bahren Mora sularına sevk u i‘zâm buyurdukları gibi zât-ı hümâyûnları dahi berren hareketle Yunânistân üzerine yürümüşler ve her iki kuvvetün savlet-i kahramânânesi ile İnebahtı vü Modon'u Koron kal‘aları vü Midilli vü Derac u Navarin gibi birçok şehirler feth ü zabt olunmuşlardur.

İşbu Mora seferi, üç dört sene imtidât idüp sâlifü'z-zikr kal‘alarun fethi 905 târîhinde müyesser olmuş vü Mora nîm cezîresi kâmilen idâre-i saltanat-ı seniyyeye geçmişdür.

Bu muharebede vü bi'l-hâssa İnebahtı kal‘ası muhasarasında sefâ’in-i ‘Osmâniyye'nün mazhar olduğu galebât u muzafferiyet, terakkiyât-ı bahriyemizün derecâtını muvâzeneye kâfî bulunmuşdur.

Târîh-i mezkûrda Rusya Devleti ile ilk def‘a olarak bir ticâret mu‘ahedesi ‘akd olunması şâyân-ı kayd u tezkâr-ı vekâyi‘dendür. Çünkü o zamânlar devlet-i müşârü'n-‘ileyhâ şimdiki cesâmet-i ma‘mûriyetini hâ’iz degül iken Devlet-i ‘Aliyye mertebe-i kemâle irişmiş vü ticâret-i ‘Osmâniye müterakkî bir hâlde bulunmuş idi.

Dokuz yüz altı vü yedi senelerinde Venedikliler'in Papa ile Almanya, İngiltere, Fransa, İspanya, Napoli, Lehistân vü Macâristân hükûmetlerinden bi'l-istimdâd kilitlü bir müttefikîn donanması teşkîliyle Akdeniz'de istilâ vü Midilli Cezîresini muhâsara itmeleri üzerine kuvve-i kâfiye irsâliyle a‘dâ-yı müttefike münhezim ü perîşân idildigi gibi bu sırada Karamanoğulları ile Teke, Hamîd ü İç İli gibi birtakım aşâ’ir Anadolu'da bir ihtilâl çıkarmış olduklarından aşâ’ir-i merkûma dahi urulup dâ’ire-i itâ‘ate idhâl kılınmış vü Bosna cihetinde bulunan Lofca kal‘asıyla İşkodra tarafından bulunan Derac Kal‘ası feth ü zabt idilmişdür.

Hazret-i pâdişâh, bundan sonra zamân-ı ‘âlîlerini umûr-ı dâhiliyeye hasr iderek birçok ıslahâta muvaffak oldukları gibi 907 târîhinde ber-hevâ olan Galata Cebhânesi ile dokuz yüz on beş senesinde vukû‘ bularak âdetâ İstanbul'u harâbe-zâra çevirmiş olan zelzele-i ‘azîmede münhedim olan sûrı vü dâhil-i sûrda sakatlanan vü yıkılan emâkin ü âsâr-ı kadîmeyi müceddiden ta‘mîr ü inşâ buyurmuşlardır.

Bu senelerde yegdigerini ta‘kîb iden müsâ’ib ü mütâ‘ib-i vücûd-ı şâhâneyi dûçâr-ı za‘f itmiş olmasıyle umûr-ı saltanatı evlâd-ı ekberleri bulunan Sultân Ahmed'e terk ü ferâğ ile istirâhate meyl buyurdular ise de Bâyezîd-i Sânî hazretlerinin tâc u saltanat içün Sultân Ahmed'i tercîh itmelerine mukâbil yeniçeri tarafından dahi Şehzâde Sultân Selîm'in makâm-ı hükûmete getirilmesi yolunda vukû‘ bulan tasaddiyât u teşebbüsât, tasavvur-ı şâhânelerinin kuvveden fi‘le ihrâcına ma‘nî olmuş vü Sultân Ahmed Üsküdâr'a kadar geldiği hâlde İstanbul cihetine geçmek müyesser olamamış idi.

Bu hâl bir zamân devâm idüp Sultân Selîm ise vâlisi bulunduğu Samandıra Sancağından Edirne'ye kadar gelmiş vü hatta üzerine sevk olunan ordu ile muhârebeye bile girmiş idi.

Bu muharebede dûçâr-ı mağlûbiyet olmağla berâber bir aralık Şehzâde Korkut dahi Der-sa‘âdet'e gelerek nâ’il-i saltanat olmak emeline düşmüş ve bu bâbda pederinden istimdâd u isti‘âne eylemiş ise de bu sefer tâc-ı ‘Osmânî sinnen büyüklüğe veyâhûd pederin istihlâfına tâbî‘ kalmayup ‘âdât-ı mer‘iyenin fevkinde bir ârzû-yı ‘umûmî ile Yavuz Sultân Selîm gibi nâdir ü fevke'l-‘âde yaradılmış bir şehriyârun zîver-i ser-sa‘âdeti olmak husûsuna meşiyyet-i ilâhiye ta‘alluk itmiş olduğundan, ne Şehzâde Korkud'un ü ne de Sultân Ahmed'in bu bâbdaki teşebbüsleri kârger-i te’sîr olamayarak nihâyetü'l-emr Şehzâde Sultân Selîm, Bâyezîd-i Sânî hazretleri câniblerinde dahi vâkî‘ olan emr ü muvâfakat üzerine alay-ı vâlâ ile Der-sa‘âdet'e îsâl ü dokuz yüz on sekiz senesi Saferinün sekizine müsâdif olan Cum‘a irtesi günü

peder-i ‘âlîleri ma‘rifetiyle taht-ı ‘Osmânî'ye iclâs olunarak bî‘at-ı resmiye icrâ kılınmışdur.

Bâyezîd-i Sânî hazretleri, bu sûretle tâc-ı ‘Osmânî'yi mahdûm-ı şevket-i mevsûmlarına terk ile dâğdâğa-i saltanatdan dest-keş-i ferâğ oldukdan beş on gün sonra artık kûşe-i istirâhate çekilmek emeline düşüp bakiye-i ‘ömr-i ‘âlîlerini âb u hevâsını mizâclarına muvâfık buldukları Dimetoka kasabasında geçirmek içün kasaba-yı mezkûreye ‘azîmet ârzûsunda bulunduklarını emr ü beyân buyurmaları üzerine, pâdişâh-ı nev-câh emr-i pedere itâ‘atle levâzım-ı seferiyyelerini ikmâl iderek ihtirâm u ta‘zîm-i tâm ile kendülerini yola çıkardılar vü iki konak mesâfeye kadar dahi teşyî‘lerinde bulunduktan sonra İstanbul'a ‘avdet etdiler.

Lâkin hazret-i Bâyezîd'ün vücûdu zâten imrâz-ı mütenev‘a ile sarsılmış vü sinn-i ‘âlîleri ise resîde-i hadd-i kemâl olmuş olduğundan Edirne civârında Sögütlidere nâm merhaleye muvâsalatlarında hastalıkları teşeddüt itmekle dokuz yüz on sekiz senesi Rebîü'l-evvelinün onuna müsâdif olan Çehârşenbe günü ecel-i mev‘ûdları hulûliyle ‘âzim-i gülşen-serây-ı âhret olmuşlardur.

(Rahmetu'l-lâhî ‘aleyhî rahmeten vasî‘aten)

Na‘ş-ı mağfiret-nakşları, ta‘zîmât-ı fâ’ika vü ihtirâmât-ı lâyıka ile İstanbul'a nakl olunarak binâ vü ihyâ-gerdeleri olan câmî-i şerîf kurbında türbe-i mahsûsalarında vedî‘a-i rahmet-i ilâhiye kılınmuşdur.

Mağfûr-ı müşârü'n-‘ileyhün vilâdetleri 851 olmasına göre sinn-i ‘âlîleri altmış yedi vü târîh-i cülûslarına nazaran müddet-i saltanatları otuz iki seneye bâliğ olmuşdur.

Sultân Bâyezîd-i Sânî hazretlerinün müddet-i hayât u saltanatları nazar-ı im‘ân ile mütâla‘a olunduğu hâlde görilür ki kendüleri selâtîn-i a‘zâm-ı ‘Osmâniye içinde i‘mâr-ı mülk ü ihyâ-yı müberrât ile temeyyüz itmiş vü hâl-i sükûn u âsâyişi dâ’imâ sefk-i dimâ‘ vü harb u vegâya tercîh ile zamân-ı salatanatlarında fütûhâtden ziyâde i‘mârât u ıslâhâta nasb-ı ihtimâm eylemişdür. Müddet-i saltanatlarında bilâ-sebeb

hiçbir cihete i‘lân-ı harb olunmamış vü vukû‘a gelen muhârebâtun hemân kâffesi a‘dâ cânibinden gösterilen mecbûriyet üzerine açılup bunlarun ekserinde de livâ-yı ‘Osmânî mazhar-ı muvaffakıyet ü muzafferiyet olmışdur.

İşte bu sebebe mebnîdür ki ‘ahd-i hümâyûnlarındaki fütûhât-ı eslâf-ı a‘zâmı zamânındaki mikdâra bâliğ olmayup ma‘hazâ şemşîr-i gâlibânesiyle taht-ı tasarrufa alınan memâlik dahi istisgâr olunamaz. Muktezâ-yı meşreb ekser evkâtını üdebâ vü fuzelâ vü husûsiyle erbâb-ı tasavvufla ins ü ülfete hasr iderek sarây-ı hümâyûnlarında mübâhase-i edebiye vü şâ‘irâne ile telezzüz buyururlar vü lisân-ı Türkî'de şi‘r inşâdında ‘asrınun şu‘arâsına müsâbakat iderler idi. Eş‘ârında Adlî mahlasını isti‘mâl itmişlerdür.

Islâhât-ı dâhiliyede her tedbîrden ziyâde efkâr-ı ‘umûmiyyeyi envâr-ı ‘ulûm u ma‘rifetle tenvîr itmegi tercîh buyurdukları içün feth itdükleri memâlikde vü Anadolu'nun ekser mahallerinde cevâmi‘-i şerîfe vü medâris-i münîfe binâ vü ihyâ iderek vü buraların müderris ü müdâvimlerine muhssasât-ı vâfiye ihsân eyleyerek erbâb-ı ‘ulûmu taltîf ü teşvîkden girü durmamışlardur.

Zamânında ‘Osmânlularun en birinci me’sere-i meftûresinden bulunan ‘askerlik derece-i kemâle vâsıl olup Galata Sarayınun mahrec-i ‘askeri olmak üzere te’sîs ü binâ itdirilmesi bu husûsdaki ikdâm u i‘tinâ-yı mahsûsalarına delâlet itmekde bulunmuşdur.

Bundan başka sarây-ı hümâyûnca vü mesânid ü merâtib-i devletce dahi bir haylî ıslâhât u teşkîlât-ı nâfi‘aya muvaffak olmuşlardur. Devlet-i ‘aliyyenün umûr-ı bahriyesi dahi ‘ahd-i salatanat-ı hazret-i Bâyezîd Hân'ı da aslâ nazar-ı dikkatden dûr tutmayup tersâne-i ‘âmire muktezâ-yı zamâna göre ıslâh olunmış vü donanma-yı hümâyûnun ‘aded ü iktidârı yâr u ağyârun nazar-ı takdîr ü tahsînini celb idecek bir dereceye îsâl kılınmışdur.

Zamân-ı ‘âlîlerinde sanâyi‘-i ‘Osmânîye vü usûl-i mi‘mârî-i ‘Osmânî, fevke'l-‘âde müterakkî bir hâlde olup Der-sa‘âdet'de vü Galata'da, Edirne vü Amasya'da vü Bursa'da

vü Saruhan'da vü memâlik-i ‘Osmânîye'nün cihât-ı sâ’iresinde ihyâ-gerdeleri bulunan cevâmi‘-i şerîfe vü medâris-i münîfenün tarz-ı bedî‘aları şu du‘âya şâhid-i bî-misâldürler. Mi‘mâr Hayre'd-dîn Çelebi vü Mi‘mâr Kemâl gibi meşâhîr-i esâtîze-i İslâm'un eser-i çîre-destî-i mahâretleri olan bu gibi emâkin-i mukaddese vü latîfenün nefâset-i mi‘mâriyeleri bugün dahi taklîd olunamayacak bir derece-i fevke'l-‘âdede olduğundan bu bâbda daha ziyâde tafsîlât a‘tâsına lüzûm görilememişdür.

Müşârü'n-ileyh hazretlerinün vera‘ vü etkâları münâsebetiyle ta‘dâtı kabûl olamayan âsâr-ı hayriyeden ekseriyesi mü’essesât-ı dîniye vü ‘ilmiyeden ma‘dûd bulunmağla gerek bu hâl vü gerek tab‘an mansıb oldukları hilm ü tevâzu‘ nâm-ı nâmîlerine “Velî” lâkab-ı celîlini ‘ilâve itdürmişdür.

İşbu hilm ü etkâları, ba‘zı kec-binân nazarında dûr u dırâz-ı muhakemâtı mûcib olmuş ise de bulundukları zamânın muktezeyâtını vü husûsiyle Şehzâde Cem vak‘asından dolayı Avrupa devletlerinün ahvâlini takdîr iden erbâb-ı vukûf u insâfun nâm-ı ‘âlîlerini her zamân takdîs ü tebcîlden girü kalmayacakları der-kâr bulunmışdur.

Mehmed Fu‘âd
İstanbul 1308

Türk Tarihinde Şair Padişahlar ve Şehzâdeler*

Padişahın Adı	Mahlası	Devleti	(Doğum-Ölüm)
Kadı Burhaneddin		Eretna	1340-1398
Celayır Sultan Ahmed		Celâyirliler	1382?-1410
II.Murad	Murâdî	Osmanlı	1404-1451
Fatih Sultan Mehmed	Avnî	//	1432-1481
Mirza Hüseyin Baykara	Hüseynî	Timuroğlulları	1438-1506
II.Bâyezîd	Adlî	Osmanlı	1447-1512
Şehzâde Korkut	Harîmî	//	1470-1513
Bâbür Şâh		Bâbür	1483-1530
Şâh İsmail		Safevî	1487-1524
Şehzâde Cem	Cem	Osmanlı	1454-1495
Yavuz Sultan Selîm	Selîmî	//	1466-1520
Kanûnî Sultan Süleyman	Muhibbî	//	1494-1566
Şehzâde Bâyezîd	Şâhî	//	1527-1562
Şehzâde Mehmed	Mehemmed	//	1521-1543(?)
Şehzâde Mustafa	Muhlisî/Mustafa	//	1515-1553
Şehzâde Cihângîr		//	1531-1553
II.Selîm	Selîm	//	1524-1574
III.Murâd	Murâd, Murâdî	//	1546-1595
III.Mehmed	Adlî/Adnî	//	1566-1603
I.Ahmed	Bahtî	//	1590-1617
II.Osman	Fârisî	//	1603-1622
IV.Murâd	Murâdî	//	1612-1640
IV.Mehmed	Vefâî	//	1642-1693
II.Ahmed	Ahmed	//	1643-1695
II.Mustafa	Meftûnî/İkbâlî	//	1664-1703
III.Ahmed	Necîb	//	1673-1736
III. Mustafa	Cihângîr	//	1717-1774
III.Selîm	İlhâmî	//	1761-1808
Halîm Girây	Halîmî	Kırım	1772-1824
II.Mahmûd	Adlî	Osmanlı	1785-1839
Âdile Sultan	Âdile	//	1825-1898
Mehmed Reşâd		//	1844-1918

---

*Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Rüştü ŞARDAĞ, **a.g.e.,** Mustafa İSEN ve Ali Fuat BİLKAN, **a.g.e.,** Coşkun AK, **a.g.e.** Liste, bu üç kaynakların incelenmesiyle hazırlanmış; bazı sultan şairlerin doğum ve ölüm tarihleri için tarih kaynaklarından da yararlanılmıştır.

AMASYALI DÎVÂN ŞAİRLERİ[*]

Şair	Asıl Adı	Doğumu-Ölümü
Rûmî	Abdurrahim	1398?-1458
Zeyneb	Zeyneb Hatun	?-1474
İbrahim/Âşık	İbrahim Tennûrî	?-1482
Halîmî	Lütfullah Efendi	?-1482(?)
Tâcî	Tac Bey	1432?-1485
Âfitâbî	Âfitâbî	?-1494
Mihrî	Mihrî Hatun	1460?-1506
Mahmûd	Bedreddin Mahmûd	?-1508
Cafer	Cafer Çelebi	1463-1515
Hâtemî	Abdurrahman Çelebi	1456-1516
Sa‘dî	Sa‘di Çelebi	?-1516
Şehdî	Mehmed Efendi	?-15.yüzyıl sonu
Şermî	Osman Çelebi	?-15.yüzyıl sonu
Cenânî	Mustafa Çelebi	?-1520
Münîrî/Münîr	İbrahim Çelebi	?-1521
Keşfî	Mehmed Çelebi	?-1524
Sümbül	Yusuf Sinan	?-1529
Refikî	Refikî Çelebi	?-1532
Hızrî	Hızrî Çelebi	?-1534
Caferî	Bâlî Çelebi	?-1538
Nişânî	Mehmed Çelebi	?-1541
‘Abdî	Abdî Çelebi	?-1553
Rahimî	Abdurrahim	?-1568
Sülûkî	Mehmed Çelebi	?-1568(?)
Edâyî	Edâyî Bey/Ahmed	?-1574
Muhşi Sinan	Yusuf Sinan Efendi	1485-1578
Hubbî	Ayşe Hatun	?-1589

---

[*] Mehmet Nuri YILDIRAR, **Amasyalı Divan Şairleri,** GÜ SBE, (y.y.l.t.), Ankara 2002.

Keyfî	Keyfî	?-1593(?)
Senâî	Senâî Çelebi	?-1595(?)
Kâmilî	M.Muslihiddin Efendi	?-1597
Ümidî	Receb	?-1610
Medhî	Musa Çelebi	?-16.yüzyıl başı
Hatifî	Hatifî	?-16.yüzyıl sonu
Hayâtî	Hayâtî	?-16.yüzyıl sonu
Siyâbî	Siyâbî	?-16.yüzyıl sonu
Rızâyî	Mehmed Ali Çelebi	1592-1629
Harimî	Abdullah Çelebi	?-1656
Edîb	Seyyid Mehmed Efendi	?-1710(?)
Atıf	Ahmed	?-1730(?)
Aydî	Bayram Muhlis Efendi	?-1747
Eşref	Abdurrahman	?-1748
Neylî	Neylî	?-1748(?)
Hilmî	Abdullah Hilmî Efendi	1674-1753
Fâ’ik	Osman Fâ’ik Efendi	?-1756(?)
Âkif	Mustafa Âkif	?-1759
Hâsim	Mustafa Hâsim Çelebi	?-1793
Âsım	İbrahim Âsım	?-1838
Sârim	Mustafa Sârim	?-1843
Sabrî	Eyüb Sabrî	1843-1867
Rüşdî	Mehmed Rüşdî	1829-1874
Hıfzî	Hıfzî	1851-1894
Hilmî	Mehmed Hilmî	1824-1911
Cûdî	İbrahim Cûdî Efendi	1850-1931
Necîb	Namık Necîb	1881-1950(?)
Emrî	Ahmed	1886-1967(?)

AMASYALI DEVLET ADAMLARI, ÂLİMLER, HATTATLAR*

ŞEYHÜLİSLÂMLAR

Hamîdüddin Efendi (öl.1497), Zembilli Ali Efendi (?-1526), Kemalpaşa-zâde (İbni Kemal) (1468-1533/34), Şemseddin Ahmet Efendi (öl.1512), Abdülkadir Şeyhi Efendi (1514-1593), Mustafa Efendi (?-1657), Memük-zâde Mustafa Bini Mevlâ Ahmet (?-?).

DEVLET ADAMLARI

Merzifonlu Kara Mustafa Paşa (1634-1683), Bâyezîd Paşa (öl. 1421), Yörgüç Paşa (?-1441), Şirvanlı-zâde Mehmet Rüştü Paşa (1828-1873), Ahmed Hulûsî Efendi (öl.1889).

ÂLİMLER

Strabon (M.Ö.63-M.S.26), Celâleddin Mehmet Çelebi (öl.1390), Abdürrahim-i rûmî (öl.1446?), Akşemsettin (1389-1460), Şerefeddin Sabuncuoğlu (1385-1468), Pir Şücaeddin İlyas (?-1482), Şükrullah Efendi (öl.1488), Cemal Halveti (?-1484), Ahmet Hüsamettin Efendi (?-?), Akbilek Bahşi Halife (öl.1523), Muhyiddin Mehmet İbni Hatip Kasım (öl.1533), Atûfî (öl.1541), Dede Cöngi Efendi (öl.1567), Abdurrahman İbni Seyyid Ali Efendi (öl.1575), Yusuf Kenanüddin Efendi (öl.1578), Sinan Efendi (?-1578), Küçük Mehmet Âlimî Efendi (öl.1635), Şerhü'l-Menâr-zâde Ahmet Efendi (öl.1656), Nuh İbni Mustafa Fetevî (?-1659), Abdullah Hilmi Efendi (1674-?), Müftü Hızır İbni Mehmet Efendi (öl.1675), Abdurrahman Eşref Efendi (öl.1738-39/1151), Abdi Efendi (?-?), Âlî Efendi (?-?), Yakup Avfî (öl.1736), Osman Faik Efendi (öl.1744), Hacı Kâsım-Zâde Rıza Efendi (öl.1755), Âkif Mustafa Efendi (Müftü) (öl.1759), İsmail İbni Âkif Efendi (öl.1778), Abdürrahim Efendi (öl.1808), Anaç Hoca (öl.1877), Müftü Kara İsmail Efendi Bini Mustafa Efendi (öl.1880), Abdülkerim Efendi (İngiliz Abdülkerim) (?-1883), Emrî (1886-?), Ahmet Hilmi Efendi (1854-1921), Hacı Hafız Tevfik Efendi (1866-1921), Hüseyin Hüsamettin Yasar (1869-1939), Abdurrahman Kâmil Efendi (Yetkin) (1850-1941), Osman Fevzi Olcay (1887-1973).

HATTATLAR

Abdulmümin İbni Safiyüddin (öl.1248?), Mehmet İbni Pir (?-?), Abdullah Amâsî (?-?), Celâlzâde Muhyiddin Amâsî (?-?), Cenânî (?-?), Şeyh Hamdullah İbni Mustafa Amasî (1436-1520), Ahmet İbni Hoca Yahya (Sibek-Zâde) (?-?), Müeyyed-zâde Abdurrahman Hatemi İbni Ali Müeyyit (öl.1525), Es-Seyyid İbrahim Küçük Emîr-i Amasî (öl.1528), Refikî (öl.1532)
Şeyh Abdurrahman Bin Ali İbni Müeyyet (1537), Şükrullah Halife (öl.1543), Mehmet İbni Ramazan (öl.1571).

---

*Kurtuluş ALTUNBAŞ, "Amasyalı Âlimler, Şairler ve Yazarlar", **2007 Amasya İl Yıllığı,** (Ed.Yavuz BAYRAM), Amasya Valiliği Yay., Ankara 2008, s.403-432.

Sultan İkinci Bâyezîd Dönemi Kronolojisi*

- 1447: Şehzâde Bâyezîd, Dimetoka'da doğdu.
- 1454: Şehzâde Bâyezîd, Amasya Valisi oldu.
- 1481: Fatih Sultan Mehmet'in ölümüyle, oğulları İkinci Bâyezîd ve Cem Sultan arasında iktidar mücadelesi başladı.
- 1481 (21 Mayıs): İkinci Bâyezîd, valilik yapmakta olduğu Amasya'dan İstanbul'a gelip tahta çıktı.
- 1481 (28 Mayıs): İkinci Bâyezîd'e bağlı kuvvetleri Bursa'da yenen Şehzade Cem de Bursa'da tahta çıktı.
- 1481: İkinci Bâyezîd komutasındaki Osmanlı ordusu ile Şehzade Cem'in kuvvetleri arasında Bursa yakınlarındaki Yenişehir'de yapılan savaşta yenilen Cem Sultan önce Konya'ya, ardından da Mısır'a kaçtı.
- 1481: İtalya topraklarından Otranto'yu işgal eden Gedik Ahmet Paşa'nın, Fatih'in ölümü üzerine İstanbul'a çağrılmasından sonra bir saldırı düzenleyen İtalyanlar kaleyi geri aldı.
- 1482: Kahire'de Memlûklere sığınan Cem Sultan, Karamanoğullarının daveti üzerine Anadolu'ya geçti ve Konya'da Osmanlı ordusuyla yaptığı savaşlarda mağlûp oldu ve önce Rodos'a, ardından da Fransa'ya gitti.
- 1482 (18 Kasım): İkinci Bâyezîd, Cem Sultan'la mücadelesinde kendi yanında olan, ancak Cem'den yana olduğundan kuşkulandığı Sadrazam Gedik Ahmet Paşa'yı idam ettirdi.
- 1482: Osmanlı-Venedik barış antlaşması yenilendi.
- 1483: İkinci Bâyezîd Morova seferine çıktı.
- 1483: Cem Sultan olayları nedeniyle ihmal edilen Hersek'te başlayan karışıklıklar üzerine Hersek yeniden işgal edildi.
- 1483: Karamanoğlu Kasım Bey'in ölümü üzerine yönetimindeki İçel Beyliğine Mahmut Bey getirildi.

---

*Bu kronoloji, http://www.hanedan.org adresindeki bilgilerden yararlanılarak hazırlanmıştır (ET:13.01.08).

- 1484: İkinci Bâyezîd, Boğdan (Moldova) üzerine sefere çıktı. Tuna üzerindeki Kilya (Kili) kalesi ve Akkerman kaleleri fethedildi. Bu seferde Kırım ordusu, Osmanlı ordusu yanında yer aldı. Boğdan'ın fethi ile Karadeniz'in kuzeybatı ve güney kıyıları Osmanlı hakimiyeti altına girmiş oldu.
- 1485: Osmanlı Devleti ile Mısır'daki Memlûkler arasındaki altı yıl sürecek olan savaş başladı.
- 1485: İstanbul'daki Davut Paşa Külliyesinin yapımı tamamlandı.
- 1486: Osmanlılar ile Memlûkler arasında Adana'da yapılan savaşta Osmanlı ordusu yenildi. Komutan Hersekzade Ahmet Paşa esir alınarak Kahire'ye götürüldü.Tarsus ve Adana, Memlûklerin eline geçti.
- 1486: Allah'a karşı bir yakarışı dile getiren Tazarruname yazarı, matematikçi, bilgin ve sadrazam Sinan Paşa öldü.
- 1486: İkinci Bâyezîd tarafından Amasya'da yaptırılan İkinci Bâyezîd Camii inşaatı tamamlandı.
- 1486: İstanbul Yedikule'deki Studios Manastırı'nın bir parçası olan Ayios loannes Prodromos (Vaftizci Yahya) Kilisesi, kiliseden camiye çevrilerek İmrahor Camii adıyla ibadete açıldı.
- 1487: İkinci Bâyezîd tarafından Edirne'de yaptırılan İkinci Bâyezîd Camii ve külliyesi inşaatı tamamlandı.
- 1488: Memlûk kuvvetleriyle Osmanlı ordusunun Tarsus-Adana arasındaki Ağaçayırı'nda yaptıkları savaşta Osmanlı ordusu mağlûp oldu.
- 1488: Rodos şövalyeleri tarafından Papalık makamına satılan Cem Sultan, Fransa'dan Roma'ya gönderildi.
- 1488: Osmanlı şeyhülislâmlarından, Fatih'in hocası Molla Gürani İstanbul'da öldü.
- 1489 (16 Ocak): İstanbul'daki ilk büyük şiddetli depremde birçok ev yıkıldı.
- 1489: Memlûkler tarafından kuşatılan Adana teslim oldu.
- 1489: İkinci Bâyezîd tarafından Çorum-Osmancık arasında yaptırılan İkinci Bâyezîd köprüsü inşaatı tamamlandı.

- 1490: Osmanlı Devleti ile Lehistan (Polonya) arasında barış antlaşması imzalandı.
- 1490: Dulkadiroğlu Beyliği’nin de Memlûkler yanına geçmesiyle oluşan ordu ile Osmanlı kuvvetleri arasında Kayseri’de yapılan savaşta Osmanlı ordusu mağlûp oldu.
- 1490: İkinci Bâyezîd’in hazinedarbaşısı tarafından İstanbul Divanyolu’nda yaptırılan Firuzağa Camii inşaatı tamamlandı.
- 1491: Osmanlı Devleti ile Mısır’daki Memlûk Devleti arasında altı yıl devam eden savaş, Kahire’de yapılan barış antlaşmasıyla son buldu. Her iki taraf için de büyük kayıplara neden olan bu savaşlar, Tunus beyinin aracılığı ile sona erdi. Osmanlılar, bu savaşlarda ele geçirmiş oldukları Çukurova yöresini (Mekke ve Medine evkafına ait olması nedeniyle) Memlûklere bıraktılar.
- 1491: İstanbul Tünel’de Galip Dede Dergâhı olarak da anılan Galata Mevlevihanesi inşaatı bitti.
- 1492: Macaristan seferi ve Belgrad kuşatması.
- 1493: Bosna Beylerbeyi Yakup Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu, Hırvatistan’ın Kırbova (Adbina) bölgesinde Macarlarla yaptığı savaşta Macar ordusunu mağlûp etti ve büyük kayıp verdirdi.
- 1495 (25 Şubat): Napoli’ye getirilirken hastalanan Cem Sultan öldü.
- 1495: İlk Rus elçisi İstanbul’a geldi. Ancak Mihail Pleçsef adındaki bu elçi, “görgü kurallarını bilmeyen kaba bir adam” olduğu gerekçesiyle padişah tarafından kabul edilmeden ülkesine geri gönderildi.
- 1497: Venediklilere bağlı bulunan Karadağ Beyliği, Osmanlı koruması altına alındı.
- 1497: XV. Yüzyılın en önemli divan şairlerinden Ahmet Paşa, Bursa’da öldü.
- 1497: İkinci Bâyezîd’e 15 yıl sadrazamlık yapan Davut Paşa azledildi. İstanbul’un bir semtine de adı verilen Davut Paşa, cami, medrese ve birçok çeşme yaptırmıştı.
- 1497: Azledilen Davut Paşa’nın yerine Hersekzade Ahmet Paşa getirildi.

- 1498: Lehistan (Polonya) Kralı Jean Arbert’in, Boğdan’a saldırması üzerine Silistre Sancakbeyi Bali Bey komutasındaki Türk akıncıları Lehistan’daki birçok kaleyi ele geçirip Varşova yakınlarına kadar sokuldular ve pek çok ganimet ele geçirdiler.
- 1498: Sadrazam Hersekzade Ahmet Paşa azledildi, yerine Çandarlı İbrahim Paşa tayin edildi.
- 1499: İkinci Bâyezîd’in Yunan Seferi.
- 1499 (28 Temmuz): Burak Reis’in Sapienza Zaferi.
- 1499: Cem Sultan’ın İtalya’dan getirilen cenazesi Bursa’daki Muradiye türbesine gömüldü.
- 1499 (30 Ağustos): Karadan ve denizden kuşatılan İnebahtı fethedildi.
- 1500: Venediklilere ait olan Mora yarımadasının güneyindeki Modon kenti, İkinci Bâyezîd tarafından fethedildi. Donanmanın da denizden saldırması ile Modon’dan başka Koron ve Navarin kentleri de Osmanlıların eline geçti.
- 1501: İstanbul’daki Bâyezîd Camii’nin temel atma töreni yapıldı.
- 1501: Midilli adasını ele geçiren Fransız donanmasına karşı saldırıya geçen Osmanlı kuvvetleri Fransızları mağlûp etti. Yenilen Fransız donanması kaçtı. Arnavutluk kıyısındaki Dıraç limanı ve kenti fethedildi.
- 1501: Arnavutluk kıyısındaki Dıraç limanı ve kenti fethedildi.
- 1501: Avarız vergisi alınmaya başlandı: Avrupa’daki Hıristiyan ittifakına karşı açılan seferlerin masraflarını karşılamak amacıyla her evden 10 akçe alınmasıyla başlayan bu vergi Tanzimat dönemine kadar devam etti.
- 1502: Osmanlı-Venedik Barışı imzalandı.
- 1503: Osmanlılarla Macarlar arasında barış anlaşması yapıldı.
- 1503: Sadrazam Hadem Halil Paşa azledildi; yerine ise tekrar Hersekzade Ahmet Paşa getirildi.
- 1505: 1501 yılında temeli atılan Bâyezîd Camii’nin yapımı tamamlandı.

- <u>1506:</u> İkinci kez sadrazam olan Hersekzade Ahmet Paşa azledildi ve yerine tekrar Hadım Ali Paşa tayin edildi.
- <u>1506:</u> Divan şairlerinden Mihri Hatun, Amasya'da öldü.
- <u>1507:</u> Bâyezîd Camii külliyesine bağlı olan Bâyezîd Medresesi açıldı.
- <u>1508:</u> Divan şairi Necati öldü.
- <u>1508:</u> Yusuf ile Züleyha yazarı divan şairi Hamdullah Çelebi öldü.
- <u>1509:</u> Şehzade Korkut, Manisa'ya tayin isteğinin kabul edilmemesi üzerine Mısır'a iltica etti.
- <u>1509 (22 Ağustos):</u> İstanbul'da deprem: "Küçük Kıyamet" adı verilen deprem sonunda İstanbul yerle bir oldu.
- <u>1510:</u> Deprem sonucu yıkılan İstanbul; Anadolu ve Rumeli'den getirilen seksen bin kişiyle yeniden inşa edildi.
- <u>1511:</u> Rumeli sancaklarından birine naklini isteyen geleceğin Yavuz Sultan Selim'i Şehzade Selim, bu isteği reddedilince, kardeşi Şehzade Ahmet'in padişah olmaması için Edirne'ye gelerek saltanatını ilan etti. 40 bin kişilik bir orduya sahip olan Şehzade Selim, Çorlu'da babası İkinci Bâyezîd ile yaptığı savaşta mağlûp oldu ve Kefe'ye kaçtı.
- <u>1511:</u> İstanbul hükümeti tarafından tahta çağrılan Şehzade Ahmet'in yola çıkması üzerine Selim taraftarı yeniçeriler isyan etti.
- <u>1512:</u> Saray önünde toplanan yeniçerilerin, Şehzade Selim'in başa geçmesini istemeleri üzerine Selim, tahta çağrıldı ve İstanbul'da büyük bir merasimle karşılandı.
- <u>1512:</u> Şehzade Selim'in ve yeniçerilerin baskılarına dayanamayan İkinci Bâyezîd, tahttan çekildi ve yerine, gelecekte Yavuz Sultan Selim olarak anılacak I. Selim tahta çıktı.
- <u>1512:</u> Sultan İkinci Bâyezîd-i Velî, Çorlu yakınlarında vefat etti.

Sultân İkinci Bâyezîd Döneminde Hazırlanan ve Dünyanın İlk Tüketici Haklarını Koruyan Kanun, İlk Gıda Maddeleri Nizamnâmesi, İlk standartlar Kanunu, İlk Çevre Nizamnâmesi Sayılan Kanun[*]

İ-45: Ve mahkeme kararıyla yiyecek ve içecek ve giyecek ve hubûbât ki; çarşıda ve pazarda vardır, gözedülüp her meslek sahibi teftiş oluna. Eğer terâzûda ve kilede ve arşunda eksük bulunursa muhtesib (belediye başkanı) haklarından gele.

İ-21: Etmekçiler, standart olarak alınan ekmeği narh üzere pâk işleyeler, eksik ve çiğ olmaya. Etmek içinde kara bulunursa ve çiğ olursa, tabanına let uralar; eksük olursa tahta külah uralar veyahut para cezası atalar. Ve her etmekçinin elinde iki aylık, en az bir aylık un buluna. Tâ ki aniden bâzâra un gelmeyüp Müslümânlara darlık göstermeyeler. Eğer muhâlefet edecek olurlarsa, cezâlandırıla.

İ-4: Eyle olıcak ekmek gâyet eyü ve arı olmak gerektir.

E-7: Aşçılar, bişürdükleri aşı, pâk bişüreler ve çanakların pâk su ile yuyalar ve tezgâhlarında kâfir olmaya. Ve iç yağıyle nesne bişürmeyeler ve bir akçelik eti her ne narh üzerine alurlar ise beş para olur. Bir akçelik aş alanın aşına bir pâre koyalar. İki pulluk dahi etmek vereler. Bir akçelikten artuk olsalar, ya eksük olsalar, bu hisâb üzerine vereler. Cemî Edirne'nin aşçıları ittifakıyle teftiş olundı.

İ-38: Ve kile ve arşun ve dirhem gözlenile; eksüği bulunanın hakkından geleler.

İ-5: Unkapanı'nda olan kapan taşlarını, mahkeme kararıyla muhtesib dâim görüp gözede. Tâ ki hîle ve telbis olup un alan ve satan kimsenelere zarar ve ziyân olmaya.

---

[*] Dış siyaset alanında çekingen kalmakla suçlanan İkinci Bâyezîd'in iç barışı ve huzuru sağlamaya yönelik faaliyetlerin işaretlerinden biri olması hasebiyle bu kanundan kısa bir alıntıya yer verilmesi uygun görülmüştür. Kanun, "Mevlânâ Yaraluca Muhyiddin tarafından hazırlanmıştır. Hazırlanış tarihi, 1502 ile 1507 tarihleri arasındadır. Biz, her biri yüz küsür maddeyi bulan bu üç kanunnâmeden sadece bazı maddelerini tüketici maddeleri açısından arz ediyoruz. Maddenin başındaki rakamlar, kanun maddelerine ve harflerden B, Bursa; E, Edirne ve İstanbul Kanununa işaret etmektedir." AKGÜNDÜZ Ahmed ve ÖZTÜRK Sait, **Bilinmeyen Osmanlı,** Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1999, s.126.

B-74: Ve hamallar na‘lsuz at istihdam etmeyüp ve dağ yükünün iki yükünden ziyâde götürmeye.

E-58: Ve ayağı yaramaz bârgiri işletmeyeler. Ve at ve katır ve eşek ayağını gözedeler ve semerin göreler. Ve ağır yük urmayalar; zira dilsüz canavardır. Her kangısında eksük bulunursa, sahibine tamam ettüre. Eslemeyeni gereği gibi hakkından gele. Ve hamâllar, ağır yük urmayalar, ma‘kul üzerine ola.

İ-40: Ve sirke ve yoğurda su koymayalar. Su katılmış olup bulunursa, teşhir edeler veyahut tahta külâh uralar, gezdireler.

İ-29: Kuyumcular, sâde işi dirhemine bir akçe; minekârî işde dirhemine iki akçe ve altun sâde ise miskâline üç akçe; müşebbek işde miskâline beş akçe ve gümüş düğmeler iriyi ve hurdayı gâyet eyü hâlis işleyeler, bakır koyup işlemeyeler. İşleyenin muhtesib gereği gibi haklarından gele.

İ-33: Ve boyacıları dahi gözedeler, kalb boyamayalar; boyarlarsa gereği gibi hakkından geleler.

İ-42: Ve iplikçilerin ipliği tire ipliğine beraber ola. Ve astar ki şehirde işlene, sekiz arşun ola, eksük olmaya, olursa hakkından geleler.

İ-46: Hammâmcılar, hammâmları gözedeler, yunmuş ola, ıssı ve sovuk su ile ârâste ve dallâkleri cest ve çâlâk ola. Usturası keskin ola. Şöyle ki usturası altında kimsene zahmet çekmeye ve nâzır olan fotalan pâk tuta; Müslümân’a verdügi fotayı kâfire vermeye.

İ-66: Ve dahi hekimlere ve attârlara ve cerrâhlara muhtesibin hükmi vardır, görse ve gözetse gerektir.

İ-24: Bakkallar ve attârlar ve bezzâzlar ve takyeciler, onun on bire satalar, ziyadeye satmayalar. Ziyadeye satarlarsa, muhtesib dutup te’dîb ede. Ammâ bu bâbda ve gayride mahkeme kararı bile ola.

E-194: Berber gözlene; kâfir başın trâş etdükleri ustura ile Müslümân başın trâş etmeyeler. Kâfir yüzin sildikleri fota ile Müslümân yüzin silmeyeler. Usturaları keskün ola.

E-195: Tabîbler dahi gözlene; bîmârhâne tabîblerine göstereler. İmtihân edeler, kabul etmedikleri kimesneleri men‘ edeler. Cerrâhlar dahi gözlene; san‘atlarında kâmil olalar.

E-196: Değirmenciler gözlene; değirmende tavuk beslemeyeler ki halkın ununa ve buğdayına zarar etmeye. Ve âdetlerinden artuk almayalar ve iri öğütmeyeler ve kesmüklü buğdayı değiştirmeyeler

ve illâ muhkem ve müntehî hakkından geleler.

E-198: Ve câmilerde dilenci tâ’ifesin yürütmeyeler.

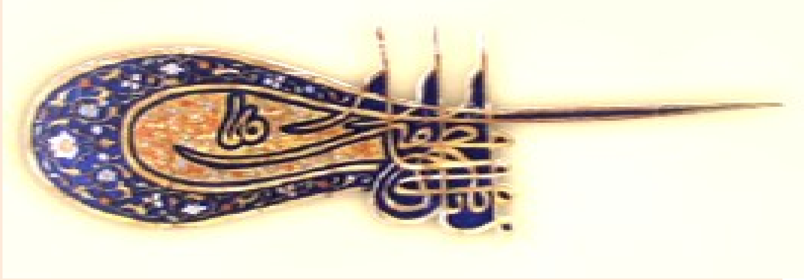


Bâyezîd’in Cülûsunda Osmanlı Devleti

(Kaynak: Tarih Atlası, Saygı Yayınları)



Amasya Minyatürü
(Bozoklu Osman Şâkir, Sefâretnâme-i İran, 1811)



Sultan İkinci Bâyezîd Hân'ın Tuğrası
"Bâyezîd Bin Mehmed Muzaffer Dâ'imâ"
(İNALCIK Halil ve RENDA Günsel, **Osmanlı Uygarlığı,**
C.1, KB Yay., İstanbul 2003, s.869)





Adlî Dîvânı’nın M 274 numaralı nüshasının cilt kapağı



Adlî Dîvânı’nın M 274 numaralı nüshasının 1b varağı



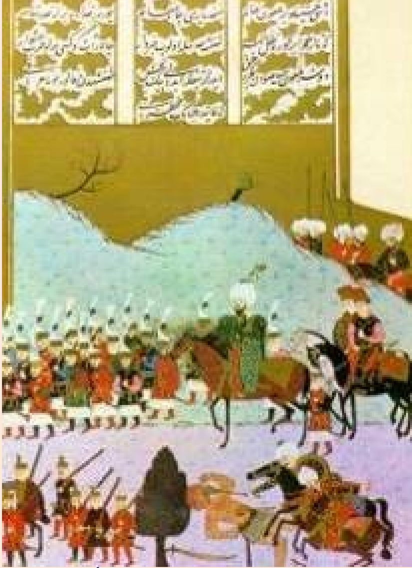
Adlî Dîvânı’nın OR 9475 numaralı nüshasının 1b varağı



Adlî Dîvânı’nın Talat 72 numaralı nüshasının 1b varağı



Adlî Dîvânı'nın İBB 416 numaralı nüshasının 6a varağı



Sultan İkinci Bâyezîd Han'a suikast yapan casusun yakalanması (www.osmanli700.gen.tr)





Adlî Dîvânı'nın M 277 numaralı nüshasının 1b varağı



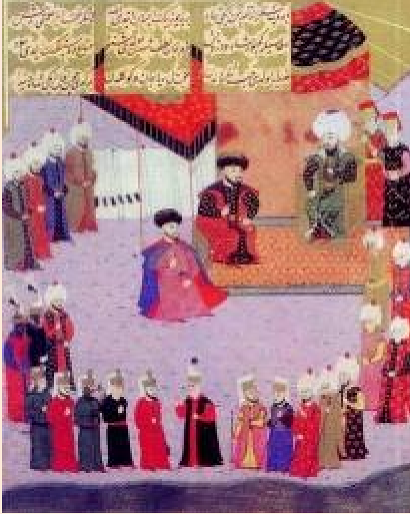
Dresden Sacsische Landesbibliothek No: 391'de kayıtlı Osmanlı Tarihçisi Kemal Paşazâde'ye atfedilen bir defterdeki çizimden mülhem bir Amasya Minyatürü (Filiz BENGİ). (Kaynak: Amasya Selçuklu ve Osmanlı Mimarisi ve Bezemeleri, Amasya Valiliği Yay., İstanbul 2007, s.8)

Minyatürün alt kısmında yer alan ve Amasya'yı tasvir eden şiirin yeni harfli metni şöyledir:

Zihī şehr-i Amāsiyye ki miŝlin
Cihānda görmemişdür insile cin
Revān olmış içinde nehr-i Nīlī

Sultan İkinci Bâyezîd dönemine ait paralar. (www.osmanliparalari.com)

Sanasın bāġ-ı cennet selsebīli
Zihī kùh u zihī òışn u zihī şehr
Ki sākin ola anda Òusrev-i dehr



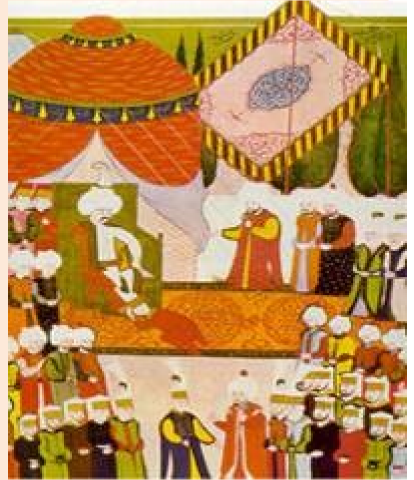
Kırım Hânı Mengli Giray Hân, sefere katılmak üzere İkinci Bâyezîd'in Huzûrunda (Hünernâme) (Adım Adım Osmanlı Tarihi ve Padişahlar Albümü 1, Boyut Yay., İstanbul 1999, s.126))



Üstâd Osman'ın fırçasıyla Sultân İkinci Bâyezîd Hân'ın Cülûsu (www.osmanli700.gen.tr)



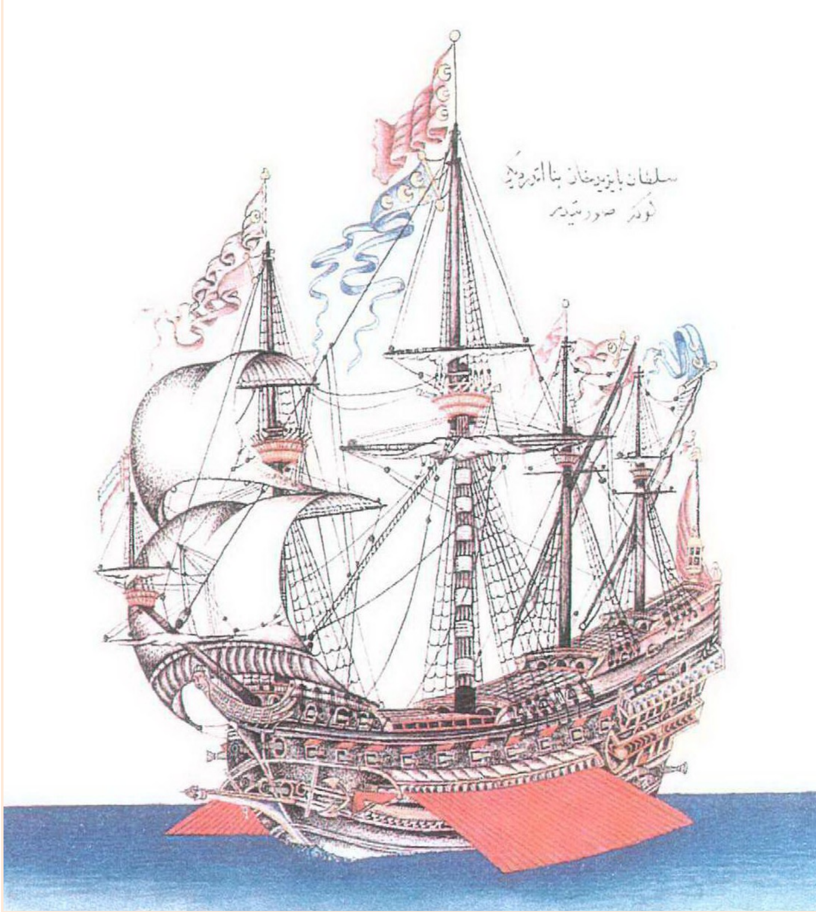
Tunus Sultanı'nın İkinci Bâyezîd'e Hediyesi



İkinci Bâyezîd'in tahtı bıraktığı oğlu Yavuz

Olan Hediyesi Olan Arslanla Su Sığırının Mücadelesi (Adım Adım Osmanlı Tarihi ve Padişahlar Albümü 1, s.129.

Sultan Selîm'in Cülûsu (Hünernâme) (www.osmanli700.gen.tr)



Minyatürdeki metin

"Sultân Bâyezîd Hân binâ itdürdigi **Göke** sûretidür."

(Resim: Coşkun GÜRGEN, **XVI.Yüzyıldaki Gelişmeler Işığında Osmanlı**

Denizciliği, Genelkurmay Başkanlığı Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, Ankara 1997, s.23.)



Sultan İkinci Bâyezîd'in Cenâze Töreninden
(İdrîs-i Bitlîsî, Selimnâme)
(Banu MAHİR, **a.g.e.,** resim 56)

Minyatürün üst ve alt bölümünde İkinci Bâyezîd'in ölümü ve cenazesiyle ilgili olduğu anlaşılan şiirin yeni harfli metni şöyledir:

Üstteki beyit	ŤAvrat u er nālesinden dehr-i dùn Rióóat itti vü gözinden dökdi õùn
Alttaki beyitler	Başlar üzre çıkdı tābùtı revān Yüridi öñince hep begler yayan
	Tuttı endùhile Ťālem ser-be-ser

Kaynakça

Abdizâde Hüseyin Hüsâmeddin, **Amasya Tarihi,** C.1, Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, Ankara 1986.

------,**Amasya Tarihi,** C.1, (Haz.Mesut AYDIN ve Güler AYDIN), Amasya Belediyesi Kültür Yay., Amasya 2007.

AÇIKGÖZ Nâmık, “Klâsik Türk Şiiri Tenkid Terminolojisi ve ‘Âb-dâr’ Örneği, **Türk Kültürü İncelemeleri,** İstanbul 2000, S.2, s.149-160.

Adım Adım Osmanlı Tarihi ve Padişahlar Albümü 1, Boyut Yay., İstanbul 1999.

Ahmed Râsim, **Osmanlı Tarihi,** C.1, Emre Yay., İstanbul 2002.

Ahmet Vefik Paşa, **Lehçe-i Osmânî,** (Haz. Recep Toparlı), TDK Yay., Ankara 2000.

AK Coşkun, **Muhibbî Divanı: İzahlı Metin,** ATÜ, (y.d.t.), Erzurum 1977.

------,**Şair Padişahlar,** KB Yay., Ankara 2001.

------,**Muhibbî Dîvânı,** KTB Yay., Ankara 1987.

AKAY, Hasan, **İslâmî Terimler Sözlüğü,** İslâm Bilgi Merkezi, İstanbul 1991.

AKGÜNDÜZ Ahmed ve ÖZTÜRK Sait, **Bilinmeyen Osmanlı,** Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1999.

AKSOY Şule, “Osmanlı Sultanlarının Tuğraları ve Tuğralı Belgeler”, C.11, (Ed.Güler Eren), Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999, s.65-75.

AKYÜZ Kenan vd., **Fuzûlî Divanı,** Akçağ Yay., Ankara 1990.

AKYÜZ Yahya, **Türk Eğitim Tarihi,** PegemA Yay., Ankara 2006.

ALDERSON Anthony Dolphin, **Bütün Yönleriyle Osmanlı,** (Haz.Mustafa ARMAĞAN, Çev.Şefaettin SEVERCAN), Yeni Şafak Yay., İstanbul 1999.

Ali Nazîmâ-Faik Reşad, **Mükemmel Osmanlı Lügati,** (Haz.Necat Birinci, Kâzım Yetiş, Fatih Andı, Erol Ülgen, Nuri Sağlam, Ali Şükrü Çoruk) ATDK Yay., Ankara 2002.

ALPASLAN Ali, **Kadı Burhaneddin Dîvânı'ndan Seçmeler**, KB, Ankara, 1977.

------,“Osmanlılarda Hat Sanatının Gelişmesi ve Bunun Nedenleri”, **Osmanlı,** C.11, (Ed.Güler Eren), Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999, s.37.

ALTUNBAŞ Kurtuluş, “Amasyalı Âlimler, Şairler ve Yazarlar”, **2007 Amasya İl Yıllığı,** (Ed.Yavuz BAYRAM), Amasya Valiliği Yay., Ankara 2008, s.403-432.

ALTUNTAŞ Mehri, **Devşirmelikten Evliyalığa: Osmanlı Vezir-i Azamı Mahmud Paşa,** HÜ SBE, (y.y.l.t.), Ankara 2002.

ARSLAN Mehmed, **Mihrî Hatun Dîvânı,** Amasya Valiliği Yay., Ankara 2007.

Âşık Çelebi, **Meşâirü’ş-Şuarâ,** (Haz.Filiz KILIÇ), GÜ SBE, (y.d.t.), Ankara 1994.

AVŞAR Ziya, “Divan Şiirinin Poetik Verilerine Yeni Bir Yaklaşım Denemesi,” **Hece,** Türk Şiiri Özel Sayısı (53-54-55), İstanbul, Temmuz 2001.

AYDEMİR Yaşar, “Bursalı İsmail Hakkı’nın Eserlerinden Hareketle Şiir Görüşü”, **1.Uluslar arası İsmail Hakkı Bursavî Sempozyumu Bildirileri,** 26-27 Mayıs 2000.

AYDIN Şadi, “Farsça Divan Sahibi Osmanlı Sultanları ve Dîvânlarının Nüshaları”, **Nüsha,** S.6, Ankara 2002.

AYMUTLU Ahmed, **Fatih ve Şiirleri,** 1959.

AYNUR Hatice, **Üniversitelerde Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları,** BÜ FEF TDE Bölümü, İstanbul 2000.

BANARLI Nihad Sami, **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi,** C.1-2, MEB Yay., İstanbul 1971.

BALTACIOĞLU Şahmeran, **Fatih (Avni) Divanı ve Tahlili** (2 cilt), İÜ SBE, İstanbul 2003.

“Bayezid II”, **Meydan Larousse Büyük Lügat ve Ansiklopedi,** C.2, Meydan Yayınevi, İstanbul 1980, s.218-219.

“Bayezid II”, **Türk Ansiklopedisi,** C.5, MEB Yay., Ankara 1952, s.449-451.

“Bayezid II”, **Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi,** Anadolu Yay., İstanbul 1983, s.724-725.

BAYSUN Cavit, **Cem Sultan Hayatı ve Şiirleri,** Burhanettin Erler Matb., İstanbul 1946.

BAYRAM Yavuz, **Çiçeklerle Diğer Bitkilerin Divan Şiirine Yansımaları ve Anlam Çerçeveleri,** OMÜ SBE, (y.d.t.), Samsun 2001.

------, “16.Yüzyıldaki Bazı Divan Şairlerinin ‘Şaire ve İlhâm’a Dair Görüşleri”, **Türklük Bilimi Araştırmaları,** S:18, Niğde Güz-2005, s.31-68.

------,“16.Yüzyıl Divan Şiirinde ‘Şiir, Söz ve Şair’le İlgili Anlam Alanları (Kelimeler ve Terkipler)”, **Türkiyat Araştırmaları Dergisi,** S.15, s.53-64.

------,“16.Yüzyılda Bazı Divan Şairlerinin ‘Şiire ve Okura Dair’ Görüşleri”, **Millî Eğitim Dergisi,** MEB Yay., S:168, Ankara Güz-2005, s.79-106.

------,“16.Yüzyıldaki Bazı Divan Şairlerinin Şiiri Nitelemek Üzere Kullandıkları Sıfatlar”, **Türkbilig Türkoloji Araştırmaları**, S.:2004/8, HÜ EF TDE Bölümü Yay., Ankara 2004, s.36-53.

------,“Eski Türk Edebiyatında Anlam Figürleri: Edebî Sanatlar”, **Eski Türk Edebiyatına Giriş,** (Ed.Ahmet MERMER), Akçağ Yay., Ankara 2007, s.149-247.

BAYSUN M.Cavid, **Cem Sultan-Hayatı ve Şiirleri**, Ahmet Halit Ktb., İstanbul 1946.

I.Amasya Araştırmaları (1.Kitap) (Ed.Yavuz BAYRAM), Amasya Valiliği Yay., Ankara 2007.

I.Amasya Araştırmaları (2.Kitap) (Ed.Yavuz BAYRAM), Amasya Valiliği Yay., Ankara 2007.

BİLKAN Ali Fuat, “Amasya’nın Osmanlı Dönemi Kültür Hayatındaki Yeri ve Önemi”, **I.Amasya Araştırmaları (2.Kitap),** Amasya Valiliği Yay., Ankara 2007, s.611-620.

------,**Nâbî Divanı I-II,** MEB Yay., İstanbul 1997.

BİLMEN Saffet Sıtkı, **Fatih Divanı**, Ahmet Halit Ktb., İstanbul 1944.

BOYDAŞ Nihat, “Osmanlı Tuğralarına Eleştiri Açısından Bir Bakış”, **Osmanlı,** C.11, (Ed.Güler Eren), Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999, s.76-83.

BÖCEKÇİ Turan, **Amasya Evliyaları,** Lazer Ofset, Ankara 2002.

------, **Amasya Ünlüleri** (Osman Fevzi OLCAY’ın Amasya Meşâhiri adlı eserininden çeviri), Amasya Belediyesi Yay., Ankara 2002.

Bursalı Mehmed Tahir, **Osmanlı Müellifleri,** C.2, Bizim Büro Basımevi, Ankara 2000.

CANIM Rıdvan, **Edirne Şairleri,** Akçağ Yay., Ankara 1995.

CEBECİOĞLU Ethem, **Hacı Bayram Velî,** KB Yay., Ankara 1991.

COŞKUN Menderes, **Klâsik Türk Şiirinde Edebî Tenkit,** Akçağ Yay., Ankara 2007.

CUNBUR Müjgân, KAYA Dursun, ÜNVER Niyazi ve YILMAZ Hacı, **Türk Dil Kurumu Yazma Eserler Kütüphanesi Kataloğu,** TDK Yay., Ankara 1999.

ÇAPAN Pervin, **18. yy. Tezkirelerinde Edebiyat Araştırma ve Tenkidi,** FÜ SBE, (y.d.t.), Elazığ 1993.

ÇAVUŞOĞLU Mehmed, “16.Yüzyıl Divan Edebiyatı: Divan Edebiyatında Şiir Kavramı”, **Osmanlı Divan Şiiri Üzerine Metinler,** (Haz.Mehmet KALPAKLI), YKY Yay., İstanbul 1999, s.208-217.

------, **Necâtî Bey Dîvânı’nın Tahlîli,** İstanbul 1971.

ÇAVUŞOĞLU Mehmed ve TANYERİ M.Ali, **Hayretî Dîvânı,** İÜ EF Yay., İstanbul 1981.

ÇELEBİOĞLU Âmil, **Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları,** MEB Yay., İstanbul 1998.

ÇELTİK Halil, **Ömer Ferit Kam ve Âsâr-ı Edebiye Tetkikatı,** KB Yay., Ankara 1998.

ÇİÇEKLER Mustafa, "Şehzade Bayezid ve Farsça Divançesi", **Şarkiyat Mecmuası**, VIII., İÜ EF ŞAM, Çantay Ktb., İstanbul 1998, s.211-18.

DADAŞ Cevdet, "Osmanlı Arşiv Belgelerinde Şairlere Verilen Câize ve İhsanlar", **Türkler,** C.11, Yeni Türkiye Yay., Ankara, s.748-757.

DERMAN M.Uğur, "Osmanlı Türklerinde Hat Sanatı", **Osmanlı,** C.11 (Ed.Güler Eren), Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999, 17-25.

DEVELLİOĞLU, Ferit, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat,** Aydın Ktb. Yay. Ankara 1998.

DİLÇİN, Cem, **Yeni Tarama Sözlüğü,** TDK Yay., Ankara 1983.

DOĞAN Enfel ve TIĞLI Fatih, "Sultan V.Mehmed Reşad'ın Çanakkale Gazeli ve Bu Gazele Yazılan Tahmisler", **İÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi**, C.33, s.41-96.

DOĞAN Muhammed Nur, "Fuzûlî'nin Poetikası", **İlmî Araştırmalar,** İstanbul 1996.

------, **Fatih Divanı ve Şerhi,** Yelkenli Yay., İstanbul 2006.

------, "Divan Şiirinde Aşk", **Doğu Batı,** Doğu Batı Yay., S.26, Ankara 2004, s.31-54.

Edirneli Sehî, **Tezkire-i Sehî,** (Neşr.Mehmed Şükrî), Matbaa-i Âmedî, İstanbul 1325.

ENGİN Sedat, **Cem Sultan'ın Türkçe Divanı'nın Tahlili,** ÇÜ SBE, (y.y.l.t.), Adana 2006.

ERDEM Sadık, **Râmiz ve Tezkire-i Şu'arâsı,** AKDTYK AKM Yayını, Ankara 1994.

ERDEMİR Avni, **Anadolu Sahası Musikişinas Divan Şairleri,** TÜSAV Yayınları, Ankara 1999.

------,**Muslihu'd-dîn Mustafa İbn Vefâ Hayatı, Eserleri, Tesirleri ve Manzum Eserlerinin Tenkidli Metni,** GÜ SBE, (y.d.t.), Ankara 1999.

ERGİN Muharrem, **Kadı Burhanettin Divanı**, İÜ EF Yay., İstanbul 1980.

ERGUN Sadettin Nüzhet, **Türk Şairleri,** C.1-2.

ERSOYLU Halil, **Cem Sultan'ın Türkçe Divanı ve Üzerine Dil Araştırmaları,** İÜ, (y.d.t.), İstanbul 1978.

------, **Cem Sultan'ın Türkçe Divanı**, AKDTYK TDK Yay., Ankara 1989.

------, **Cem Sultan'ın Türkçe Divan'ı**, Tercüman 1001 Temel Eser, 3 C., İstanbul 1981.

ERÜNSAL İsmail, "Osmanlılarda Kütüphane ve Kütüphaneci Geleneği", **Osmanlı,** (Ed.Güler EREN), C.11, Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999, s.699-719.

------,"Türk Edebiyatı Tarihinin Arşiv Kaynakları I: II.Bâyezid Devrine Ait Bir İn'âmât Defteri", **Tarih Enstitüsü Dergisi,** S.X-XI, İÜ EF Matb., İstanbul 1981, s.303-342.

------, **The Life and Works of Taci-zade Ca'fer Çelebi: with critical edition of his Divan.** İstanbul: İÜEF Üniversitesi, 1983.

İsmail ERÜNSAL, "Türk Edebiyatı Tarihinin Arşiv Kaynakları II: Kanunî Sultan Süleyman Devrine Ait Bir İn'âmât Defteri", **Osmanlı Araştırmaları,** S.IV, İstanbul 1986, s.1-17.

EYÜBOĞLU E.Kemal, **Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler,** Doğan Kardeş Matb., İstanbul 1973.

Feridun Bey, **Mecmû'-ı Münşe'ât-ı Selâtîn,** C.I-II, Takvimhane Matb., İstanbul 1274.

GELEN Kasım, **Kanunî Sultan Süleyman'ın Farsça Divanı,** İÜ SBE, (y.y.l.t.), İstanbul 1998.

GİBB E.J.Wilkinson, **Osmanlı Şiir Tarihi I-II,** Akçağ Yay., Ankara 1991.

GÜL Tayyar, **Divan-ı Şâhî,** ÇOMÜ SBE, (y.y.l.t.), Çanakkale 2000.

HASHALICI Sabit, **Ahmed I. (Bahti), Hayatı, Divanının Transkripsiyonu ve Tedkiki**, İÜ TDE Bölümü, (m.t.), İstanbul 1952.

Hoca Saadeddin Efendi, **Tâcü't-tevârîh,** C.V, KB Yay., Ankara 1999.

İbn Kemâl, **Tevârih-i Âl-i Osmân,** VIII. Defter (Haz.Ahmet UĞUR), TTK Yay., Ankara 1997.

"İkinci Bayezid", **Osmanlılar,** (Ed.Güler Eren), C.12, s.73-76.

İNALCIK Halil ve RENDA Günsel, **Osmanlı Uygarlığı,** C.1, KB Yay., İstanbul 2003.

İNCE Adnan, **Cem Sultan, Cemşid u Hurşid: İnceleme-Metin**, FÜ, (y.d.t.), Elazığ 1981.

İnehânzâde Mehmed Nâ'il, **Tuhfe-i Nâ'ilî** (Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri), C.1-2.

İPEKTEN Halûk vd., **Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü**, KTB Yay., Ankara 1988.

İPEKTEN Halûk, **Divan Edebiyatında Edebî Muhitler,** MEB Yay., İstanbul 1996.

İSEN Mustafa, **Künhü'l-ahbâr'ın Tezkire Kısmı,** AKDTYK AKM Yay., Ankara 1994.

İSEN Mustafa ve BİLKAN Ali Fuat, **Sultan Şairler,** Akçağ Yay., Ankara 1997.

İZ Fahir ve KUT Günay, "Adlî", **Büyük Türk Klâsikleri,** C.2, Ötüken Yay., İstanbul 2004, s.218-220.

KANAR Mehmet, **Büyük Farsça-Türkçe Sözlük,** Birim Yay., İstanbul 1998.

KAPLAN Mahmut, "Sebk-i Hindî Şairlerinden Fehim, İsmetî, Nâilî ve Neşâtî'nin Divanlarına Göre Şair ve Şiir Hakkındaki Görüşleri", **Hece,** Türk Şiiri Özel Sayısı (53-54-55), İstanbul, Temmuz 2001.

KARAHAN Abdülkadir, **Türk Kültürü ve Edebiyatı,** MEGSB Yay., İstanbul 1988.

Kastamonulu Latîfî, **Tezkîre-i Latîfî,** (Neşr.Ahmed Cevdet), İkdam Matb., Dersa'âdet 1314.

KAYAALP İsa, **Sultan Ahmed ve Divanı**, İstanbul, 1976.

------, **1.Ahmed ve Divanı,** İÜ SBE, (y.y.l.t.), İstanbul 1991.

------, **Sultan Ahmed ve Divânı,** Hz. Akşemseddin Vakfı Yay., İstanbul 1994.

------, **Sultan Ahmed Divanının Tahlili**, Kitabevi Yay., İstanbul 1999.

KAYABAŞI Bekir, **Kafzâde Fâizî'nin Zübdetü'l-eş'âr'ı,** İnönü Ü., SBE, Malatya 1997.

KILIÇ Atabey, "Günümüzde Metin Neşri ve Problemleri Üzerine Düşünceler", **Klâsik Türk Edebiyatı Üzerine Makaleler,** Turkish Studies Publication, Ankara 2007, s.478-488.

------, "Ahmed Hamdî'nin 'Belâgat-ı Lisân-ı Osmânî'si, **Klâsik Türk Edebiyatı Üzerine Makaleler,** Turkish Studies Publication, Ankara 2007, s.433-436.

KILIÇ Filiz, **Şehzade Bayezid 'Şâhî' Hayatı ve Divanı,** KB Yay., Ankara 2000.

------,**XVII.Yüzyıl Tezkirelerinde Şair ve Eser Üzerine Değerlendirmeler,** Akçağ Yay., Ankara 1998.

------, "Osmanlı Hanedanından Bir Şair: Şehzâde Korkut", **Bilig,** S.2, Ankara 1996, s.203-220.

KILIÇ Mahmut Erol, "Sûfî Şiiri'nin Poetikası", **Cogita,** YKY, S.38, İstanbul 2004, s.84-97.

Kınalızâde Hasan Çelebi, **Tezkiretü'ş-şuarâ** İnceleme-Tenkitli Metin, C.II, (Haz.Aysun SUNGURHAN EYDURAN), GÜ SBE, (y.d.t.), Ankara 1999.

KIRKKILIÇ Ahmet, **Sultan Üçüncü Murad (Murâdî) Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanının Tenkidli Metni**, ATÜ SBE, (y.d.t.), Erzurum 1985.

------, **Sultan Üçüncü Murad, Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Divanından Seçmeler**, KTB Yay., İstanbul 1998.

KOÇAK Aynur, **Âdile Sultan Divanı** (İnceleme-Transkripsiyonlu Metin), AKÜ SBE, (y.y.l.t.), Afyon 1996.

KORTANTAMER Tunca, “Genç Edebiyat Araştırmacısının Yanlışları”, **Türklük Araştırmaları Dergisi Âmil Çelebioğlu Armağanı,** MÜ FEF Yay., İstanbul 1993, s.337-365.

------,”Genç Edebiyat Araştırmacısının Yanlışları”, **Türklük Araştırmaları Dergisi Âmil Çelebioğlu Armağanı,** MÜ FEF Yay., İstanbul 1993, s.337-365.

KÖPRÜLÜ Fuad, **Türk Edebiyatı Tarihi,** Ötüken Yay., İstanbul 1986.

------, **Divan Edebiyatı Antolojisi** (Haz.Ahmet Mermer), Akçağ Yay., Ankara 2006.

KURNAZ Cemal, **Hayâlî Bey Dîvânı’nın Tahlîli,** MEB Yay., İstanbul 1996.

------,**Münâcât Antolojisi,** TDV Yay., Ankara 1992.

KURTOĞLU Orhan, “Divan Şiirinde Mahlas Değiştiren ve Birden Fazla Mahlas Kullanan Şairler”, **Bilig,** S.38, s.71-91

KURTULUŞ Resul ve ATEŞ Hüseyin, **Divan-ı Sultan Bayezid-i Sâni Transkripsiyonu,** ATÜ İF, Erzurum 1989.

KUT Günay, “Metin Neşrinde Göz Önünde Tutulacak Esaslar”, **IX.Millî Türkoloji Kongresi,** 15-19 Eylül 1997.

KÜÇÜK Sabahattin, **Bâkî Divanı,** AKDTYK TDK Yay., Ankara 1994.

KÜLEKÇİ Numan, **Edebî Sanatlar,** Akçağ Yay., Ankara 1995.

Latîfî, **Tezkiretü’ş-şuarâ ve Tabsıratü’n-nuzamâ** (Haz. Rıdvan Canım), AKDTYK AKM Yay., Ankara 2000.

MACİT, Muhsin, “Divan Edebiyatında Poetika Denemeleri: Tezkire Önsözleri”, **Yedi İklim,** İstanbul, Haziran 1992.

------, “Metinlerarası İlişkiler Çerçevesinde Gelenek”, **Edebiyat İlmi ve Problemleri Sempozyumu,** 23-25 Eylül 2003, GSBAGD, Ankara 2004, s.203-220.

MAHİR Banu, **Osmanlı Minyatür Sanatı,** Kabalcı Yay., İstanbul 2005.

MAZLUM Müzeyyen, **Osmanlı Kaynaklarına Göre II.Bayezid-Cem Mücadelesi ve Osmanlı Devleti'nin Dış Politikasına Etkileri,** GÜ SBE, (y.y.l.t.), Ankara 2006.

Mehmed Fu'âd, **Dîvân-ı Sultân Bâyezîd-i Sânî,** Matbaa-i Osmâniye, İstanbul 1308.

Mehmed Süreyyâ, **Sicill-i Osmânî Yahud Tezkire-i Meşâhir-i Osmâniye** (Haz. Ali Aktan, Abdülkadir Yuvalı, Mustafa Keskin), Sebil Yayınevi, İstanbul 1995.

MENGİ Mine, **Divan Şiiri Yazıları,** Akçağ Yay., Ankara 2000, s.13-21, 22-29, 30-44.

------,**Eski Türk Edebiyatı Tarihi,** Akçağ Yay., Ankara 1997.

------,"Divan Şiirinde Metinlerarası İlişkiler", **Şinasi Tekin 'in Anısına Uygurlardan Osmanlıya** (Haz.Günay Kut), Simurg Yay., İstanbul 2005, s.593-606.

------,"Divan Şairinin Dilindeki Edebiyat Terimleri", **Divan Şiiri Yazıları,** Akçağ Yay., Ankara 2000, s.13-21.

------,"Eski Edebiyatımızdaki Bazı İnsan Tipleri", **Osmanlı Divan Şiiri Üzerine Metinler,** (Haz.Mehmet KALPAKLI), YK Yay., İstanbul 1999.

------,**Mesîhî Dîvânı,** AKDTYK Yay., Ankara 1995.

MERDAN Bayram, **Harimî (Şehzade Korkud) Divançe**, İÜ EF TDE Bölümü, (m.t.), İstanbul, 1972.

MERİÇ OKUR Münevver, **Cem Sultan**, VGM Yay., Ankara 2006.

MERMER Ahmet vd., **Eski Türk Edebiyatına Giriş,** Akçağ Yay., Ankara 2007.

MERMER Ahmet, "Taşlıcalı Yahya Bey'in Kendi Şiiri Üzerine Düşünce ve Değerlendirmesi", **Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,** S:1, Konya 1987, s.227-234.

------,**Kütahyalı Rahîmî ve Dîvânı,** Sahhaflar Kitap Sarayı, İstanbul 2004.

MORKOÇ Yasemin Ertek, **Eğridirli Hacı Kemal'in Camiü'n-nezair'i** (metin ve mecmua geleneği üzerine bir inceleme) (3 cilt), EÜ SBE, (y.d.t.), İzmir 2003.

Mütercim Âsım Efendi, **Burhân-ı Katı,** (Haz.Mürsel Öztürk-Derya Örs), TDK Yay., Ankara 2000.

OKUR Münevver, **Cem Sultan, Hayatı ve Şiir Dünyası,** KB Yay., Ankara 1992.

------,“Cem Sultan’ın Yeni Bulunan Fal-ı Reyhan-ı Cem Sultan Adlı Eseri” **Tarih ve Toplum,** C.16, S.96, İstanbul 1991, s.24-27.

------,**Cemşîd ü Hurşîd Mesnevîsi, Metin, İnceleme,** AKM Yay., Ankara 1997.

ONAY Ahmet Talat, **Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü,** (Haz.Cemal Kurnaz), Birleşik Yay., Ankara 2007.

Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi, C.2, (Ed.Ekmeleddin İHSANOĞLU), İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırmaları Merkezi Yay., (IRCICA), İstanbul 1998.

Osmanlı, C.9,10,11,12, (Ed.Güler Eren), Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999.

ÖNAL Saniye, **Bayezid-i Veli Divanının Edisyon Kritik ve Tetkiki,** EF (m.t.) 1951.

ÖZDEMİR Hikmet, **Âdile Sultan Divânı,** KB Yay., Ankara 1996.

ÖZKAN Ömer, **Divan Şiirinde Sosyal Hayat** (14 ve 15.Yüzyıl), GÜ SBE, (y.d.t.), Ankara 2005.

ÖZPEKEL Osman Nuri, “Şâir ve Bestekâr Osmanlı Padişahları”, **Osmanlı,** C.10, (Ed.Güler Eren), Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999, s.607-627.

ÖZSAYINER Zübeyde Cihan, “Türk Vakıf Hat Sanatları Müzesindeki Osmanlı Sultanlarının Hatları”, **Osmanlı,** C.11, (Ed.Güler Eren), Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999, s.61.

PALA İskender, **Şair Fatih: Avnî**, Metropol Yay., İstanbul 2003.

PEKOLCAY Neclâ, **İslâmî Türk Edebiyatı 1,** Dergâh Yay., İstanbul 1981.

SAKAOĞLU Necdet, “Bayezid II”, **Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi,** C.1, YK Yay., İstanbul 1999, s.299-302.

SARAÇ M.A.Yekta, **Klâsik Edebiyat Bilgisi Belâgat,** 3F Yay., İstanbul 2007.

SEFERCİOĞLU, M.Nejat, **Nev'î Dîvânı'nın Tahlîli,** KB Yay., Ankara 1990.

SERİN Muhittin, **Hattat Şeyh Hamdullah,** Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı Yay., İstanbul 1992.

------, “Osmanlı Hat Sanatı”, **Osmanlı,** C.11, Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999, s.26-34.

SUBAŞI Hüsrev, “Hattat Osmanlı Padişahları”, **Osmanlı,** C.11, (Ed.Güler Eren), Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999, s.54.

ŞAHİN İlhan ve EMECEN Feridun, “Amasya”, **İslâm Ansiklopedisi,** C.3, TDV Yay., İstanbul 1991, s.1-4.

ŞANLI Saadet, **Şehnameci Taliki Zade'ye Göre Osmanlı Padişahlarının Şairlikleri -Taliki-zade Şehnamesi (V. Hassa)'nın Edisyon Kritiği,** İÜ SBE, (y.d.t.), İstanbul 1989.

ŞARDAĞ Rüştü, **Şair Sultanlar,** TİB Yay., Ankara 1982.

Şemseddin Sâmi, **Kâmûs-ı Türkî,** Enderun Ktb., İstanbul 1989.

------,"Sultan Şairler ve Saltanatlı Şiirler", **Salon Mecmu'ası,** 1-4, 1948, S:11, s.163.

ŞEN Fatma Meliha, **Tacizade Cafer Çelebi Divanı'nda XV. ve XVI. Yüzyıl Osmanlı Toplum Hayatı,** İÜ SBE, (y.d.t.), İstanbul 2002.

ŞENTÜRK Ahmet Atillâ, “Osmanlı Şiirinde ‘Aşk'a Dair”, **Doğu Batı,** S.26, Doğu Batı Yay., Ankara 2004, s.55-68.

------,**Necâtî Beğ'in Sultan Beyazıt Methiyesi ve Bazı Gazelleri Hakkında Notlar,** Ederûn Ktb., İstanbul 1995.

------,**Klasik Osmanlı Edebiyatı Tiplerinden Rakîb'e Dair,** Enderun Ktb., İstanbul 1995.

ŞENTÜRK Atillâ ve KARTAL Ahmet, **Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatı Tarihi,** Dergâh Yay., İstanbul 2004.

ŞENTÜRK Güzin, **Bayezid II** (Adlî'nin Siyasî Hayatı, Edebî Şahsiyeti ve Divanı'nın Transkripsiyonu), EF, 1944-1945.

Şeyhülislâm Mehmed Esad Efendi, **Lehcetü'l-Lügat,** (Haz.Doç.Dr.H.Ahmet Kırkkılıç), TDK Yay., Ankara 1999.

ŞİMŞİRGİL Ahmet, "Bir Nazlı Geline İki Güvey Olmaz", **Tarih ve Medeniyet,** S: 47 (Şubat 1998), s.16-19.

ŞÜKÛN, Ziyâ, **Farsça-Türkçe Lûgat,** MEB Yay., İstanbul 1996.

Tâcî-zâde Cafer Çelebi, **Heves-nâme,** (Haz.Necati SUNGUR), TDK Yay., Ankara 2006.

TANSEL Selahattin, **Sultan II.Bayezid'in Siyasî Hayatı,** İstanbul 1966.

TANYERİ M.Ali, **Örnekleriyle Divan Şiirinde Deyimler,** Akçağ Yay., Ankara 1999.

TARLAN Ali Nihad, **Yavuz Sultan Selîm'in Farsça Dîvân Tercümesi,** İstanbul 1946.

------, **Edebiyat Meseleleri,** Ötüken Yay., İstanbul 1981.

------,**Ahmet Paşa Divanı,** Akçağ Yay., Ankara 1992.

------,**Hayâlî Bey Divanı**, Akçağ Yay., Ankara 1992.

------,**Necati Beg Divanı,** MEB Yay., İstanbul 1997.

TEKTAŞ Nazım, **Çadırdan Saraya Saraydan Sürgüne Osmanlı,** Yeni Şafak Yay., İstanbul.

TİMURTAŞ Faruk Kadri, "Türkiye Edebiyatı", **Türk Dünyası El Kitabı,** TKAE Yay., Ankara 1992.

TOLASA Harun, "Divan Şairlerinin Kendi Şiirleri Üzerine Düşünce ve Değerlendirmeleri", **Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi,** EÜ SBF Yay., İzmir 1982.

------, “Klâsik Edebiyatımızda Divan Önsöz (Dîbâce)leri; Lâmi‘î Divanı Önsözü ve (Buna Göre) Divan Şiiri Sanat Görüşü”, **Journal of Turkish Studies,** Harvard Ü., S.3, 1979, s.1-10.

------, Harun, **16.Yüzyılda Edebiyat Araştırma ve Eleştirisi,** Akçağ Yay., Ankara 2002.

------,**Ahmet Paşa’nın Şiir Dünyası,** Akçağ Yay., Ankara 2001.

TUNÇ Semra, “Muhibbi Divanında Şiir ve Şairle İlgili Değerlendirmeler”, SÜ TAE **Türkiyat Araştırmaları Dergisi,** S.7, s.265-283.

TULUM Mertol, **Bahtî Divanı'nın Transkripsiyonu ve Şairin Edebî Şahsiyeti**, İÜ EF TDE Bölümü, (m.t.), İstanbul, 1963.

TURAN Şerafettin, “Bayezid II”, **İslâm Ansiklopedisi,** C.5, TDV Yay., İstanbul 1992, s.234-238.

UZUNÇARŞILI İsmail Hakkı, “Bayezid II”, **İslâm Ansiklopedisi,** C.2, MEB Yay., İstanbul 1949, s.392-398.

Türk Ansiklopedisi, C.1, MEB Yayınları, Ankara 1946.

Türk Ansiklopedisi, C.V, MEB Yayınları, Ankara 1952.

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Dergâh Yay., İstanbul 1977.

TÜRSAN Berin, **Şehzade Korkud ve Divanının Tetkiki**, İÜ EF Türkoloji Bölümü, (m.t.), İstanbul, 1951.

ULUDAĞ, Süleyman, **Tasavvuf Terimleri Sözlüğü,** Marifet Yay., İstanbul 1995.

UNAT Faik Reşat, **Hicrî Tarihleri Milâdî Tarihe Çevirme Kılavuzu,** TTK Yay., Ankara 1970.

UYAR Kamil Yaşar, **Sultan 3. Murad’ın Fütühat-ı Ramazan’ı ve Farsça Divanı**, İÜ SBE, (y.d.t.), İstanbul 1995.

UZUNÇARŞILI İsmail Hakkı, **Büyük Osmanlı Tarihi,** C.II, AKDTYK TTK Yay., Ankara.

------,“Bayezid II”, **İslâm Ansiklopedisi,** C.2, MEB Yay., İstanbul 1949, s.392-398.

ÜNVER İsmail, “Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler”, **Türkoloji Dergisi,** C.XI, S.1, Ankara 1993, s.51-89.

ÜNSEL Kemal Edip, **Fatih’in Şiirleri,** 1946.

YAKIT İsmail, **Türk-İslâm Kültüründe Ebced Hesabı ve Tarih Düşürme,** Ötüken Yay., İstanbul 2003.

Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi, YK Yay., İstanbul 1999.

YAVUZ Kemal, “Osmanlı Devleti’nin Kuruluş Yılları Şairlerinden Olan Âşık Paşa’da Ordu Fikri ve Alp Tipi”, **Osmanlı,** C.9, s.554-566.

YENİTERZİ Emine, **Divan Şiirinde Na‘t,** TDV Yay., Ankara 1993.

YILDIRAR Mehmet Nuri, **Amasyalı Divan Şairleri,** GÜ SBE, (y.y.l.t.), Ankara 2002.

YILDIRIM Talip, **Hüseyin Baykara Divanı** (Metin-İnceleme-Dizin), AÜ SBE, Ankara 2002.

YILMAZ Serda, **Sultân İkinci Bâyezîd-i Sânî Dîvânı,** OMÜ AEF TDE Bölümü (m.t.), Amasya 1999.

YÜCEBAŞ Hilmi, **Şair Padişahlar,** Yeni Matb., İstanbul 1960.

YÜCEL Bilâl, **Mahmud Paşa Adnî Divanı,** Akçağ Yay., Ankara 2002.

İlgili WEB Adresleri

http://tr.**wikipedia.**org/wiki/Dimetoka
http://www.**osmanli700.**gen.tr/padisahlar/08index.html
http://www.**osmanli.**org.tr/osmanlisultanlari-5-217.html
http://tr.**wikipedia.**org/wiki/Osmanl%C4%B1
http://www.**enfal.**de/otarih45.htm
http://www.**os-ar.**com
http://www.**tugra.**org/tr/index.asp
http://www.**hanedan.**org
www.**osmanliparalari.**com

Yrd.Doç.Dr.Yavuz BAYRAM

1970'te Akçaabat'ta (Trabzon) doğdu. Arpacılı İlkokulu, Metinkale Orta Okulu ve Trabzon Lisesindeki öğreniminden sonra girdiği (1987) KTÜ Fatih Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bölümü'nü 1991'de bitirdi. MEB Edirne Meriç Lisesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliğine atandı (1991).

OMÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Eski Türk Edebiyatı Ana Bilim Dalı'nda yüksek lisans öğrenimine başladı (1992). MEB Samsun Salıpazarı Gökçeli İlköğretim Okuluna Türkçe öğretmeni olarak naklen atandı (1993). Yüksek lisans eğitimini tamamlayıp aynı ana bilim dalında doktoraya başladı (1995). OMÜ Amasya Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümüne Araştırma Görevlisi olarak atandı (1996). "Çiçeklerle Diğer Bitkilerin Divan Şiirine Yansımaları ve Anlam Çerçeveleri" adlı teziyle doktorasını tamamladı (2001).

OMÜ Amasya Eğitim Fakültesi'ndeki görevinden ayrıldı (2005). MEB Amasya Göynücek Çok Programlı Lisesi ile Amasya Anadolu Kız Meslek Lisesinde Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni, müdür yardımcısı ve Amasya Milli Eğitim Müdürlüğü Basın ve Halkla İlişkiler Sorumlusu olarak görev yaptı (2006-2007). Hitit Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümüne öğretim üyesi olarak atandı (2007).

I.Amasya Araştırmaları Sempozyumunun değişik kurullarında görev aldı ve sempozyum bildiri kitaplarıyla '2007 Amasya İl Yıllığı'nın editörlüğünü yaptı. Alanıyla ilgili değişik kurul ve komisyonlarda görev aldı, seminer ve konferanslar verdi. İkisi müstakil, ikisi ortak olmak üzere basılmış kitapları, akademik dergilerde ve diğer bilimsel yayın organlarında

yayımlanmış alanıyla ilgili makaleleri, ansiklopedi maddeleri ve bildirileri vardır.